YENİ
SOĞUK SAVAŞ
SOVYET-ABD İLİŞKİLERİ

Fred Halliday

belge yayınları

BELGE YAYINLARI 34

YENİ SOĞUK SAVAŞ

ABD - Sovyet İlişkilerinin Dünü ve Bugünü

Fred Halliday, 1946'da Dublin'de doğdu. Transnational Institute Üyesi, **New Left Review** ve **Past and Present** dergilerinin yayın kurulu üyesi ve **MERIP Reports**'un yardımcı editörüdür.

Isaac Deutscher'in **Russia, China and the West** (OUP 1969) kitabının editörü ve aşağıdaki yapıtların da yazarıdır:

Arabia without Sultans (Penguin 1974), **Iran: Dictatorship and Development** (Penguin 1978), **Threat from the East? Soviet Policy from Afghanistan and Iran to the Horn of Africa** (Penguin 1982) ve Maxine Molyneux'yle birlikte yazdıkları, **The Ethiopian Revolution** (Verso 1982)

Bu kitabın yazımı sırasında hem ABD, hem de SSCB'ye araştırma ziyaretlerinde bulunmuştur.

BELGE YAYINLARI : 34

Birinci Baskı : Kasım 1985

The Making of Second Cold War, Verson Edition and NLB, Londra 1983 / Copyright : Fred Halliday / Dizgi Baskı : Kardeşler Matbaası / Kapak Düzeni : Pano Grafik / BELGE YAYINLARI Nuruosmaniye Cad. Atasaray İşhanı Kat 5 Cağaloğlu

Fred Halliday

YENİ SOĞUK SAVAŞ

ABD - Sovyet İlişkilerinin Dünü ve Bugünü

Türkçesi : İlker Özünlü

ÖNSÖZ

Bu kitabın amacı İkinci Soğuk Savaşın nedenlerini ve gelişimini açıklamaktır. İşte bu yüzden, kelimenin her iki anlamında da, bu soğuk savaşın yapılışı-nasıl oluşturulduğu ve nasıl sürdürülegeldiği - üzerinedir. Bu çalışma 1960 sonlarından bu yana uluslararası politikanın ana parametrelerini oluşturmak ve gerek doğu, gerekse batıda geleneksel biçimde ortaya koyulana rakip bir yorum elde etme çabasıdır.

Bu yapıtı kaleme aldıran dürtülerin bir kısmı, son zamanlarda nükleer silahlar konusunu, politik tartışmanın merkezine hızlı ve kararlı bir tarzda kaydıran barış hareketinden kaynaklanmıştır. Barış hareketinde yer alan çoğu kişi burda yazılana katılmayacaktır, ama yine de nükleer silahlara karşı kampanyayı canlandırarak yönlendiren tartışmanın bir parçası olarak değerlendirilebileceğini umuyorum. Soğuk Savaşı önlemek, nasıl yapıldığını incelemekle daha kolay gerçekleşebilir. Aynı zamanda, bu Soğuk Savaşın altında yatan analitik konuların incelenmesi gereksinimi de beni harekete geçirdi: Silahlanma yarışı ve genel politik olaylar arasındaki ilişki; iç değişimlerin dış politika üzerindeki etkisi; doğu-batı, kuzey-güney ve batı-batı çatışmalarının göreli ağırlıkları. Durum o denli karmaşık ve kaygan ki, verilecek cevapların deneme kabilinden olması gerek, ancak, sözkonusu soruların önemi ortada iken, bu durum hepten cevap vermemenin de bir gerekçesi değildir.

Bu kitabın yazılışı boyunca, New Left Review *ve Transnational Institute'ten büyük destek ve yüreklendirme gördüm. Kitap aslında 1982'de basılan ve NLR tarafından yayınlanan* Exterminism and Cold War *'da yer alan bir makale olarak başladı. Gerek makalenin, gerekse kitabın orijinal taslakları ağırlıkla, NLR yayın kurulu üyelerinin düşünce ve önerilerine*

yer vermekteydi. Benim konuyla ilgili ilk düşüncelerim 1979 ve 1980'de verilen bir dizi TNI seminerlerinde gelişti ve bu kitaptakilerin çoğu canlı Atlantik-ötesi uyarımlar ve TNI'ın sağladığı sürekli araştırma yardımı olmaksızın yazılamazdı.

Bana yardımcı olan birçok kişi arasında, önce, tamamen ya da kısmen el yazmalarını okuyan ve yorumlarını bana ileten herkese teşekkür etmek isterim: Perry Anderson, Anthony Barnett, Neil Belton, Bab Borosage, Mike Davis, John Halliday, John Hampson, Saul Landau ve Maxine Molyneux.

Bu ciltte ortaya konan konuları gerek şahsen, gerek yazışma ile tartışmaya zamanlarını ayıranlar arasında özellikle, Eqabal Ahmad, Bill Arkin, Cynthia Aronson, Richard Barnet, Elizabeth Becker, Hedley Bull, Noam Chomsky, Alexander Cockburn, Andrew Cockburn, Bruce Cumings, Tamara Deutscher, Carlos Fernandez Espeso, Edmund Fawcett, Andre Gunder Frank, Jeff Frieden, Susan George, John Gittings, Charles Glass, Peter Gowan, Selig Harrison, Phil Hearse, John Helmer, Natalia Jimenez, Mary Kaldor, Michael Klare, David Leech, Larry Lifschultz, Simon Lund, Meg Luxton, Zhores Medvedev, Judith Miller, Dev Murarka, Mathew Nimetz, Jim Paul, Vladimir Posner, Marcus Raskin, Jim Ridgeway, Barry Rubin, John Saul, Stuart Schram, Wally Seccombe, Teodor Shanin, Holly Sklar, Dan Smith, Rick Stanwood, Jonathan Steele, Joe Stork, Marek Thee, Tony Thomas, Peter Tompson, Diana de Vegh, Pedro Vilanova, Paul Walker, Cora Weiss, Philip Windsor, Alan Wolfe ve Claudia Wright'a teşekkür etmek isterim. Bu kitabın değişik bölümlerine yaptıkları katkıları fark ettikleri oranda, ortaya çıkan sonuçtan hiçbir şekilde sorumlu olmadıklarının güvence altına alınacağına inanmıyorum.

Londra, 2 Nisan 1983

Fred Halliday

1
Eski ve Yeni Soğuk Savaşlar

1970'lerin ortalarından itibaren dünya, bir İkinci Soğuk Savaş saldırısına, 1946-1953 arasındaki Birinci Soğuk Savaşla temel noktalarda kıyaslanabilir bir çatışmanın uluslararası planda odaklaştığı bir doğu-batı düşmanlığı dönemine tanık oldu. Bu Soğuk Savaş devreye sokulduktan sonra Reagan ve Andropov hangi anlaşma noktalarını araştırmak durumunda kalmış olurlarsa olsınlar, uluslararası ilişkilerin seyir biçiminden bu gelişmenin ciddiyeti yeterince anlaşılabiliyordu. 1970'lerin başlarındaki Detant süresince doğu-batı ilişkilerinde göze çarpan işbirliğine daha yatkın ve temkinli tutuma karşıt olarak, şimdi, Moskova ve Washington'un karşılıklı tehdit ve meydan okumayla, kendini haklı çıkarma ve karşı tarafı kötüleme ile uğraşıp durduklarını duyabilmekteyiz. En azından, 1970 ve 1982 yılları arasında ortak zemin arayışı üzerine yapılan vurgulamalar, uluslararası düzenin temel noktaları sayılan askeri hazırlık ve güçlenme konularında uç verdi; dünya meselelerinin karmaşık oluşunun ve sorunlar üzerindeki sorumluluğun değişik ülkeler arasında paylaşılmış bulunduğu gerçeğinin daha öncesinden kabullenilmiş olması, yerini karşı tarafın doğrudan suçlanmasına bıraktı.

Ne var ki, II. Soğuk Savaşa eşlik eden bunalım, yalnızca doğu-batı ilişkilerinin ritmiyle ilgili bir meselesi değildi, ama

içinde yer alan nükleer silahlanma yarışının oynadığı rolden ve pek haklı olarak, bu askeri yarışmadan kopup geldiği saptanan tehlikelerden dolayı özel önem verilmekteydi. Aslında, nükleer silahlanma yarışı ile doğu-batı çatışmasını sadece aynı sürecin iki parçası olarak sunmak son derece basit olur, doğu ya da batının şimdiki liderliklerinin karşı tarafa yönelik topyekün nükleer bir saldırıyı öyle birden bire başlatacaklarına da çok az kişi inanmaktadır. Ancak, bu iki bunalım öylesine içiçe geçmiş durumdadır ki, doğu-batı arasında politik temaslarda görülen bir kötüleşmenin savaş tehlikesini artırdığı, silahlanma yarışını durdurma ve geri çevirme yollarının keşfedilmesini her zamankinden fazla zorunlu kıldığı anlaşılmaktadır. Soğuk Savaşlar barış sağlayıcı mekanizmalara ve politikacıların dünya sorunlarına çözüm bulma yetilerine karşı güveni sarsıcı etki yaratırlar; aynı zamanda, düşman korkusunu artırır, rekabeti güçlendirirler. Yerel çatışmalardan ya da diplomatik yanlış hesaplamalardan doğup gelişen daha da büyük bir nükleer savaş tehlikesi vardır. Burada sözkonusu olan, modern silahlardaki nitel ve nicel artışın yanısıra, politik kontrolün azalması açısından Soğuk Savaş geriliminin gelecekte olası bir nükleer çatışmanın tohumlarını taşıyor olmasıdır.[1]

Soğuk Savaş dönemlerini kavramaya çalışanlar, bu yüzden çifte bir sorunla karşı karşıya kalırlar: Herşeyden önce savaşı daha da yaklaştıran ve nükleer yıkıcılığı ile insanlığı

---

1) 'Bir devletin bilerek genel bir savaş kışkırtıcılığında bulunduğunda dünyayı bir yangının sarması riski, (görülen genellikle bu değildir) büyük güçlerin uzlaşmacı ve barışçı çözüm bulmaya yönelik arzularının gitgide büyüyen bunalım atmosferi yüzünden yıprandığı ve geleneksel çözümlerin hiç yanıt bulamadığı sorunların birden su yüzüne çıktığı durumda olduğu kadar yüksek değildir. Bugün varolan ortam budur. Tanığı olduğumuz, 1911'de yaşandığı gibi, bir sistemin çatırdaması, karşıkonulmaz değişimin sancılarını çeken bir toplumun bunalımıdır.' Geoffrey Barraclough, **From Agadir to Armageddon**, Londra 1982, sa. 168.

tehdit eden güçlere tepki göstermeyi ve muhalif olmayı içeren *ahlaksal* bir sorun vardır. Öte yandan bu uluslararası gerilime yol açan sebeplerin olabildiğince anlaşılır ve açık bir analizi yardımı ile ahlaksal öfkenin güçlendirilmesine yönelik *entelektüel* bir sorun da bulunmaktadır. Birincisi olmaksızın ikincisi, kuru bir egzersiz, son yıllarda bir sürü insanı barış için harekete geçiren insan soyunu sürdürme umudundan uzak bir araştırma durumuna düşebilir. Sadece ahlaksal kaygılar da, eşit düzeyde tehlikeler barındırabilir, çünkü karşı çıkılan şeye yol açan etmenleri kavramayan bir karşı çıkış, boş bir çığlıktan öteye gitmeyebilir; hiddet ve duyarlılığı ölçüsünde geçerliliğini sürdürebilir ama, gerek sorunun köklerini tanımlayabilmede, gerekse geçerliliğine yeterli sayıda kişiyi ikna edebilmede bütünüyle güçsüz kalır. Silahlanma yarışına verilecek ivedi bir politik yanıt böylesi bir analitik destekle güçten düşmez, tersine güç kazanır.

Burada ele alınacak olan konu, bu ikili, ahlaki - entelektüel meselenin bir ürünü olduğu kadar, yaşadığımız uluslararası bunalımın niteliği üzerine yıllardır hazır bekleyen geniş boyutlu tartışmanın da bir parçasıdır. Bir çok yazar - gazeteciler ve akademisyenler, eylemciler ve araştırmacılar, barış hareketi üyeleri ve politikacılar - 2. Soğuk Savaşı nasıl açıkladıklarını ortaya koydular Bu kitap, bir çözüm iddiasında bulunmayı göze alan bir çok kişinin varolduğundan bütünüyle haberdar olarak katılmaktadır tartışmaya. Bu bağlamda ortaya çıkan çok noktanın arasında, ilerki sayfalarda üç konuya ayrı bir önemle eğilinmiştir. Bu bölümde, Soğuk Savaşın ne olduğu irdelenerek, Birinci ve İkinci Soğuk savaşların benzerlik ve ayrılıkları ortaya konarak, kitapta işlenecek kavramlar oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci bölüm bir dizi öğeyi, «bileşeni» sergiliyor. Bunlar dünya politikasınca izlenen yolun yapı taşlarıdırlar ve özel silahlanma yarışı konusu ile çağdaş dünyanın öteki yönsemeleri arasında ilişki kurulmasını sağlarlar. Burada, dünya politikasında gelişen tek tek olayları açmaya çalışarak, II. Soğuk Savaşın açıklamaları olarak açıkça ve örtülü biçimde ifade edilmiş diğer teorileri tartışıyorum. Diğer bölümler, 1960'ların sonunda Ni-

xon ve Brezhnev'in girişimleriyle başlayan ve 1980 başlarında Reagan ve Andropov'un politikalarıyla son bulan İkinci Soğuk Savaşın sebeplerini* ve izlediği yolu kapsamaktadır.

SAVAŞ-SONRASI TARİHİN EVRELERİ

II. Soğuk Savaş, 1945 sonrası tarihin bölünebileceği dört ana evrenin en yeni olanıdır. En geniş anlamında alınırsa, savaş-sonrası politikanın her aşamasının, öncelikle Sovyet - ABD ilişkilerinin karakteri ile tanımlanan bu dört ana evreden geçtiği söylenebilir. Bunlar: 1. Evre, Birinci Soğuk Savaş, 1946-1953; 2. Evre, İstikrarsız Karşıtlık Dönemi, 1953 - 1969; 3. Evre, Detant, 1969-1979; 4. Evre, İkinci Soğuk Savaş, 1979 ve sonrası.

Birinci Soğuk Savaş olan ilk evre, 1946'dan 1953'e kadar sürdü. Müttefikler arası gerginlikler —İkinci Cepheye rağmen, Almanya için savaş-sonrası düzenlemeler ve Doğu Avrupa için planlar daha II. Dünya Savaşı sırasında büyümekteydi. 1945'te Almanya, Polonya ve İran üzerine esaslı çekişmeler olmaktaydı ve 1946 Mart'ında Churchill Baltık'tan Adriyatik'e uzanan bir 'Demir Perde'den söz ettiğinde, Batıda çok daha geniş kapsamlı bir duyguyu dile getirmiş oluyordu. 'Soğuk Savaş' terimi, bir köşe yazarı olan ve buna karşı çıkan Walter Lippman tarafından yaygınlaştırıldı, 1947'de herkes bu terimi kullanmaya başladı. O yılın Mart ayında yayınlanan Truman Doktrini ile ABD, Yunanistan ve Türkiye'de anti-komünist güçleri organize etme arzusunu dile getirdi, ama bu karar aynı zamanda ABD'nin başka yerlerdeki olası müttefiklerine de yardım edeceğini işaret ediyordu; 1947 Haziran'ında ilan edilen Marshall Planı, ABD etki gücü altında Avrupa kapitalizmini canlandırma amacını gütmekteydi. 1947 başlarından itibaren doğu-batı görüşmelerinde hiçbir dikkate

*) İngilizce 'cause' sözcüğü, 'neden, gerekçe' anlamı taşıyan 'reason' sözcüğünden farklı olarak, nelerin **yol açtığı**, hangi etmen ve koşulların **oluşturduğu** sorularına yanıt verdiği için bizdeki 'sebep' sözcüğü ile eşleştirildi. (Çev. notu)

değer gelişme olmadı ve 1947 Aralık'ında toplanan Londra Dışişleri Bakanları Konferansı, eski müttefikler arasında sürdürülen işlevli görüşmelerin sona erdiğini gösteriyordu. Bunu doğu ve batı arasında iletişimin tamamen kopuk olduğu bir altı yıl izledi. Avrupa'da Soğuk Savaşın zirvesi, 1948 Haziran'ında başlayan Berlin Ablukası oldu; buna doğu Avrupanın çoğu yerinde iktidarın komünist partiler tarafından zorla ele geçirilişi ve Yunanistan'da komünist güçlerin yok edilmesi eşlik etti. 1947'de komünistler İtalya ve Fransa'da hükümetten uzaklaştırılmışlardı. 1949'da, Almanya'nın iki karşıt devlete bölünmesinin kesinleştiği yıl, NATO kuruldu.

1949'a varıldığında uluslararası çatışmanın odak noktası Uzak Doğuya kaymıştı; 1949 Ekim'inde Çinli komünistler Pekın'de iktidarı ele geçirdiler, 1950 Haziran'ında Kuzey Koreliler Amerikan yanlısı güneyi işgal ederek ülkelerini birleştirmeye çalıştılar, Çinli müttefiklerinin zaferi ile yüreklenen Çin Hindi komünist gerillaları 1954'te Dien Bien Phu'da Fransız yayılmacı gücünün mağlup edilmesi ile doruk noktasına çıkan şiddetli bir savaşa giriştiler. Birinci Soğuk Savaş ortaya çıkan iki gelişme sonucunda sona erdi: Birincisi, 1953 Martında Stalin'in ölümü ve bununla ilintili olarak Sovyet politikasında gerek içerde gerekse dışarda gözlenen 'çözülme'; ikincisi Kore Savaşını sona erdirmeyi vaad eden Eisenhower'in ABD Başkanlığına seçilmesi. Bu iki gelişme, 1953 Temmuz'unda Kore ve 1954'te Çin Hindinde ilan edilen ateşkeslerle Uzak Doğudaki düşmanlıklara son verilmesine yol açtı. İlk adım SSCB'den gelirse, batıdan olumlu karşılık görüyordu. 1954'e gelindiğinde Almanya, Avusturya, Kore ve Çin Hindi'ni kapsayan fiili barış görüşmeleri başlamış bulunuyordu. Avusturya konusunda, Sovyet güçlerinin bütünüyle boşaltılmasına karşılık ülkenin tarafsız ilan edilmesi çözümü bulundu. Diğer iki meselede, Kore ve Çin Hindindeki düşmanlıklara son verilerek, tartışmalı ülkeler Vietnam ve Kore'nin bölünmüş oldukları, teoride olmasa da pratikte iki tarafça da kabul edildi. Almanya için çözüm bulunamadı ve Sovyetler'in Doğu Almanya'yı pazarlık konusu yapma yolunda başlangıçtaki istekleri batıda sert tepki ile karşılandı; ancak yine

de doğu-batı geriliminde görülen yumuşama genelde Orta Avrupa'da sahnelenen çatışmanın hafifletilmesini de sağlamış oldu. Kimse doğu-batı düşmanlığının sona erdiğini düşünmüyordu ve Birinci Soğuk Savaşın tamamlanmamış gündemi ertelenmiş bir güçle —en belirgin biçimde Vietnam'da— yeniden canlandırılacaktı. Fakat doğu-batı yarışması bir yandan devam ederken, karşı karşıya temasın yumuşatılmış olması, 1. Soğuk Savaşın sona erdiği anlamını taşıyordu.

Soğuk Savaş terimini ilk ortaya atan ve yaşadığı dönemdeki Müslüman çatışmasını kaleme alan 14. yüzyıl İspanyol yazarı Don Juan Manuel, soğuk ve sıcak savaşların bir çok şeyin yanısıra sona eriş biçimleri ile de biribirlerinden ayrıldıklarına işaret eder. 'Son derece çetin ve sıcak olan savaş, ya ölümle ya barışla sonuçlanır, öte yandan soğuk savaş katılan taraflara ne barış getirir ne de onur kazandırır...'[2]

Don Juan Manuel'in gözlemleri nükleer çağın Soğuk Savaşına da aynı derecede uygulanabilir niteliktedir; çünkü 1. Soğuk Savaşın taraflara barış ya da onur getirdiği söylenemez. Ne doğu ne de batı diğeri üzerinde üstünlük kurabilmişti ve I. Soğuk Savaşın bitimine eşlik eden bölünmeler —Almanya, Kore, Vietnam— tam da bu sona erişin tamamlanmamış, yarıda bırakılmış niteliğini simgeliyordu. Yine de ortada, gerçek galipler yoksa da her iki tarafın da bundan bir ölçüde yararlandığı söylenebilir. Sovyet cephesinde, yönetim, ittifaklarının II. Dünya Savaşı öncesi bir yana, 1945'te hüküm süren durumla bile görülmedik biçimde karşıtlık oluşturarak, şimdi Berlin'den Pekin ve Hanoi'ye kadar uzandığını görebiliyordu. Savaşın dehşet verici yıkımı yerini, Doğu

---

2) **Escritores en Prosa Anteriores al Siglo XV**, Biblioteca de Autores Españoles de Rivadeneira, Madrid 1952, sa. 382'den çeviri. Don Juan Manuel (1282—1348), Algeciras'ın 1344'te Araplardan alınmasına katılmıştır. Kastilya Kraliyet ailesinin bir üyesidir, 'Soğuk Savaş' terimi, bilge bir kişinin Müslüman düşmana karşı savaşın nasıl yürütüleceği konusunda genç bir prense önerilerde bulunduğu bir diyalog olan **Libro de Los Estados**'da geçmektedir.

Avrupa ve SSCB'nin hemen hemen mühürlenmiş hudutlarının gerisinde 'sosyalizmin inşası'nın ilerlemesi olarak sunulan yeni bir inşa ve gelişme patlamasına bıraktı. Bu dinamizm, daha sonra aynı on yılda Kruşçev'in yayılmacı görüşleri, Sputnik'in bilimsel kazanımları ve ilk insanlı uzay yolculuğuyla ifade edilecekti.

Washington'sa, kendi payına, yeni bir ittifak sistemi oluşturdu. Bu, Sovyet ittifak sisteminin olmadığı biçimde, dünya çapında bir sistemdi, ve ABD'nin ekonomik dinamizmi II. Dünya Savaşından yara almadan çıkan ABD kapitalizmine o zamana değin görülmemiş bir uluslararası hegemonya kurma olanağı tanımaktaydı. ABD, Almanya'nın yeniden silahlanmasını, batı Avrupa ve Japon ekonomilerinin yeniden canlanışını ve ileri sürülen ve kendisinin askeri, politik, kültürel liderliğini yapacağı 'Hür Dünya' ideolojisini denetliyordu. Bu yüzden gerçi ne SSCB, ne de ABD I. Soğuk Savaştan umdukları biçimde onur ve barış kazanamadılar ama, nükleer çağın bu ilk soğuk savaşından stratejik nüfuz ve güven kazandılar.

I. Soğuk Savaş 1953'ten 1969'a kadar süren istikrarsız Karşıtlık dönemine ve 1969'dan 1979'a kadar uzanan Detanta yol açmıştı. İstikrarsız Karşıtlık dönemi, gerilimleri azaltarak anlaşmaya varma ve her iki kampın içinde,doğu-batı ayrışmasından kaynaklanan gerilimleri arındırma yönünde girişimlerin yapıldığı bir dönemdi. Ancak, yumuşatma ve arındırma girişimlerinin herbiri başarısızlığa uğradı,[3] çünki diğer güç ve gerilimler doğu-batı çelişkisini etkiliyordu. Bu yüzden Çin-Hindi için yapılan Cenevre Konferansı, 1954 Kore Anlaşması ve 1955'te Sovyet ve batı liderlerinin, 1945 Potsdam zirvesinden beri ilk kez yapılan Cenevre Zirvesi yerini 1956'da ikiz bir krize bıraktı: Mısır'ın, İngiltere-Fransa-İsrail tarafından istilası ve Sovyetlerin Macaristan'ı işgali.

---

3) Bu İstikrarsız Karşıtlık dönemi Soğuk Savaş ögeleri ile Detant ögelerini birleştirmişti. Bu yüzden I. ve II. Soğuk Savaşlara özgü statik bir sertleşme dönemi olmadığı gibi, detant benzeri bir daimi görüşmeler dönemi de değildi.

İkinci görüşme arayışı 1959'da Kruşçev'in ABD'yi ziyaretinde yoklandı ve Eisenhower'la Kruşçev arasında gelişen 'Camp David Ruhu', hemen ardından 1960'ta Paris Zirvesinin dağılması, 1961'in Berlin ve Laos bunalımları ve 1962'nin Küba Füzeleri Bunalımıyla alaşağı edildi. Bu sonuncusu, 1945'ten beri Dünya barışının karşısına çıkan en büyük tehdit olmuştu. Bunalımlar döneminden hemen sonra, Temmuz 1963 Nükleer Denemeleri Yasaklama Anlaşması, Moskova ile Washington arasına kırmızı hattın çekilmesi ve 1967'ye kadar süren ve bir dizi zirveye yol açan üçüncü tur görüşmeler başlatıldı.

Büyük güçlerin müdahele etmek zorunluluğunu hissettikleri olaylar, bu görüşme sürecini yeniden kesti. 1965'te ABD güçleri Vietnam ve Dominik Cumhuriyetlerine girdi ve 1967'de patlak veren üçüncü Arap-İsrail savaşı, çatışan taraflarla ilişkileri nedeniyle taraflar arasındaki gerilimi yeniden kışkırttı. 1968'de Varşova Paktı kuvvetleri Çekoslovakya'yı işgal ettiğinde doğu-batı ilişkileri zaten kötüleşmişti. 1969'da ABD'de Nixon yönetiminin başa gelişi iledir ki, III. dönem, istikrarlı girişimler dönemi, ya da Detant başlayabildi.

1979'a kadar onyıl süren Detant dönemi, aralarındaki başlıca tartışma konularının görüşülmesi yönünde her iki taraf açısında nisbeten programlı bir arayış dönemiydi. 1972 SALT —1 Anlaşması, 1975'te 35 ulusun katıldığı Avrupa'ya ilişkin Helsinki Konferansı, doğu-batı ticaretinin artışı ve Sovyet - ABD rekabetinin dünya meselelerinin ana ekseni olması gerekmediği inancının yükselişi yer aldı bu dönemde. ABD ve Kuzey Vietnam arasındaki 1973 Paris Görüşmeleri Amerika'nın Çin-Hindinden çekilmesini, dolayısiyle dış politika gündeminde yer alan en zorlayıcı konunun çözüme kavuşmasını sağlamış oldu. Genelde, iki kamp arası gerilimlerin gevşemesi doğu-batı çatışması ile diğer çatışmalar arasındaki bağlantıların da gevşemesine yol açtı. Bu dönemde de tabii ki büyük bunalımlar yok değildi —1973 Arap-İsrail savaşı, 1975 Angola bunalımı— ama bunlar II. Dönemin karakteristiğine benzer önyargılarla görüşmeleri kesmedi. Ancak onyılın sonlarına

doğru nihayet, biriken gerilimler Detantı sona erdirecek ve İkinci Soğuk Savaşı buyur edecekti.

SOĞUK SAVAŞ TANIMLAMASI

Bu noktada, 1946—1953 arası dönemle, daha sonra 1979'da başlayan dönemi açıklamakta kullanıldığı şekliyle 'Soğuk Savaş' teriminin tam olarak ne anlama geldiği sorulabilir.[4] 'Soğuk' terimi birbiriyle çelişen bir anlamda kullanılmaktadır: a) doğu-batı arasındaki ilişkilerin soğuk, dondurulmuş, felce, dumura uğramış, vs. olduğu, yani arada yakın ilişkilerin bulunmadığı anlamında, ve b) ilişkiler her ne kadar kötü ve savaş haline yakınsa da, bir yere kadar frenlenmiş ve 'sıcak' savaş noktasına gelmemiş olduğu anlamında. Bu ikili anlamın yol açtığı karşıtlık açıkça ortada. Birinci anlamında alırsak, Soğuk Savaşın tersi yumuşamadır. İkinci anlamda açık ve basit olarak topyekün bir savaş, yani Sıcak Savaş söz konusu olur. Resmi olarak ikinci anlamın, yani sıcak savaşın sıçramamış kötü ilişkiler anlamının egemen olmasına rağmen, Soğuk Savaş tarihsel olarak daha çok, savaş sınırında duran bir soğukluğu, (1940'ların ilk yıllarındaki İttifak ve 1970'lerin başındaki Detant gibi) daha sıcak ilişkiler döneminin giderek kötüleşmesini ifade eden birinci anlamında ele alındı. Dolayısıyla soğuk savaşlar bir önceki dönemle karşılaştırıldığında, savaşın daha olası-daha az mümkün değil— olduğu dönemlerdir. Nükleer silahlar politikacıların ve generallerin ellerini bağlayabilir ve sıcak bir savaşı önleyebilir belki ama bu arada daha büyük tehlikelere gebe bir dönemi de yaratmış olurlar. Böylece Soğuk Savaş dönemini daha da riskli ve tehlikeli bir hale sokmuş olurlar. Bu savaşa yakın anlamı, büyük güçler arasındaki Soğuk Savaşa onların üçüncü dünyadan müttefikleri arasında kanlı sıcak savaşla-

---

4) Oxford İngilizce Sözcüğü soğuk savaşı 'fiziksel şiddet olmaksızın, tehditler, engellemeler, propaganda vs. den oluşan bir husumet durumu' olarak tanımlıyor.

rın eşlik ettiği gerçeğinden hareketle daha bir önem kazanmaktadır.

Birinci Soğuk Savaşı belirleyen altı karakteristik özellik vardır, bunlar modern soğuk savaşları oluşturan tarihsel ögeleri ifade ederler:

1 — Her iki bloktan insanlar için en gözle görülür açık yön, nükleer silahlara özel bir yer ayıran, ve amacı, karşı tarafın resmen belirlenmiş hudutlar — önceki Avrupa durumu— boyunca ilerleyişini önlemek olan askeri bir gelişmenin varlığıydı. ABD Avrupa'ya nükleer silahları Birinci Soğuk Savaş esnasında yerleştirdi, Ruslar da nükleer silaha ilk kez bu dönemde sahip oldu.

2 — Birinci Soğuk Savaşa, özellikle iki tarafın biribirlerini maksimum kötüleme yolları aradıkları yoğun bir propaganda kampanyası eşlik etmişti. Batı SSCB'yi 'totaliter' nitelikleri için azarlamaya ve Sovyet toplumu ile Nazi Almanyası arasında, her ikisinin de baskıcı ve savaşçı olmaları temelinde benzerlik kurmaya kalkıştı. Ruslar eleştirilerini kapitalizmin özündeki sömürü üzerinde sürdürdüler ve bunu, gerek bizzat SSCB'nin karşısında dikilen, gerekse bir dizi çatışmanın alevlendirdiği sömürge dünyasında hakim olan emperyalizmin savaş yanlısı karakterini vurgulayarak geliştirdiler. Bu ideolojik çatışmanın çoğunluk dayandığı temel, diğer kamp hakkında kesinliği sözkonusu olabilecek ya da denge sağlamaya yönelik bilgilerin örtbas edilmesiydi.

3 — Avrupa ya da dünyanın öteki yerlerine ilişkin ortak ilgi konuları üzerine ABD ve SSCB arasında başarıya ulaşan tek bir ikili görüşme olmadı. Polemikler ve karşılıklı karşı çıkışlar, uzlaşmaların ve görüşmeler sonucu varılacak anlaşmaların yerini aldı. Önemli konularla ilgili olarak ortak bir zemin bulmada gösterilen kifayetsizlik, Avrupa'da bir 'Demir Perde' boyunca gergin anlaşmazlıklar ve Uzak Doğu'daki silahlı çatışmalarla ortaya seriliyordu.

4 — Kapitalizm ve komünizm arasındaki çatışma kendi özgün ifadesini, batı tarafından Sovyet politikasının vasıtaları gibi gösterilen yerel hareketlerin geriletilip denetim altına sokulmaya çalışıldığı Üçüncü Dünyanın devrimci durumla-

rında buldu. Kore ve Vietnam'da, Malaya ve Filipinler'de bu yaşandı.

5 — Kapitalist ve Komünist kampların kendi içinde denetimler sıkılaştırıldı, askeri bloklar oluşturuldu ve diğer tarafa sempati duyduğundan kuşkulanılan kişilere baskı yapıldı. (Doğu Avrupa'da Titocuların kovuşturulması, ABD'de McCarthycilik).

6 — Bir yanda her iki blokun kendi içinde ve metropol ülkelerle Üçüncü Dünya ülkeleri arasında, öte yanda doğu - batı arasında süren anlaşmazlık, hatta çatışma savaş-sonrası dönem boyunca sürmeye devam ederken, soğuk savaş dönemleri doğu-batı çatışması için harekete geçmek üzerinde her zamankinden daha fazla durulduğu dönemler oldu. Bu, sadece ağırlığın görüşmeler yerine bu türden çatışmalar üzerine kaydığı anlamına gelmez: Herşeyden önce, diğer tüm anlaşmazlıkların sözügeçen bu çatışmanın hepsini alt etmesi ve tümünün ona tabi kılınması bağlamında değerlendirildiği anlamını taşımaktaydı. Doğu-batı çatışkısının egemen gücü mümkünse ayrıcalıklı tarafı olmaya ağırlıkla önem veriliyordu.

I. Soğuk Savaşın bu analizi, terimin her zaman kabul görmeyen belirli bir sınırlamasına dayanıyor. Tarihçiler Birinci Soğuk Savaşı 1950'lerde bir yerde sona eren, yeterince-açık bir dönem olarak ele alma eğilimindedirler; ancak Soğuk Savaş terimi, şimdi çoğunluk, doğu-batı çelişkisinin bizzat işleyişine, yani herhangi bir ilan edilmiş savaş olmaksızın silahlanmanın takviye edilmesi durumuna dikkatleri çekmek için kullanılıyor.[5] Bu son kullanım biçimi ile terim, evreleri

---

5) Örneğin, E.P. Thompson'un **Exterminism and Cold War** ve **Beyond The Cold War** ile André Fontaine'in **History of The Cold War**, New York 1969, içindeki yazılarında olduğu gibi. Soğuk savaş teriminin doğu-batı çatışması ile özdeşleştirilmesinin kabul edilmez olduğunu savunmuyorum; yalnızca, eğer bu genişletilmiş anlamında kullanılırsa o zaman daha gerilimli dönemleri tanımlamanın başka yolları bulunmalı diyorum.

Soğuk Savaşın parçaları olarak kabul edilen tüm savaş-sonrası dönemi kapsamaktadır. Her ne kadar doğu-batı çelişkisi ve nükleer silahlanma yarısı 1945'ten bu yana geçen dönemle birarada yer almış bulunmaktaysa da, ikisi de biribirinden farklıdır; bunlar aynı zamanda belirli, özgün, tarihsel anlamı ile de Soğuk Savaştan da farklıdır. Soğuk Savaş dikkatlerin askeri ve stratejik çekişmeler üzerinde yoğunlaştığı ve karşılıklı görüşmenin en düşük düzeyde kaldığı ya da hiç olmadığı belirli bir global anlaşmazlık dönemi demektir.

Doğu ile batı, yani komünizm ile kapitalizm arasında süregelen çelişki 1917'den beri dünya politikasının bir ögesi oldu ve 1945'ten bu yana, coğrafi ve politik yönden evrensel ağırlık kazandı; ancak aynı zamanda gerilimin daha az ya da daha çok yoğunlaştığı dönemleri de olmadı değil. İşte savaş-sonrası tarihi açıklayan ve «Soğuk Savaşı» 'sıcak' savaşla maksimum uzlaşma gibi iki uç arasında bir ara durumu global toplumsal çelişkinin *belirli* bir evresini anlatan bir terim olarak kullanımını gündeme getiren bu dalgalanmadır. Gerek solda gerekse sağda, Soğuk Savaşın 1945'ten hatta 1917'den beri var olduğunu ileri sürenler uluslararası toplumsal çelişkinin sürekli olduğunu savunmakta haklıdırlar; ancak bu süreçteki dalgalanmanın değişik evrelerini hafife alma eğilimi gösterirler. Bu yüzden de, 1940'ların sonu ve 1980'lerin başında yaşanan daha yoğun çatışmaların özgün doğasına gereken önemi vermezler. Global toplumsal çatışma iki rakip sosyal sistemin varoluşunun kaçınılmaz bir sonucudur ama, Soğuk Savaş sözü edilen sınırlı anlamında, bu global çatışmaya kaçınılmaz olarak eşlik etmez.

DETANTIN KARAKTERİSTİKLERİ

Bu şekilde tanımlandığında, iki Soğuk Savaş arasına giren İstikrarsız Karşıtlık ve Detant dönemlerinin özgün yanlarını belirtmek daha kolay hale gelir. Eğer bu dönemlerden ikincisi en aşikar karşıtlık anlamını içeriyorsa, ilki soğuk savaş karakteristiklerine yeniden dönüşü beraberinde getiren Detant evreleri ve ögelerini barındırır ikircimli bir dönemdir.

Detantın altı özelliği Soğuk Savaşa özgü olarak yukarda konulan noktalarla çelişmektedir.

Detant, barış retoriği ve silahlanmanın derecesini anlaşmalar yoluyla saptama arayışları sayesinde topyekün silahlanma yarışından bir geri çekiliş olarak belli etti kendisini. Detant her iki tarafta da belirli bir silah indirimi gibi esaslı bir silahsızlanmaya eşlik etmediği için, örneğin silahların denetimi türünde silahlanma yarışını sınırlandıran bazı adımlar Detant döneminin önde gelen erek ve kazancı oldu. Detant süresince, diğer tarafın toplumsal düzenine daha fazla hoşgörü, daha fazla ilgi; özgün yapısı ile ilgili daha doğru bilgilenmeler söz konusuydu. Hatta her iki tarafın uzmanlarınca da zaman zaman diğer tarafın başarısız olduğu noktaları - bunlar her iki kampta da pekala biliniyor olsalar da— öne çıkarmama ve iki sistem arasındaki çatışmanın derecesini bir alt perdeden gösterme eğilimleri görülüyordu. Detant; silahlanma, Üçüncü Dünya çatışmaları, ve Avrupa'ya ilişkin anlaşmaları içermekteydi. Zirveler, uzun uzadıya süren konferanslar ve devlet başkanlarınca yapılan karşılıklı ziyaretler şeklinde yapılıyor, bunların tümü soğuk savaşın sergilediği donmuş görünümle karşıtlık oluşturuyordu.

Detant döneminde batının kendini üçüncü dünyada süregiden sertleşmelerden uzak tutma ve böyle yaparak önceden beri savaştığı güçleri defterden silme arzusu ön planda olmuştur. Detantdan önce doğu blokundaki politik denetimlerde bir ölçüde gevşeme —Rusya'da 1954-55 Yumuşaması— meydana geldi, ve detant 1970'lerde daha esnek bir göç kontroluna yol açtı. Detant aynı zamanda, kapitalist ülkelerde anti-komünist havanın azalmasını ve yerleşik düzenin çeşitli boyutlarına karşı mücadele eden toplumsal hareketlerin büyümesini de yansıtan bir dönem oldu. Soğuk savaş dönemlerinde doğu-batı çatışması ile birleşen farklı uluslararası gerilimlerin çözülmesi ve ayrıştırılması gayretleri de önem kazanmıştı. Dünyanın tüm sorunları, Soğuk Savaşlar sırasında olanın tam tersine, tek bir egemen uzlaşmaz karşıtlığın parçası olarak görülmemekteydi.

II. SOĞUK SAVAŞ

İkinci Soğuk Savaş, selefi Birinci Soğuk Savaş gibi, büyük kapitalist ülkeler ve belirli ölçülerde işbirliğine daha yakın olan SSCB arasındaki ilişkilerin kopması sonucu gelişti. 1979—1982 arası ilk dört yıllık süre dikkate alındığında, savaş-sonrası tarihin ayrı bir dönemi olarak Birinci Soğuk Savaşa damgasını vuran karakteristikleri bazı önemli varyasyonları ile birlikte nasıl paylaşmış olduğunu görmek mümkündür.

Soğuk Savaşın içerik olarak en gözle görülür yanı savaş tehlikesinin daha fazla hissedilir olmasıdır. İkinci Soğuk Savaş, bünyesinde her iki tarafın savaş olasılığına ve düşman saldırılarına karşı askeri hazırlık gereksinimine giderek daha fazla önem verilmesini barındırıyordu. Barış Hareketinin yükselmesi şüphesiz bu konuya daha büyük bir ilgi çekti ve ABD'de, ilk kez, önemli sayıda bir ilgili kitlesi buldu. Ancak 1979'dan itibaren batının nükleer silah politikalarına karşı gösterilen direnişin izlediği gelişim, yalnızca yirmi yıldır süregelen silahlanmaya verilmiş bir karşılık değildi. Aynı zamanda 1970'lerin sonlarında askeri harcamalarda görülen belirli artışlarla birlikte silahların yer değiştirmesindeki değişikliklerle birlikte, yani İkinci Soğuk Savaşın başlangıcında hızlanan askeri gelişmeye karşı da bir tepkiydi.

Batılı hükümetler 1978'den beri askeri harcamalardaki artışların gereğini vurgulayarak ve uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımının meşruluğunu ön plana çıkararak yeni bir askeri kapasite oluşturma çağrısını yineleyip duruyorlardı. 1978'de Carter, ABD askeri harcamalarında % 3'lük bir reel artış kararı vermişti: Cumhuriyetçi Partinin 1980 manifestosu ABD askeri üstünlüğünü yeniden kurmayı hedefliyordu. 1981'de West Point Harp Akademisinde askeri öğrencilere 'Anlaşma Tuzağı'nın tehlikeleri üzerine konuşan Reagan, Amerikan askeri gücünü yaymayı vaat etmekteydi. Reagan kaderini kâğıt ya da parşömene emanet edip savunma donatımından vazgeçen hiçbir ulus, tarihe yeni sayfalar ya-

zacak kadar yaşamamıştır demişti. Reagan'ın ilk Dışişleri Bakanı Alexander Haig göreve gelişinin ilk aylarında bir çok vesile ile Yönetimin *önceliğinin*, kendi deyişiyle «ABD ekonomik ve askeri gücünün pekiştirilmesi»nde yattığını ifade etti. Konuşmalarından birinde bazı şeylerin barıştan daha değerli olduğunu söyledi. Sovyetlerle başabaş yeni bir askeri kapasite gereksiniminin bu türden vurgulanışı, Üçüncü Dünya politikalarında meydana gelen daha da büyük savaş ortamı — müdahale için artan hazırlıklar, ABD'nin, anahtar devletlere (örneğin Suudi Arabistan) müdahale yönünde tazelenen isteklerine işaret eden uyarılar ve Libya, Küba ve Nikaragua gibi hedeflere karşı sözkonusu olan askeri tehditleri[6] — ile birlikte yürütüldü. Daha çok, ya da daha az olmak üzere, Avrupalı müttefiklerince de taklit edilen, ABD'nin bu daha yüksek askeri hazırlık düzeyi İkinci Soğuk Savaşın batı cephesindeki değişimlerin en belirgin fiili göstergesiydi.

Sovyet tarafından bu gelişmelere eşlik edecek tarzda politik bir katılaşma mevcut değildi. Gerçekten, batılı politika-

---

6) ABD'nin yeni uluslararası ilişkiler alanındaki kavramlarının oldukça iyi bir dökümü Diana Johnstone'un 'Une Nouvelle Stratégie Impériale' **Le Monde Diplomatique**, Aralık 1980, makalesinde getirilmektedir. Johnstone, Detantın eski bir muhalifi olan muhafazakar George Liska'nın düşüncesinin önemi üzerinde durur. 1977'de basılan **Quest for Equilibrium**'da Liska, yeni ABD politikalarının, «özünde dar görüşlü olmayan, ama güven verici biçimde muhafazakâr ve düzeltici bir tarzda» olması çağrısında bulunur. Bu, Üçüncü Dünyada zorun selektif kullanımlarını kapsayacaktı. Cümlenin karmaşıklığına rağmen, düşünce açıktır: «Periferilerde zaman zaman başvurulacak zor kullanımı ve sergilenecek kararlılık gösterisi, Sovyetler Birliği ile büyük bir çatışma olasılığını pratikte önemsiz kılan bir minuma indirgemek yönünde olanak dahilindeki herhangi bir merkezi-sistem askeri yığınaktan daha fazla işe yarayacaktır» (sayfa 216). Üçüncü Dünya'da zor kullanımı konusunda ABD düşüncesinin evrimi, Michael Klare'in **Beyond the 'Vietnam Syndrome'** unda belgelenmiş bulunmaktadır. (Institute for Policy Studies, Washington DC, 1981)

cılar, tavır değişikliklerine; haklı gösterebilmek için bunun Sovyetlerin 1970'lerdeki sürekli silahlanmasına bir tepki olduğunu ileri sürüyorlardı. Ama güç kullanımı Sovyet dış politikasında daha önemli bir rol oynamaya başladı, özellikle de Sovyet birliklerinin 1945'ten beri ilk kez Sovyet etki alanının dışında çarpışmaya sürüldüğü 1979 Aralık'ındaki Afganistan Müdahalesinde. Askeri açısından Sovyetler Birliği daha önce görülmemiş bir noktaya erişmiş ve Avrupa sahnesine yeni bir füze yani SS—20'leri çıkarmıştı. Reagan yönetiminin beyanatına yanıt olarak Sovyet liderleri, durmadan batıdaki yeniliklerle boy ölçüşmeye hazır olduklarını ve saldırı karşısında gerekirse çıkarlarını savunmak için savaşmaktan kaçınmayacaklarını yineliyorlardı. ABD beyanlarında çoğunlukla görüldüğü gibi, açıkça savaş yanlısı bir ton kullanılmamakla birlikte, Sovyetlerin dış politik beyanları İkinci Soğuk Savaşın yerleşmesi ile belirgin olarak daha askeri bir çehreye bürünmüştü.[7] Yeri geldikçe Sovyet yetkilileri ABD askeri yığınağına özellikle kolaylık tanıdığı görülen ülkelerdeki — Japonya ve batı Avrupa — kamuoyuna seslenirken, tehdit edici ve gözdağı verici bir ton takınmaktan da geri kalmadılar.

İkinci Soğuk Savaşa, önceki döneme hissedilir derecede damgasını vurmuş bulunan ideolojik kapışmanın yeni dalgaları da eşlik etti. Bu durum batıda, Sovyet ekonomisinin zayıflığı, rejim muhaliflerinin dramı, Sovyet silah üretimi ve silahlanma harcamaları, ve Sovyet dış politikasının dünya ça-

---

7) 1982 başlarında, **Always Ready to Defend the Fatherland** adı altında basılan bir kitapta, Sovyet Genel Kurmay Başkanı Nikolai Ogarkov, tüm ulusların savaş hazırlığı içinde kaynaklarını seferber etmeleri gerektiğine dikkat çekiyordu. Bunun her zamankinden daha gerekli olduğunu; çünkü savaş anında, ivedi olarak seferberlik durumuna geçmek ve çabucak savaş durumuna ayak uydurmak gereği bulunduğunu yazıyordu. **(International Herald Tribune**, 12 Mart 1982) Leonid Brejnev'in ölümünden önce Kasım 1982'de yaptığı son konuşma, Sovyet Silahlı Kuvvetlerine daha fazla uyanık olmaları için bir çağrı niteliğini taşıyordu.

pındaki müdahaleleri türünden sorunların vurgulanmasını içeriyordu. Bunların hepsi tartışmaya değer ciddi konulardı; ancak, geleneksel tarzda yürütülen tartışma üslubu oldukça spekülatif ve polemiksel bir türdeydi; gerçekle çok az bağlantılı veya tarihsel önemi oldukça azdı. Reagan Yönetiminin sahnede belirmesi ile, SSCB tekrar tekrar 'uluslararası terörizme' ve hatta Papa'ya suikast girişimine arka çıkmakla suçlandı. Reagan'ın, Rusların gayelerine ulaşmak için 'yalan söylemeye, aldatmaya ve çalmaya hazır olduklarına' işaret etmesi, içinde bulunulan bu ruh haline küçük bir örnekti.[8] Reagan Yönetimine yakın çok az yorumcu, Sovyet toplumu hakkında fazlaca birşeyler biliyordu ya da Rus liderleri veya halkının motivasyonlarını anlama çabası içinde görünüyordu.[9] Asıl şaşırtıcı olan, bu propaganda da tanımlanan çoğu sorunların, 1970'lerde hiç değilse daha hafifletilmiş olmasıydı. SSCB'nin II. Soğuk Savaş ortamında maruz bırakıl-

---

8) **The Economist**, 3 Mayıs 1981. 'Terörizm'e Sovyet desteğini kanıtlamaya yönelik girişimlerin çoğu, El Salvador örneğinde olduğu gibi, temelsizdi; geri kalan suçlamalara SSCB.den destek gören FKÖ ya da SWAPO gibi, zaman zaman sivillere karşı şiddet uygulamakla beraber, meşru ulusal amaçlara sahip ulusal hareketleri nitelemek üzere kullanılan «terörizm» kullanımıyla ilgiliydi.

9) Nitekim ABD'nin eski, Moskova Büyükelçisi George Kennan şöyle öğütlüyordu: 'Bu bir dizi sonu gelmez çarpıtma ve basitleştirmeler; bu, bir diğer büyük ülkenin liderliğini sistemli olarak insanlık dışı gibi gösterme girişimleri; bu, Moskova'nın askeri gücünün ve Sovyet eğilimlerinin sözde art niyetliliğinin sistemli olarak abartılışı; bu, bir diğer büyük halkın, geçen yüzyılda yaşanan değişimlerin önüne çıkarttığı acıları çekmekte olan bir halkın, doğası ve tavırlarının değişmez bir şekilde yanlış yorumlanışı,..... bunlar, inanınız, dev bir gücün diplomasisinden beklenecek olgunluk ve seçkinlik göstergeleri olamaz; bunlar büyük bir yönetim için bağışlanamayacak ilkellik ve çocukluk işaretleridir.' **New York Review of Books** 21 Ocak 1982.

dığı yoğunlaştırılmış iftiralara haklılık kazandıramıyorlardı.[10]

Sovyet tarafı, değişik nedenlerden ötürü, daha az tavır değişikliği gösterdi. Bu nedenlerden biri, Detant döneminde

---

10) Bu durumun bir diğer göstergesi de SSCB'yi insafsız bir düşman olarak niteleyen ve doğu-batı çatışmasını vurgulamak amacı ile kaleme alınan soğuk savaş romanlarıdır. İnceleme - araştırma ürünlerini destekleyip tamamlayan Soğuk Savaş romanlarının iki ana işlevi; batının dış politikasını eleştirenleri KGB ajanları olarak gözden düşürmesi ve nükleer savaş beklentisini daha az ürkütücü göstermektir. Bu ilk amaca ulaşan uygunlukta dejenere bir örnek, Robert Moss ve Arnaud de Borchgrave (Londra 1980) tarafından kaleme alınan ve konusunu Vietnam Savaşı ile ABD militarizminin hasımlarını Sovyet işbirlikçileri olarak gösteren **The Spike** isimli casusluk romanıdır. Diğer amaç doğrultusundaki en önemli örnek, İngiliz Rhine Ordusu eski komutanı General Sir John Hackett tarafından yazılan **The Third World War** (Londra 1978) isimli kitaptır. Hackett eserinin yalnızca ahlaksal bir öykü, nükleer çağ üzerine uyarıcı bir masal olduğunu ileri sürüyor; ancak romanı, nükleer silahların sınırlı ve batıyı zafere götürecek biçimde kullanılmasının mümkün olabileceğinin övünerek göklere çıkarılmasından başka birşey değildir. Hackett'in temelde üç tezi vardır: 1) SSCB'nin batı için Nazi Almanyası kadar büyük bir tehlike teşkil ettiği; 2) Batının bu savaşı sürdürme yeteneğinin, askeri hazırlık kadar, politik kararlılığın ve toplumsal değerlerin güçlendirilmesinde yattığı; 3) Nükleer savaşın kazanılabilir olduğu. Kitap, Polonya'da ve SSCB'nin yerli halkı Rus olmadığı yörelerinde isyana yol açan sınırlı bir nükleer silah kullanımı sonucunda Minsk ve Birmingham'ın yerle bir olmasıyla sona erer. İdeolojik sonlar için roman ve öykü türlerini kullanma kararı bir ölçüde 1960'larda ve 1970 başlarında pasifist edebiyatın öfkesine karşı bir ölçüde muhafazakârların tepkisini yansıtıyor olabilir. Bu yüzden Normal Podhoretz yapıtı **The Present Danger?** — New York 1980, (sa. 62-63)—, 1960'ların, Joseph Heller'ın **Catch—22** ve Kurt Vonnegut'un **Slaughterhouse Five** isimli iki popüler romanının, II. Dünya Savaşını, 'Vietnamlaştırdıklarından', yani karaladıklarından yakınır.

Sovyet yazarlarının kapitalist bakış açısına gösterdikleri uzlaşmanın, çoğu batılı yazarların SSCB için gösterdiğinden daha az olmasıydı; ve daha polemikli bir tona dönülmesi, daha az sarsıntılı bir değişim gerektiriyordu. Bir diğer faktör; daha sıkı basın denetimi sonucu, Sovyet yazarları nasıl hasımları ile ilgili gerçeğin daha az bir kısmını yansıtıyorlarsa yalan ve çarpıtmaya da daha az yer vermeleridir. Ancak ABD yönetimi Nixon ve Ford dönemlerinde ABD'ye gösterilen bu yumuşak tutumdan yararlanmayı sürdürmedi, şimdi ise, ABD artık SSCB'ye karşı geniş kapsamlı askeri girişimlerden sorumlu tutuluyordu. ABD dış politikası geçmişte daha hoşgörülü karşılanırken, şimdi, önceki soğuk savaşa özgü polemiklerin yeniden sahnelenişi çerçevesinde Afganistan, Kamboçya, Orta Amerika ve Polonya'da karşı-devrimci eylemlerden dolayı suçlanıyordu.

II. Soğuk savaşa doğu ve batı arasındaki ikili ilişkilerde, özellikle de ABD ve SSCB arasındaki görüşmelerde dramatik bir soğuma eşlik etti. Bu dönemle, hiçbir görüşmenin gündeme gelmediği ve silahların denetimi tartışmalarının bütünüyle tıkandığı Birinci Soğuk Savaş arasında tabii karşıtlık sözkonusuydu. 1982'de, İkinci Soğuk Savaşın üç yılı geride kalırken, orta menzilli nükleer silahlar ve stratejik silahların azaltılması üzerine Cenevre'de; 1975 Helsinki Anlaşması'nın bir uzantısı olan Güvenlik ve İşbirliği Konferansında, Madrid'de; ve Avrupa sınırları içerisinde karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi konuları ile ilgili olarak Viyana'da görüşmeler yapılıyordu.

'Kırmızı Hat' yerinde kaldı ve uzayın keşfi için bilgi değiş tokuşu yapıldı. Ancak batı tarafında göründüğü kadarı ile bu tür görüşmelerin ereği, uzlaşma yollarını aramak kadar, eleştirileri azaltmak ve SSCB karşısında ayrıcalık sağlamak çabasıydı; bu görüşmelerin sonucu ne olursa olsun, 1970 ortalarından itibaren, yani tam olarak İkinci Soğuk Savaş'ın başlama tarihi diye kabul edilen tarihten önce, doğu-batı görüşmelerinde bir duraksama noktasına gelindiği gerçeği apaçık meydandaydı. SALT II, 1972 de imzalanan SALT I'i izleyip devamını getiremedi. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği

Konferansı ve Avrupada Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi tartışmaları hiçbir yere varır görünmüyordu; zaten esas olarak karşı tarafı gülünç duruma düşürme fırsatı olarak kullanıldı. Stratejik meselelerde de —Arap— İsrail sorunu, Basra Körfezi'nin güvenliği, Afrika Boynuzu, Afganistan ve Hint Okyanusu gibi— benzer bir anlaşma noksanlığı olduğu açıktı. Doğu ile batı arasındaki ekonomik bağlar muhafaza edildi ve 1970'lerde kurulan mali ve ticari bağlar tamamiyle kesilmedi; ama ABD açısından bizzat ticaret bir çatışma alanına dönüştü. 1979 sonrası dönemde gerçekleşen bir dizi boykot ve anlaşma iptalleri, ekonomik bağlantıların Soğuk Savaş gereklerine tabi kılınmasına yaramaktaydı.

İkinci Soğuk Savaş boyunca sürüp giden toplantı ve görüşmeler Birinci Soğuk Savaşla olan aradaki benzerliği maskelemeye hizmet ederken temeldeki karşılıklı açmaz gerçeği bu benzerliği gözler önüne seriyorlar. Birinci Soğuk Savaş Yunanistan dışında Avrupa'da etkisiz kalmış, ama Uzak Doğuda önemli çatışmalara yol açmıştı. İkinci Soğuk Savaş da Avrupa'da herhangi bir doğrudan çatışmaya yol açmadı; ancak 1970'ler boyunca Üçüncü Dünya'da üç kıtada birden yoğun toplumsal ayaklanmalar meydana geldi, ve bunlar soğuk savaşın hem sebebi hem de muhafaza edici ögesi oldular. İleride dördüncü bölümde tartışılacağı gibi, II. Soğuk Savaşın temel nedenlerinden biri, 1974'ten itibaren Saygon'dan Managua'ya kadar tüm güneyi içine alan, dolayısiyle ileri kapitalist devletlerde derin kaygı uyandıran Üçüncü Dünya devrimleri dalgasıydı. ABD ve müttefiklerinin buna verdiği karşılık, gelişmelerden ötürü SSCB'yi suçlamak ve Orta Amerika, Batı Sahra, Basra Körfezi, Afganistan ve Kamboçya'da karşı-saldırılar başlatmak şeklinde oldu.[11] Bu Üçüncü Dünya bunalımlarının hiç biri ölçü olarak Birinci Soğuk Sa-

---

11) Nitekim Ronald Reagan: 'Kendimizi aldatmayalım. Sürüp giden bütün huzursuzluğun ardında Sovyetler Birliği vardır. Eğer bu domino oyununa karışmamış olmasalar, dünyada hiç sıcak bölge olmaz.' diyordu. 9 Mart 1981 tarihli **New York** dergisinden alınmıştır.

vaşın 1949 Çin Devrimi ile vardığı noktaya kadar gelmedi, ancak Avrupa'nın büyük, ama felce uğramış gerilimleri, NATO'nun görevlendirildiği 'Merkez Cephe' bu tür bir felcin bulunmadığı Üçüncü Dünya sahnelerine aktarıldı.

ABD ve SSCB, bir yandan gerek kendi toplumlarında, gerekse kendi ittifak sistemlerinde muhalefeti daha sıkı bir biçimde denetlerken, bir yandan da sertleşmeyi arttırma yollarını araştırdılar. Geçen iki onyıl batı toplumunda geleneksel ideolojik ve toplumsal egemenlik sistemlerinin — sınıf, ırk, cinsiyet ve yaş bağlamlarında — somut bir aşınmaya uğradığını tanık oldu. Gerek ABD'de gerekse Avrupa'da birçok sosyal politika alanında İkinci Soğuk Savaş, geniş çapta muhafazakar geri-dönüşlere eşlik etti. Ekonomi açısından bu, monetarist makroekonomik politika ve arz-yanlıların mağlup edilmesi biçimini aldı. Sosyal politika alanında bu geri-dönüş, sosyal yardımların kısılması ve 1970'lerin sendika örgütleri, kadın, homoseksüel ve zenci hareketlerinin kazanımları uyumlaştırıldı. Sendikaları güçsüzleştirmek amacıyla da doğrudan uzlaşmaz bir tavır ve işsizlik kullanıldı.[12] Ne var ki ülke içinde birlik ve hegemonyanın yeniden pekiştirilmesi, Washington tarafından

---

12) Hacket, sa. 45-48, İngiliz kamu yaşamında muhafazakâr bir geçiş beklentisi içindedir, —sendika gücü ve sosyal devletten uzaklaşma; kanun ve düzene, disiplin ve daha yüksek askeri harcamalara yönelme, yani kitabının ilk baskısından bir yıl sonra uygulamaya konan Thatcher programı. Geriye dönüşün ideolojik aygıtları daha İkinci Soğuk Savaş başlamadan çok önce devreye girmişlerdi. Bu, ABD'de, sadece 'geleneksel' değerlerin yeniden öne çıkarılmasıyla sınırlı kalmadı; ayrıca, özellikle ekonomik bireycilik üzerinde yoğunlaşan yeni-muhafazakâr düşüncenin çığırtkanlığı yapılmaya başlandı. Buna tipik bir örnek George Gilder'in **Wealth and Poverty**, New York, 1681, adlı best-selleri. Şöyle başlıyor: 'Yakın düşünceler tarihinin en önemli olayı sosyalist rüyanın vefat etmiş olmasıdır.' Gilder daha sonra şöyle devam ediyor; 'Yoksulluktan uzaklaşmanın tek güvenilir yolu daima iş, aile ve inançtır.' Ayrıca beşinci bölüme bakınız.

ABD hegemonyasının var olan koşullarda mümkün olan en güçlü biçimde yeniden ortaya konması anlamında yeni bir uluslararası birliğin inşa edilmesi fikrine eşlik etti. ABD'nin konumunu pekiştirmesi en belirgin biçimde askeri sahada görülüyordu, —müteffiklere askeri harcamalarını artırmaları için baskı yapmak, Avrupa'ya Cruise ve Pershing—II füzelerini yerleştirmek, Üçüncü Dünyada ABD girişimlerine destek sağlama talepleri. Ama bu, ABD hegemonyasını yeniden pekiştirme talebi kapitalistlerin, kendi arasındaki ekonomik politikaları, Üçüncü Dünyaya yönelik yardım ve ticaret politikalarını ve SSCB'yle yapılan görüşmeleri etkileyecek kadar kapsamını genişletmişti.[13] Gerek ulusal gerekse uluslararası yayınlarda, dış tehdit varsayımı, yeni bir soğuk savaşın başlamasına dayanak olarak, var olan değer yargılarının yıpranmak üzere olduğuna ilişkin bir uyarıyla birlikte işleniyordu.

SSCB'de parti liderliği, 1960'tan itibaren devlet güvenlik güçlerinin keyfi ve terörist eylemlerini sürekli biçimde azaltmaya başladı. Yalnızca bir alanda, psikiyatri kliniklerinin iç politika muhaliflerine karşı kullanımında, kötüleşme görüldü. Ama Kremlin bunu, sistemi alenen eleştirenlere karşı aldığı, bir günü diğerine uymayan politikasıyla birlikte uyguluyordu. Açık eleştiri getirenlerin bastırılması 1970 başlarına rastlıyordu ve 1970 sonlarına kadar muhalefet hareketi büyük ölçüde yer altına geçmişti. Kamuya yansıtılan bir kaç dava ile güdülen amaç, SSCB içerisindeki karşıtlara gözdağı vermek ve batılı destekleyicilere Sovyet sisteminin dışardan karışmalara göz yummayacağını göstermekti. Yine de İkinci

13) Bu konuların tanıtıcı biçimde tartışılması için bakınız **Western Security: What has changed? What should be done?**, (Batı Güvenliği: Ne Değişti? Ne Yapılmalı?) Karl Kaiser, Winston Lord, Thierry de Montbrial, David Watt, Royal Institute of International Affairs, London 1981. Bu teşhis, bir yanda Atlantik'in her iki yakasında da daha fazla anlayış gerektiğine dikkatleri çekerken, dış politika düzenlemelerinin alışılagelmiş akılcılığını yeniden üreterek pratikte Amerikan bayrağı altında birliğin güçlendirilmesini savunmaktadır.

Soğuk Savaşın başlamasıyla birlikte doğu-batı temasları azaldıkça bu iç muhalefete karşı gittikçe artan bir düşmanlığa yol açtı. 1980 ile 1982 yılları arasında Yahudi göçü %95 oranında kesildi; 1982'de Batı Avrupa'ya doğrudan telefon bağlantıları devreden çıkarıldı ve dışarıya kitap postalanması engellendi. Bu, SSCB içinde yurtseverlik duygusunun körüklenmesi girişimleri ve gençleri askeri disiplin gereklerine uygun eğitme zorunluluğunun vurgulanışı ile birlikte yürütüldü. 1982 Haziran'ında kurulan küçük bir özerk barış topluluğu baskılara maruz bırakıldı. SBKP liderlerince doğu Avrupa genelinde muhalefetin en çok olduğu Polonya'ya, ayrı bir önem verildi. Nitekim 1981 Aralık'ında Dayanışma etrafında büyüyüp gelişen hareketi kontrol altına alıp, geri çevirmek için Polonya ordusunca sıkıyönetim ilan edildi. Sosyalizm döneminde, 'çoğulculuğa' karşı polemikler yaygın hale geldi. İkinci Soğuk Savaş süresince Moskova'da seyirlik yargılanmalar ve politik kovuşturmalar dahil, Stalin döneminin denetim düzeylerine bir dönüş sözkonusu olmamakla beraber, gerek SSCB'de gerek doğu Avrupa'da muhaliflere yapılan baskılar önceki tolerans dönemlerinden hissedilir derecede daha fazla idi.

İkinci Soğuk Savaş, ABD'nin, kendisinin ve müttefiklerinin dış politikalarının çeşitli boyutlarını SSCB ile sertleşme politikasına bağımlı kılma yönünde giriştiği planlı ve kalıcı bir çabayı gerektiriyordu. 'Sovyet Tehdidi' imgesi, yalnızca Sovyetler Birliği'ne karşı daha fazla uyanık bulunulması gibi bir sonuca vardırmak için değil, ama aynı zamanda diğer konuların gözden geçirilip gereken ölçülerde değerlendirildiği bir stratejik çerçeve yaratmak ve Avrupalı müttefiklerle Japonya'yı SSCB üzerinde ekonomik baskı uygulamaya yöneltmek için kullanılıyordu. Vurgulanan nokta, SSCB ile uzlaşma yolları aramak yerine, karşı çıkma, ve dünya devletlerini biribirinden ayıran değişik konuların görece özgünlükleri yerine, buna öncelik tanımaydı.

1970'lerin ilk yıllarında, batı politik söylemine egemen olan tondan bunun ne denli farklı olduğunu anımsamak yersiz sayılmaz. O zamanlar Sovyetler Birliği, *radix malorum*,

uluslararası tüm kötülüklerin kökü, gibi görünmüyordu ama sonraları böyle nitelendi. Ne Soğuk Savaşın yeniden canlanacağı ne de politikleşmiş dinin yeniden güçleneceği, bütün dünyayı kaplayacak resesyon, ya da batı Avrupa'nın saldırgan bölgeciliği tahmin edilmiyordu. 1974'te Dış İşleri Bakanı Kissinger şöyle diyebiliyordu: 'Şu anda Amerikan dış politikasının karşı karşıya olduğu en büyük sorun düşmanları ile arasında olan rekabeti düzenlemek değil, ama dostlarına, yalnızca kendini göstermekten öte daha büyük ortak çıkarların olduğunu idrak ettirebilmektir.'[14] 1977'de Notre Dame Üniversitesi'nde yaptığı önemli bir dış politika konuşmasında Başkan Carter, Amerika'ya, önceki yönetimlere damgasını vurmuş bulunan «SSCB'ye değgin sağlıksız vehimlerden vazgeçilmesi» çağrısında bulundu. Carter bir süre kutupsal ABD-Sovyet çatışması yerine, kapitalist devletler arası ilişkilerin yeniden inşa edilmesi gereğine öncelik tanıyan Üçlü Komisyonun bakış açısını destekledi.

Dış politika sorunlarının bu şekilde ayrıştırılmasına, ABD ve SSCB'nin önemli güncel konular için ortak zemin bulabilecekleri inancı eşlik ediyordu. Bu yüzden Kissinger, SSCB'yi silah üretimini azaltması ve Üçüncü Dünyada yayılmacılıktan vazgeçmesi amacıyla anlaşmalara katma yollarını araştırdı. Bu dönemin tipik bir örneği tanınmış dışişleri uzmanı Alistair Buchan'ın olaya bakışıydı; şöyle yazmıştı 1973'te: 'Sovyetler Birliği ve Birleşik Devletler stratejik ilişkilerini istikrarlı kılmak, ve sorumluluktan kaçamayacakları özellikle Avrupa ve Orta Doğu gibi bölgelerde çatışmaktan uzak durmaya çalışmak için bir dizi özgün anlayış geliştireceklerdir.'[15] Benzer biçimde, *Sunday Times*'ın Washington muha-

---

14) Mary Kaldor'un **The Disintegrating West**, (Londra, 1978, sa. 25) de yapılmış olan alıntı.

15) Alistair Buchan, **Change Without War**, Londra 1974. sa. 99. Uluslararası ilişkiler üzerine akademik kuramlaştırmada, büyük güç ilişkilerini vurgulayan ve 1960 lara kadar egemen olan 'gerçekçi' öğretiden uzaklaşılarak, uluslararası karşılıklı bağımlılığı ve askeri olmayan çözümlerin olanaklılığını vurgulayan 'çoğulcu' ve 'globalist' teorilere yönelmiş olan göreceli bir değişim gözleniyordu.

biri Henry Brandon, ABD ve SSCB'den bahsederken, «pekala farkına vardıkları» ve 1970'lerin uluslararası gerilimlerde bir azalmaya tanık olmasını sağlayacak «karşılıklı yumuşamayla kuşatıldıklarını» belirtiyordu.[16] O sıralarda, bu, pek yaygın bir beklentiydi. Bu yüzden eğer Detant, çok kutuplu bir dünya ve ortak çıkarlar çerçevesinde SSCB ile uzlaşma olanağı gibi çifte bir inancı kapsıyor idiyse, I. ve II. Soğuk Savaşlar da, batılı liderlerin dünya politikasının iki kutupluluğu ve uzlaşmaz karakteri ile, karşıt kampla sertleşme amacıyla batının elindeki tüm kuvvetlerin hizmete sunulması gereği üzerinde durdukları dönemler oldu.

BİRİNCİ ve İKİNCİ SOĞUK SAVAŞLAR BİR KARŞILAŞTIRMA

Bu benzerliklere rağmen, bazı görüşler 1979 sonrası dönemin hukuksal olarak Soğuk Savaş diye adlandırılmasını reddetmektedirler. Bu karşılaştırmanın dıştalanmasında öne sürülen nedenlerden bir tanesi, yani Birinci Soğuk Savaşın güçlü bir ideolojik motivasyonu olduğu doğruysa, İkinci Soğuk Savaş için aynı şeyin iddia edilemeyeceği her iki kampın da, egemen güç mantığına göre hareket ettiğidir. Tarihçi Arno Mayer şöyle yazmıştır: 'Bir zamanlar uluslararası politika alanında Sovyet-Amerikan rekabetini ateşleyen karşıt ideolojik tasarımlar ya tükenmiş ya da iflas etmiştir. Bu anlamda, soğuk savaş bitmiştir. Şimdi SSCB ve Birleşik Devletler, Üçüncü Dünyada odaklaşan konvansiyonel bir iktidar mücadelesi içinde hapsolmuş durumdadırlar.'[17] İkinci bir görüş, iki taraf arasında varılan anlaşmaların uzun süreliliğine işaret etmektedir: SALT—I ve hatta SALT—II'ye saygı gösterilmiş, Avrupa görüşmeleri devam etmiş, Kırmızı Hat varlığını korumuştu; ticaret akışı sürmüştü; 1940 sonlarının ile-

16) Henry Brandon, **The Retreat of American Power**, Londra, 1973, sa. 345

17) Arno Mayer, 'The Cold War is over,' **Democracy**, Cilt 2, Sayı 1, Ocak 1982, sa. 32.

tişim noksanlığı ve topyekun kuşkuculuğuna karşıt olarak buhran anı silahlanma görüşmeleri konusunda sürekli öneriler ileri sürülüyordu. Karşılaştırmayı sorgulayan bir diğer neden iç baskılarla ilgilidir: Eğer Soğuk Savaş iç muhalefetin denetimini de beraberinde getiriyorsa, bu, 1979 sonrası -dönemde her iki tarafta da ne denli artırılmış olursa olsun, Birinci Soğuk Savaşın beraberinde getirdiği ile hiçbir şekilde kıyaslanamazdı. Doğuda insanlar Titocu olduğu için kimse asılmadı; batıda da Kızıl Korkusu, ya da sola karşı benzer cadı avları görülmedi.

Ne var ki, bu üç karşı-görüşün, karşılaştırmanın bütünüyle dıştalanmasına neden teşkil etmelerinden çok, I. Soğuk Savaş ile II. Soğuk Savaş arasındaki belirgin ayırımları ortaya koydukları söylenebilir; çünkü aralarındaki ayırıma rağmen, belirtilen boyutlar çerçevesinde doğu-batı ilişkilerinde sözkonusu olan kötüleşme önemini korumuştu. İki kamp arası politik çatışmanın gerçekte sona ermesi Arno Mayer'in ima ettiği kadar büyük bir olay olmasa da, İkinci Soğuk Savaşın ideolojik görüntüsünde kuşkusuz bir değişim vardı. Bu ideolojik özgünlük, yansımasını yaratılan politik cepheleşmede buldu: Eğer I. Soğuk Savaş açıkça anti-komünist denilebilirse, II. Soğuk Savaş daha belirgin biçimde SSCB'ye karşı yöneltilmişti. Uluslararası düzeyde, dünyanın en büyük devrim sonrası devleti Çin, II. Soğuk Savaşın ilk kısmında SSCB'ye muhalif güçlerle birleşti. İleri kapitalist devletlerde, sağ hükümet ve partilerin yakalandıkları anti-komünist isteri nöbetleri ilk soğuk savaşta olduğundan daha azdı; öte yandan solun büyük bir kısmı, sağ kanatda olduğu gibi, SSCB'ye karşı olan konumlar aldılar. Değişime uğratılmış bu politik biçimlenmenin çarpıcı bir göstergesi metropolitan güçler tarafından Üçüncü Dünya gerillalarına verilmekte olan desteğin türüydü: Avrupa ve Amerikan solunun büyük kısmı Afgan mücahitlerini, sosyalizme, demokrasiye, kadın özgürlüğüne ve her çeşit liberalizme şiddetle düşman muhafazakar âsi kabileleri desteklediler; bu arada CIA de, komşu Tayland'da göçmen yardımı kılıfı altında, eski düşmanı cani Kızıl Khmer'i direnişe kışkırtıyordu.

Görüşmelerin ve kriz yönetiminin ortak çerçevesinin sürdürülmesi kuşkusuz II. Soğuk Savaşı ilkinden ayırır; ancak bu, sertleşmenin derecesinden çok bu değişime yolaçan uluslararası güçler dengesindeki bir kaymayı yansıtır. İkinci Soğuk Savaş bir öncekinden, tam da temsil ettiği stratejik güçlerin yeni korrelasyonundan dolayı farklıdır. I. Soğuk Savaş'ta ABD'nin SSCB'ye karşı baskın bir askeri üstünlüğü, kapitalist müttefiklerine karşı ise büyük bir ekonomik üstünlüğü bulunuyordu. SSCB karşılıklı görüşme için çok zayıf, ABD ise buna gereksinim duymayacak denli, güçlüydü. Her iki sahada da üstünlüğünü bütünüyle yitirmemekle beraber, ABD üstünlüğünün sınırları geçen dönemde radikal biçimde daraldı. Kuşkusuz, Washington'un II. Soğuk Savaşın sürdürülmesinde sarfettiği enerjinin kısmen neden ileri geldiğini açıklamaktadır bu; ancak aynı zamanda ihtiyatlı olma zorunluluğunu, özellikle de hem SSCB'nin hem ABD'nin silahların denetimi görüşmelerine katılma arzusunu açıklamaktadır. Avrupa'daki nükleer silahlar ve stratejik nükleer güçler üzerine tartışmaların ne kadar ileri götürebileceği daha sonra görülecekti; ancak her iki tarafın da bu tür görüşmeleri kabul etmesi, ve en azından kamu önünde ciddi biçimde bu görüşmeleri sürdürüyor gözükmesi, I. Soğuk Savaşın hiçbir somut doğu-batı görüşmesinin olmadığı ilk yedi yılı (1946-1953) ile apaçık biçimde çelişmektedir. Bu fark, şimdi görüşmeye istekli Sovyetler Birliği'nin daha büyük gücünü, ve şimdi görüşmek zorunda olan ABD'nin azalan güvenini ve yine, ABD üzerinde NATO'daki müttefiklerinin baskısını yansıtmaktadır. Ayrıca 1970'lerin sonunda ikinci bir Soğuk Savaşın başladığı gerçeğini de geçersiz kılmamaktadır.

Ülke içindeki baskılar çok daha az olduğu için 1979 sonrası dönemin soğuk savaş sayılamayacağı görüşü, yapılan karşılaştırmanın geçersizliğini göstermekten çok, yine bir ayırımı vurgular. Çünkü muhalifler doğuda ve batıda daha az şiddetle sindirilmekle beraber, II. Soğuk Savaş, her iki tarafta muhalif güçlere karşı kuşku götürmez geniş çaplı ideolojik karşı-saldırılar içermekteydi. Bu, batıda geleneksel «Yahudi-Hıristiyan» değerler olarak bilinen değerlerin yeni-

den öne sürülmesine, ve ülke içindeki muhaliflerin sindirilmesinde ve onlara göz dağı verilmesinde son derece önemli olan eleştiriden kuşkulanılması olayının serpilip gelişmesine yol açtı.

Diğer yandan, I. ve II. Soğuk Savaşlar arası farkların sıralanmasında, arada benzerlik kurulmasını geçersiz kılmaktan çok, II. Soğuk Savaşın ne denli güçlü olduğuna dikkat çeken çok daha önemli bir ayrım bulunmaktadır: Bu, hem Üçüncü Dünyanın, hem de Avrupa'nın bu savaşta oynadıkları rolün değişmesidir. I.Soğuk Savaş, önce Avrupa'da — Almanya sorunu, Polonya ve Yunanistan ile ilgili anlaşmazlıklar ve batı Avrupa'nın komünist partileri üzerinde — yoğunlaşmıştı. Daha sonra Uzak Doğu bunalımları — Çin, Kore ve Vietnam devrimleri, Filipinler ve Malaya'da gerilla hareketleri — ile yayıldı. Uzak Doğu'nun önemine rağmen Avrupa yine de bir anlaşmazlık sahnesi olarak kaldı.

II. Soğuk Savaşın başlaması Avrupa'daki çatışmaya çok az şey borçludur. I. Soğuk Savaş Avrupa'da başlayıp, sonra Uzak Doğuya kaydığında Berlin meselesi rafa kaldırılmıştı. II. Soğuk Savaşı hızlandıran olaylar, Üçüncü Dünya'da, örneğin, Afganistan'dan geçerek İran ve Arap dünyası üzerinden Afrika Boynuzu'na uzanan bölge olarak bilinen kriz yayında yer aldı. Yine de Avrupa soğuk savaşa başka bir tarzda da olsa yeniden girdi. Batı Avrupa'da NATO tarafından kabul ettirilen yeni strateji politikaları, yarattıkları muhalefet hareketleri sonucunda bu ülkeleri çok önemli politik savaş alanlarına çevirdiler. Bu, Polonya'daki komünist parti yönetimine karşı açığa çıkan kitlesel muhalefet hareketi ile aynı zamana denk düştü. Böylelikle, çok değişik tarzda da olsa, Avrupa soğuk savaş sahnesi olarak kaldı; doğu-batı arası askeri çatışma olanağının kaçınılmaz olmasından değil, ama-batıda barış hareketleri ve doğuda, Polonya'daki muhalefet hareketinin-her iki kampta da stratejik hegemonyaların politik hareketlerce giderek daha fazla reddedilmesinden dolayı.

Buraya kadar, ele alınan tartışma; II. Soğuk Savaşın I. Soğuk Savaştan daha az yoğun olduğunu söyleyen düşüncenin

ve «Soğuk Savaş» terimini kullanmanın uygun düşmiyeceğine ilişkin anlayışın üç gerekçesi üzerinde yoğunlaştı. Arada kurulacak paralelliği yadsıyan bu nedenler, her iki tarafın azalan ideolojik motivasyonu, aralarında varolan anlaşmaların devam etmesi, ve her iki kamptaki baskı düzeylerinin daha düşük olmasıydı. Ancak, iki Soğuk Savaş karşılaştırıldığında, aralarında, II. Soğuk Savaşın İlkinden daha ciddi olduğunu gösteren başka ayrımlar da sözkonusudur. Bu ayrımlardan birincisi, II. Soğuk Savaşın kapitalist dünyadaki genel ekonomik gerilemeyle ve Sovyet Blokunun büyük kesiminde gözlemlenen büyüme hızındaki düşme ile çakışmasıdır. Hükümetlerin otoritelerini tehdit eden ve milyonlarca insanı yaşamdan koparan bir ekonomik sıkıntı ortamında savaş tehlikesinin artacağını algılamak için bu iki gelişme —Soğuk Savaş ve ekonomik gerileme— arasında herhangir bir, bire bir bağlantı kurulması gerekmiyor. Zayıf yönetimler, iç baskılar ve kaybolan güven hissi, hepsi bir araya gelip liderlerin refah zamanlarında olduğundan daha az temkinli olmalarına yol açar. Eğer bunun gelişmiş ülkeler için geçerli olduğunu kabul edersek, kitlesel açlığın ve ekonomik gerilemenin yarattığı şiddetin önemli yıkıcı politik etkiler ortaya koyduğu Üçüncü Dünya için bu daha da geçerli olmak durumundadır. Politik liderler savaşı, dikkati iç sorunlardan saptırıcı bir yol olarak görebilirler; bu, dinsel ve milliyetçi kinlenmelerin arttığı, düşmanı tahrip etme ve rakibin ekonomik kaynaklarını ele geçirme hırsının daha da büyüdüğü bir dönemdir. I. Soğuk Savaşın böyle ek bir istikrarsızlık bileşeni yoktu.

Göze alınacak tehlikeler sözkonusu olduğunda; en önemli perspektiflerden iki Soğuk Savaş yine biribiriyle karşılaştırılamaz; çünkü II. Soğuk Savaş çok daha ciddi boyutlara sahipti: ABD'nin ve SSCB'nin I. Soğuk Savaş esnasında tüm tahrip edici potansiyellerini kullanması, hem Rusya'ya ve hem de tüm Avrupa'ya çok büyük bir hasar vermiş olacaktı. Ama hem SSCB hem de ABD toplumu ve ekonomileri, bu badireyi atlatabilirlerdi. Dünyanın arta kalan bölgeleri savaşın konvansiyonel savaşlar olarak yayılmasından ve nükleer silahların sonuçlarından çekeceklerini çekeceklerdi, ama bir ola-

sılıkla nükleer bombardımandan da sakınmış olacaklardı. II. Soğuk Savaşta tüm silahların harekete geçirilmesi bildiğimiz gibi insanlığı yok edebilir; şu anda yeryüzündeki yaşamı 20 kez tahrip edebilecek kadar nükleer silah depo edilmiş durumdadır. II. Soğuk Savaşın ihtiva ettiği bu askeri tehdit öğesi, bu yüzden onu I. Soğuk Savaştan çok daha uğursuz bir karşılıklı kapışma haline getirmektedir.

Ne anlama gelirlerse gelsinler, II. Soğuk Savaşın bu ayırt edici özellikleri, öncülü olan I. Soğuk Savaşla arasındaki benzerlikleri örtmemeli ya da tanımlanabilir tarihsel güçlerin her iki soğuk savaşın da kaynağında yer aldığı gerçeğini maskelememelidir. Doğu-batı geriliminin şiddetlendiği iki dönem de, ne kişilerden bağımsız ve içsel güçler tarafından, ne de yalnızca askeri birikim tarafından üretildi; bu dönemleri üreten, dünya politikasının diğer temel ögelerince şiddetlendirilen evrenselleşmiş toplumsal çatışmanın geçirdiği evrim oldu. II. Soğuk Savaş dönemi her iki blokun da uzlaşmazlığın azaltıldığı önceki dönemlerde kazandıklarını muhafaza etme arzusu; ve karşı tarafın korkusunu içerde birliği garantilemenin çok yönlü bir ideolojik aracı olarak yerleştirme kararlılığını yansıtıyordu. Herşeyin ötesinde, birbirleriyle uyuşmaz nitelikte olan ve her iki kampın stratejik planlarını belirleyen uzun erimli hedeflerin süregelen gücünü yansıtıyordu. 1970'lerdeki Sovyet eylemleri; 1930'larda ve 1940'larda yetişmiş bir liderler neslinin genel görümünü olduğu kadar, önceki on yılda, özellikle 1960'ların başlarında hazırlanan öncelikleri ve planları yansıtmaktaydı. ABD kanadında, nasıl I. Soğuk Savaş Roosevelt Yönetimi bünyesinde komitelerce hazırlanan savaş-zamanı planlamasının bir yansıması olduysa, II. Soğuk Savaş ön plana çıkarılması da, 1970 başları ya da daha öncesinden beri Washington ve New York'ta faaliyette bulunan stratejik planlamacılar ve dış politika danışmanları arasında yapılan görüşmelerle, alınan kararlarla şekillendi. İkinci Soğuk Savaş ne bir kaza ne de özenle kurulmuş bir entrika idi: Dünya olayları üzerinde sınırlı denetime sahip iktidardaki kişilerce alınmış bilinçli, uzun vadeli kararları yansıtıyordu. Onlarınki, kendi egemenlik sistemleri-

ne meydan okuyan dünyanın değişen durumuna bir yanıt, karşıt blokla evrensel çatışmayı sürdürmenin yeni çıkan fırsatlarıydı. Sonraki bölümlerin amacı, bu çatışmanın altında yatan ve onu daha ciddi hale sokan etkenleri; daha açıkçası, dünyanın durumunda meydana gelen değişiklikleri, ve 1970'ler sonunda II. Soğuk Savaşın su üstüne çıkmasına sebep olan tehditleri ve fırsatları açığa çıkarmaktır.

2
Dünya Politikasını Oluşturan Öğeler

Uluslararası ilişkilerin akışına şekil veren temel etkenleri araştırmak ilk bakışta verimsiz görülebilir: Yüz altmışın üstünde devlet, bir yığın gayriresmi güç ve birçok etkileşim düzeyini içeren bir sistem hiç de basit açıklamalara meydan vermez. Ama eğer, dünya politikasını, tek bir sebebin ifadesine, Hegelci bir temel, ya da bir *primum mobile*'ye indirgemek düşünsel planda akla yakın değilse, o zaman, gereksiz bir basitleştirmeye gidilmeksizin, derinlerdeki eğilimlerini gün ışığına çıkarmak suretiyle yakın dünya tarihi üzerine özlü açıklamalar sağlayacak belirli teorik yaklaşımlar bulunduğunu önermek daha az tepki çekebilir. Bu tür teorilerin analizi, varolan Soğuk Savaşın tek bir sebebini sunmak yerine, karşılıklı etkileşimleri içinde, dünya sorunlarını derinden şekillendiren bir dizi temel birleşene dayanarak açıklanabileceğini ortaya koymaktadır.

SOĞUK SAVAŞ TEORİLERİ

Uluslararası politikayı uygulayan veya yorumlayan kaç kişinin, uluslararası politikayı oluşturan ögeleri üzerine varsayımlar ileri sürdüğü dikkat çekicidir. Bu varsayımlar açıkça ortaya konabilir ve yakın olaylara, tarihe, ya da komuoyu

denen şeye dayandırılarak doğrulanabilir. Üstü kapalı ifade edilebilirler, ama gerek söyleyen gerekse dinleyence neyin ima edildiği açıktır. Tartışmayı yoğunlaştırma tehlikesi pahasına, her biri çağdaş dünya politikasına ve dolayısiyle II. Soğuk Savaşın başlamasına ilişkin açıklamalar sunmaya yönelik en az sekiz ana düşünce okulu saptamak mümkündür.

1. *Sovyet tehdidi teorisyenleri,* günümüz dünya bunalımında suçu SSCB politikalarına yüklerler. Derler ki, çağdaş dünyanın ana sorunlarının temelinde yatan, ve Detantı enkaza çeviren, Sovyet yayılmacılığı ve saldırganlığıdır. Böylesi bir Sovyet tutumunun Marxist-Leninist teorinin yürürlüğe konmasından mı, ya da 1917 öncesinde Rus toplumunun içine işlemiş özelliklerinden mi kaynaklandığı ikincil önem taşır: Hangi açıklama kabul edilirse edilsin, Sovyet eylemlerinin dünya politikasındaki bunalımların baş sorumlusu olduğu gerçeğinin apaçık ortada olduğu ifade edilmektedir.

2. *ABD emperyalizmi teorisyenlerinin* ürettikleri, bazı yönlerden, Sovyet tehdidi açıklamasının yansımasıdır. Yine sorumluluk bir büyük devletin eylemlerine atfedilmiş ve diğer masum büyük devletin bu çıkmaza olan katkıları gözardı edilmiştir. ABD emperyalizmi teorisyenleri, batının saldırgan ve savaşçı oluşunu, ayakta kalmak için cephe almak ve askeri üretimde bulunmak zorunda olan bir sosyal sistemin, kapitalizmin, işleyişine dayandırırlar.[1]

---

1) Bu denemede 'kapitalizm' ve 'komünizm' terimleri, sırasıyla ABD ve SSCB ile bunların ittifak sistemlerinde egemen olan toplumsal yapıları belirtmek için kullanılacaktır 'Komünizm' teriminin kullanılması, Marx ya da Lenin'in toplumun komünist örgütlenmesi olarak tanımladıkları sisteme Sovyetler Birliği'nin ulaşmış olduğunu ileri sürmek anlamına gelmiyor. Daha çok, kolektif mülkiyetten dolayı kapitalist olmayan; kesin karakteri ne olursa olsun, batı Avrupa ve ABD'de egemen olan örgütlenme biçiminden farklı bir örgütlenmeye sahip önüne komünizm hedefini koyan bir toplum biçimini göstermek amacıyla kullanıldı.

3. *Süper-güç teorisyenleri* ABD ve SSCB'nin birlikte dünyayı, ortak çıkarları ile aralarında varolan ayrılıklara tâbi kıldıklarını ileri sürerek iki büyük gücü suçlamaktadırlar.[2]

1960'larda Çin tarafından popülerleştirilen 'süper-güç' teorisi iki büyük gücü, Pekin'in deyimi ile, «kumpas kurarak ve kapışarak dünyaya hakim olmak isteyen güçler» olarak tanımlamaktadır. Bu açıklama, dünya politikasında üçüncü bir alternatifin bizzat kendileri tarafından oluşturulmakta olduğunu ileri sürenler arasında, —ister Avrupa'lı muhafazakarlar, ister anti-Sovyet marxistler, ister Üçüncü Dünya milliyetçileri olsun— önemli destek buldu. Bu anlayışın iki büyük blok arasında taraf tutmaktan sakınmak, ve dünya bu iki kavgacı ve egemen devletten kurtulduğunda diğer sorunların ve gerilimlerin daha kolaylıkla çözüleceğini ima etmek gibi bir çekiciliği olmuştur.

4. *Silahlanma yarışı teorisyenleri* silah, özellikle nükleer si-

---

2) 'Süper-güç' terimi esas olarak 1940'larda kullanıldı, ve o zamandan beri hem politik hem analitik tartışmalarda kullanılması yaygın hale geldi. Ancak bu denemede bu terime yer verilmedi. SSCB ve ABD'nin «süper» — tahrip araçlarına sahip olmaları bağlamında 'süper' sayılmaları doğrudur. Aynı zamanda dünyanın en etkin iki devleti de onlardır. Ancak 'süper güç' teriminin çoğu kullanımlarında, epeyce yanıltıcı, yan anlamlar da mevcuttur. İlkin, her iki devletin de diğer devletleri etkileyebilme gücünün, yani çok-devletli bir dünyada güç kullanabilmelerinin sınırı abartılmaktadır. Terim, dünya olaylarının, baş roldekilerden birinin, genellikle de karşı olunan tarafın, eylemlerinin bir sonucu olduğu inancını körüklemektedir. İkincisi, terim, iki büyük devletin, dünyadaki tüm diğer devletlere karşı ortak bir çıkarı olduğu yollu bir imada bulunmaktadır; bu bakış ittifak sistemlerini ve bunların etrafında kümelenmiş toplumsal sistemleri gözardı etmektedir. Üçüncüsü, politik ve ekonomik gücün ana boyutlarında bir eşitlik anlayışına gönderme yapmaktadır: Politik olarak, burda öne sürüldüğü üzere, her iki odak da, kendi ülkelerinde ve dışarıda değişik mantıklara dayanarak hareket eder; ekonomik yönden karşılaştırılamazlar.

lah birikimini son dönem dünya politikasının en büyük etkeni olarak görürler. Dünyanın toplumsal, ekonomik ve kültürel yapılarının çoğunun nükleer silahlarla mahvedilmesi tehlikesine ve silahlanma yarışındaki gözle görülür denetim eksikliğine o denli önem verilmektedir ki, bunlara, dünya olaylarının gidişatını tek başına açıklayabilme gücü yüklenmektedir. Bu açıdan, silahlanma yarışının durdurulması ve geriletilmesi, uluslararası gerilimlerin azaltılmasında anahtar olarak görülmektedir. Bu tür teoriler, büyük ölçüde, doğu ve batıdaki silahlanma yarışının politik ve toplumsal etkilerini eşit kabul etme eğilimindedirler.[3] Silahlanma sorununu, kendi deyimleriyle, bu toplumların geri kalan ikincil ve ayırtedici yanlarından, bunlar ister politik eğilimler, ister toplumsal çıkarlar olsun soyutlamaktadırlar.

5. *Kuzey-Güney teorisyenleri* dünya politik dinamiğinin, temelde zengin ve yoksul ülkeler, sömürgeci ve sömürge ülkeler, bağımlılık altına alan ve bağımlılık altında bulunan ülkeler arsındaki çatışmada yattığını öne sürerler.[4]

Bu konunun 1945'ten beri kazandığı büyük önemin ve Üçün-

---

3) Silahlanma yarışı teorisinin güçlü bir ifadesi E.P. Thompson un **Exterminism and Cold War**, NLB, 1982, yapıtında veriliyor. Silahlanma yarışı teorisinin, popüler bir varyantı da, psikolojik varyantı olarak değerlendirilebilecek bir anlayışdır; bu anlayış kitlesel kıyıma doğru hızla gidişin evrensel, ancak açığa çıkmamış bir insani güdü olan toplu imha arzusundan kaynaklandığını savunur. (Örneğin, **Nicholas Humphery**, 'Four Minutes to Midnight', **The Listener**, 29 Ekim 1981) Bu psikolojik yaklaşım çekici olmakla beraber, sınırlı bir analitik işleve sahiptir: Devleti etkileyen tüm tarihsel, politik, toplumsal ve ekonomik ögeleri bir kenara atar.

4) 1960 ve 1970'lerde Üçüncü Dünyanın önemi, bağımlılık ve gelişme konularına birincil yer veren uluslararası ilişkiler teorilerinde yansıtılmıştı. Az çok açıkça Marxist emperyalizm teorilerinden ödünç alınan bu son yaklaşım, uluslararası ilişkilerde alternatif bir perspektif aranırken sanayileşmiş devletler arasındaki ilişkiler konusunu gözardı etme eğilimindedir.

cü Dünyada milyonlarca insanın devam eden yoksullaşması ve bağımlılığının stratejik ve ahlaksal yönlerden, doğu-batı arasındaki çatışmayı ve diğer çatışmaları aşan ve bunların motoru olduğu savunulmaktadır. Silah üretiminin ve zengin ülkeler arası anlaşmazlıkların, ilk planda daha zayıf ve yoksul ülkeler üzerindeki nüfuzlarını kurumlaştırma amacından kaynaklandığı düşünülmektedir. Kuzey-güney perspektifinden bakıldığında, Üçüncü Dünya halkları üzerinde denetimin sürdürülmesinin güçlüğü ve rakip egemen devletlere karşı rekabet avantajı, 1970 sonlarının uluslararası politikasında görülen kötülemenin altında yatan ana faktörlerdir.

6. *Batı-batı teorisyenleri* dünya politikasını tam da 1914 öncesinde olduğu gibi, zengin kapitalist devletler arasında varolan çatışmanın belirlediğini ileri sürmektedirler.[5] Onlara göre, SSCB ile olan çatışma, ABD'nin, büyük rakipleri AET ve Japonya ile olan çatışmasını sürdürme bahanesinden öte bir şey değildir. II. Soğuk Savaşı yaratan, OECD ülkeleri arasındaki bu keskinleşen rekabettir.[6] Askeri gücün artırılması,

---

5) Büyük kapitalist devletler için 'batı' teriminin kullanılması; komünist ülkelerden daha doğuda yer alan ama en dinamik kapitalist devlet örneklerinden biri olarak göz önüne alındığında büyük ölçüde geçerliliğini yitirmektedir. Belli bir kolaylık sağladığı için bu terim, yine de, burada ileri kapitalist devletleri nitelemekte kullanılacak. «Doğu-batı» anlaşmazlıkları, en belirgin biçimi ile SSCB ve Çin arasında, savaş-sonrası devirde de büyük önem kazanmıştır. Hatta «Yeni Soğuk Savaş» terimi 1960'larda Çin-Sovyet anlaşmazlığına dikkat çekmek için kullanılmıştı. Yine de, önemli olmakla beraber, doğu-batı anlaşmazlıkları dünya politikasını bir bütün olarak açıklayabilecek tarzda olmamışlardır. II. Soğuk Savaşın evrimi içinde yeralan Çin-Sovyet ve Çin-Vietnam anlaşmazlıkları sekizinci bölümde ele alınmıştır.

6) André Gunder Frank'ın sözleri ile: «Sovyet Tehdidi, ABD'nin ekonomik koşullarını kabul etmesi için batı Avrupaya şantaj yapmasının ve Avrupa'nın ABD'den bağımsızlaşmasını engellemesinin bir vasıtasıdır.» (Transnational Institute Semineri,

ABD'nin rakipleri üzerindeki denetimini güçlendirmenin bir aracıdır. Sovyet tehdidi, büyük kapitalist devletleri yeniden birleştirmede kullanılabilecek tek ideolojik alettir; Üçüncü Dünyadaki karışıklık kapitalistler-arası bu rekabet tarafından alevlendirilip körüklenmektedir.

7. *Devlet içi teorisyenleri*, başlıca sebeplerin dev güçlerin iç işleyişlerinden kaynaklandığını söylerler. Uluslararası ilişkiler, böylece, temelde iç etkenlerin ifadesi olarak görülür. Dış politikadaki değişimler, içerdeki güç dengesindeki kaymalara, yeni ekonomik zayıflama veya güçlenmelere, ve sözkonusu ülkenin toplumsal kompozisyonunda meydana gelen değişikliklere bağlanır. Dış politikadan sorumlu politikacılar, seçmenlerine karşı, dış güçlerin ve devletlerin eylemlerine karşılık veriyor tavrı takınabilirler; ama herşeyden evvel, içerdeki gerilimleri çözmek ve ülke içindeki rakiplerine karşı başarı kazanmak amacı ile kullanmaktadırlar bu uluslararası olayları.[7]

8. *Sınıf çatışması teorisyenleri* uluslararası politikayı, toplumsal devrimin ve kapitalizm ile komünizm arasındaki çatışmanın dünya çapında yükselip alçalmasıyla belirlendiği görüşündedir. Bu açıdan bakıldığında, savaş-sonrası dönem karışıklıklarının sorumlusu, kapitalizmin başkalaştırdığı dün-

---

Amsterdam, 26 Kasım 1982) Noam Chomsky yazılarında, ABD'nin «gerçek rakipleri»nin SSCB değil, Avrupa ve Japonya olduğunu vurgulamaktadır. (Chomsky, Jonathan Steele, John Gittings, **Superpowers in Collision**, Londra, 1982, sa. 20) Mary Kaldor, batı ve SSCB arasındaki çatışmadan, batılı devletler arasındaki gerilimleri maskelemeye yönelik bir «ayin» olarak bahsetmektedir. (**The Disintegrating West**, Londra 1978, sa. 10) Dan Smith ve Ron Smith yeni Soğuk Savaşı, ABD'nin müttefikleri üzerinde hegemonyasını yeniden kurması ve kapitalistler arası rekabeti «devre dışı» bırakması için kullandığı bir araç olarak görmektedirler. («The New Cold War», **Capital and Class**, No. 12, Kış 1980-81)

7) Bu görüş Alan Wolfe'un **The Rise and Fall of the 'Soviet Threat'**, Washington 1979, adlı yapıtında büyük ölçüde geliştirilmiştir.

yanın eş-zamanlı birliği ve çeşitliliğidir. Zaman zaman bu çatışma, öncelikle, her blokun büyük devletleri arasındaki rekabette ifadesini bulabilir. Ancak zorunlu olarak da böyle olması gerekmez. Diğer zamanlarda, sınıf çatışması Üçüncü Dünyadaki devrimci hareketlerin yayılmasında kendini gösterir; diğer durumlarda da, en azından potansiyel olarak, büyük kapitalist devletlerde sınıf çatışması düzeyinde görülür.[8]

Tüm bu sekiz teori de, dünya olaylarına makul bir açıklama getirme iddiasındadır. Hepsi II. Soğuk Savaşın başlayışını açıklamada dikkate alınması gereken etkenleri tanımlar. Yine de her biri bazı sorulara yol açar. *Sovyet Tehdidi* ve *ABD Emperyalizmi* teorileri, yalnızca diğer dıştalanan devletin etkin bir rolü, herhangi bir sorumluluğu olduğunu, reddetmek, ve ikisi arasında varolan rekabete ilişkin tartışmayı bastırmak suretiyle varlıklarını sürdürebilirler. Her iki güç de değişik tarzlarda olmakla beraber, ilki gibi, İkinci Soğuk Savaşın çıkmasına da yardımcı oldular. *Süper-güç* yaklaşımı ABD ve SSCB'nin paylaştıkları ortak çıkarların derecesini büyük göstermekte, ve dünya olaylarının akışını etkileme yeteneklerini abartmaktadır: ABD ve SSCB «gizlice anlaşmak»tan, «kumpas kurmak»tan çok, biribirleri ile «kapışmakta»dır, ve dünya meselelerinde Moskova ile Washington'un denetimlerinin dışında bir çok etken bulunmaktadır. Gerçekten de, iki büyük gücün, aralarındaki ana ayrımları görüşme yolu ile sürekli halledememelerinin nedeni budur. *Silahlanma Yarışı*, dünya politikasında önemli bir etken olduğu açıktır; ama

8) Örneğin, bakınız Mike Davis'in **Exterminism and Cold War** yapıtında 'Nuclear Imperialism and Extended Deterrence', sa. 44. «Görüşüme göre, modern çağın kapitalizmden sosyalizme şiddet yoluyla geçiş çağı olduğuna ilişkin devrimci Marxist görüşü eski yerine koymak gerekiyor. Bu açıdan, SSCB ve Birleşik Devletler arasındaki Soğuk Savaş bütünüyle, karşıt uluslararası güçler arasındaki bütün tarihsel gerilimlerin paratoner iletkenidir; ama iki kutuplu gerginleşme kendi başına, dünya politikasının egemen düzeyi değildir. Egemen düzey, global kapitalizmin eşitsiz ve birleşik gelişiminden doğan **sürekli devrim** sürecidir.»

onu tek başlarına ele alınması gereken diğer gerilimler ve amaçlar beslemektedir: İrrasyonal ve insan denetimi dışında olmasından çok, silahlanma yarışı, politik karar mercilerinin bilinçli ereklerini yansıtır, ve teşhis edilmesi gereken asıl ereklerdir. *Kuzey-Güney* konusu önem kazanmasına rağmen, tek başına dünya politikasının gidişatını açıklamaya yetmez; çünkü güneyin çatışmalarını ve kuzey güney arasındaki gerilimleri etkileyen endüstriyel, politik ve askeri güçlerin oldukça büyük bir bölümü Üçüncü Dünyanın dışında bulunmaktadır. Kuzey-güney çelişkisi, doğu-batı ve batı-batı çelişkilerinden yalıtılmış değil, daha çok onlarla eklemlenmiştir, ve büyük ölçüde tam da bu eklemlenme tarafından vurgulanıp daha öldürücü kılınıyor.

Batı-batı teorisinin yanıltıcı cazibesi, Sovyet tavrını hesaba katma gereğini bütünüyle ortadan kaldırmasında yatar, bu şekilde, SSCB'nin ve onunla bağlantılı Üçüncü Dünya devrimci hareketlerinin, dünya politik seyrinde hiç etkin, uyarıcı rol oynamadıkları ima edilmiş olur. Bu durum sadece batılı devletlerde SSCB'nin politika ve eylemlerine gösterilen derin ilginin somut göstergesi ile ters düşmemekte, aynı zamanda son zamanlarda Üçüncü Dünya'da kaydedilen devrimci ilerlemelerde varolan Sovyet varlığının da önemini küçük göstermektedir.

Devlet-içi teorisi de, doğu-batı çatışmasını analiz etmekten kaçındığı için benzer düşünsel yanıltmalara sahiptir; batı-batı yaklaşımında varolan sınırlamayı yeniden üretmektedir. Güçleri ne olursa olsun, dünya olayları her devleti —askeri ve ekonomik meydan okumalar, politik tehditler, ideolojik etkiler yoluyla— iç ilişkiler, dış politika uzmanlarının çoğunlukla kabul ettiğinden daha fazla rol oynar ama, uluslararası ilişkilerin gidişatı da yalnızca iç ilişkilere indirgenmez. *Sınıf çatışması* teorisi devlet ve sınıf politikalarını tek bir yaklaşım içinde bağdaştırmak gibi özel bir yere sahiptir. Ama iki sınır bu teoriyi zorlayabilmektedir. Birincisi rakip devletler arasındaki çatışmanın önemini küçümser; özellikle ABD-Sovyet çatışmasının diğer ülkelerdeki etkisini iyi hesaplayamaz. İkincisi, uluslararası meselelerde klasik Mar-

xist perspektifi gözden geçirmeksizin yeniden öne sürüşüyle, nükleer silahların ortaya çıkmasının, savaş-sonrası dönemde dünya politikasının niteliğini ne derece değiştirmiş olduğunu göz ardı etme riskini barındırmaktadır.[9]

DOĞU-BATI REKABETİ ve SİLAHLANMA YARIŞI

Bu teorilerin, ve bunların dikkat çektiği etkenlerin önemini yadsıma yersiz olur. Daha çok, bu ögelerin biribirleriyle nasıl bağlantılı olduklarını ve belli bir dönemde, ana etkenlerden biri ya da ötekinin nasıl başrol oynadığını daha dikkatlice gün ışığına çıkarmak mümkündür. Bu bağlamda, burda, son dönem dünya politikasını oluşturan ögelerin neler olduğu belirtilmeye çalışılacak, böylelikle II. Soğuk Savaşa kadar varan olayların izlediği seyir ve bu farklı yapıtaşlarının biribirlerine eklemlenmesi daha anlaşılır olabilecektir. Tekil evrimleri ve karşılıklı etkileşimleri içinde, savaş-sonrası döneme damgasını vuran bunalımları, ve geri-dönüşleri yaratan bu elemanlardır; II. Soğuk Savaşın sebebini ve gelişimini de açıklayabilecek olan, bunlardır.

Böyle bir araştırma için hareket noktası 1945'tir, yani İkinci Dünya Savaşının sonu; çünkü bugün bilinen uluslararası politik sistem o zaman doğmuştur. O zamandan beri, çoğu kez biri diğerinin sözünü ettirmeyecek denli uluslararası ilişkilere tüm öbürlerinden fazla egemen olan iki öge söz

---

9) Bu yüzden 'Peaceful Coexistence and World Revolution', (**Revolution and Class Srruggle**, Robin Blackburn, Londra 1973) adlı yazısında Mandel, büyük kapitalist ülkelerin, devrimlerin zafere ulaşma sonucu değil, yenilgiye uğraması sonucu saldırgan hale geldiklerini öne sürüyor. Mandel, nükleer silahların uluslararası ortama önceki durumdan çok daha büyük riskler ve zorluklar getirdiğini yeterince hesaba almamakta, ve başarı kazanan devrimlere ABD ve Müttefikleri nin artan bir militarizmle karşılık veriyor olmalarını küçümsemektedir.

konusudur. Bunlar; Isaac Deutscher'in 'Büyük Yarışma' dediği iki rakip toplumsal sistem, kapitalizm ve komünizm, arasındaki çelişki; ve nükleer silah yarışıdır. Birincisi, uluslararası ilişkilerin içinde yer aldığı yapıyı biçimlendirmiş, diğeri, yalnızca gelecekteki savaşların niteliğini değil, barış zamanı diplomasisinin risk ve yöntemlerini de dönüştüren potansiyel bir toplu yıkım elemanı çıkarmıştır ortaya. Burada önerilmekte olan teori, basitçe belirtilecekse, tek-devlet teorilerinden her ikisini — Sovyet Tehdidi ve ABD Emperyalizm varyantlarını kapsayan sınıf çelişkisi teorisi ve silah yarışı teorisinin bir uzantısıdır.

Gerek Büyük Yarışmanın, gerekse Silahlanma Yarışının ayrı ayrı taşıdıkları önem göz önünde tutulmalıdır. Sadece doğu-batı, Sovyetler Birliği ve Birleşik Devletler arasındaki çelişkiyi odak noktası seçmek; yeni kitlesel imha silahlarına, ve uluslararası ilişkilerin, bu ilişkiler tarafından ortaya konan politik çelişkiye doğasındaki derin değişimlerle çevrilmesi gereken dikkati azaltmak demektir. Öte yandan tarihin bu yörüngesini başlıbaşına silahlanma yarışmasına oturtmak, uluslararası ilişkilerin etrafında döndüğü, hatta büyük ölçüde silahlanma yarışının seyrini de belirleyen, somut politik ve toplumsal konuları gözardı etmek olur. Herhangi bir tek faktör analizini kızdıracak da olsa, savaş-sonrası dönemi o denli eşsiz ve o denli tehlikeli kılar, şu ya da bu faktörden çok, bu oluşturucu elemanların önceden kestirilemeyen ve benzeri bulunmayan bileşimidir.

Bu iki ana faktörün 1980'lerde çokça tanınmakta olmasına rağmen, hâlâ ne denli yabancı oldukları unutulmamalıdır. İki toplumsal sistemin rekabeti, önceki büyük güç rekabetlerinden üç bakımdan farklıdır: Birincisi, bu, *evrenselleştirilmiş* bir rekabettir, yani politik ve askeri dinamikleri ile tüm dünyayı kapsamaktadır. Dünya olaylarının çoğunu denetleyemez ya da programlayamaz olmalarına rağmen, büyük güçler yine de bu olaylar üzerinde kendi rekabetçi mantıklarını etkin kılma eğilimi taşırlar. İkincisi, rekabet ABD ve SSCB arasında, yani II. Dünya Savaşı sonunda kendi etki alanlarında egemen güç olarak ortaya çıkan bu iki devlet

arasında, *iki kutuplu* bir çatışma temeline dayanır. Ondokuzuncu yüzyılda, en büyük uluslararası nüfuz Britanya'ya aitti. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında geçen dönemde bir dizi devlet hegemonya için yarıştı. İki kutuplu çatışma ise, 1945'den beri, ve nükleer çağın sadece onlar olan bu iki büyük gücünün ortaya çıkmasından bu yana mevcuttur. Ekonomik, coğrafi ve politik ağırlıkları bulunan bu devletlere, büyük nükleer birikimleri, kendi kampları içinde diğer devletlere karşı ek bir üstünlük sağlamaktadır. (Üçüncüsü, bu çatışma sistemlerarası bir çelişkidir. Bu, de Tocqueville'in Amerika ile Rusya'nın bir gün dünya hükümranlığı için birbirlerine rakip olacakları şeklinde 1830'larda yaptığı tahminin gerçekleşmesinden ibaret rakip devletler arası bir çatışma değildir, yalnızca. Bu büyük güç rekabetinin çeşitli yanlarının, tüm zorunlu nitelikleri ile sürekli çelişki halindeki iki toplumsal sistemin rekabetine aktarıldığı bir çelişkidir. Her ne kadar lider devletler, geleneksel biçimde, yalnızca büyük güçler gibi hareket ediyor ya da eder görünüyor olsalar da, rekabetlerinde bundan öte birşeyler bulunmaktadır. Anlaşmazlıklarını sürekli biçimde çözümleyememelerini dadayatan kendi toplumsal düzenlerine içrek, temel nedenler vardır.

Çelişkinin iki kutuplu global niteliği herhalde yeterince açıktır; ama, belki kapitalist ve komünist devletlerin temel benzerliklerine, ya da yakınlıklarına olan inançtan; belki de sözkonusu iki devletin rakip ideolojik savlarına duyulan kuşkudan, sistemler-arası çelişkiyi şüpheyle karşılayan birçok kişi bulunmaktadır. Sağın bu gerçeği kavraması soldan daha kolay olmaktadır. Her iki kampın kendisi için öne sürdüğü savlara inanma konusunda tedbiri elden bırakmadan, böylesi bir çelişkinin neden hâlâ bu sistemlerarası karakteri taşıdığını özet olarak belirtmenin sırası gelmiştir. Batıda yapılan birçok analizde Sovyet Tehdidi'nin ortaya konduğu biçimin çok haklı reddi, bir doğu-batı çelişkisinin varlığını reddetme hatasına yol açmamalıdır.

İki toplumsal sistem arasındaki çelişkinin temel niteliği karşılıklı ilişkilerinin üç yönünde görülebilir. Birincisi, bu

toplumlar karşıt toplumsal ilkeler temelinde örgütlenmişlerdir: Birinde üretim araçlarının özel mülkiyeti, diğerinde kolektif ya da devlet mülkiyeti. Ama bu uzlaşmazlık yalnızca toplumsal örgütlenmedeki karşıtlıktan değil, bu örgütlenmelerin temsil ettikleri değişik toplumsal çıkarlardan kaynaklanmaktadır. Çünkü 1917'den beri kapitalist dünya, kapitalist yönetimin devrilip yerine temelden değişik bir tür toplumun yerleştirildiği bir rakiple yüzyüzedir. Rus devrimini gerçekleştirenlerin başlangıçtaki işçi demokrasisinin sağlanabileceği bir toplum umudu, gerçekleşmedi; bunun yerine parti liderliğinin ve güç ve ayrıcalık bağlarıyla ona bağlanmış toplumsal bir grubun diktatörlüğüne dayalı bir sistem çıktı ortaya. Ama Bolşevik Devrimini gerçekleştirenlerin niyetlerine, tüm ihanetlere karşın değişik toplumsal sınıf ve çıkarları temsil eden karşıt bir toplumsal sistem yaratıldı; işte bugün süren biçimiyle Büyük Yarışmanın altında, herşeyden önce, bu farklılık yatmaktadır.

Bu farklılık ikinci bir ayrımda da yansıyor; bu, her iki sistemin de bir dünya sistemi olduğunu, diğer ülkelerin ulaşmalarının zorunlu olduğu ideal toplumları temsil ettikleri ideolojik savını ileri sürmeleridir. Bu tür iddialar zaman zaman ne kadar ikiyüzlü olursa olsun, iki taraf da karşı tarafla ne kadar çok uyuşma pek çok kereler aralarında uzlaşma yolu ararsa arasın, her iki sistemin de kendi içinde devlet politikasını, ve başka yerlerde meydana gelen olaylara karşı resmi tepkileri yönlendiren zıt çıkarlar bulunmaktadır. Üçüncüsü, SSCB ve ABD arasında sınırlı da olsa sürdürülen ikili uyumluluk arayışı, başka ülkelerde kopan ve iki büyük gücü uzlaşmaz müdahalelere sürükleyen olaylardan dolayı pürüzsüz sürdürülemez. Sistemler arası çelişkiler, devletten-devlete uyumluluk çabalarından ağır basar. Çünkü belli başlı kapitalist ve komünist devletlerin toplumsal çıkarları, değişken ve çelişkili bir biçimde Üçüncü ülkelerde de mevcuttur; sonuçta, iki blok arasındaki çarpışma, bu bloklardan birinin müttefiği ya da destekçisi olan diğer devletlerdeki gelişmelerle sürekli yeniden canlandırılır ve sürdürülür. Burada devlet avantajı ve rekabet fırsatı bir rol oynarken, diğer toplum-

lara ve çatışmalara müdahale yönünde beliren çekim, kaynağını her iki kampın sistemsel zorunluluklarından alır. İşte kapitalizm ile komünizmin sistemlerarası çelişkisinin yer aldığı üç boyut, bunlar; ve herşeyden öte, savaş-sonrası uluslararası politika çağını 1945 öncesinin devletler-arası rekabetinden ayıran, çatışmanın bu sistemler-arası niteliğidir.

Çatışmanın doğasındaki yenilik, silahlanma yarışı için de geçerli: Silahlar konusundaki rekabet, bugünün kuşku, gizlilik ve manevra ögelerinin çoğunu Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından önce de taşımaktaydı. Ne var ki, nükleer silahlar yıkıcı bir güce sahip olmaları nedeniyle, ve devletlerin kendilerini düşman füzelerinden koruyamamalarından dolayı, silahlanma yarışına çok daha farklı bir nitelik kattılar. Bu, yüzyılın başında ağır kruvazörler, tanklar ya da bombardıman uçaklarının yarattığından, çok daha tehlikeli ve karmaşık bir durumdur. Bu yüzden II. Dünya Savaşı süresince geliştirilen nükleer silahlar, dünya politikasının, Mihver devletlerin yenilgisi ile aynı anda ortaya çıkan sistemler-arası rekabet kadar yeni ve temel bir faktörü olmuştur.

Yeni olmalarına rağmen, bu faktörlerden hiçbiri Mihver güçlerle savaş sona erdiği gün *ex nihilo* (yoktan) varolmamıştır. Kapitalizm ve komünizm arasındaki çelişki 1917 Rus Devrimi ile başladı. Rusya, 1918-1922 yılları arasında bu ilk kapitalizm-sonrası devleti ezmeye çalışan on dört kapitalist ülke tarafından istila edildi, ve Bolşevizmin denetim altına alınması, iki savaş arası dönemde İngiliz, Alman ve Fransız politikaları için olduğu kadar, Amerikan politikası için de bir önceliğe sahipti.[10] ABD, SSCB'yi 1933'e kadar tanımadı. Ancak 1920 ve 1930'larda uluslararası politikanın temel ekseni, —bir yandan Japonya, Almanya ve İtalya, diğer yanda Britanya, Fransa ve Amerika olmak üzere— büyük kapitalist devletler arası bir çelişki üzerine kuruluydu; II. Dünya Savaşını patlatan da bu kapitalist ülkeler arası silahlı çatışmalar oldu.

10) André Fontaine, **History of the Cold War** cilt 1.; D. Horowitz'-in yayına hazırladığı **Containment and Revolution** Londra, 1967, adlı kitabta.

Haziran 1941'de SSCB'ye Alman saldırısı ile, Avrupa'daki savaş çok büyük ölçüde kapitalizm-komünizm karşılaşmasına büründü: Nazi Almanyası'nın yenilgisine en fazla katkıyı Kızıl Ordu yaptı. 1937'den 1939'a kadar Asya'da, Sovyetler Birliği, Japonya ile savaştı ve Japonya'nın yarıya yakın savaş gücünü yolladığı Çin'deki savaş da büyük ölçüde bir kapitalist-komünist savaşıydı. Ama çelişkinin ana ekseni, kapitalistler arası nitelikteydi, Japonya ile ABD arasındaydı. İkinci Dünya Savaşı bu yüzden hem kapitalist devletler arası, hem kapitalizm ile komünizm arası bir çatışmaydı.[11] Savaş, kapitalistler arası çelişkinin hakim olduğu bir dünyadan, rekabet eden toplumsal sistemler arasındaki çelişkinin hakim olduğu bir diğerine geçiş dönemini işaret ediyordu. Bu yeni çelişki, gelecek dönemin uluslararası ilişkilerini karakterize edecekti artık: Coğrafi, demografik ve ekonomik iki büyük varlık, ABD ve SSCB arasında gerçekleşen uluslararası bölünme, her biri kendi gibi bir dünya yaratma peşinde olan iki sistem arası bir çelişki bağlamında yer almıştı.

---

11) Anthony Barnett şöyle yazmakta: 'Pasifik'te çatışma esas olarak kapitalistler arası bir çatışmaydı, ve yalnızca ikinci olarak bir kapitalist/komünist karşılaşmasıydı. Avrupa 'sahnesinde' ise, çatışma esas olarak komünizm ile kapitalizm arasındaydı, ve kapitalistler arası yön yalnızca ikincildi.' (Ocak 1982'de yazara not) Ernest Mandel **(Revolutionary Marxism Today**, Londra 1979, sa. 164) II. Dünya savaşını beş savaşın bir tek savaşta bileşimi gibi görüyor. 'Savaşa kalkışanların kendi aralarında sürdürdüğü emperyalistler arası bir savaş..., Sovyet bürokratikleşmiş İşçi Devletinin Nazi Almanyası ve müttefiklerinin emperyalist saldırganlığına karşı verdiği haklı özsavunma savaşı; Japon emperyalizmine karşı yarı-sömürge Çin'in verdiği haklı öz savunma savaşı; emperyalist efendilerine, bunlar ister Japon, İngiliz, ya da Fransız olsun, karşı baskı altına alınmış sömürge halklarının verdiği haklı ulusal kurtuluş savaşları; ve son olarak, işçi kitlelerinin ve baskı altında tutulanların Avrupa'nın işgal edilmiş ülkelerinde... Nazilere karşı verdiği haklı direniş savaşı.'

Nükleer silahlar da, aynı biçimde, 1945 öncesine uzanır. Bu silahlar ilkin II. Dünya Savaşı sırasında kapitalistler arası hükümranlık sahasında bir yanda Alman uzmanlar, diğer yanda Amerikalı ve İngiliz bilim adamları tarafından geliştirildi. Nükleer silahlar, daha sonra, savaşın kapanma evresinde bir kapitalist devlet tarafından diğerine karşı, Amerika tarafından Japonya'ya karşı iki kez kullanıldı. Kapitalistler-arası bir bağlamda keşfedilmiş olmaları, gelişimleri ve kullanılmaları dikkate alındığında, eğer dünya politikasına egemen olmak için büyük kapitalist devletler arası çelişki devam etmiş olsaydı, silahlanma yarışı, büyük kapitalist güçler arasında geçerdi, denilebilir. Ancak uluslararası politikanın değişen bağlamı, kapitalizm ile komünizm arasındaki çelişkinin hakim konuma gelmesi, silahlanma yarışını bambaşka bir bağlama yerleştirdi Devletler arası ilişkileri düzenlemenin yanısıra toplumsal değişimi de etkilemede bir araç olarak askeri politika için yeni sebepler ve kullanım alanları yarattı

Nükleer silahlar yalnızca bir kapitalist devletin diğerine karşı çıkarlarını savunmasının araçları değil, ama kapitalizm ile komünizm arasındaki uluslararası toplumsal ve politik çatışmayı etkilemenin de bir aracı haline geldi.[12] Devrimin ve karşı devrimin, sınıf çelişkisi ve toplumsal kargaşanın yükselip alçalması, şimdi nükleer silahları el altında bulundurmanın getirdiği her iki taraf için de çok daha büyük riskler tarafından geri plana itilmiş ve biçimlendirilmiştir. Zaman zaman nükleer silahların getirdiği kısıtlamalar, doğu ve batının büyük güçlerini dizginleyerek, öteki türlü ortaya çıkmaları olanaksız yerel politik güçlere yer açmıştır. Ancak devletler arasında ve devletlerin kendi içinde süren toplumsal

12) Mike Davis (**Exterminism and Cold War**, sa. 53) silahlanma yarışını «dünya çapında global sınıf mücadelesinin karmaşık, dizginleyici bir örneği» olarak betimlemiş ve, içinde, nükleer silahların Üçüncü Dünya çelişkilerini kendi deyimi ile düzeltmede kullanılabileceği konusunun da yer aldığı bir dizi boyut sıralamıştır. Bu nokta ile ilgili daha geniş tartışma için üçüncü bölüme bakınız.

ve politik değişim süreci her iki tarafa, ihtiyat, geri-çekilme ve korku dayatan içsel bir ölümcüllükle donanmıştır. İki blok da taktik bir avantaj için kendi geleceğini ve bütün olarak uygarlığı tehlikeye atmaya istekli değildir. Nükleer tehdit, bu yüzden sistemler arası çelişkiyi dondurmamış, ama faaliyet sahasını daraltmıştır.

Uluslararası ilişkilerin gidişatı, tabiiki yalnızca bu iki yapıtaşı, yani global toplumsal çelişki ve nükleer silahlanma yarışı, tarafından belirlenmemektedir. İşaret edildiği gibi, bu iki faktör biribirlerini güçlendirirken, nükleer silahların barındırdığı tehlikeler dizgenleyici etki de yapmaktadır. ABD ile Sovyetler Birliği arasında hiç savaş olmamıştır, 1950 başlarında ABD-Çin çatışması ise Kore Yarımadası ile sınırlı kalmıştır. ABD'nin hiçbir önemli kapitalist müttefiği de SSCB ve Çin'le doğrudan çatışmaya girmiş değildir. Tersine, global toplumsal çelişki ile nükleer silahlanma yarışının birbirine kilitlenmiş dinamiği ifadesini, uluslararası çelişkinin herbiri ikili dinamiğin üzerlerindeki etkisi ile şekillenip zorlanan öteki boyutlarında bulmuştur.[13]

EŞİTSİZ BİR YARIŞMA

Doğu ile batı arasındaki politik ve ekonomik çelişki, Bü-

13) 'Soğuk savaş, ortaya konacak yeterli bir açıklamanın analiz etmesi gereken **en az** dört yapısal bileşene sahiptir: Kapitalist ve sosyalist ekonomik sistemler arası bir mücadele, emperyalist ve yerli ulusal sistemler arası bir yarışma, parlamenter ve otoriter politik istemler arası bir çelişki, ve teknolojik yönden eşit ve karşısındakini yok edici nitelikte askeri sistemler arası bir sertleşme. Uluslararası sınıf mücadelesi, demokrasinin savunulması, sömürgeciliğe karşı çıkışlar, silahlanma yarışı: Her bir slogan soğuk savaşın bir 'anını' gösterir ve diğerini yadsır. Gerçek, bunların sonsuz birliği ve karşılıklı biribirlerine geçişleridir' Perry Anderson, **'The Left in the Fifties'**, **New Left Review**, 29 Ocak-Şubat 1965, sa. 12. Burda geliştirilen tezin kaynağı bir beşinci yapısal bileşenin ve soğuk savaş teriminin farklı bir kullanımının eklenmesiyle Anderson'un çizdiği şemaya dayanmaktadır.

yük Yarışmanın, her iki tarafın da tartışmalarda çok sık gözardı ettiği ve birinci tali faktörü oluşturan temel bir noktaya işaret etmektedir. Bu, yarışmanın bütün o eşitler arası görüntüsüne rağmen, aslında ciddi biçimde eşitsiz oluşudur. Bu çağımızdaki ortam için de geçerliliğini korumaktadır. SSCB ve ABD nükleer cephaneliklerinde dev tahrip potansiyeline sahiptirler, ama üçüncü bölümde gösterileceği gibi, bu askeri alanda bile ABD SSCB'den hissedilir derecede güçlüdür.. Ekonomik yönden SSCB, ABD'den çok daha zayıftır — GSMH'si ABD'nin %40—%50'si kadardır; kişi başına GSMH'si İrlanda, İspanya, ya da Yunanistan'ınkine eşittir, Varşova Paktı devletlerinin toplam GSMH'si OECD üyesi büyük kapitalist devletlerinkinin en çok üçte biri kadardır. Ancak tarihsel açıdan karşıtlık daha da büyüktür. SSCB ve müttefikleri, askeri ve ekonomik alanlarda büyük ilerlemeler kaydetmekte başarılı oldular, ama, yalnızca bu alanlarda değil politik ve kültürel sahalarda da başlangıçtaki korkunç dezavantajların üstesinden hâlâ gelemediler. Tarihsel hareket noktasında var olan bu farklar, doğunun hâlâ Büyük Yarışmada dezavantajlı olmasını büyük ölçüde açıklamaktadır. 1917'de Rusya büyük ölçüde yoksullaşmış, yığınların okuma - yazma bilmediği bir ülkeydi. Diğer sorunlar — 1918-22 müdahalesi, Stalinist diktatörlük, II. Dünya Savaşının vahşeti — gelecekteki ekonomik gelişimini engellememiş olsaydı dahi, SSCB'nin aradan geçen dönem içinde, ekonomik yönden Avrupa'yı ya da ABD'yi yakalayabilmesi pek mümkün değildi. Doğu Avrupa da II. Dünya Savaşı sonunda, aynı şekilde, Batı Avrupa'dan çok daha yoksuldu ve savaş doğu cephelerinde çok daha fazla hasar yapmıştı. Blokların kültürel ve politik güçleri, herşey bir yana, çok daha eşitsizce dağılmıştı; çünkü Varşova Paktı ülkeleri içinde yalnızca Doğu Almanya ve Çekoslovakya II. Dünya Savaşı öncesinde önemli sayılacak bir demokrasi deneyimine sahipti. Bu tür tarihsel faktörler, yalnızca birbiri ardına bu ülkeleri yönetmiş komünist parti liderliklerini aklamak için kullanılmamalıdır; ancak kapitalizm-sonrası devletlerin devraldığı bu tarihsel miras, bu toplumların II. Dünya Savaşından beri batı ile olan yarışmada

başardıklarıyla başaramadıklarının bir muhasebesi yapıldığında gözardı edilemez.

Eşitlik görüntüsü, bu yüzden, yanıltıcıdır. Bunu, herşey bir yana, kendi lehinde karşılaştırmalar ortaya koymak için canlı tutmaktadır. Doğu, denk bir alternatif sistem olarak, meşruluğunu daha ileri noktalara vardırmak için aynı iddiada bulunma tuzağına düşürülmüştür. Sonuçta ortaya çıkan, ekonomik ve politik alanlarda açıkça aleyhte bir tablo veren doğunun, toplumsal sistemler arası çelişki için gelişmiş kapitalist ülkelere gereken sözcükleri, deyimleri ve kanıtları sağlamış olduğudur. Komünist dünyanın iç politik işleyişi, doğu-batı çelişkisinin, batıda, 'totaliterlik' ile özgürlük; diktacı komünizm ile demokratik kapitalizm arasında bir yarışma olarak sunulmasını belirlemektedir. Bu politik karşıtlık ileri kapitalist ülkelerin ekonomik başarısı ve komünist ülkelerde olduğundan çok daha iyi ve bol tüketim mallarının varlığıyla bütünlenmektedir. Bu politik ve ekonomik avantajlar, bir bütün olarak batıya, SSCB ile arasındaki çelişkide ideolojik haklılık zemini sağladı. ABD, 'Hür Dünya' için savaştığını iddia etmektedir: Kapitalizmin davası bireysel ruhun dizginlerden kurtarılmasıyla herkes için daha çok politik ve maddi yararların elde edilebileceğidir.

Bu iddia, kapitalist dünyanın Üçüncü Dünyadaki birçok bileşenle söz konusu olduğunda sığ ve boştur: Oralarda diktatörlük ve yoksulluk mutlak hakimdir. Ama karşılaştırma, ileri kapitalist devletlerle komünist devletlerdeki yaşam arasında yapıldığında daha güç kazanır. Burada gerçekten de hareket noktası olarak 1945'in önemi özellikle büyük bir anlam taşır, çünkü II. Dünya Savaşından I. Soğuk Savaşa geçişte kapitalist devletler önceki çatışmanın ideolojik terimlerini sonrakinin tartışmalarına aktarabilmişlerdi: İçerde baskıcı, dışarda saldırgan 'totaliter' devlet imgesi o zamanların hedefi Nazi Almanyası'ndan alındı ve büyük bir ideolojik başarı ile SSCB'ye aktarıldı; bu arada savaş dönemi işbirliği için verilen mola sonrasında 1930'ların Stalinist terör anıları da tazelendi. Kapitalizm ve komünizmin tarihindeki bu açık karşıtlık, komünist devletlerin kapitalizmden kopmaları so-

nucunda elde ettikleri politik ya da ekonomik potansiyeli değerlendirmede şimdiye kadar başarısız kalmaları gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Kapitalist politik özgürlüğü aşmak bir yana, ki sosyalizm bu kapasiteye sahiptir, en çok göze çarpan düzeylerde bile rakipleri ile hâlâ boy ölçüşemeyen bir sistem kurmuşlardır. Kapitalist toplumlara özgü çoğu ekonomik, toplumsal, ırkçı ve cinsiyete dayalı baskı biçimlerini ortadan kaldırmışlar, ama politik demokrasi sahasında —oy verme, basın-yayın, örgütlenme, kurumlaşmış otoritenin eleştirilmesi — bu ülkeler kapitalizmde ulaşılmış özgürlükleri yaratma konusunda başarısız kalmışlardır. Batı politik teorisinin diliyle, komünist devletler iş, ev, vb. türü «somut» özgürlükleri tanır, oy vermek, eleştirmek gibi «idarî» olanları değil. Ekonomik cephede, komünist ülkelerin elde ettikleri sonuçlar daha iyidir, birçok batı tezinin öne süreceğinden kuşkusuz çok daha iyidir.[14] Ancak planlı ekonomik büyüme potansiyeli ile sonuçlar arasında yine büyük bir açık bulunmaktadır; ayrıca bireysel, ailesel ve sınıfsal zenginliğin evrensel olarak kabul edilen en somut göstergesi olan tüketim malları sahasında da anlamlı bir açık mevcuttur.

TABLO BİR

Kişi Başına GSMH 1979

Kapitalist Devletler	*ABD Doları*
Batı Almanya	11,730
ABD	10,630
Fransa	9,950
Japonya	8,810
İngiltere	6.320
İtalya	5.250

14) 6. bölüme bakın.

Kapitalizm-sonrası Devletler

Doğu Almanya	6,430
Çekoslovakya	5,290
S.S.C.B.	4,110
Macaristan	3,850
Polonya	3,830
Bulgaristan	3,690

Kaynak Dünya Bankası, **Dünya Gelişme Raporu** 1981, Sa. 351

ÜÇÜNCÜ DÜNYADAKİ ÇELİŞKİ

Doğu ile Batı arasındaki yarışma bu alanlar dikkate alındığında batı lehine görünse de, söz konusu tartışmanın vurgulama noktası özgürlük ve refah sorunlarından barış konusuna kaydırıldığında avantajın dengesi ters dönmektedir. Bu durum savaş-sonrası dünya politikasının bir diğer tamamlayıcı faktörünü içeren ve komünist dünyaya büyük bir avantaj sağlayan köklü, karşıt bir gerçeği yansıtmaktadır. Çünkü III. Bölümde de göreceğimiz gibi 1945'ten bu yana bir yanda silahlanma yarışını daha da ileri boyutlara vardırarak, öte yanda metropolitan denetimden kurtulma yolları arayan bağımlı halklara karşı Üçüncü Dünyada bir seri kanlı savaşı körükleyip sürdürerek dünya barışını tehdit etme konusunda batının oynadığı rol çok daha büyük olmuştur. Doğu ve batıda görülen bu karşıtlık, savaşın dile getirildiği dil ve kültür alanlarında apaçık ortadadır: İkinci Dünya Savaşının etkisi Sovyet toplumunu duygusal olarak son derece vatansever, ama gözükör bir savaş kışkırtıcılığı ve çığırtkanlığına karşı düşman kıldı. Faşizmin yenilgiye uğratılmasında batılı güçlere düşen yükün daha hafif olması ve ABD topraklarının tümüyle savaşın dışında kalması, batılılara ve onların liderlerine savaş hakkında çok daha sorumsuzca ve kayıtsızca fikir yürütme ve söz söyleme olanağı tanıdı.

Silahlanma yarışında batı sorumluluğu ile fiili savaşlar arasındaki ilintiyi 1980 başlarında Orta Amerika'da meydana

gelen kanlı savaşların en son örneklerini oluşturduğu Üçüncü Dünya'da ileri kapitalist ülkeler tarafından özellikle 1945'-ten beri kesintisiz biçimde sürdürülen bastırma ve ele geçirme savaşlarının sergilendiğini görebilmek mümkündür. Doğrudan müdahalelerin ötesinde ileri kapitalist ülkeler, galip gelmeleri batının yararına olacaksa yerel müttefiklerini de savaş çıkarmaya teşvik etmektedirler. ABD ve SSCB arasında topyekün bir savaş gerçekleşmemekle beraber doğu - batı çelişkisi Üçüncü Dünya savaşları yoluyla gözle görülür bir anlam kazanmış ve sertleşme süreci için yeni arenalar ortaya çıkarmıştır.

Bizzat 'Üçüncü Dünya' kategorisi, özel bir ikili anlam yansıtmaktadır. Çünkü, bir yanda doğu ve batı bloklarının önemli müttefikleri ile bu yoksul ülkeler arasında çok büyük bir fark, öte yandan üçüncü dünya ülkeleri arenasında gerçekte varolandan daha geniş bir birlik olduğunu ima eder. Bu devletlerin paylaştığı ortak bir şey varsa o da yoksulluktur: bunda bile bir Arjantin'i, bir Kuveyt'i ya da bir Singapur'u Haiti, Yukarı Volta ya da Afganistan yerine daha çok zengin kapitalist ülkelerle karşılaştırmak gerekecektir. Ancak yoksulluklarının dışında, Üçüncü Dünya devletleri ülke içinde hakim toplumsal sistemlerin gereği ya 'Birinci', yani kapitalist dünyaya, ya da 'İkinci,' yani kapitalizm-sonrası dünyaya aittirler, güneyin politik hareketleri de bu modellerden birini izleyecek toplumları oluşturma çabalarından başka birşey değildir. 'Üçüncü Dünya' devletlerindeki ülke içi hakimiyet çeşitliliğinden dolayı buralarda ortaya çıkan hareketler ve oluşan devletlerde, ve bu devletlerin ileri kapitalist ülkelere meydan okuyuş tarzlarında ortak bir nitelik bulunmamaktadır: ABD ve İngiltere'nin Vietnam ya da Küba ile olan çelişkisi, Suudi Arabistan ya da Arjantin ile olan çelişkisinden köklü biçimde farklıdır. Birinciler, kapitalist sisteme meydan okumaya çalışırlarken, ikinciler bu sistemde kazanmak istedikleri yeni konumlar için anlaşma zemini araştırırlar. Yine de tam da Üçüncü Dünyanın bu kapitalist ve kapitalizm-sonrası bileşenlerinin Birinci ve İkinci Dünyaların oluşturduğu sistemle bağlantılarından dolayıdır ki, yeni güç-

lerin ve devletlerin 1945'ten bu yana ortaya çıkışı, doğu ve batının büyük devletler arasındaki ilişkilerini doğrudan etkilemiştir.

İkili görüşmelerinde, değişik yollarla da olsa, Sovyetler Birliği ve ABD, bir yandan diğerinin güçlüklerinden yararlanmayı ihmal etmezken, kendi ilişkileri üzerinde Üçüncü Dünyadaki karışıklıkların etkisini en alt düzeye indirmeye çalışmaktadırlar. Ancak güneyi susturma ve Sovyetlerin de bunu kabullenmesini güvence altına alma noktasında, Amerikan ve daha genelde batılı girişimler, birçok kez Üçüncü Dünya devrimi ve milliyetçiliğinin oluşturduğu kayalara çarpıp kırılmış, başarısızlığa uğramıştır. Bunlar metropolitan orduların terörüne ve ihtiyatlı Sovyetlerin diplomatik buyrultularına meydan okumaktadırlar. Bundan dolayı, Stalin'in 1945 sonrası Avrupa'daki inatçı uzlaşmacılığı, Uzak Doğuda Çinli ve Koreli Komünistlerin bağımsız inisiyatifleri sonucu dramatik biçimde etkisizleştirilmişti. Daha sonra Krushchev'in Amerika ile anlaşma yolları araması, 1959 Küba devrimine ABD'nin misillemede bulunması, 'barış içinde birarada yaşama konusunda Çin'in inatlaşması, ve Vietnamlı komünistlerin ülkelerini birleştirmeye yeniden karar vermeleri ile durdurulduu.' Brejnev'in 1970 başlarında giriştiği Detant politikası ise 1974 ve sonrasında Üçüncü Dünyayı silip süpüren devrimlerle etkisini yitirdi gitti.

Hem Sovyetler Birliği hem ABD, Üçüncü Dünya isyanlarından etkilenmekle beraber, yine de asimetrik bir tarzda tepki göstermişlerdir, çünkü SSCB kendisini bir ölçüde III. Dünya özgürlüğünün müttefiki olarak görmekte, ve batılı büyük devletlerin denetimine karşı direnenlere askeri, ekonomik ve diplomatik destek sağlamaktadır. Bazı ülkelerde ulusal hareketlerin liderliğini ideolojik platformda SSCB sempatizanı komünist partiler ya da öteki güçler üstlenmişlerdir. SSCB'nin yeterli yardımı göstermediği, hatta hiçbir yardımda bulunmadığı bir çok örnek mevcuttur; ancak genel bir toplamını alırsak SSCB III. Dünya hareketlerini destekleme yönünde davranmış ve yapılan yardım ne kadar isteksiz ve sınırlı yapılmış olsa da bu biçimde algılanmıştır. Bu Sovyet

rolü metropolitan ülkelerle bağımlı Üçüncü Dünya ülkeleri arasındaki mücadeleleri toplumsal sistemler arası mücadeleye bağlamakta katkı yapmış ve böylelikle de, SSCB'yi, kapitalist dünyanın politik ve ekonomik kazanımlar sahasında sahip olduğu avantajlarla karşılaştırılabilir bir politik avantaja kavuşturmuştur. SSCB'nin Üçüncü Dünya mücadelelerine katılma nedeni yalnızca büyük devlet çıkarı ve taktik avantaj olarak gösterilmiştir çoğunlukla. Bu tür faktörlerin ve hesapların ayrı bir rolü vardır kuşkusuz, ancak daha yakından incelendiğinde bunların yeterli açıklama olmadığı görülür. Tabii ki SSCB'den yardım gören bazı devletlerin, örneğin Mısır ve Hindistan, kapitalist bloka bağlı kaldıkları doğrudur ve buradan Sovyet motivasyonunda devlet çıkarının en önde yer aldığı görüntüsü çıkmaktadır. Ancak, 1950'lerde Çin'den, Afganistan, Küba, Vietnam'a ve 1980'lerde Nikaragua'ya kadar uzanan diğer askeri ve ekonomik destekler, ülkeleri kapitalizm-sonrası dünyanın devamı olarak güçlendirip geliştirmek güdüsünü işaret eder

Büyük kapitalist devletlerin kendi aralarında da çelişki vardır, ve bu çelişkiler bir yere kadar, Üçüncü Dünyada birbirleriyle yaptıkları rekabet de sürer. 1945'ten beri değişik Avrupa devletleri, ABD ve Japonya, Orta Doğu'da nüfuz için yarışma halindedirler. Ne var ki bu kapitalistler arası çelişki net sınırlara sahip bulunmaktadır ve ABD ile SSCB arasında olandan oldukça farklıdır. ABD'nin hiçbir kapitalist rakibi, ABD saldırısına karşı Küba'nın güvenliğini garantiye almayı teklif etmemiş, Amerika'nın silahlı müdahalesine karşı savaşması için Vietnam'ı silahlandırmamış, ya da Angola ve Etiyopya'ya havadan silah nakli yapmamıştır. Diğer bir deyişle Üçüncü Dünyada söz konusu olan bu Sovyet müdahalesinde, tek başına devletler arası rekabeti aşan daha temel bir boyut bulunmaktadır. İşte burada Büyük Yarışmanın sistemsel karakteri yeniden su üstüne çıkar: Kendi ideolojisi ve onun temsil ettiği toplumsal çıkarlar Sovyetler Birliği'ne, Üçüncü Dünyada ABD ile yarışmak ve kapitalist dünya düzeninden kurtulmanın yollarını arayan devletlere yardım etmek yükümlülüğünü getirmektedir.

Üçüncü ve son tamamlayıcı faktör, çoğu yazarın çağımızda uluslararası çelişkinin yüreği olarak değerlendirdiği bir nokta, önde gelen güçlerin, ABD ve SSCB'nin, kendi kampları içinde denetimlerini koruma arzusudur. Bunun anlamı, bahsi geçen 'batı-batı' ve 'devlet-içi' teorilerinin ötesindedir. Bu açıdan bakıldığında, kamplar arası çelişkilerin, içerdeki düzenin sürdürülüşünü haklı çıkarma yönünde bir zemin oluşturduğu görülmektedir. Toplumların kendi içinde ve iki kampın devletleri arasında süren çelişkilerin birincil önemini maskeleyen bir klişe, konudan uzaklaşma, bir bahanedir bu. Hasımları gözden düşürmenin en kolay yolu, onları düşman kampın ajanlığı ile itham etmektir. 1980 başlarında Polonya'daki Dayanışma'nın ve El Salvador'daki gerillaların kaderi buydu; biri CIA hesabına çalışmak, diğeri Sovyet yayılmacılığına alet olmakla itham ediliyordu. Daha güçlü devletin daha zayıf devlete politika empoze etmesinin en kolay yolu da, onu, kendisini ne tür tehlikelerden korumakta olduğunu hatırlatmasıdır. Bir eylem tarzı için ulusal desteği seferber etmenin en kolay yolu, buna bir dış tehdite karşılık olarak meşruiyet kazandırmaktır. Edward Thomson'un ortaya koyduğu gibi, bu tür ideolojik «ipotekler»in doğuda da batıda da önemli işlevleri bulunmaktadır.[15]

«İç muhalefet» analizi, özellikle her iki kampın muhalefetini oluşturanlara çekici gelen bir yaklaşım türüdür. Kapitalist toplumlarda dikkatleri kendi hükümetleri üzerlerinde toplamak isteyenler, eğer komünist dünya ile olan çatışmayı bir tarafa bırakırlar ve dünya sorunları için bütün suçu kendi politikacılarına yüklerlerse bunu çok daha kolay gerçekleştirebilmektedirler. Ama bu, batıdan değişik erek ve politikalara sahip SSCB'nin dünya politikasında ne derece başlı başına önemli bir rolü olduğunun gözlerden kaçırılmasıyla mümkündür. Birincisinde olduğu gibi İkinci Soğuk Savaşta

15) E.P. Thompson, **Beyond The Cold War**, Londra 1982, sayfa 18 ve sonrası.

da hiçbir açıklama iki ana faktörden birini basit bir edilgen eleman olarak tanımlayamaz. Komünist ülkelerde demokratik özgürlükler için mücadele edenler, tüm suçu yönetimdeki parti ve Politbüroları üzerine atmayı uygun bulmakta. Ne var ki, böyle yapmakla, bazı temel, ve önemli gerçekleri; ABD'nin 1945'ten beri SSCB üzerinde askeri üstünlük kurmanın yollarını araştırdığını, komünist devletleri yıpratmak için batının geniş çaplı ekonomik baskılar uyguladığını ve metropol kapitalist devletlerin komünizmle mücadele bahanesi altında Üçüncü Dünyada bir dizi barbarca savaş sürdüregeldiğini gözardı etmektedirler. 'Her iki tarafta da böyle muhalif analistler, kendi yönetimlerini eleştirme çabası içinde, resmi düşmanı ya politik olarak masum, ya da analitik olarak konuyla ilgisiz göstermeye çalışıyorlar. Bu yüzdendir ki, gerek Sovyet Blokunda görülen muhalefet hareketi, gerekse batıdaki barış hareketi sistemler arası çelişkinin derecesini olduğundan küçük göstermek *ve* uluslararası gerilimlerde Üçüncü Dünya başkaldırısının rolünü hafifseme eğilimi taşımaktadır.

Bu «ülke içi» perspektifi için daha çok şey ortaya konabilir, ama özünü kavrayabilmek ancak diğer yapıtaşı elemanlar dışlanmadığı sürece sözkonusu olabilir. Büyük kapitalist ya da komünist güçler arası blok-içi çatışmalar, bir yanda ABD bir yanda AET ve Japonya arasında, uzun bir dönem SSCB ve Çin arasındaki uyuşmazlıkta olduğu gibi, son yıllarda hayli önem kazanmış bulunuyor. Metropol denetimine çeşitli Üçüncü Dünya direnişleri biçiminde yönelen tehditlerin hepsi için, çoğunlukla büyük bir Sovyet tasarımının ürünü oldukları yollu değerlendirmeler yapılmıştır. Birinci Soğuk Savaşa bir Kızıl korkuya karşı harekete geçirilen anti-komünist duygu seferberliğinin eşlik etmesi gibi, İkinci Soğuk Savaş da, ileri kapitalist ülkelerin toplumsal ve politik değişimlerinde görülen yoğun geri-dönüşleri ve Üçüncü Dünyayı denetleme gereksiniminin yeniden vurgulanmasını içermektedir. Belli bir sistem içinde yer alan devletlerin kendi aralarında sözkonusu olan gerilim ve çatışmalar ve iç çıkarlar uluslararası ilişkileri etkilemede büyük rol oynarlar gerçekten. Bun-

lar, hem bu tür bağlantıları kurmak suretiyle hasımlarını gözden düşürmeye çalışanların dillerine doladıkları retorik, hem de muhalif güçlerin kendi sistemleri dışında destek aramaları tarafından, sistemlerarası çelişkiye bağlanır.

Bu yine de olanca ateşliliği ile sürmesine ve uluslararası ilişkilere katkılarına rağmen, bu blok-içi çelişkiler, yalnız başlarına uluslararası ilişkilerin seyrini açıklamakta yetersiz kalırlar. Rus ve Amerikan yönetimlerinin kendi müttefikleri ve halkları ile olan anlaşmazlıklarının ötesinde Büyük Yarışma vardır, iki kamp içinde düzenin sürmesinin bağlı olduğu, iki sistem arasındaki sürekli anlaşmazlık. Baş aktörlerin iddia ettiği gibi, sistemler arası çelişki olmuş bitmiş değildir ve bu çelişkide saptırıcı, aldatıcı ve gelenekselleşmiş bir çok şey bulunmaktadır. Ama bu, kapitalizm ile komünizm arasındaki çelişkinin bir hayal olduğunu söylemek anlamına gelmez: Bu dünya politikasının odak noktası olmayı, tüm özerk ve önceden-kestirilemeyen özgünlükleri saklı kalmak kaydıyla öteki elemanların çevresinde gelişimlerini sürdürmek zorunda oldukları globalleşmiş çelişki olmayı sürdürüyor. Bu yapıtaşı elemanlar, içinde uluslararası ilişkilerin kendi seyrini izlediği çerçeveyi oluşturuyor olsalar bile, herhangi bir dönemdeki belli bir olaya tek başlarına açıklama getiremezler. II. Soğuk Savaşın başlamasını açıklamak için de, doğu - batı ilişkilerini Detanttan Soğuk Savaşa çeviren gelişmeleri bir araya toplayarak daha ayrıntılı incelemek gerekmektedir. Diğer bölümlerde silahlanma yarışından büyük kapitalist devletler arası çelişkilere kadar II. Soğuk Savaşın beş temel nedeni üzerinde yoğunlaşarak bu incelenmeye çalışılmıştır.

Yine de, Büyük Yarışmanın merkezi rolü bir kez daha vurgulanmalı; çünkü olayların tek tek peşinde koşuştukunca, kolayca yolu kaybedebiliriz; ayrıca, bu bölümün başında da işaret edildiği gibi, bunun önemini yadsıyan bir çok insan bulunmaktadır. Silahlanma yarışına karşı olan kişilere nükleer silahların terk edilmesi sorunu daha önemli görünümü verebilecek çetrefilli bir faktör gibi gelmektedir. SSCB'nin devrimci görünümlerini ve sağın 'Sovyet Tehdidi' retoriğini eleştiren sol içinde de, bu merkezi rol, aynı derecede iyi karşılan-

mamaktadır. Herşeye rağmen, yarışmanın eşitsiz niteliğini ABD ve müttefiklerinin kaynak ve inisiyatif açısından devam etmekte olan üstünlüğünü vurgulamak, ayrıca önemlidir. Olaya, batının daha önceleri sahip olduğu askeri ve politik üstünlüğünün aşınması olduğu şeklinde bakanlar, aynı zamanda II. Soğuk Savaşın devreye sokulmasından asıl sorumlu olan Washington ve onun müttefiki başkentlerdir. II. Soğuk Savaşın sorumluluğu da I. Soğuk Savaşta olduğu gibi doğu ile batı arasında paylaştırılmış bulunuyor; ancak dünya politikasında kaybettirdiği üstünlüğünü, yeniden kazanacağına inançla, sahneye yeni bir yarışma platformu getiren, bu konuda daha olanaklı bir konumda bulunması açısından bu ilk adımı atan batıdır. Diğer bölümlerde ele alınan tema, işte bu doğu ve batının paylaştığı, ama eşitsiz bir biçimde paylaştığı II. Soğuk Savaşın sorumluluğu temasıdır.

3

Amerikan Askeri Üstünlüğünün Gerilemesi

Askeri hazırlılık ve artan askeri harcama gereksinimlerinin önemle ifade edilmesi, birinci bölümde tartışıldığı gibi, soğuk savaşın mihenk taşlarından biridir. II. Soğuk Savaş da, doğu ve batıda, daha kuvvetli askeri güç şiarı eşliğinde sürdürmüştür ilerlemesini. II. Soğuk Savaşın bu özelliği o denli önemlidir ki, çoğu kişinin gözünde soğuk savaşın asıl özü olarak nitelendirilmektedir. Ama bu özdeşleştirmenin farklı biçimleri de dahil bir basitleştirme olduğu daha önce belirtilmişti. Soğuk savaş, herbiri silahlanma yarışı ile bağlantılı olsa bile, onunla özdeş olmayan başka niteliklere politik, ekonomik, ideolojik — sahiptir. Dahası, silahlanma yarışı İstikrarsız Dönem ve Detant Dönemleri dahil yıllardır yoluna devam etmekte. ABD ve SSCB arasındaki ikili antlaşmalarla bir ölçüde denetim altına alınması mümkün olabilirdi ama, 1960 ve 1970'ler boyunca, yani iki soğuk savaş arasında, iki tarafın elindeki tahrip edici silah düzeyi yükseliş kaydetti.

Dünya 1970'lerin sonuna doğru, ansızın karşısında nükleer imha ihtimalini buluvermiş değildir, insanlık çoktandır bu durumla yüzyüzeydi. II. Soğuk Savaşla birlikte değişen, daha çok, imha tehdidine karşılık gösterilen politik tepki nükleer silahlanma yarışının gerek kışkırtıcıları, gerek muhalifleri açısından kazandığı çok üst düzeyde önem oldu. Eğer, bu artan dikkatin ve ilginin bir nedeni, daha büyük miktarda ve daha gelişkin teknik kullanıma sahip silah için olan çaba

ise, diğer nedenler, büyük güçlerin çatışması ve sonuçta nükleer savaş korkusunu artıran politik eğilimler gibi, silahlanma yarışının dışında aranması gereken şeylerdir. Silahlanma yarışının II. Soğuk Savaştaki yerini saptamak demek, herşeyden önce, bir yanda silah üretim ve depolama olayı ile, beri yanda dünya politikasının daha geniş bir alana taşan kapsamı arasında ne tür bir bağlantı olduğunu bulmak demektir. Silahlanma yarışının Büyük Yarışma ile ve iki bloğu birbirinden ayıran daha alt düzeydeki çelişkilerle ne tarzda kesiştiğini görmek demektir. Silahların, özellikle nükleer silahlar, kullanılmadıkları zaman kendi başlarına doğrudan politik etkileri bulunmamasına rağmen, silahlanma yarışı sürecinin, bir analizin meydana çıkarabileceği siyasi mantığa sahip olduğu açıktır.

ÜSTÜNLÜĞÜN İŞLEVLERİ

Aşağıdaki sayfalarda geliştirilen, silahlanma yarışı ile politik boyutun biribirlerini etkileyiş tarzlarına ilişkin önerilerde bulunmaktır. Eğer II. Soğuk Savaş dönemine yoğun silah üretimi eşlik ediyorsa, olayların bu şekilde değişmesinin öncelikle iki nedeni vardır. Birincisi nükleer dengeyi yaratan nükleer silahlar kullanılmadığı durumda bile, ABD ve SSCB arasındaki rekabeti etkileyen bir faktör olarak nükleer denge, kendiliğinden Büyük Yarışmanın bir parçası gibi algılanmaktadır. Son yirmi yılda ortaya çıkan şeyi daha önceki ABD üstünlüğünün Ruslar tarafından bertaraf edilmesiydi, şimdi ABD yeniden daha avantajlı bir konum kazanmaya çalışıyor. Üstünlük kavramının anlamsız olduğu tezi, çoğunlukla, savaşın patlak verdiği varsayılan durumlar için geçerlidir: Bu durumda, bir çok insan, her iki tarafın da biribirlerini bir çok kereler toptan imha edebileceğine işaret ederek üstünlük kavramının anlamsız olduğunu ifade ederler. Ancak bu bakışın gözardı ettiği nokta, savaş olmadığı zamanlar nükleer silah yarışının ve bu yarışta üstünlük kazanmanın politik bir işleve sahip olduğudur. II. Soğuk Savaşa yol açan sebeplerin

içinde hiçbirinin ABD'nin SSCB üzerinde yeni bir avantaja ulaşma ve böyle bir politikayı meşru, hatta savunulur kılan bir ortamı yaratma kararından daha önemli olmadığı söylenebilir. Nükleer üstünlük kavramının çarpıcılığı bir çok hipotez ve kurguya — bazı eleştirmenlerin 'nükleer teoloji' dedikleri şey — dayanmakta; yine de bu kavram çarpıcılığı, tanımının eksikliği sonucu azalmıyor. Hatta duygusal ve sembolik bir çekicilik olması nedeniyle, üstünlük fikrinin böyle bir muğlaklıktan yararlandığı da söylenebilir.

Bu kavramın sahip olduğu çarpıcılığın hiç değilse, dört genel sahada geçerli olduğu görülebilir:[1]

1 — *İdeoloji* Nükleer silahlar konusundaki kesin tartışma bilimsel görüntü içindedir. Sözkonusu varsayım, kamuoyunda yürütülen tartışma retoriğinin ve suçlamaların bir savaş durumunda ne olacağı üzerine tam ve kesin sayılarla ve serinkanlılıkla yapılan bir dizi teorik varsayıma dayandığı ve bundan kaynaklandığı şeklindedir. Gerçekte durum bunun tersidir. Nükleer silah politikaları, modern dünyada iktidarın niteliğine ilişkin tam netlik kazanmamış, ama derinden derine hissedilen bir seri ideolojik varsayımla belirlenir. Nükleer silah kullanımına yön vermek ve meşruluk kazandırmak için ortaya atılan teoriler bağımlı bir tarzda üretilirler. Amerika'nın kapitalist dünyada lider konuma geçtiği II. Dünya Savaşından beri nükleer silahlar, üstlenilen bu rolün sembolik ve etken bir garantisi yani SSCB ile varolan çelişkide ABD gü-

---

Mike Davis'e 'Nükleer Emperyalizm ve Genişletilmiş Caydırıcılık', **Exterminism And Cold War** sa. 54-56'da nükleer üstünlük mantığı çözümlenmesi dolayısıyla ayrıca teşekkür borçluyum. 1977'de, Henry Hissinger, ünlü bir demecinde sormuştu: 'Nedir Tanrı aşkına stratejik üstünlük? Bu rakamları düzeyinde, politik açıdan, askeri açıdan, eylemlilik açısından önemi nedir? Ne işe yarar?' Yine de stratejik üstünlüğün bütünüyle önemini yitirdiğini kastetmemişti; açıklamasını daha sonra sürdürdüğünde görüldüğü üzere, stratejik üstünlük 1945 sonrasında ABD'ye yıllar boyu çok iyi hizmetlerde bulunmuştu. (**Years of Upheaval**, sa. 1176)

venliğinin öncü kolları olarak görülmektedir.[2] Sözkonusu paranoya ABD politikasında yaygındır ve 1941'de bir çırpıda yaşanan Japon saldırısı deneyimi, nükleer silahların hız ve aniliği ile birlikte sahte bir stratejik korunmasızlık duygusunu güçlendirmiş bulunmaktadır. ABD güvenliği 1950 ve 60'larda gerçek bir üstünlüğe dayanmaktaydı; 1980'lerde de aynı üstünlüğü yeniden, mümkün olduğunca, sağlama yönünde ABD'de güçlü bir duygu yer etmiş bulunmakta.

ABD hükümet yetkilileri askeri üstünlük peşinde olduklarını yadsırlar. Bunun yerine, sanki silahlar insan yargısından bağımsız yaşlanırlarmış gibi, 'modernizasyon' üzerine, 'güçlü durumda görüşme masasına oturmak' üzere, ve ne için olduğu belirtilmeyen 'yeterlilik' üzerine 'denge' sözcüğünün ABD lehine önceki *dengesizliğe* anıştırmada bulunduğu 'dengenin yeniden sağlanması' üzerine konuşulmaktadır. 1969'da Nixon kendisinin 'yeterlilik' diye adlandırdığı ABD üstünlüğünün yeniden inşası çağrısı ile göreve geldi. Reagan'ın 1980' deki seçim platformu daha açıktı: 'Sovyetlerle aramızda olan açıklığı kapatmaya yetecek kalıcı bir savunma harcaması oluşturmağa yöneleceğiz ve Amerikan halkının talep ettiği askeri üstünlük seviyesine bütünüyle ulaşacağız.'[3] 1980 seçimlerinde Yeni Sağ Siyasi Eylem Komiteleri baş organizatörü Richard Viguerie, ABD politikasındaki muhafazakar güçlerin esas hedefinin 'gecikmeksizin stratejik askeri üstünlüğü yeniden kazanmak' olduğunu ifade etmiştir.[4] Bu tür kamu

---

2) Frank Schurmann, nükleer silahlara dayanan ulusal güvenliğin savaş sonrası evrede Başkanlık gücüne ait bir ideoloji olarak geliştiğini öne sürüyor. Nükleer silahlar rasyonel olarak haklı gösterilmezken, asıl dikkat edilen nokta bu değildir: Gerçekte egemen olan, ABD'de, güvenlik hissi sağlandığından dolayı nükleer silahları haklı gören umumi bir duygudur. (**The Logic of World Power**, New York, 1974. Birinci Bölüm.)

3) **Aviation Week and Space Technology**, 25 Ağustos 1980, sa. 9 daki alıntıdan.

4) Richard Viguerie, **The New Fight - We're Ready to Lead** Falls Church, Virginia, 1981, Onuncu Bölüm.

yararları, savaşbaşlıkları ve füzelerde varolan gücün dosta düşmana karşı yönetimin kararlılığının belirtildiği, yani gücün sergilenmesinde bulunan hem sembolik, hem somut önemin ifade edildiği nükleer silah edebiyatında yansıtılır. Gerek 1980 seçimlerinde, gerekse Reagan'ın daha geniş askeri yetki için başvurduğu Kongre'de yapılan tartışmalarda, dünya çapındaki ABD gücünün ideolojik çekirdeği olarak üstünlüğün bu politik önemi sürekli vurgulanmıştı.[5]

2 — *Pazarlık Gücü* ABD politika planlayıcıları tarafından üstünlüğe sahip olma konusu, özellikle Üçüncü Dünya'da meydana gelebilecek arttırma aracı olarak bunalım anlarında ABD'nin hegemonyası değerlendirilmektedir. Nükleer saldırı tehditleri ya yerel nükleer güçten yoksun Üçüncü Dünya ülkelerine, ya da Üçüncü Dünyayı meydan okuyucu güç olarak özendiren güce, yani SSCB'ye karşı yapılır.[6] Kissinger'in Sovyetlerin eşit stratejik güce ulaşmış olması ile bu

---

5) Bu yüzden, ABD Savunma Bakanlığından adı açıklanmayan üst düzeyde bir görevli, 1981 Ağustosunda, ABD'nin caydırıcı stratejik nükleer gücünü yaygınlaştırmasındaki amacın ABD'nin bu onyıl içinde SSCB'ye karşı askeri üstünlüğünü yeniden ele geçirebilmesini sağlamak olduğunu ifade etmişti. (**International Herald Tribune**, 8-9 Ağustos 1981) Mart 1981'de Savunma Bakanı Weinberger şunları söylüyordu: 'Deniz üstünlüğüne sahip olmalıyız. Kara sınırlarının denetimi Sovyetler Birliği için nasıl önemli ise, denizlerin denetimi de bizim için esastır.' (**Time**, 16 Mart 1981) ABD'nin tam bir tekel oluşturduğu dönemde, nükleer silahların kullanımına ilişkin basit bir düşünceye 1946 Haziranında karşı karşıya olduğu sorunlara aşağıdaki çözümü getiren Henry Truman'da rastlıyoruz: 'Kongreyi kes, ve ülkeyi yönet. Eline bir sürü atom bombası al, birini Stalin'in üzerine düşür. Birleşmiş Milletleri çalıştır ve sonuçta hür bir dünya kur.' (**International Herald Tribune** 6 Nisan 1982)

6) Bundan hareketle Reagan'ın Uluslararası Güvenlik Politikası Savunma Bakan yardımcısı Richard Perle: 'Beni gerçekten nükleer silah kullanıldığında ne olacağı değil daima yerel durumlarda göze alacağımız riskleri nükleer dengenin nasıl etkiliyeceği, daha çok kaygılandırmıştır. Kaygı duyduğum

denli ilgilenmesinin nedenini önceleri ABD nükleer üstünlüğü sayesinde SSCB'nin Üçüncü Dünyada etken bir rol üstlenmesi engellenmişken şimdi bu engelin kalkmış olması teşkil etmektedir. II. Dünya Savaşından beri uluslararası gerilim anlarında ABD'nin ondokuz kez nükleer silah yerleştirdiği biliniyor. Bunlardan dördünde fiili tehdit sözkonusu idi: En çarpıcı örnek Ekim 1962 bunalımı idi, aşağılayıcı bir yenilgi içinde, ABD, SSCB'yi Küba'dan füzelerini çekmeğe zorlamıştı.[7]

---

nokta, ABD'ye karşı nükleer bir savaşı kazanacaklarına güvenen bir Sovyet saldırısı olayı değildir. Beni kaygılandıran, bir bunalım sözkonusu olduğunda ve tırmanmaya başladığında, Sovyet nükleer güçlerinin bu tırmanışa ayak uydurma açısından bizden daha iyi bir konumda olduğu gerekçesine dayanarak kendinde hareket geçici gücü duyamayan bir Amerikan Başkanıdır.' (Robert Scheer'in **With Enough Shovels** sa. 13 de yapılmış olan alıntı.) Bu teori silahlanma yarışı tarihçilerinden Michael Mandelbaum tarafından 'stratejik Merkantilizm'in bir biçimi olarak kategorilendirilmiştir Mandelbaum nükleer silahlardaki üstünlüğün buhran anlarında kazandırabileceği psikolojik korunmaya değinmektedir: Karşılıklı, nükleer bombardıman sonucu zafere ulaşamama, ve Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği'nin nükleer cephaneliklerinde meydana gelen asimetriler, her iki taraf da diğerini yok edebilme kapasitesine sahip olsa bile önemli politik sonuçlara yol açabilir. (**The Nücleer Revolution**, Cambridge 1981, sa. 124) Nükleer üstünlüğün politik ve psikolojik boyutları üzerine daha geniş bir tartışma için bakınız Lawrence Freedman, **The Evolution of Nuclear Strategy**, Londra 1981, sa. 363-369.

7) Bu ondokuz olayın analizi için bakınız B. Blechmen ve S. Kaplan, **Force without War** sa. 47-49. Burada sözkonusu olaylar değişik gruplara ayrılmıştır. 'ABD stratejik gücünün global etkisi sonucu SSCB'ye yönelik açık ve belirgin bir 'tehdidin' varolduğu dört olay (1956 Süveyş, 1958 Lübnan, 1962 Küba, 1973 Arap-İsrail Savaşı). Bunlardan üçünde ABD'nin eylemi, SSCB'yi herhangi birşey yapmaktan örneğin Orta Doğu'ya doğrudan müdahalede bulunmaktan, **caydırmak**, yönündeydi; yalnızca bir durumda, Küba olayında,

TABLO İKİ

ABD Stratejik Nükleer Gücünün Sözkonusu Olduğu Olaylar

Olay	Tarih
ABD uçağının Yugoslavya tarafından düşürülmesi	Kasım 1946
Uruguay'da devlet başkanının göreve getirilişi	Şubat 1947
Berlin güvenliği	Ocak 1948
Berlin güvenliği	Nisan 1948
Berlin güvenliği	Haziran 1948
Kore Savaşı: Avrupa güvenliği	Temmuz 1950
Japonya/Güney Kore güvenliği	Ağustuos 1953
Guatemala'nın Sovyet bloğunun desteğini kabul etmesi	Mayıs 1954
Çin Taiwan çatışması: Tachen Adaları	Ağustos 1954
Süveyş bunalımı	Ekim 1956
Lübnan'da politik bunalım	Temmuz 1958
Ürdün'de politik bunalım	Temmuz 1958
Çin-Taiwan çatışması: Quemoy ve Matsu	Temmuz 1958
Berlin güvenliği	Mayıs 1959
Berlin güvenliği	Haziran 1961
Küba'ya Sovyet füzelerinin yerleştirilmesi	Ekim 1962
ABD füzelerinin Türkiye'den geri çekilmesi	Nisan 1963
Kuzey Kore tarafından ele geçirilen **Pueblo**	Ocak 1968
Arap-İsrail Savaşı	Ekim 1973

Kaynak B. Blechman ve S. Kaplan, **Force without War**, Washington 1978, sa. 48.

Rusları birşey **yapmaya** zorlamayı tasarlamışlardı. On olayda, ABD stratejik bombardıman uçakları, SSCB ya da Çin yakınlarına sokulmuş, alarmda beklemiş, ya da ABD-Sovyet ve ABD-Çin gerilim anlarında geri çekilişlerini ertelemişlerdi. Olayların en az altısı Avrupa'da ortaya çıktı; diğer dördünde Batı Pasifiğe uçak yollanması sözkonusuydu. İki olayda (1958 Ürdün ve 1958-59 Berlin) Altıncı Filo'ya ait uçak gemileri gönderilmişti. İki durumda ABD bombardıman uçakları müttefiklere güvence vermek için Latin Amerika ülkelerine gönderilmişti; bu olaylardan ikincisinde, yani 1954 Guatemala bunalımı sırasında, Somoza yanlılarını cesaretlendirmek için Nikaragua'ya yollanan uçaklar da bulunuyordu.

ABD planlamacıları ABD'nin 1970'lerde Üçüncü Dünyada karşılaştığı engelleri veri alarak görece üstünlüğün yeniden sağlanmasını, güneyde denetimin yeniden empoze edilmesi girişiminin temel taşı olarak görmektedirler; hatta yeni TNF'lerin, Cruise ve Pershinglerin Avrupa'ya yerleştirilmesi ile 1980'lerde Orta Doğu'da çıkabilecek savaşların uzağında kalınmamış olunacaktır. Reagan yönetiminin askeri programlarının çoğu aslında Üçüncü Dünyada yeni müdahale kapasitelerinin geliştirilmesi ile ilgilidir. Ancak nükleer üstünlüğün oluşturulması için sözkonusu plana, Üçüncü Dünyadaki devrim dalgasının denetlenmesi de eklenmelidir.

3 — *Düşmanın yükünü de çekme* Üstünlük girişimi ve ABD savunma harcamalarındaki artışlar, SSCB ile var olan çelişkiye başka bir katkı yaparlar: Bizzat Sovyetler Birliğine empoze edilen maliyet. Kullanılmasalar bile, silah için para gerekir ve ABD'dekinin yarısı kadar GSMH'ye sahip SSCB'nin üstlendiği harcama yükü, ekonomisinin geri kalan kısmında müthiş düşük sonuçlara yol açar. II. Dünya Savaşından beri askeri teknolojinin hemen hemen tüm alanlarında ABD önde bulunmaktadır ve Sovyetlerin ABD'ye yetişme arzusu sözkonusu olduğuna göre, ABD ilerleyişi SSCB'ye yeni harcamalar yüklemiş olmaktadır. MX füzeleri ile Cruise ve Perchinglerin 1980'lerde kaydettikleri gelişmeler SSCB'yi daha fazla harcamaya zorlayacak, dolayısiyle Sovyet ekonomisi için yeni sorunlar yaratacaktır. Savunma Bakanı Casper Weinberger gibi bazı ABD yetkilileri, ABD askeri gelişiminin SSCB

Yine bir diğer durumda, 1963'de ABD füzeleri geri çekilirken hükümete güvence vermek için Türkiye'ye bir ABD nükleer denizaltısı yollanmıştı. ABD eski genel kurmay başkanı General Maxwell Taylor ABD nükleer üstünlüğünün 1962 Küba krizinde herhangi bir rol oynayıp oynamadığı konusunda kuşkuludur: Görüşüne göre sözkonusu risk çok azdı ve ABD'nin konvansiyonel üstünlüğü son derece büyüktü, **International Herald Tribune**, 13 Ekim 1982. Bu görüşe, daha sonraları, ABD'li stratejistler katılmaz, ve Küba'da küçük düşmelerine karşı verdikleri yanıt'dan da anlaşıldığı gibi, Rusların da böyle düşünmediği söylenebilir.

üzerindeki tesiri konusunda görüşlerini açıkça şöyle ifade ederler: Hiçbirinin kullanılmaması halinde bile, silahlar, yine de varlıkları ile düşman kampı zayıflatmaya hizmet eder. Bu yüzden barış ortamı egemen olsa bile, nükleer silahlanma yarışı sistemler arasındaki global çelişkide önemli bir yer tutar.

4. *Savaşı-kazanma teorileri* Ürkütücü gelebilir ama, ABD askeri çevrelerinde nükleer savaşın kazanılabilir olduğuna dair oldukça yaygın bir inanç vardır. SSCB ile yapılacak nükleer bir çatışmada zaferin mümkün olduğu ve karar organlarının politik azminin doğru bir nişanlama sonucunda kırılabileceği şeklinde ifade edilen ABD beklentilerinin bir diğer uzantısı da bir ilk Sovyet saldırısından sonra olası ABD teslimiyeti üzerine yapılan spekülasyondur. Yaygın 'kontrgüç' doktrini burada önem kazanır: Öne sürüldüğü üzere, özel olarak Sovyetlerin kilit karar-alma merkezlerine ve stratejik silah sistemlerine yapılacak saldırılar, Sovyetleri teslim almaya zorlayacak bir etki yapacaktır.[8]

---

8) 'Birleşik Devletler Sovyetler Birliğini yenmeyi ve buna ABD'nin yeniden toparlanışını önlemeyecek bir maliyette gerçekleştirmeyi planlamalıdır. Washington, başvurulan son aşama olarak Sovyet politik otoritesini tahrip etmeyi ve batı değerleri ile uyumlu bir savaş-sonrası dünya düzeni ortaya çıkarmayı dikkate alacak bir savaşın amaçlarını tanımlamalıdır. Sovyetler Birliği için en ürkütücü tehdit ögesi politik sisteminin tahrip edilmesi ya da ciddi biçimde bırpalanmasıdır. Bundan dolayı Birleşik Devletler, kilit liderlik merkezlerini, bunların iletişim yollarını ve iç denetimin bazı aygıtlarını tahrip edebilmelidir. Aşırı merkezleşmiş geniş otoritesi ve Moskova'yı kendine örnek almış alabildiğine büyük bürokrasisi ile SSCB, böyle bir saldırı karşısında hayli savunmasız kalabilir. ABD'nin hesaplı hedefleme ve silah tedarik politikaları SSCB'nin politik olarak ayakta kalabilme güvencesini yok edebilir. (Colin Gray ve Keith Payne 'Zafer Mümkündür', **Foreign Policy**, No. 39, yaz 1980) Bu makalenin yazarları yazılış sırasında yönetimde görevli değillerdi, sonradan görev aldılar ve 'savaş' kazanma fikirleri ABD savunma sisteminde gittikçe etkinleşen görüşü yansıtır oldu.

Bunun ardında yatan, 1970 sonları ile 1980 başlarında füze hedef duyarlılığı ve denizaltıları saptama kapasitesinin artması sayesinde, başarılı bir ilk atağın yaratacağı mutlak zafer görüşüdür. Bu politikanın savunucularına göre Kesin Karşılıklı İmha yeni teknolojiler sayesinde artık geçerli olmayan modası geçmiş bir kavramdır. Nükleer savaşların kazanılabilineceği söylenmektedir. Bu yüzden mutlak üstünlük, Sovyetlerin şimdi geldiği aşamadan önce, 1960 ortalarında olduğu gibi, elde edilmesi mümkün olan birşeydir. Bunu yadsıyan Reagan yönetimi yetkilileri, nükleer savaşı caydırıcı değil, ABD'nin kazanmasına yönelik bir kapasite kazanılması eğilimindedirler.[9]

Ancak nükleer silahlar büyük güçlerin toplam askeri harcamalarının ancak ufak bir kısmını — ABD özelinde yaklaşık yüzde onunu — teşkil etmektedirler. Gerisi çoğunlukla topyekün nükleer savaşın olmadığı yerel savaşlarda kullanılmak üzere konvansiyonel silahlara ayrılır. 1960 ve 1970 başlarında görülen yüksek düzeyde ABD savunma harcamaları Vietnam savaşının taleplerinden kaynaklanmıştı. Bu harcamanın politik mantığı çok daha az açıklama gerektirir: Üretilen silahların, kullanılmaları mümkün olabildiği gibi isyan ya da devrimle karşı karşıya kalan müttefik hükümetlerin bulunduğu ülkelerde etkinliğin korunmasına yönelik işlevleri de vardır. Öne sürüldüğü üzere, amacı Üçüncü Dünyanın neresinde olursa olsun ortaya çıkabilecek Sovyet etkinliğinin denetim altına alınması olan bu tarz konvansiyonel harcamaların, batıda, Sovyet nükleer tehdidinin özel önem kazandığı bir atmosfer içinde kamu desteğine dayanması daha kolaydır.

---

9) BBC'nin 1981 Eylülünde yaptığı bir roportajda Weinberger özgün bir ifade ile üstünlük kavramının 'hiçbir geçerliliği olmadığını ve 'konuştuğumuz şeylerle ilgili bulunmadığını' söyledi. Ama sonra şöyle devam etti: '**Bir zamanlar sahip olduğumuz** ve herhangi bir Sovyet saldırısını caydırarak barışı koruyabilecek bir **güçlülük düzeyinin** sağlanmasından bahsediyoruz.' (Savunma Bakanlığı, **Current News**, 16 Ekim 1981, italikler benim.) Weinberger ve askeri danışmanlarınca

ABD'nin yeni bir üstünlük girişimine kalkışması, son yirmi yıldaki nükleer ve konvansiyonel dengelerde görülen değişimlere verdiği karşılıktır. II. Dünya Savaşı sonrasında uzun yıllar ABD, SSCB üzerinde bir çok alanda gözle görülür askeri bir üstünlük kurmuştu. Stratejik nükleer güç yönünden ABD'nin SSCB üzerinde oldukça büyük bir üstünlüğü bulunmaktaydı. Ancak 1957'de SSCB, ABD ulusal sınırlarını vurabilecek kapasiteye erişti ve füze yollama sistemleri, savaşbaşlıkları ile megatonajlarının miktarı bakımından Amerikan düzeyine yaklaşmaya başladı. Taktik nükleer silahlar açısından 1960'lar boyunca Avrupa için kabaca bir denge sözkonusu olmuştur, ama Amerika doğru hedefleme ve hareket kabiliyeti yönünden avantajlı konumdaydı. SSCB'nin, 1960 ortalarına gelene dek üçüncü dünyadaki konvansiyonel varlığı ve füze fırlatma kapasitesi çok düşük bir düzeydeydi, ayrıca ABD'nin dünya çapında ağ kurmuş üs sistemine karşılık bir üs sistemi de bulunmamaktaydı. Bu dengesizliğin tek istisnası, silah altındaki asker sayısı ve tank miktarı açısından SSCB'nin daima konvansiyonel bir üstünlüğe sahip bulunduğu Avrupa idi. 1960 ortalarından itibaren, geride kaldığı askeri yarışmanın değişik alanlarında varolan açıklığın SSCB tarafından kapatılmaya başlanması üstelik bir kaç alanda eski ABD üstünlüğünün ele geçirilmesi olayı gerçekleşti.

---

verilen demeçlerin çoğu, ABD'nin yalnızca caydırıcı bir güç olmaktan öte, 'savaş kazandırıcı' kapasiteye gereksinimi olduğunu vurgulamaktaydı. Bu yüzden, 3 Kasım 1981'de Weinberger Senatoya hitaben: 'Caydırıcılığı artırıcı ileri bir kapasite düzeyine kavuşmak ve caydırıcılığın başarısız kalması durumunda ABD'yi egemen kılmak için yola koyulduk.' dedi. Ve Savunma Bakan vekili Frank Carlucci 13 Ocak 1981'de: 'Bir kontrgüç kapasitesine sahip olmamız gerektiğini düşünüyorum. Bunun ötesinde ve öncelikle savaşabilme kapasitesine de sahip olmamız gerektiğini düşünüyorum, diyordu. Ayrıca Donanma Bakanı John Lehman 5 Şubat 1981'de Senatoya hitaben: 'Başarmanız şartsa, savaşı kazanacak kapasiteye sahip olunması zorunludur.' diye ekliyordu. (**Centre for Defence Information News Release**, 21 Ocak 1982)

Toplam nükleer ve konvansiyonel güçler gözönüne alındığında, SSCB ABD'nin gerisinde kalmaktadır; ancak II. Soğuk Savaş dinamiğinde o denli merkezi bir öge olan aradaki açığın Sovyetlerce gitgide kapatılmakta olduğu gerçeğidir ki ABD'de alarm yaratmış, buna uygun karşılığı doğurmuştur.

Bu askeri dengenin en önemli bileşeni, stratejik nükleer bileşenidir. Bizzat kendisi soğuk savaş politikasının kaypak bir öğesi olarak yer alan Henry Kiessinger, stratejik nükleer bileşeninin değişen niteliğini ve çağrıştırdığı politik boyutları şöyle özetliyor: '50'lerin başına kadar, konvansiyonel gerilığimizin yerini tutacak ve misillemede bulunma konusunda kaygı duymayacağımız bir atom tekeline sahip bulunuyorduk. 1960'lara kadar öylesine üstün bir konumda idik ki, ilk vurgunda muhtemelen bütün Sovyet misilleme gücünü tahrip edebilirdik ve Sovyetlerin bizimkiyle karşılaştırılabilecek hiç bir üstünlüğü yoktu. Ne olursa olsun, en kötü senaryoyu bile hesaba katsak, Sovyetler bunu göze alamazdı. Nitekim 70'ler başlarına kadar, Sovyetler konusunda enkötü-senaryo analizleri bile, maceracılığın önemli dizginleri olmak durumundaydı. Bu yüzden Sovyetler kendileri açısından ele geçirmemiş olsalar, stratejik üstünlüğümüzü kaybetmemiz stratejik bir devrimdi. Çünkü, bu, bir ölçüde, bölgesel müdahaleler için Sovyet gücünü özgür bırakmış oldu.'[10] 'Değişikliğe uğramış askeri denge ile ilgili olarak stratejik silahlarda Sovyet avantajı önermesini ortaya atma zorunluluğu yoktur. Hatta stratejik silahlarda ABD-Sovyet eşitliği bile, Batı güvenliğinin tüm savaş-sonrası dönemde dayandırıldığı varsayımlarda devrimci bir değişim olduğunu gösteriyordu.[11]

Herşeyden önce, şimdiki artan askeri harcama planları ve Washington'un SSCB'ye karşılık verme gereksinimi çerçevesinde II. Soğuk Savaşa özgü önem temelde, askeri dengede meydana gelmiş olan bu değişime dayanmaktadır. Gerçekten ABD yanıtlarının çoğunda, SSCB'yi kazandığı üstünlükten dolayı suçlamak yerine batıyı bu duruma karşı çıkmak-

10) Henry Kissinger, **Year of Upheaval**, Londra 1982, sa. 1176
11) age. sa. 258.

la yükümlü tutmak seçilmektedir. Ancak bu ifade edildiği hali ile ABD konumu son derece temelsizdir. Nixon'un ABD'nin 'elinden birşey gelmeyen, acınacak bir dev' durumuna düşebileceğini iddia etmesi, aslında 1970'lerin bitimine doğru Amerikan liderlerince dile getirilen stratejik kendine-acıma olgusuna grotesk bir örnektir. 1980 seçimlerinde sık sık, Carter'in ABD askeri gücünü 'çözdüğü'ne ilişkin ithamın tekrarlanması da aynı ruh halinden kaynaklanmaktadır. Reagan tarafından Amerika için ifade edilen 'yeniden silahlanma' çağrısı benzer biçimde yanıltıcıdır, çünkü ABD'nin belli ölçülerde silahsızlandırılmış bırakıldığı yolunda sahte bir sava dayandırılmaktadır. Aynı şey, bu tür bir aşağılık duygusunu yerleştirmek ve silah harcamalarındaki yeni furyaya meşruluk kazandırmak amacıyla 1970 sonlarında askeri denge ile ilgili rakamlarla oynayarak ortaya çıkarılan Amerikan zayıflığı, gerili, ve korunmasızlığına ilişkin ardı arkası kesilmeyen analizler için de söylenebilir. Yine de gerçeklerin sözkonusu tüm tahribatına rağmen, ABD'nin bu zayıflık ideolojisine yalnız yaygın bir biçimde inanılmakla kalınmadı, aynı zamanda yeni askeri harcamalar çağrısıyla karşılık verilen uluslararası ortamda meydana gelmiş olan fiili, belirgin değişimler de böylelikle yansıtılmış oldu. Diğer bir deyişle, batıda halk Sovyet-ABD askeri karşılaştırmaları üzerine ne tür bir ideolojik tartışmaya girerse girsin, ardında, ifadesini bu Amerikan 'silahsızlandırma' mitinden alan somut ve ayırtedibilebilir politik — askeri yararlar yatmaktadır. Aşağıdaki analizlerde önce, II. Soğuk Savaşın başlangıç bölümünde ABD-Sovyet askeri dengesinin gerçek niteliğinin ne olduğunu ortaya koymaya ve sonra, ABD'nin bu alarmcı yanıt için nedenlerin neler olabileceği ileri sürülmeye çalışılmıştır.

Sovyet üstünlüğü suçlaması bir dizi alanı kapsar; bunların en önemlileri: Harcamalar, konvansiyonel güçler, orta nükleer silahlar ve stratejik nükleer silahlardır.

HARCAMALAR: SOVYETLERİN ÖNDE OLDUĞU MİTİ

Batılı liderler tarafından yapılan ithamların odak noktasını, SSCB'nin askeri konularda batıdan kat kat fazla harca-

ma yaptığı ve bu yüzden önde giden Sovyetleri 'yakalama' görevinin NATO, özellikle ABD'ye düştüğü teşkil etmektedir. Ne var ki bu geçerli bir sav değildir. Her iki büyük gücün askeri harcamaları üzerine yapılan tahminler kullanılan metodlara göre son derece büyük değişiklikler gösterir. 1980 yılı Sovyet askeri harcamaları Sovyetler tarafından senede 17 milyar ruble, ya da yaklaşık 26 milyar dolar olarak belirtilmiştir. Aynı yıldaki Sovyet harcamalarına ilişkin ABD hükümetinin verdiği rakam senede 185 milyar dolardır. Sovyet rakamı açıkça görüldüğü gibi aşırı düşük bir rakam: Bir kere tanımı gereği ücretleri, konut giderlerini ve Araştırma-Geliştirme masraflarını dışlamaktadır. Yine de ABD rakamlarından kuşkulanmak için bazı nedenler bulunmaktadır; çünkü 'CIA Doları' diye bilinen muhasebe yöntemi bir sürü abartmayı içeren bir yöntemdir. Temelde, Sovyet maliyetini, aynı donanım ABD'de üretilecek ya da aynı güçler ABD'de bir araya getirilecekmiş gibi hesaplamaktadır. Ancak Sovyet maliyetleri düşük olabileceği ve askerliğin zorunlu olduğu ordusuna, ABD'nin gönüllü kuvvetlerine ödediği miktarın yalnızca yüzde 20'si oranında ödeme yaptığı için bu tür hesaplamalar oldukça şişirmedir.[12]

Tartışmalı olan nokta yalnızca, ABD'nin Sovyet maliyetleri üzerine yaptığı tahmini hesaplar değildir: ABD hükümet kaynaklarının kendi maliyet hesaplarında kullandıkları muhasebe yöntemleri de tartışmalıdır. Bir analiste göre, ABD askeri harcamaları resmi istatistiklerde gösterilenin yüzde 200'ü oranında fazladır.[13] 1980 resmi rakamı olan 127 milyar dolar, GSMH'nın yüzde 5.2 sini temsil etmektedir. Ama bu

---

12) Sovyet askeri harcamalarına ilişkin rakamların nasıl manipüle edildiği üzerine bakınız Arthur Macy Cox, 'CIA'nın Trajik Hatası', **New York Review of Books**, 6 Kasım 1980 Cox'un işaret ettiği gibi, CIA'nın Sovyet harcamaları üzerine artış gösterecek tarzda yaptığı hesaplamalar Sovyet üretiminin daha az verimli olduğu yolunda bir yargıyı yansıtmaktadır.

13) James Cypher, 'Amerika'yı Yeniden Silahlandırma', **Monthly Review**, Kasım 1981.

rakam, dahil edilmesi gereken bir takım askeri harcama kategorilerini dışlamıştır: Önceki mali yılların getirdiği yükümlülükler ve 1980'de fiilen yapılan ödemeler, Enerji Bakanlığının nükleer başlık üretimi, NASA, yani uzay harcamaları,[14] 'Uluslararası Meseleler' yani Üçüncü Dünyadaki müttefiklere askeri yardımlar, ve daha önceki savaşlarla ilgili olarak yapılan ödemeler. Eğer bu kategoriler de dahil edilecek olursa, ABD harcama toplamı 223 milyar dolara, ya da GSMH'nın yüzde 9.5 ine çıkar. Buna askerlikle ilgili işlerde çalıştırılan beş milyondan fazla insanın askeri harcamalar üzerine yaptığı etki de eklenmelidir.

Askeri harcamalar konusunda en adil, bağımsız haber kaynağı Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü, SIPRI dır.[15] SIPRI'nın rakamları bu alanda Sovyetler Birliği'ne karşı yöneltilen her iki suçlamayı da onaylamamaktadır; Bu suçlamalar, Sovyet harcamalarının ABD harcamalarını geçtiği ve 1970 ortalarında, Sovyet askeri harcamalarındaki artışta ani bir sıçramanın olduğu yolundadır. 1978 cari fiyatları ile hesaplanan SIPRI'nın 1970—1980 dönemi rakamla-

---

14) Örneğin, basında sivil görevlere öncelik verildiği söylenmesine rağmen, ABD Uzay Mekiğinin üstlendiği görevin büyük bölümü askeri misyonlara ayrılmıştır. Mekikle bir casus uydusu yerleştirmek 18 milyon dolara mal olurken, bu iş Titan roketiyle 100 milyon doları bulmaktadır

15) **World Armament and Disarmament**, SIPRI 1981 yıllığı, sa. 156. Batı kamu oyunun görüşünü yansıtan Londra Uluslararası Stratejik İncelemeler Enstitüsünün rakamlarında bile toplam harcamalar dengesi batı lehinedir. Bu durumda SSCB'nin 1980'de 185 milyar dolar (cari fiyatlarla CIA rakamı) harcamasına karşılık, ABD için ortaya konan rakam 142 milyar dolardır; ancak Varşova Paktının geri kalan ülkeleri, bir diğer 'NATO' rakamı olan 98 milyar dolara karşılık yalnızca 16.7 milyar dolar harcamışlardır. Bir de Çin (56 milyar dolar) ve Japonya (8.9 milyar dolar) rakamları eklendiğinde, toplam bilanço ABD ve ABD bağlantılı ülkeler için sözkonusu 305 milyar dolara karşılık SSCB ve müttefikleri 201.7 milyar dolar olarak belirir.

rı, SSCB'nin ABD'yi harcama yönünden hiçbir şekilde geçmediğini ve Sovyet harcama artışında, herhangi bir yıl veri alındığında, yüzde ikinin nadiren üzerine çıkan bir artış görüldüğünü, yani aynı dönemde, Sovyet GSMH artışından düşük bir büyüme seyri izlediğini belirtmektedir. 1980'de, ABD hâlâ, 107 milyar dolara karşılık 111 milyar dolar ile SSCB'yi harcama yönünden geçmiş bulunuyordu.

TABLO ÜÇ

Sovyet ve ABD Askeri Harcamaları 1970-1980

Rakamlar, 1978 cari fiyatları ve 1978 döviz kuru üzerinden ABD milyon doları olarak.

	1971	1972	1973	1974	1975
USA	120 655	121 105	114 976	113 666	110 229
USSR	93 900	95 400	96 900	98 300	99 800
	1976	1977	1978	1979	198
USA	104 261	108 537	109 247	109 861	111 236
USSR	101 300	102 700	104 200	105 700	107 300

Kaynak SIPRI Yıllığı 1981, sayfa, 156.

İkili bir temelde yapılan bu harcama karşılaştırması, herşeye rağmen ABD tezi için en uygun olan tablodur. Eğer yalnızca iki büyük güç değil de, aynı zamanda müttefikleri de hesaba katılırsa, o zaman harcamalar dengesi daha da SSCB aleyhine döner. SSCB'nin Varşova Paktı müttefikleri toplam ekonomik ve demografik yönlerden ABD'nin NATO müttefiklerinden çok daha zayıftır ve bu eşitsizlik, NATO devletlerinin yaptığı katkının daha fazla oluşunda yansımaktadır: 1980 yılı için ortaya konan toplam ittifak harcamaları, Varşova Paktı'nın 120 milyar dolarına karşılık NATO'nun (Fransa dahil) 194 milyar dolardır. Eğer stratejik boyut genişletilirse, o zaman Sovyet dezavantajı daha da büyür. Çünkü WTO (Varşova Parktı Örgütü-çev.) dışında, SSCB'nin askeri harcamalara dikkate değer katkılarda bulunabilecek bir müttefiği yoktur: Vietnam da, Küba da, Sovyet ekonomik ve askeri yardımına ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan ABD'nin ekonomik

yönden bağımsız büyük müttefikleri bulunmaktadır; bunları dengeyi lehte değiştirecek ögeler olarak hesaba almak gerekir. Japonya ve Güney Afrika örneğin, iki etken askeri güçtür. Bunlara ek olarak ABD'nin stratejik yararlarına bağlı İsrail ve Arap devletleri gelmektedir.' SSCB, aynı zamanda Çin'le de bir savaş olasılığıyla karşı karşıyadır. Orta Doğu ülkeleri bir tarafa bırakılsa dahi, SSCB ve müttefiklerinin 1980 askeri harcamaları olsa olsa en fazla ABD, ABD bağlantılı ülkeler ve Çin tarafından gerçekleştirilen harcamaların yarısı kadardır.

TABLO DÖRT

1980 Askeri Harcamaları: Stratejik Denge

Rakamlar 1978 cari fiyatlarıyla ABD milyon doları olarak

ABD	111 236
Diğer NATO Ülkeleri	82 674
Japonya	9 200
Çin	40 000
TOPLAM	243 110
SSCB	107 300
Diğer WTO Ülkeleri	12 250
TOPLAM	119 550

Kaynak: SIPRI Yıllığı 1981, sayfalar, 156-7

Sovyet askeri harcamalarının, Sovyetlerin savaşkanlığına ilişkin bir gösterge olduğu yolunda yapılan batı kaynaklı suçlamaların, bu durumda daha başka ögeleri olsa gerektir ve zaten gerçekte olan da budur: Semantik kaydırmalar ve muhasebe yöntemleri bir araya getirilerek Sovyet üstünlüğü izlenimi yaratılır. Yaygın bir suçlama da Sovyet harcama miktarının 'benzeri olmayan' türde olduğudur. Sözcüklerin gerçek anlamlarında alındığında, bu miktar SSCB açısından benzeri bulunmayan bir nitelik taşır ve bu nedenle yeterince doğru bir suçlamadır, ama bunun, *herhangi* bir başka devletle karşılaştırıldığında da benzeri bulunmaz olduğu söyle-

nirse, örneğin Sovyet harcamaları Amerikan harcamalarından çoktur denirse, yanıltıcı bir ifade kullanılmış olunur. Aynı şekilde, sık sık Sovyet askeri harcamalarının GSMH oranı olarak ABD'den daha fazla olduğu savı ortaya atılır. Bu kuşkusuz doğrudur, çünkü Sovyet GSMH'sı ABD GSMH'nın yarısından daha azdır: Benzer miktarda askeri harcamaya erişmek için, SSCB'nin, ABD GSMH oranının iki mislinden fazla harcamada bulunması gerektir. Ama, tabii ilgili kriter, nüfus başına düşen askeri harcama olarak alınırsa, oldukça farklı sonuçlar almak mümkündür; çünkü 1980'de ABD'nin 225 milyonuna karşılık SSCB'nin 265 milyonluk bir nüfusu bulunmaktaydı, böylelikle bu konuyla ilgili rakamlar kişi başına yüzde 25'lik bir ABD fazlalığı ile 494 dolara (ABD) karşılık, 404 dolar (SSCB) olacaktır.

Bu yüzden, Sovyet askeri harcamaları konusu, somut gerçeklerden farklı bir görüntü aktarmak için seçilmiş değerleri ihtiva eden bir konudur. Sovyet harcamalarının düzeyinin ABD'den daha yüksek olduğu iddiası da, yine, silah harcamalarını yükseltme ihtiyacı üzerine ABD'de sürdürülen tartışmalar için uygun bir sav niteliği taşımaktadır. Her mali yılda askeri harcamaların fiili düzeyi konusuna ABD'de büyük önem verilir ve artışı destekleme yönünde, Sovyet harcamaları hakkında görüntüler yaratıp durmaktan daha verimli bir yol yoktur.

Rakamlar, 1970 ortalarında Sovyet politikasında birden bir sıçrama görüldüğü ve harcamaların ABD harcamalarını geçtiği üzerine koparılan tartışmayı onaylamaktan çok uzaktırlar; tersine daha düşük bir orana işaret etmektedirler. Ama, geride bırakılan yıllar içinde Sovyet harcamasını Amerika'nınkine yakın bir düzeye getiren de bu orandır. Sovyet harcamalarında görülen gerçek sıçramalar, 1970'lerde değil, Sovyet liderlerinin ABD ile eşitlik sağlamaya kararlı göründükleri 1960'larda gerçekleşti.[16] 1970 sonlarında ulaşılan har-

16) 1980'ın sabit fiyatları ile Sovyet askeri harcaması 1960'da 22 milyar dolardan 1963'de 33 milyar dolara ve 1968'de 40 milyar dolara yükseldi (SIPRI Yıllığı 1968/9, sa. 200—201).

cama düzeyleri, bu uzun-vadeli Sovyet kararlarını ve eğilimlerini yansıtmaktadır; bunlar Detant'tan önce bile ortada olan şeylerdi; belki bu durumun ABD hesabına benzer bir artışa meşruluk kazandırması mümkün olabilir, ancak, 1970 ortalarındaki ani bir politika değişiminin sonucu olmadıkları da açıktır.

KONVANSİYONEL GÜÇLER: AVRUPA ve ÜÇÜNCÜ DÜNYA DENGELERİ

Daha ayrışmış nitelikte olmasına rağmen, karşılaştırılabilir bir diğer görüntü konvansiyonel güçlerin analizinde ortaya çıkmaktadır. Burada yine, SSCB'nin son zamanlarda ABD'ye karşı bir üstünlük kazanmış olduğu ileri sürülmekte ve Avrupa ile Üçüncü Dünyada oluşturulan bu konvansiyonel birikim, ABD'nin her iki alandaki yeni güç artırımı için meşruluk kazandırıcı bir öge olarak gösterilmektedir. Gerçek olan, SSCB'nin Avrupa'da daima belirgin bir üstünlüğü olduğudur ve tek başına coğrafi durum bile bu durum için yeterlidir. Oysa Üçüncü dünyada ABD büyük ölçekli üstünlüğünü sürdürmektedir: 1970'lerde artık değişmiş olan, SSCB'nin ilk kez, daha önceleri hemen hemen hiç yokken, belli bir konvansiyonel kapasiteye ulaşmış olmasıdır.

Sovyet konvansiyonel üstünlüğüne ve özellikle Avrupa sahnesindeki önderliğine ilişkin tartışma üç alanla —ordular, hava ve deniz gücü — ilgilidir. SSCB'nin daima ABD'den daha çok sayıda silah altında askere sahip olması biraz Sovyetlerin WTO'ya daha fazla katkıda bulunması, bir diğer sahalardaki ABD avantajının dengelenmesi, bir ölçüde de SSCB'nin daha kalabalık bir nüfusa sahip oluşu ve zorunlu askerlik kuralının mevcudiyeti nedeniyledir. 1981 rakamları Sovyet silahlı kuvvetlerini 2.0 milyonluk ABD kuvvetlerine karşılık 3.7 milyon olarak göstermektedir. Ancak tüm NATO askeri gücü sayısı, yine de WTO dan daha fazladır: 1981 de, 4.778.000 e karşılık 4.934.000. İkincisi, SSCB'nin doğu sınırında bir düşmanı, Çin'i hesaba katması gerektiği de bir gerçektir: Toplam 171 Sovyet tümeninden NATO'ya karşı ayrılan 31 tü-

mene karşılık 44 tümen Çin'e yönelik durumdadır. Doğuya yerleştirilmiş olan bu birlikler tabiiki oradan alınabilir; ancak doğu cephesinin anlamı, yoğun yeniden sevkiyat noksanlığı gözönüne alındığında NATO'nun karşısında tüm Sovyet güçlerinin yer almadığı şeklindedir. Eğer Çin ve Japon asker toplamları da eklenirse, o zaman WTO 5 milyona varmayan kendi kuvvetine karşılık, hemen hemen 10 milyonluk bir birleşik karşı kuvvetle karşı karşıya demektir.[17]

Birlik güçlerine ilişkin bu sayısal hesaplamalar niteliksel faktörleri dıştalamaktadır. Ölçülmeleri zor da olsa, askeri hesaplamalarda son derece önemlidir bunlar. ABD son yıllarda, birliklerin moral durumu ve savaşa hazır olmaları konularında çok sorunla karşılaşmıştır ama, SSCB de aynı durumdadır. 1980 yılına ait bir ABD istihbaratına göre, 150 Sovyet tümeninden 97'si görev güçlerinin yüzde ellisinin altında bir kapasiteye sahiptir; 134'ü ABD kriterine göre savaşa hazır değildir. ABD kuvvetleri uyuşturucu sorunundan etkilenirken, Sovyet kuvvetleri de yüksek oranlara varan alkol tüketiminden olumsuz biçimde etkilenmektedirler. Vasıflılık konusundaki zaaflar da aynı şekilde çok yaygındır: Eğer ABD, tamamiyle gönüllülerden oluşan ordularında, subayların vasıfsızlığından şikayetçi durumdayken, Sovyet kumandanlarının da zorunlu askere alış ile ilgili büyük sorunları bulunmaktadır. Birçok Asyalı asker Rusçayı yeterli olarak anlayamamaktadır; zorunlu askerlerin bu önemli vasıf farklılıklarının işaret ettiği gerçek, Sovyet ordularında koordine hareket etme ve harita okuma yönlerinden eğitimin gerektiğidir.[18]

NATO'lu kumandanların, gerek nükleer gerekse konvansiyonel yönden Avrupa cephesini güçlendirme açısından ile-

17) **The Military Balance**, 1981-82, Londra Uluslararası Stratejik İncelemeler Enstitüsü sa. 112-113.

18) Ulusal Kamu Televizyonu, ABD 12. kanalı 'Kızıl Ordu', 6 Mayıs 1981. Bir askeri danışman olan James Dunnigan'a göre ABD tüm önemli açılardan SSCB'yi 'fersah fersah geçmektedir.' 'Kuvvetlerimiz daha iyi eğitilmiş ve daha iyi donatılmıştır... Amerikan tankları, uçakları ve gemileri daha sağlam ve gelişmiştir. (**International Hefald Tribune** 12 Kasım 1982)

ri sürdükleri temel tezlerden biri, Avrupa'daki Merkez Cephede Sovyetlerin sahip olduğu tank avantajıdır, bu konuda SSCB'nin sayısal açıdan Avrupa sahnesinde hayli ilerde bulunduğu kuşkusuzdur: 26.300'ü doğu Avrupada, bir diğer 19.200'ü SSCB'nin batı yörelerinde bulunan WTO tanklarını NATO ancak 17.000 savaş tankı ile karşılayabilmektedir. Bu durum WTO'ya tank sayısında yaklaşık 3 e 1 oranında bir üstünlük kazandırıyor. Sovyetlerin bu alanda öne geçmiş durumda oluşu, nötron bombasının meşrulaştırılması ve Avrupa'da üstünlüğü ele geçirme yönünde yapılanların haklı gösterilmesi için kullanılan en provokatif faktörlerden biridir. Aslında nötron bombasını tanksavar silahı olarak yerleştirme kararından önce bile, NATO komutanları, bu alanda WTO'dan üstün olduklarına emindiler.

Batının elinde, 1980 Ekimi itibarıyla, toplam 240.000 olarak hesaplanan çok büyük miktarda güdümlü tanksavar roketleri bulunmaktadır.[19] Bu şekilde olası bir Sovyet tank saldırısını karşılamak, eşit sayıda tank bulundurmaktan çok daha ucuza gelmektedir. Dahası, Sovyetler, tank ve tank ekibi açısından NATO ölçülerinden hissedilir biçimde daha geridedir; Ruslar T—72 isimli yeni bir savaş tankı geliştirmekle beraber, Avrupa'ya yerleştirilmiş Sovyet tankları çoğunlukla, benzin depoları dışarda olan, son derece korunmasız, ayrıca NATO'nun dakikada 30 atış yapabilen M—60 tanklarına kıyasla dakikada 6 atış yapabilen T—62 lerden oluşmaktadır hâlâ. Sovyet tank personeli çok daha rahatsız koşullarda çalışmakta ve NATO tank ekiplerince yapılan yıllık atış eğitiminin ancak onda birini yapabilmektedirler; bu savaş halinde gerekecek nişanlama ve hız vasfını düşürme açısından büyük önem taşıyan geriletici bir faktördür.[20] WTO'nun NA-

---

19) Dan Smith 'The European Nuclear Theatre', **Protest and Survive** Londra 1980, sa. 121; Andy Mack 'The Soviet Threat Reality or Myth?', **Politics and Power**, No: 4, 1981.

20) 20 Haziran 1981'de NATO generallerinden Ferdinand Von Sirger'in BBC'de 'World This Weckend' programında yaptığı konuşmadan.

TO güçlerine karşı çokluk sözü edilen görünürdeki bu niceliksel üstünlüğü, böylelikle NATO'nun Avrupa savaş kapasitesinin artırılması için bir süreden beri ileri sürülen önlem alınması isteği sonucu, batının niteliksel üstünlüğüyle geçersiz kılınmış olmaktadır. Savaş alanında gerçekleşecek fiili bir çatışmanın ancak bu meseleyi çözebileceği doğrudur, ancak 1982 Lübnan ve Falkland savaşlarında kullanılan geliştirilmiş elektronik kumanda sistemlerinden çıkan sonuç, batının önde olduğu bu alanın, gelecekte daha da önem kazanacağı konusudur.

Sovyet hava gücünün son yıllarda artış göstermesi, üstünlük iddialarına yol açtı; burada sıralanan ana noktalar, Backfire bombardıman uçakları ile WTO savaş uçaklarının taarruz püskürtme gücünden oluşmaktadır. WTO da Tupolev 22M olarak silinen Backfire, beş nükleer bomba taşıyan ve alçak irtifalardan uçarak, çoğunlukla radar tarafından saptanma yollarını savuşturabilen süpersonik bir uçaktır. Ancak bunlar ABD'de bulunan hedefleri vuramaz: Menzilleri 2,500 mildir. Bu yüzden, Backfire'lar ABD'nin SSCB'deki hedefleri vurabilen Poseidon denizaltı filosu ve onun stratejik kuvvetlerinden oluşan toplam stratejik güçlerini hiçbir biçimde dengeleyemez. Ayrıca SALT-II görüşmelerinin bir gereği olarak Ruslar Backfire'ın şimdiki menzilini korumak ve vurucu gücünü batı yarı küreye uzanabilecek tarzda geliştirmemek yükümlülüğünü kabullenmiş bulunuyorlar.

İnterceptorlardaki* Sovyet üstünlüğü oldukça açıktır: 2,6 1 oranında; ancak interceptorlar esas olarak savunmaya yöneliktir ve saldırı uçakları alanında asıl üstünlüğü elinde bulunduran NATO'dur ve bu durum da modern taarruz alanında son derece yaşamsal bir faktör oluşturmaktadır. Burada niteliksel faktörler, yine eşit derecede önem taşır ve

*) Saldırıda bulunan düşman uçaklarını karşılayıp müdahalede bulunan uçaklar (Çev. notu).

NATO bu açıdan son derece lehte bir konumda bulunmaktadır. Çok daha hafif titaniumdan yapılan ABD hava kuvvetlerinin F—14 ve F—16'larına kıyasla en üstün Sovyet savaş uçakları MIG—25'ler çelikten yapılmaktadır. MIG—25'lerin görüntü yeteneği kötü, maksimum hızı 2.8 mah ve etkili menzili yalnızca 200 mildir. F—16 tüm hava koşullarında uçabilirliliği kanıtlanmış bir uçaktır ve etkili menzili 500 mildir. En üstün ABD uçağı F—15 Eagle, 1500 millik bir menzile sahiptir. ABD'nin mikroelektronik, bilgisayar ve duyarlı askeri malzeme alanlarında kaydettiği ilerlemeler, NATO hava kuvvetlerine WTO'ya karşı kalıcı bir niteliksel üstünlük kazandırmaktadır.

İleri savaş kapasitesinde sağlanan Sovyet gelişimi, uzunmesafe ulaştırma kuvvetlerinin oluşturulması ile birlikte yürümüştür. 1972'de Sovyet uçakları 25.000 askeri doğu Avrupanın bir ucundan öbür ucuna 40 gün içinde götürebiliyordu. 1976'ya kadar 10 günden az bir zamanda 100.000 askeri naklet-mişlerdi. 1967 ve 1973'de ve tekrar 1977'de savaş halindeki müttefiklerine önemli hava nakillerinde bulundular — İlk olarak, sırasıyle önce Mısır, daha sonra Etiyopya'ya. İkinci ve üçüncü durumlarda da, 225 civarında nakil uçağını, va da bir başka deyişle eldeki tüm askeri kargo uçaklarının yaklaşık yüzde 15'ini kullandılar. Şimdi, 1960 başlarında varolmayan sınırlı bir kapasiteye sahip Sovyetler Birliği, şüphesiz hava ulaştırmacılığı konumunu ilerletmiş bulunmaktadır, ancak ABD'nin durumu ile karşılaştırıldığında belirgin biçimde geride kaldığı görülür. Sovyet uzun-mesafe hava ulaştırma filosu, uçuş sırasında yeniden ikmal kapasitesine hiçbir şekilde sahip değildir ve bu yüzden hareket menzili, ABD'nin sahip olduğundan çok daha kısadır. SSCB aynı zamanda hava filosunun gelişimine sınırlama getirmiştir. En hacimli uçakları, tankları ve ağır silahları taşıyabilecek tek Sovyet taşıyıcısı Antonov—22, 50 tanesinin projesi bitmişken, 1974 senesinde üretim dışı bırakıldı. Sovyet kuvvetleri önemli sayıda, kabaca ABD'nin elinde bulunanlara eşit sayılacak miktarda, havadan taşınan kıtalar ihtiva etmektedir. Ama bunlar, örneğin Üçüncü Dünyada değil de, karadan-destekleme

sisteminin zaten varolduğu doğu Avrupa'da faaliyet gösterebilirler ancak.[21]

Sovyetler Birliği'nin görece güçlülüğünde daha gözle görülür bir artış da donanma sahasında gerçekleşti. Bu, Rusya'nın Üçüncü Dünya tasarımı ile özellikle ilgisi bulunan bir konudur. ABD'nin Karaib adasını başarılı bir biçimde abluka altına aldığı 1962'nin Küba füzeleri bunalımında, Rusya'nın dünya çapında bir deniz kapasitesinin eksikliğini çektiği gözler önüne serilmişti. Ne var ki, ertesi sene, Sovyet savaş gemileri derin sulara yerleşmeye başladı. Sovyetler Birliği'nin 1964'den beri doğu Akdeniz'de sürekli bir filosu bulunuyordu. 1967'de Mısır limanlarına demir atmış olan Sovyet gemileri İsrail saldırıları üzerinde caydırıcı bir etki yaratmıştı. 1968'de Sovyet savaş gemileri Hint Okyanusu limanlarını ilk kez ziyaret ediyordu. 1957'de Küba'dan Angola'ya sevk edilen güçlere deniz-ötesi destek sağladılar ve 1977'de benzer bir işlevi Küba'nın Etiyopya'yı desteklemek amacı ile giriştiği müdahale sırasında gerçekleştirdiler. 1960'lara kadar Sovyet donanması dost bölgelere yakın sularla yetinmekteyken ve kara ile hava kuvvetleri ile karşılaştırıldığında önemli bir rol üstlendiği sözkonusu iken, enerji dolu donanma komutanı Amiral Gorshkov ile bağlantılı bir değişiklik sonucu, artık, ülke sınırları dışında da Sovyet tasarımlarının bir aracı durumuna gelmiş bulunuyordu.

Gorshkov tarafından organize edilen büyük bir gemi-yapım programının sonucu, SSCB, 1970 sonlarına kadar, NATO'nun 700 savaş gemisine karşılık 900 savaş gemisi ve NATO'nun 260 denizaltısına karşılık yaklaşık 360 denizaltıya sahip olmuş bulunuyor. Bu nedenle, Sovyet deniz gücündeki genişleme, batıya karşı WTO lehinde bir üstünlük sağlanmış ve SSCB'nin kendi kanasularının ötesine uzanan stratejik varlığını geçen

---

21) Michael Klare'nin, **Beyond the 'Vietnam Syndrome'; US Intervention in the 1980s** Washington 1981, sayf. 110-133'de yeralan yazısı, 'Güç Yansıtma Açığı: ABD ve Sovyet'lerin Uzun Vadeli Müdahale Kapasitelerinin Bir Karşılaştırması.

yirmi yılda büyük ölçüde artırmıştır. Ancak bu üstünlük görünümü, NATO'nun belirgin niteliksel önderliğinden ötürü aldatıcıdır. Firkateynlerde ve daha büyük gemilerde, NATO sayıca WTO'dan, 460'a 195 oranında daha ileridedir ve WTO gemilerinin büyük çoğunluğu daha ufak ve daha eski tiptedir.[22]

1965'den bu yana geçen dönemde, ABD donanmasında yeralan unsurların yarı oranında azaldığına ilişkin epey sav ileri sürülmüştür, ama bu hesaplama, daha büyük ve geliştirilmiş gemilere sahip olmakla elde edilen niteliksel büyümeye ilişkin daha önemli gerçekleri de gözardı etmektedir: 1960'dan beri ABD, savaş gemisi tonajında SSCB'yi üçe-bir; NATO ise WTO'yu dokuza-bir oranında geçmiş bulunuyor.[23] Aynı şekilde WTO'nun denizaltı üstünlüğü de niteliksel açıdan geçilmiş durumda: Ruslar, SALT-I anlaşmasına göre, ABD'nin yüzde elli fazlası roket taşıyan denizaltıya sahip olabilirken, herhangi bir zamanda, ABD'nin elinde bulunan miktarın ancak yarısı kadar bir gücü denizde alıkoyabilecek kapasiteye sahiptirler. Diğer kilit alanlarda yarışma hâlâ sözkonusu değildir. 1975'te suya indirilen ilk Sovyet uçak gemisi Kiev yalnızca helikopterler için kullanılabilir ve diğer üç uçak gemisini de sadece denizaltı tespit eden helikopterler kullanabilir. ABD'nin elinde, derin dalış kabiliyetine sahip savaş uçaklarını fırlatabilecek 14 uçak gemisi bulunmaktadır; bunlardan üçü nükleer güçle çalışmakta ve ayrıca bunlardan NATO'ya bağlı Avrupa ülkelerinde 6 tane daha bulunmaktadır. Donanmalar özellikle Üçüncü Dünya ortamlarında güç gösterisi ile bağlantılı bulunduklarından, ABD'den yükselen alarm dalgaları, çoğunlukla denizlerdeki Sovyet genişlemesinden kaynaklanmakta, ama yine de NATO sayıca WTO'yu üçte-bir oranda geçmektedir. Hava indirme tekniği ve sevk edilebilir deniz birlikleri açısından ABD avantajı olağanüstüdür: SSCB'nin 12.000 kişilik güçlü deniz piyadesine

22) 'NATO ve Varşova Paktı', **The Economist**, 8 Ağustos 1980.

23) Barry Posen ve Stephen Van Evera, «Overarming and Underwhelming» **Foreign Policy**, No. 40, Güz 1980, sa. 115.

karşılık 188.000 kişilik deniz kuvvetleri mevcuttur.[24] Batının, uzak sulardaki Sovyet varlığının artan düzeyi üzerine koparddığı bütün alarma rağmen, Hint Okyanusu, Karaib, Akdeniz ve Pasifik'teki Sovyet gemilerinin miktarı, batıya ait rakamların gerisinde kalmaktadır.[25]

Donanım konusunda sözkonusu olan bu avantajlar, SSCB'nin denizlerde kazanmakta olduğu eşitliğe etki eden üç faktörle bütünleşmektedir. Birincisi coğrafyadır. SSCB'nin, hepsi Sovyetler Birliği'nde yeralan topu topu altı önemli deniz üssü bulunmaktadır, ve bunların da bir savaş anında batı blokajı ile kuşatılması mümkündür. Açık denize engelsiz geçişe elverişli tek Sovyet üssü, Uzak Doğu'da Kamçatka Yarımadası'ndaki Petropavlovsky üssüdür ve bunun da denizden Vladivostok limanı ile beslenmesi gerekir. ABD'nin, çoğu ABD dışında bir düzine deniz üssü bulunmakta ve okyanuslara ulaşması için önünde herhangi bir engel yer almamaktadır.[26] Bu durum, iki donanmanın değişik yerleşme konum-

---

24) **The Military Balance**, 1981-2, sa. 8, 13

25) Örneğin, Nisan 1981 rakamları, Hint Okyanusunda devriye gezen 5 Sovyet gemisine karşılık 17 ABD savaş gemisine işaret etmektedirler. Bu rakamlar, ayrıca, aynı alanda seyreden İngiliz ve Fransız gemilerini hesaba katmamaktadır. (21 Nisan 1981, **International Herald Tribune**)

26) ABD politikasını oluşturan amaçlardan birisi de, SSCB'nin dışarıda donanma olanakları sağlamasına hiç fırsat vermemektir. Küba'ya 1969'da denizaltı üssü kurma yönünde SSCB'nin kalkıştığı girişim, ABD baskısı sonucu engellenmişti. Sovyetlerin Mısır ve Somali'de bulduğu üs güvencesi, Suudi Arabistan'ın hemen her iki ülkeye de sunduğu önemli ekonomik yardım sonucu tersine dönüverdi. 1961'de araları açıldığı için SSCB Arnavutluk'taki Vlöre denizüssünü kaybetti. Varolan tartışmanın çoğunlukla duyarlı olduğu nokta, 'üs'sün içeriği ile ilgilidir, nedeni de; sözcüğün, olanakların zaman zaman kullanılmasından, yabancı bir bölgeye kalıcı olarak personel ve teçhizat yerleştirilmesine kadar herbir şeyi kapsayabilmesinden gelmektedir; ancak, en gevşek 'olanak' tanımı sözkonusu olduğunda bile SSCB'nin III. Dünya-

larının bir yansıması olmaktadır; bir yanda Sovyet tümenlerinin %80 i SSCB içinde yer alırken, ABD'nin hemen hemen yarıya yakın kara savaş birimleri ülke dışındadır. Donanma yarışında ABD'nin ikinci avantajı tarihten gelmektedir: Sovyet donanmasının çok az savaş deneyimi bulunmaktadır, çünkü II. Dünya Savaşında çok az bir rol üslenmiş ve ancak son nesille birlikte genişleyebilmiştir. Üçüncü olarak, Sovyet donanmasında çalışma koşulları doyurucu olmaktan çok uzak görünmektedir. Sovyet mürettebatları üç yılda on gün gibi çok az bir izin kullanabilmektedirler; 1976'da elli dört kişilik mürettebatın bir kruvazörü İsveç'e kaçırmaya kalkıştığı Baltık'taki kazan kaldırma olayı, Sovyet donanmasındaki gerilimlerin hangi boyutlara varabileceğinin bir göstergesiydi. Bu sorunların, batı donanmalarında karşılaşılan sorunlardan daha büyük olup olmadığı tartışılır. Asıl tartışma götürmeyen nokta, 1960 başlarından beri Sovyet donanmasında süregelen nicel genişlemenin, denizcilik kapasitesinde görülen istatistiksel artışları etkileyici özelliğe sahip somut insan tedariği sorunları ile karşı karşıya gelmiş olmasıdır. Nükleer olmayan güçlerin askeri bütçelerin daha geniş bölümlerini oluşturduğu, ve ister Avrupa'daki ister üçüncü dünyadaki bunalım ortamlarında olsun ilk başvurulacak silahların bunlar olduğu gerçeğine rağmen, normal olarak konvansiyonel askeri dengeye, nükleer askeri dengeden daha az önem verilmektedir. Halbuki, eğer son anda başvurulacakları için nükleer silahlara çoğunluk temel ideolojik ve sembolik işlevler yükleniyorsa, konvansiyonel güçlere çok daha ivedi politik anlamlar yüklenebilir; çünkü sözkonusu devletler, kendi etkinlik alanlarına yönelik tehditlerle karşı karşıyadırlar. Bu yüzden 1970'lerin Sovyet konvansiyonel güçlerindeki gelişmelere karşı beliren NATO alarmı iki yönlüdür: Kısmen Sovyet kapasitesindeki değişimlere bir yanıttır; ama aynı zamanda

---

daki üs ağı, ABD'nin sahip olduğundan çok daha küçüktür ABD'nin elinde düzinelerce denizaşırı donanma üsleri ve olanakları bulunurken, SSCB'nin tam anlamı ile hiç üssü bulunmamaktadır, eldeki bir avuç olanağın dışında.

batının öncekine oranla kendini şimdi daha az hazırlıklı hissettiği Üçüncü Dünyanın politik sorunlarına bir tepkidir de. Buradaki ironi, SSCB ilk kez sınırlı bir Üçüncü Dünya erkliliği oluştururken, tank-savar silahların yayılması ile, 1970'lerde, Avrupa sahnesinde dengenin, herşey bir yana NATO lehine değiştiğidir. Yine de, soğuk savaş tehlikesinin yayılması, kısmen Sovyet tank üstünlüğünün sürekli vurgulanmasından, kısmen de konunun, askeri denge tartışmasının sürdürüldüğü ana temalardan üçüncüsünü bize sağlayan Avrupa dengesi ile bağlantılı olarak ele alınmasından dolayı, her yerde olduğu kadar Avrupa'da görüldü.

AVRUPA'DAKİ NÜKLEER SİLAHLAR
1979'un BAHANELERİ

1970'lerin son döneminde doğu-batı askeri denge tartışmasının odağı, hem stratejik, yani doğrudan ABD ve Sovyetler arasında karşılıklı kullanılabilecek tipte olan, hem de ister bir ülkeden diğerine orta menzilli atışlarda ya da isterse daha kısa menzilli cephe atışlarında olsun Avrupa kıtasında kullanılmak üzere olan nükleer silahlar üzerineydi. Özellikle, TNF'ler — Theatre Nuclear Forces — (Avrupa'daki Nükleer Silahlar çev.) konusunda hayli geri olduğundan hareketle NATO epey gürültü koparmış, bu 1983'de Cruise ve Pershing II füzelerinin Avrupa'ya yerleştirilmesini sağlayan 1979 kararını meşru göstermekte kullanılmıştır. İki temel iddia bulunmaktadır: İlki, Sovyetler Birliği'nin füze yollama sistemleri açısından daha üstün olduğu hatta rakipsiz olduğu; ikincisi hedefi Avrupa olan roket sayısında SSCB'nin önde olduğudur. Aslında, SSCB, TNF atış sistemi konusunda uzun süredir çok geriydi ve 1977'de SS—20'leri yerleştirmesiyle ancak bunun üstesinden gelmeye başlamıştır. SSCB toplam TNF roket sayısında son derece geridedir, bunların ancak birtakım kategorilerinde daha üstün durumdadır. NATO'nun elde etmeye çalıştığı şeyi hem füze yollama sistemlerinde hem de roketlerde dikkate değer; yeni bir üstünlük kazan-

maktır. Bunu açıklığa kavuşturmak için bir parça tarihe dönmek gerekecek.

Kamuoyunda 1979'da duyulmasına rağmen, TNF'ler konusu Avrupada yeni değildi.[27] NATO 1954'de merkez cephedeki konvansiyonel zayıflığını dengelemesi nedeniyle bunları yerleştirmeye karar vermişti. Daha sonraki yıllarda, ilk bombalar Akdenizde üslenen gemilerdeki uçaklara yerleştirildikten sonra, topyekün bir savaş olmasa bile Avrupa'da nükleer silahların mevzii kullanımı NATO savaş doktrininin bir parçası haline geldi. Daima, Sovyetler Birliği ile bir çatışma anında bu tür silahların NATO kuvvetlerince çok hızlı kullanıma hazır hale getirileceği öngörülmüştür.

Avrupa'ya TNF yerleştirmenin günümüzdeki biçimi, ilk füzelerin yerleştirildiği 1950 sonlarında ortaya çıktı. ABD, Avrupa ve Türkiye'ye, savaş halinde ya da 'gergin' durumlarda kullanılmak üzere 7.000 kısa menzilli nükleer silahın yanısıra, Thor ve Jupiter isimli TNF'leri yerleştirdi. öte yandan Ruslar da Thor ve Jupiterlere eş nitelikte olan SS—4 ve SS—5 füzelerini, aynı zamanda, Amerikan tank üstü silahları, makinalı takımları, roketler gibi binlerce muharebe silahını geliştirdi. Bu yüzden Avrupa'ya nükleer füze yerleştirilmesi yirmi yıldır sürüyor. Stratejik nükleer silahlar açısından da, temel değişiklikler Amerikalılar tarafından gerçekleştirilmiştir: 1962'den itibaren karadan fırlatılan füzeleri çıkarıp bunların yerine denizaltıdan fırlatılan Polaris füzelerini ortaya çıkardılar. 1970 sonrasında da, ABD Polaris denizaltıları, her biri on ya da daha fazla MIRV* başlıklı 16 füze taşıyan Poseidonlarla değiştirildi.

ABD konumu açısından Avrupada kaydedilen bu niteliksel ilerleme, daha da büyük bir ABD avantajı olan ABD'den

---

27) Chris Paine, 'Pershing II: Ordunun Stratejik Silahı', **The Bulletin of the Atomic Scientists**, Ekim 1980; Myra Struck, 'Theatre Nükleer Silahlar ve Avrupa, **SIAS Review**, No. 2, Yaz 1981; William Arkin, 'Avrupada nükleer Silahlar', Mary Kaldor ve Dan Smith'in **Disarming Europa** Londra 1982 içinde.

fırlatılarak SSCB'deki hedefleri vurabilecek nitelikte ICBM lerin, yani 1967'de yerleştirilmiş olan Minutemlerin varlığıyla iyice pekişmiş oldu. Bu şekilde ABD'nin kendi ICBM'lerini hiç kullanmadan, Avrupa'da bir nükleer savaşa girmesi mümkün hale gelmiştir. Minutemlerin el altında bulunmasına rağmen, ABD, NATO payına düşen TNF sayısını azaltmadı ve bu ABD füzeleri, daha küçük çaplı destek İngiliz ve Fransız nükleer füzeleri ile daha da güçlü kılındı. Bu destek nükleer kuvvetler 1966 sonrasında NATO'da görülen Gaullist (De Gaulcü-çev.) rezervasyon girişimlerine rağmen, batı askeri ittifakının etkin bir ögesini oluşturuyordu. ABD, İngiltere ve Fransa, bombardıman uçaklarında taşınması mümkün nükleer silahlardan da vazgeçmediler, ayrıca Fransa karadan - fırlatılan kendi füze sistemini muhafaza etti.

TNF'ler sayesinde zaten elde etmiş olduğu avantajlara doymayan NATO 1970 başlarından itibaren başka ilerlemeler, özellikle de yine karadan-fırlatılan ancak daha gelişkin roketlerin yerleştirilmesi konusunu gündemine aldı. Bunlar çok daha hassas olmalarına karşın sabit de olmadıkları için, daha az zararlı bir niteliğe sahiptiler, ve böylelikle önceki dönemlerde, hedeflenen kentlerden çok, seçilmiş askeri hedeflere yönelik saldırıları mümkün kılmaktaydılar. 1970 başlarında, Cruise ve Pershing II'lerin yerleştirme planı işte bu kapsamda yapıldı. Böyle bir programı gerektiren nedenler temel olarak iki taneydi: Birincisi, füzeleri daha hassas kılan mikroelektronik gelişmeler sonucu mümkün hale gelen yeni bir stratejik doktrini, yani 'kontr güç' politikasını yürürlüğe koyma arzusu; ikincisi, yeni bir nükleer kapasite sayesinde WTO'nun coğrafi ve konvansiyonel avantajlarını karşılamak.

---

*) MIRV — MULTIPLE INDEPENDENTLY — TARGETEBLE RE — ENTRY VEHICLE (Kendi Başına Hedefi Bulabilen Tekrar Kullanılabilir Araç (ÇEV. NOT:)

**) Üç kademeli kıtalar-arası balistik füze (ICBM) silah sistemi. Ciroskopla yönetilen bir sisteme sahiptir; menzili 6000 mil ve hızı 15.000 m./sa. Yeraltı depolarında hemen kullanıma hazır halde tutulabilmektedir. (Çe. not.)

ABD ordusu da kendi füzesini istiyordu; bu yüzden 1969'dan itibaren Pershing II proje çalışmaları hızlandı. Bunun, tarihi, SS—20'lerin yerleştirilmesinden çok öncelere dayanır. Karadan fırlatılan füze sayısındaki dengesizlik ana faktör değildi: ABD, Thor ve Jupiter füzelerini 1960'larda çekerek, bu durumu bizzat kendisi yaratmıştı, ayrıca, 1970'de Poseidon tarafından taşınan MIRV ile varılan aşama batı lehine bir denge oluşturdu. İnisiyatif daima NATO'nun elindeydi ancak 1977'de yani batının Avrupa füzelerini görüşmeyi kabullenişini bekledikten sonra, SSCB yaklaşık 700 civarındaki SS—4 ve SS—5 inin yerini dolduracak SS—20'leriyle karşılık vermeye başladı.[28]

SS—20'lerin önceki Sovyet roketlerinden daha üstün oluşu çoğunlukla yanlış ifade edilmiştir. Sadece 2,500 millik menzili biraz büyük sayılır; hassasiyeti 1960 başlarında geliştirilen Pershing—I den daha fazla değildir; ayrıca belli bir hareket kabiliyetine sahip olmakla beraber, bu mutlak bir taşınabilirlik anlamında değildir, ABD savunma yetkililerinin yaptığı açıklamaya göre, SS—20'nin yerleştirileceği bölgeler önceden araştırılıp hazırlanmak durumundadır. 1982'ye kadar ABD casus uyduları SSCB'de SS—20'lerin bulunduğu otuzdokuz üssü ve civar bölgeleri açığa çıkarmıştı. SS—20'lerin, kendinden önceki modellerin yanında sahip olduğu avantaj, aslında başka bir yerden kaynaklanmaktadır: Birincisi, önceki füzelerin bir megatonluk başlığına karşılık, SS—20'lerde her biri 150 kilotonluk üç başlığı bulunmaktadır. İkincisi, her SS-20 fırlatıcısı, ilk füze fırlatıldıktan hemen birkaç saat sonra bir ikinci füze daha fırlatabilecek bir donanıma sahiptir. Bu açıdan Avrupa'daki Sovyet ateş gücü oldukça artmış bulunuyor: Füze sayısını azaltmasına rağmen başlıkların sayısını

---

28) Ancak; Sovyetlerin SS—20'leri yerleştirmesi, batının TNF'leri SALT görüşmelerine dahil etmeyi bir kaç yıldan beri kabule yanaşmamış olmasından sonra gerçekleşti. NATO'nun, Rusyanın batısına yerleştirilen ilk SS—20'leri saptaması Ekim 1977 ye raslar.

artıran SSCB, 1981 Haziranında, NATO'ya karşı 175 SS—20 sini yerleştirmiş durumdaydı.[29]

SS—20'lerin temel işlevi, karşı-taarruz silahı olarak kullanılmasıdır — ABD gücüne karşı kontrgüç işlevi olabilecek hassasiyete sahip değildir. Sovyet kapasitesini bir ölçüde artırmış, ama Avrupada'ki dengeyi tersine çevirememiştir: Oysa Sovyetlerin bu yeni füzesinden çok önce başlatılan ABD ilerleyişini meşru göstermek için bir bahane olarak bu SS-20 ler kullanılmaktadır. Ruslar 1977'de MIRV sistemli ve korunabilirliliği daha yüksek SS-20 füzelerini yerleştirmek yoluyla, 1960'larda ve 1970 başlarında Avrupa'da ABD'nin elde etmiş olduğu avantajlara ulaşmış olmaktadır; bu açıdan Cruise ve Pershing II füzelerinin kaldırılmasına karşılık, SS-20'lerin de kaldırılmasını içeren ABD'nin 'sıfır seçenek' önerisi, ABD'nin önceden varolan avantajlı konumunun ve NATO'nun üstünlüğünün onanmasını hedeflemektedir. Karadan-fırlatılan füzelerdeki Sovyetlerin üstün olduğuna ilişkin iddia, NATO'nun diğer güçleri ortada iken, geçersiz bir iddiadır, ayrıca NATO'nun, bu gerçeğin varlığına rağmen onyıldan fazla bir süredir mutlu bir yaşam sürdürdüğü de açıktır.

SSCB'ye nükleer savaşbaşlık fırlatabilecek diğer NATO füze yollama sistemlerini de hesaba katarak, daha geniş kapsamlı bir orantı kurulabilir. Birincisi, ABD, İngiltere ve Fransa denizaltıdan-fırlatılan füzelere sahip bulunmaktadır: ABD, NATO emrinde olan Poseidon denizaltılarına 400 füze başlığı yerleştirmiş bulunmaktadır; herbiri üç başlıklı toplam 64 adet A—3 füzesi bulunan 4 İngiliz Polaris denizaltısı mevcuttur; Fransa ise toplam 80 füzeli 5 nükleer denizaltıya sahiptir. Buna ek olarak NATO'da, SSCB'deki hedefleri vurabilecek esaslı bir nükleer bombardıman kapasitesi mevcuttur: 156 adet ABD yapısı F—111 İngiltere'ye, 500'e yakın Fantom, A 6 ve A 7'ler Avrupa sahillerinde ve Akdenizde bulunan savaş

---

29) SS—20 konusunda 28 Kasım 1981 tarihli **The Nation**'da Andrew Cockburn'a ve 24 Ekim 1981 tarihli age'de William Arkin'e bakınız. 39 adet SS—20 üssü sayısı 7-8 Mart 1982 tarihli **Le Monde**'da çıkmıştı.

gemilerine yerleştirilmiş durumdadır. Bunlara, ABD'de üstlenmiş olmakla birlikte, Avrupa için ayrılmış 55 adet FB-111A bombardıman uçağı ile, 55 adet İngiliz Vulcan ve 46 Fransız Mirage uçağı ilave edilebilir. WTO nükleer başlık taşıyabilecek çok daha fazla sayıda uçağa sahip bulunuyor — yaklaşık 3.600 kadar — ABD, İngiliz ve Fransızların toplam 1000'e varan nükleer bombardıman uçakları ile eş değer sayılabilecek Badger, Blinder ve Backfire serilerinden sadece yaklaşık 550 orta-menzilli uçağı mevcuttur.[30]

İki tarafın da elinde bulundurduğu silahlar içinde büyük sayılara varan Avrupa'daki füze başlıkları da vardır, ama bir bütün olarak avantaj batıdadır. ABD'nin elinde, Avrupa'ya yerleştirdiği 7000 roketi ve Avrupa'ya kolaylıkla iletebileceği bir 10 000 roketi daha bulunmakta. Sovyet roketlerinin sayısı tartışmalı, 3,500 ile 6.000 arası değiştiği sanılıyor: Bu yüksek ikinci rakam bile SSCB'ne bir üstünlük getirmiyor. Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da gerçekten bir avantajı vardır ama o da zaten daima sahip olduğu coğrafi avantajdır. Tabi bu, yalnız saldırı halinde WTO'nun, tüm kuvvetlerini NATO'nun batı mevzilerine karşı seferber etme olanağı tanıyan bir avantaj. İşte SSCB'yi ikmal uçakları konusunda önde gösteren de bu. Ama aynı tek taraflı faktör, savunmada büyük bir dezavantaj teşkil ediyor. Sovyet topraklarını ABD'nin ICBM'leri kadar, NATO'nun TNF'lerinin saldırısına da açık tutmaktadır. Çünkü Ruslar için her ikisi de SSCB topraklarını vurabildiklerinden, TNF'lerle ICBM'ler arasında bir fark yoktur. Bu yüzden NATO'nun TNF kapasitesinde kaydedilen ilerlemeler yalnızca Avrupa nükleer dengesini etkilemekle kalmaz, SSCB ile ABD arasındaki tüm stratejik dengeyi de etkiler. Son yıllarda Sovyetler Birliği, yıllar önce NATO'nun yaptığı değişiklikleri gerçekleştirerek, Avrupadaki konumunu ilerletmeye çalışmakta; silah kalitesindeki niteliksel gelişmeleri sergilemeye zaten niyetli olan ABD ise, Sovyetlerin açığı kapatışını hegemonyayı ele geçirmek için yeni tasarımlarında bahane olarak kullanmaktadır.

30) Yukarda geçtiği gibi, Dan Smith, William Arkin.

STRATEJİK NÜKLEER SİLAHLAR YENİ BİR ÜSTÜNLÜK ARAYIŞI

Stratejik nükleer silahlar, hem iki büyük devletin askeri gücünün temeli, hem de askeri tartışmalar açısından oldukça büyük bir ilgi ve heyecan uyandıran bir konudur. Nasıl 1960 başlarında yani ABD aslında önemli ölçüde bir üstünlüğe sahip bulunuyorken, SSCB lehine varsayılan 'Füze Açığı' ABD askeri harcamalarında bir patlamayı sökün ettirdiyse,[31] 1970 sonralarında yani ABD avantajının azalmış ama sona ermemiş bulunduğu bir sırada, bu kez aynı şekilde efsanevi 'Korunmasız Pencere' savı altında benzer stratejik alarm çanlarına Sovyet nükleer güçlülüğü üzerine batıda yapılan tartışmalarda raslamak mümkündü.

Harcama sorunu ile ilgili görüşün büyük kısmı sözcük oyunlarına ve tartışmalı ölçme sistemlerine dayanmaktadır. En basit gösterge stratejik savaşbaşlıkları üzerinedir ve bu alanda açığın Sovyetlerce kademeli olarak kapatıldığı belirgin biçimde ortadadır. 1960 da ABD nin SSCB'ye üstünlüğü, taşınabilir stratejik silahbaşlıklarında onikiye birdi. 1970 de ABD nin üstünlüğü, ikiye bir oranından biraz fazlaydı (1800 e karşılık 4000 başlık). 1980 de ise ABD'nin bu alandaki öncülüğü üçe iki oranına düştü (9.200—6000); ama bu hâlâ dev bir avantajdı. Diğer en önemli karşılaştırma göstergesi olan füze fırlatma sistemleri açısından SSCB, daha fazla ICBM fırlatıcıları, daha fazla SLBM fırlatıcı tüpleri, ama daha az stratejik bombardıman uçakları ile, 1980'de gözle görülür bir üstünlüğe sahip oldu. SSCB'nin toplam 250 füze fırlatma sistemine karşı ABD'nin 2,124 sistemi mevcuttur. Ama bir yanda füze yollama sistemlerindeki Sovyet üstünlüğü, temelde gözle görülmeyen bir ABD avantajına işaret etmekte, yani 1970 de ABD'nin füzelerine kazandırdığı teknik bir üstünlük olan, ve 1974'den önce Ruslar tarafından bir benzeri yapılamayan

---

31) Arkin, adı geçen eser, sa. 43. TNF'nin değişik kategorileri dikkate alındığında durum değişmekte. NATO nun 7000 TNF başlığından üçte biri ile yarısı arasında değişen miktarı 100 mile kadar olan muharebe alanları için, ya da kısa-menzilli

MIRV ler gibi birden çok başlığa sahip daha fazla sayıda ABD füzelerinin varlığı anlamına gelmektedir. Gerek savaş-başlıkları gerekse bu çok önemli teknik yenilikler alanında SSCB gücünü geliştirmeye devam etmiş, ama ABD'nin hep bir ölçüde gerisinde kalmıştır.

TABLO BEŞ

1970 ve 1980'de ABD ve Sovyet Nükleer Mühimmatı

ICBM ler	*1970*	*1980*
ABD	1054	1052
SSCB	1487	1393
SLBM ler		
ABD	656	576
SSCB	248	950
Uzun-menzilli bombardıman uçakları		
ABD	512	348
SSCB	156	156
Toplam füze başlıkları		
ABD	4.000	9.200
SSCB	1.800	6.000

Kaynaklar: SIPRI Yıllıkları 1979, sa. 422, ve 1981, sa. 273.

kullanımlar içindir. Ruslar böyle bir muharebe menzili için çok düşük sayıda füze başlığı yerleştirmişler, ve atomik tahrip cephanesi kategorisinde NATO'nun gücünü karşılayacak hiçbir şey üretmemişlerdir. 500 mil ve daha uzun menzillerde WTO'nun 1040 başlığına karşılık, NATO, 1980'de 1420 savaş-başlığı ile bu alanda da üstünlüğü elinde bulundurmaktaydı. SSCB'nin çarpıcı üstünlüğü ise, bu iki menzil arasında, yani 100 ile 1000 mil arasında değişen menzillerdedir; burda durum NATO'nun elindeki 390 başlığa karşılık 1030 dur. Aynı şekilde muharebe için kullanılanların dışında kalan tüm başlıklar yani diğer iki daha büyük kategori birleşecek olsa, o zaman WTO daha avantajlı duruma geçer. NATO yetkililerinin özellikle önem verdikleri nokta, sözkonusu uzun ve orta menzilli TNF başlıklarıdır. Bu nokta, 400 ü NATO ya ayrılan Poseidon denizaltılarının hesaba katılmayışı ile birlikte düşünülürse ancak, Sovyet TNF üstünlüğü iddiası anlamlı olabilmektedir.

Stratejik nükleer kuvvetlerin başka ölçüleri de vardır, bunların bazılarında Sovyetler Birliği, 1970 lerde, ABD'ye karşı üstünlük kazanmış görünebilir.[32] Bunlardan bir tanesi; fırlatma ağırlığı yeni başlık, güdümleme sistemi ve roket kovanını da kapsayan füzenin en üst kademe ağırlığıdır. 1977 yılında Ruslar, fırlatma ağırlığında, üçe bir oranında bir üstünlük sağlamışlardı. Diğer bir gösterge de megatonaj, yani, TNT'nin milyon tonu olarak ölçülen bombanın patlayıcılık derecesidir. 1977'de Ruslar megatonajda üçe iki oranında ilerideydi. Ama kendi başlarına bu göstergeler, her ne kadar düşmanı korkutmada işe yarar olsalar da, patlama etkinliği için herşeyden önce doğru hedef bulma gerektiğinden askeri gücü göstermc açısından yetersizdir. Sovyet füzeleri daha ağırdır, çünkü teknolojileri ABD füzelerinin yapım teknolojisinden daha az gelişmiştir. Daha geniş patlama sahasına sahip olmaları da miktar olarak daha az olmalarından ileri gelir. Genel olarak daha az hassastırlar.[33] ABD'nin elindeki gücün öldürücülük derecesi 1980 de Sovyetlerin sahip olduğu düzeyin nerdeyse üç katı kadardı.

Sovyet ve ABD kuvvet düzeylerinin bu tür bir karşılaştırılmaya tabi tutulmasının ötesinde, ABD'de süregelen tartışmanın büyük bölümü, yeni ABD stratejik füzelerinin bir ge-

---

32) Daniel Ellsberg, 'İsyana Çağrı', Amerika'da basılan **Protest and Survive**, New York, 1981 içinde.

33) Sovyet ve Amerikan karşılaştırmalı ICBM hassasiyetleri için bakınız Robert Aldrige, **The Counterforce Syndrome**, Washington 1978, sa. 60; SIPRI 1981, sa. 22. Füze etkinliği üzerine yapılan teknik tartışmalarda, hem patlama gücü, hem de tahmin edilen hassasiyetin birlikte bir göstergesi sayılan karşı-askeri-birikim, ya da 'öldürücülük' kavramını kullanma eğilimi görülmektedir. 1980 de ABD stratejik güçlerinin sahip olduğu toplam öldürücülük düzeyinin, Sovyetlerin, yaklaşık üç misli olduğu, **Stratejik Survey** 1980 - 1981 sa. 14'de gösterilmiştir. ABD tezi 1980 lerin ilk yarısında Sovyet öldürücülük düzeyinin ABD'yi geçeceği üzerine kurulan, ama çok daha geri olan Sovyet füze yollama sistemleri veri alındığında olasılık dışı bulunan, bir varsayıma dayanmaktaydı.

rekçesi olarak 'Korunmasız Pencere'de yoğunlaşmaktadır.[34] 1980 ortalarından önce Sovyet füzelerinin hedef hassasiyeti derecesinin, ABD stratejik nükleer üçlüsünün en hassas ama en korunmasız parçası olan karadan fırlatılan ICBM lerine karşı başarılı bir ilk saldırı gerçekleştirebilecek kadar gelişkin bir boyuta ulaşabileceği iddia edilmektedir. ABD kuvvetlerine karşı misillemede bulanabilecekler, ama benzer bir karşılık almak korkusu ile bunu yapamayacak ve ilk saldırıya verdikleri karşılık Sovyet askeri hedeflerini vurma konusunda gereken biçimde hassas olamayacaklardır. Yeni geliştirilen bir ABD ICBM sistemi sayesinde bertaraf edileceği öne sürülen 'Korunmasız Pencere' işte budur.

Teorik olarak, SSCB, Kuzey düzlüklerine yerleştirilmiş olan ABD karadan-fırlatılan stratejik füzelerine ani bir ilk - saldırı gerçekleştirebilir; ayrıca Sovyet füze nassasiyetinde son yıllarda kesin olarak kaydedilen ilerlemeler, kuşkusuz böyle bir saldırının tahrip gücünü artıracaktır. Böylesi bir saldırının başlama hızı ve bu tür bir taarruzun ABD'deyle dolaysız ilgisi veri alındığında, 'Pencereden' gelip geçen Sovyet füzeleri iddiası, ABD'yi gözle görülür biçimde etkilemiştir. Ancak her zaman varolan böyle bir saldırı olasılığının soyut olmasından da öte, 'Pencere' tezi, oldukça gerçek dışıdır.

Herşeyden önce, 1980 başlarında bu 'Pencere'nin açılmış olması, SSCB'nin ABD ile bire bir stratejik avantaja sahip olduğu anlamına gelmez. ABD'li yorumcuların bütünüyle gözden kaçırdıkları nokta, bu büyük devletlerden birinin diğerine karşı girişebileceği ilk saldırı demek olan bu 'Pencere' olanağının, zaten senelerden beri ters doğrultuda varolduğudur. ABD teorik olarak 1950 lerden beri, Sovyet ICBM'lerine karşı sürpriz bir ilk saldırıya kalkışabilecek durumdadır. İkincisi, 'Pencere' tezi, Sovyet ilk-saldırısının ne elde edebi-

---

34) 'Pencere' tezi için bakınız Fred Kaplan, **Dubious Specter**: A Skeptical Look at the Soviet Nuclear Threat, Washington 1980, sa. 40 - 52; Lawrence Freedman, **The Evolution of Nuclear Strategy**, Londra 1981, sa. 387-92; Kissinger, age. sa. 1003.

leceği üzerine son derece gerçek dışı varsayımlara dayanmaktadır. Eğer Sovyet füzelerinin yüzde 90'ının hedeflerini vuracağı varsayılsa bile, geriye ABD'nin elinde yüzde 10'luk ICBM gücü kalır, diğer bir deyişle dokunulmamış 100 MIRV füzesi: Bu miktar, belli başlı bütün Sovyet kentlerini silip süpürmeye yeter de artar bile. Teknik hata olasılığı ve rota güzergâhından sapmalar, üstelik 'kardeş katilliği', yani patlayan bir füzenin gelmekte olan bir diğerini bertaraf etmesi de dikkate alındığında, ABD ICBM lerine karşı yüzde 90'lık bir başarı dahi son derece şüpheli olacaktır.

Ne var ki, ABD'nin vereceği karşılık, yalnızca, ICBM gücüne bağlı değildir, çünkü geride stratejik üçlünün daha dokunulmamış diğer ikisi, bombardıman uçakları ve SLBM'ler vardır. ABD stratejik bombardıman uçaklarını her zaman için tetikte tutmaktadır ve bunu bir Sovyet ilksaldırısına yanıt olarak kullanabilir. Daha da önemlisi, Sovyet ilk-saldırısı ABD denizaltı füze gücünü vurmamış olacaktır; bilindiği gibi, stratejik caydırıcı ögenin bu hareket yeteneğine sahip bileşeni, ABD kuvvetlerinin, Sovyetlerde olduğundan çok daha önemlidir: Sovyetlerin yüzde 21 lik oranına karşılık ABD stratejik başlıklarının toplam yüzde 54'ü, denizaltılarda bulunmaktadır. Tam tersi bir şekilde, Rusların yüzde 79 luk oranına karşılık, ABD başlıklarının yalnızca yüzde 25'i ICBM, sabit yuvalarında bulunmaktadır. ABD silahlarının ileri tek niğinin bir yansıması sayılabilecek bu basit farklılık, Sovyetler Birliğinin 'Korunmasız Pencere' benzeri bir ilk-saldırıyla karşılaşmasını çok daha mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda bu, bir ilk Sovyet saldırısına karşılık verme sözkonusu olduğunda, ABD'nin tüm önemli Sovyet kentlerini sivil ve askeri açıdan tahrip edebilecek kapasitenin üstünde bir kuvvetine sahip olduğu anlamına gelmektedir. Sadece iki Poseidon denizaltısında bulunan füzeler 200 den fazla Sovyet hedefini vurabilecek durumdadır. Denizaltılardan fırlatılan SLBM lerin yeterince tahrip edemiyeceğine inanıldığı, yani karadan-fırlatılan ICBM lerin daha çok tahrip edebileceği yerler sadece yer altında bulunan, takviyeli füze üsleridir.[35]

35) Kaplin, age., sa. 45.

Ancak SLBM ler Sovyet kentlerinin yanı sıra, diğer askeri üsleri de vurabilir ve böylelikle, adlandırıldığı biçimi ile 'Pencere'nin sıkıca kapalı kalması için gereğinden de fazla bir caydırıcılık ögesi olabilirler.

'Pencere' tezinde varsayılan çarpıcılık çoğunlukla 'ilk-saldırı' terimindeki karışıklıktan gelmektedir.[36] Kelime anlamı olarak alındığında, iki tarafın da başlatmasının mümkün olduğu topyekün bir saldırıda, stratejik nükleer silahların ilk kullanımı demektir. Ama bu terim aynı zamanda, diğer tarafın misillemede bulunmasını önleyecek ani bir atak yani, karşı tarafı silahsız bırakacak bir ilk saldırı anlamını da taşımaktadır. Böylece ya saldırıya uğrayan ülkenin stratejik füzeleri tahrip olacağından, ya da bir kısmı kalmış olsa bile, siyasi yöneticiler çatışmayı sürdürmek yerine teslim olma yönünde bir karara vardırtacak derecede dezavantajlı bir konumda bulunacaklarından misilleme söz konusu olmayacaktır. Füze yollama sistemlerinin hassasiyet noksanlığı ve yörünge sapmaları bir arada düşünüldüğünde, ilk-saldırı ile silahsızlaştırma eylemi arasında kurulan özdeşlik geçersiz olmaktadır. Hem Sovyetler Birliği, hem kat kat fazlasıyla ABD, hasım taraftan gelecek bir ilk-saldırıya müthiş tahripkâr bir karşılık verme gücüne sahiptirler. 'Pencere' tezinin mutlak yanlışlığı da burda yatmaktadır.

ABD'nin stratejik açıdan SSCB'den daha aşağı bir konumda olduğu varsayımına ilişkin tez, ABD'nin iki önemli açıdan sahip olduğu avantajları yetersizce vurgulamamış olmaktadır: Hazırlıklılık ve yer saptama. Gerek denizaltılar, gerekse stratejik bombardıman uçaklarında hazırlıklı olma yönünden ABD, SSCB'den açıkça öndedir. SSCB'nin füze-taşır denizaltılarından yalnızca on tanesi her zaman denizde bulunabilmekte, geri kalan elli tanesi ABD füzelerine hedef olabilecek şekilde limanlarda bekletilmektedir. ABD daha az denizaltıya sahiptir ama toplam kırkdört adet gemiden yirmi tanesi, yani Sovyet rakamının iki katı, her zaman denizlerde seyretmektedir. Ruslar stratejik bombardıman uçakları-

36) Bu konudaki önerileri nedeniyle Bill Arkin'e teşekkürler

nın hiçbirini askeri açıdan harekete hazır olacak biçimde tetikte tutmazlar: Amerikalılar ise belirtildiği gibi, çok daha hacimli stratejik bombardıman filolarının üçte birini her zaman hazırlıklı bulundurmaktadır ayrıca her bir uçak dört nükleer bomba taşımaktadır.

Yer saptama alanında, ABD 1970 lerin son yarısında büyük ölçüde öne geçmeyi başardı: Klasik uydu taraması ile Sovyet ICBM lerinin ve stratejik bombardıman uçaklarınının yeri saptanabilir, ama füze-taşır denizaltılarının yeri bulunamaz deniyordu. Oysa her iki tarafı bir ilk-saldırıya karşı korunabilir kılan caydırıcı güçler bu denizaltılardı. Ne var ki, onyılın sonuna doğru ABD, havadan saptama sistemi ile okyanus yataklarında sabit sonar sistemlerinin her ikisini de kullanarak Sovyet denizaltılarının yerini saptayan teknolojiyi geliştirdi.[37] Sovyet SLBM lerinin maksimum 4.500 deniz millik bir menzili olduğundan, ve ABD kıta menzili içinde normal olarak dört Sovyet nükleer denizaltısı bulunduğundan, füze-taşır Sovyet denizaltılarını izlemek, ABD'nin pekala üstesinden gelebileceği bir iştir. Sovyet gemileri daha rahat saptanabilirler, çünkü Sovyet limanlarından hareket edip açık denize çıkmaları için görece dar boğazlardan geçmeleri gerekmektedir, bu da daha başlangıçta yerlerinin saptanmasını olanaklı kılabilmektedir. ABD'nin bu denizaltı saptamacılığı ile dünya yüzündeki okyanusların nerelerine kadar ulaştığı bilinemez ama, bu alandaki üstünlüğü su götürmez bir gerçektir. Sovyetlerin daha fazla sayıda denizaltısı olmasına

37) Denizaltı-savar savaşçılığında ABD'nin önde oluşuna İlişkin bakınız 1981 SIPRI Yıllığı, sa. 23 - 25; IISS **Strategic Survey**, 1980-1981, sa. 31-36; Aldridge, age., sa. 34-43. 1979 SIPRI Yıllığı, sa. 427'e göre, 'yakında bu iki gelişme sonucu, düşmanın denizde üslenmiş misilleme kuvvetini etkin bir biçimde safdışı edecek kadar kısa bir zaman süresi içinde, tüm düşman füze denizaltılarının yerini saptama, yakalama ve tahrip eltme mümkün olabilecektir.' Kontrgüç kuvvetlerinin diğer iki bileşeni, uzak iletişim ve uydu-savar savaşçılığıdır, ve ikisinde de ABD'nin gözle görülür bir üstünlüğü bulunmaktadır.

rağmen, ABD kolaylıkla bunların nerelerde olduklarını saptayabilmektedir. Öte yandan bilindiği kadarı ile SSCB, ABD füze-atar denizaltılarının gerçekleştirdikleri, bir kısmı SSCB kıyılarına oldukça yakın olan 2000 seferin hiçbirinin izine rastlayamamıştır.'[38] ABD'nin bu denizaltılara karşı girişeceği harekatın en kolay kısmı, denizaltıların fiilen yokedilmeleridir, çünkü bir kez yerleri saptandıktan sonra, ABD hava ve deniz sistemleri açısından kısa zamanda saf dışı edilebilecek, ağır hareket eden hedefler haline gelirler. Öncelik hakkını kullanacak bir ABD ilk-saldırı için özendirici eğilimler böylelikle, daha tehditkâr olan bu deniz Korunmasız Pencere'si sayesinde artmış bulunuyor.

1970 ler stratejik denklemin iki tarafında da varolan bir kabulleniş görünümü ile başladı: SALT I anlaşması 1972 de onaylandı. Bu anlaşma, toplam füze fırlatma sistemlerine yeni ICBM ve SLBM lere, sınırlamalar getiriyordu. Her iki rakam da SSCB lehine idi, ama fırlatma sistemlerindeki bu Sovyet üstünlüğü, diğer sahalarda sözkonusu olan büyük ABD öncülüğünü gizliyordu: O dönemde ABD iki misli fazla füze başlığına sahipti ve füze hassasiyeti daha fazlaydı. Füzelerini çokbaşlıklı hale getirmiş ve füzelerin denizaltılardan fırlatılması tekniğini ileri boyutlara vardırmıştı. Bu yüzden SALT I, sekizinci bölümde açıklanacağı gibi, varolan üstünlüğü dondurmaya yönelik bir ABD girişimidir. SALT I den bu yana geçen onyılda gözlemlenen, iki tarafın da anlaşmada belirtilen füze fırlatma sistem toplamına saygı göstermeye devam ettikleridir; iki ülke de güçlerini geliştirme ve SALT da belirtilmemiş diğer alanlarda biribirlerine karşı avantaj sağlama yolları araştırıyorlar.

1980 başlarında görülen stratejik silahlardaki istikrarsızlığın kökleri, her iki tarafın sahip olduğu nükleer güçte süregelen gelişmeye ve bunun beraberinde getirdiği politik vargılara dayanmaktadır. Bu duruma katkıda bulunan üç ana yönseme var

38) **Time**, 27 Temmuz 1981.

1 — *Sovyet Niceliksel İlerleyişi* SSCB stratejik başlık sayısındaki açığı azaltma yolunda bir miktar yol almış durumdadır. Günümüzde varolan bu yönsemeler sürerse, SSCB 1980 lerin bir yerinde, ABD ile eşit düzeye gelebilir. Aynı zamanda, Sovyet füze hassasiyeti de artmıştır: Önde gelen ICBM'lerden sayılan SS—18 in 1,500 feetlik bir hassasiyete sahip olduğu, ve böylelikle takviyeli* bir ICBM silosunu vurup yıkma şansının yüzde 60 olduğu sanılıyor. Sovyet mühimmatında görülen bir diğer önemli stratejik gelişme, toplamı 1970 den beri, denizaltıdan-fırlatılan füze sayısının nerdeyse dört misli artış göstermesidir. Bu üç gelişme, önceden de işaret edildiği gibi, SSCB'ye ABD'ye karşı bütünüyle stratejik bir üstünlük kazanmasını sağlamamıştır. Sovyetlerin yeni füzesi SS—18, ABD'nin zaten elinde bulunan birinci sınıf Minutem'den daha hassas değildir. Amerikan kuvvetleri daha fazla başlığa sahip, ABD'nin toplam füze hassasiyeti daha büyük, ABD denizaltı gücü ise hem oransal olarak daha büyük, hem de Sovyetlerinkinden daha korunabilir durumdadır. Ama ABD stratejik kuvvetlerinin 1950 ve 1960 larda tattığı üstünlük marjı, esaslı biçimde azalmış bulunuyor. Başlıbaşına bu durum önceki üstünlük oranını bir ölçüde geri getirecek yeni bir 'modernizasyon' atılımı için ABD'ye önemli bir itici kuvvet kazandırmıştır. MX'ler yerleştirilirse, ABD, SS-18'in iki katı bir hassasiyete ulaşmış olacaktır.

2 — *ABD Niteliksel İlerleyişi* 1970 lerde, görülen bu nicelik değişikliklerinden çok daha önemli bir nokta, kontr güç teorilerini ve savaş-kazanma teorilerini biranda özendirerek, hassasiyet ve yer saptama düzeylerinin daha ileri boyutlara vardırılması doğrultusunda niteliksel bir aşamanın gerçekleştirildiğidir.[39] 1950 lerden beri ABD stratejik düşüncesinde

---

*) 'Takviyeli' olarak çevirdiğim 'hardened' sözcüğü, askeri bir terim olarak yer altında bulunan ve füze saldırısı için her bakımdan takviye edilmiş olan füze yerleştirme siteleri için kullanılıyor. (çev. not.)

39) Allan Krass ve Dan Smith, 'Nükleer Strateji ve Teknoloji, Smith ve Kaldor'un **Disarming Europa**, sa. 3-24 içinde; Robert Aldridge, **The Counterforce Syndrome**; Freedman, age., **passim**; **Strategic Survey** 1981, sa. 12 - 17.

yer almasına ve 1962 de Savunma Bakanı MacNamara tarafından dile getirilmesine rağmen, sözkonusu 'kontr-güç' teorisi 1970 lerde, teknolojik gelişmeler sonucu pratik bir olanaklılığa dönüşmüş oldu. Kontr-güç silahları kentlere değil, düşmanın askeri hedeflerine yöneliktir; genelde düşmanın askeri hedeflerine karşı nükleer silahların kontrollü mevzi kullanımını içeren sınırlı nükleer savaş kapsamında ele alınırlar. Nükleer silahların kullanılması tehlikelerini azaltma anlamına gelebilecek böyle bir yaklaşımın tutarsız yönleri vardır: Diğer tarafın, saldırımın mevzii niteliğini kabul edeceğini ve savaş kızgınlığı anında kontrolün hayata geçirilebilmesinin mümkün olabileceğini varsaymaktadır. Ancak kontr-güç doktrininin asıl önemli yanı, bir diğer ihtimali, başarılı bir öncelik-hakkı-tanıyan ilk saldırı tezini ortaya atmasıdır. Çünkü eğer hassasiyet yer saptama ve sürpriz ögeleri yeterli iseler, o zaman düşmanın tüm stratejik füze yollama sistemlerini tek bir seferde vurmak, ya da en azından teslim olmaya karar verdirtecek düzeyde çoğunluğunu işe yaramaz hale getirmek mümkün olabilir.

Geçmişte stratejik doktrin, caydırıcılık ya da Karşılıklı Tahrip Teminatı —yani taraflardan biri ilk saldırıya uğrarsa düşman kentlere saldırı tehditi— bağlamında ele alınan savunma teorisine dayanıyordu; oysa kontr-güç teorisi savaşı kazanabilme anlamı içermektedir, hatta düşmanın ICBM, SLBM ve uzun menzilli bombardıman uçaklarını etkili bir vuruşla safdışı edebilecek bir ilk saldırı doğrultusunda füze hassasiyetin tek bir nakavt yumruğu gibi kullanıldığı potansiyel bir hücum teorisidir. Bir analizde şöyle deniyor: '1945 den bu yana yürütülen teknolojik çalışmaların hem ereği hem de vardığı nokta, nükleer silahların kullanılmaz oldukları ve nükleer bir savaşın düşünülemeyeceği yolunda varolan düşüncelerin alt edilmesi olmuştur. Özellikle 1970 ler, ulusal nükleer silahların geçmişte liderler tarafından politik sindirme ve askeri güç araçları olarak kullanılmalarını engelleyen bir çok sınırlamalara, çözüm getirmiştir.'[40] Bu alandaki inisiya-

40) SIPRI Yıllığı 1981, sa. 19.

tif, hassasiyet ve yer saptama kapasitesi SSCB'yi kat kat geçen ABD'denin elindedir. Sonuçta, yeni bir üstünlük inşası üzerine eğilimlerin yolu açılmış ve ABD stratejik kuvvetlerinde yapılması planlanan 'modernizasyon' bu üstünlük kurma olasılığını 1980 lerde gerçeğe dönüştürmek için tasarlanmıştır.

3 — *Değişen Uluslararası Platform* Stratejik denklemdeki bu iki yönsemenin kendi başlarına büyük ilgi toplamaları kaçınılmaz bir şey değildi, öte yandan 'modernizasyon' programlarını geliştirmeye uğraşan askeri personelin politikacılar ve kamuoyundan gelebilecek direnme ile karşılaşması da sözkonusu olabilirdi. Ama stratejik dengenin ayrıntılarıyla ilgili olarak duyulan kaygı, uluslararası meselelerdeki gelişmeler ile içiçedir. Bir kere, SSCB'ye karşı ABD'nin 1950 ve 60 lardaki nükleer üstünlüğü — SSCB, Üçüncü Dünya, Avrupadaki kapitalist müttefikleri ve Japonya — üzerindeki genel politik hakimiyetiyle birleşmişti. ABD gücü 1970 lerde üç boyutda da zayıfladı. Niceliksel denge düzeyinde meydana gelen değişikliğin göze çarpmasına ve kontrgüç teorisinin çarpıcı biçimde devreye girmesine hizmet eden şey, politik atmosferde kendini hissettiren bu farklılıktır. Washington'da varılan sonuç, ABD stratejik üstünlüğünün yeniden sağlanmasıyla, sösözkonusu diğer sorunların daha kolaylıkla çözülebileceğiydi. Silahların nicelik ve nitelikleri üzerine, başka alanlara kaymaksızın bütünüyle askeri meselelerle ilgili olarak yapılan tartışmanın ardında, silahlanma yarışının ana dinamiğini sağlayan, kısmen rasyonel, kısmen duygusal olan ama bir bütün olarak politik yararlar yatmaktadır.

Burada geliştirilen tez, İkinci Soğuk Savaş döneminde, yer alan ABD askeri programlarının, birbirleriyle bağlantılı, üç değerlendirmenin bileşimini yansıtmakta olduğu şeklindedir: ABD ve Sovyet kuvvetleri arasında varolan niceliksel açığın bir kez daha oluşturulması doğrultusunda gayret gösterilmesi; savaş-kazanma kapasitesinin geliştirilmesine hizmet eden yeni teknolojik gelişmelerin olanak verdiği daha büyük üstünlük avantajından yararlanma arzusu; dünya genelinde ABD politikasına karşı meydan okumalara neden ol-

duğu düşünülen ABD askeri üstünlüğündeki aşınma dolayısıyla kaygı duyulması.

Bunlar güçlü istekler olabilirler, ama üstünlüğün ne olduğunu ve özellikle böyle bir avantajın kitlesel katliamlar ve Karşılıklı Tahrip Teminatı çağında ne anlama geldiğini sorgulayan asıl noktayı yine de yanıtsız bırakırlar. Bir Sovyet öncelik-hakkını kullanıcı ilk-saldırı girişimine karşılık ABD korunmasızlığı için ne denilebilirse, aynı şey, özellikle her kategoriden ABD kontr-güç silahları meydanda iken, Sovyet korunmasızlığı için de pekala söylenebilir: Böyle bir saldırının ABD kentlerine karşı girişilecek ikinci saldırılar için geride bir miktar silah bırakmayacak kadar başarılı olacağını varsaymak olanaksızdır. Kitlesel kıyım biçiminde misilleme mümkün olabilecektir. Bu anlamda ABD'nin 1950 lerde gerçekten sahip olduğu 'mutlak' üstünlüğü belki iki taraf da elde edemeyecektir. Ama bu mutlak üstünlük şimdi artık bir düş olarak kalsa bile, aynı şey, 'görece' ya da 'stratejik' üstünlük olarak ifade edilebilecek kavram, yani diğer tarafın boyun eğmesini sağlayacak gözdağında yeterli olduğuna inanılan bir avantaj fazlalığı için söylenemez. Bu tür bir üstünlüğün, bir bunalımla karşı karşıya kalındığında, diplomatik ve askeri yönlerden nereye kadar etkili olabileceği bilinemez. Bilinen bir şey varsa, o da, ABD'de birçok insanın, bu bölümün başında belirtilen nedenlerden dolayı, yukarda değinilen konunun önemli olduğuna inandıklarıdır; ve ABD'nin günümüzdeki planlarına meşruluk kazandırmasına hizmet eden de bu inançtır.

1970 lerde ve 1980 başlarında silahlanma yarışı üzerine yapılan bu incelemeden ve bu konuyla ilgili tartışmalardan hareketle varılan iki nokta bulunmaktadır. Birincisi, tüm gizliliği ve teknolojik ivmesine rağmen, silahlanma yarışının büyük ölçüde politik yararlar tarafından saptandığıdır; yani uluslararası politikanın iki temel bileşeni olan Büyük Yarışma ile nükleer silahlanma yarışı birbirleriyle kesişmektedir. Görece üstünlük elde etmek için günümüzdeki ABD planlı girişimlerinin ardında yatan dört nedenden üçü — ideolojik, pazarlık gücü ve düşmanı masrafa sokma — global toplumsal

çatışmadan kaynaklanmaktadır. Çıkan ikinci sonuç, silahlanma yarışının kendi başına II. Soğuk Savaşı birden bire ortaya çıkaramayacağıdır: oysa II. Soğuk Savaş askeri dengede meydana gelen değişiklik ile, askeri bağlamda sözkonusu olan değişikliklere ABD'nin panik dolu tepkisini çeken diğer gelişmelerin birleşimi sonucu ortaya çıkmıştır. Şimdi bunları daha ayrıntılı biçimde incelemenin zamanı geldi.

4

Üçüncü Dünya Devrimlerinde Yeni Bir Dönem

Savaş-sonrası dönem boyunca Avrupa'yı bölen hattın kazandığı istikrar ve her iki tarafta yaşayan insanların gittikçe yükselen refahı; savaşın, toplumsal devrimin ve kitlesel yoksulluğun her yanı kapladığı Üçüncü Dünya deneyimi ile bir karşıtlık oluşturmuştur. Çatışma Avrupa sahnesinde, kansız olması anlamında 'soğuk' olurken, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da milyonlarca insanın yaşamına maloldu. Bu alanda SSCB tarafından az ya da çok desteklenen devrimci hareketler batı ve onun müttefik orduları ile çarpışıyordu. Hayatlarını yitiren diğer milyonlarca insan ise, kapitalist metropol ülkelerin taşıyıp sürdürdüğü sömürü sistemince yaratılan kaçınılmaz insanlık çilesinin kurbanı oldular. Bir çokları da, her iki bloğa bağlı gelişmiş ülkelerden satın alınan silahların gitgide daha fazla kullanılır olduğu ve her iki toplumsal sistemin de yer aldığı Üçüncü Dünya savaşlarında öldürüldüler.[1] Üçüncü Dünya çatışmalarında, 1945'den bu yana, toplam yirmibeş milyon kişinin öldüğü sanılıyor.

---

1) Lucio Magri, 'Barış Hareketi ve Avrupa', **Exterminism and Cold War**, sa. 117-134, özellikle, sa. 129-132, 1982'de yetersiz beslenme Asya nüfusunun %28'ini, Afrika nüfusunun %25 ini ve Latin Amerika'nın %13'ünü etkiliyordu. Üçüncü Dünyada küçük çocukların ölüm oranı 1570'lerin Avrupası ile karşılaştırılabilecek düzeydedir.

Üçüncü Dünyadaki ölüm ve yıkımın dayandığı üç kaynaktan —toplumsal devrimi geri çevirme harekatları, kitlesel yoksulluk, devletler arası savaşlar — birincisi bu bölümün konusunu oluşturuyor, zira 1970 lerde batıda panik yaratan, yükselen Üçüncü Dünya devrimleridir. Kitlesel yoksulluğun aldığı boyuta, ve mutlak sefalet içinde yaşadıkları hesaplanan 800 milyonun çektiği acıya rağmen, bunlar kendi başlarına uluslararası bunalımların doğmasına yol açan ögeler olamamaktadır. Üçüncü Dünya devletlerinin kendi aralarındaki savaşların ortaya koyduğu tehlikeler, onların hamilerini doğrudan doğruya karşı karşıya getirecek ölçülere varmış bulunuyor. Yedinci bölümde ele alınacağı gibi, bunlar savaşı tutuşturacak nitelikte olabilir. Ancak İkinci Soğuk Savaşın en can alıcı ve en çok dikkat çeken ögesi olan karşı-devrimci girişimleri harekete geçiren olgu, toplumsal devrimin bizzat kendisi ve ona verilen karşılıktır.

Üçüncü Dünyanın II. Soğuk Savaşta işgal ettiği özgün konum, hem orada artan devrimci eylemlilik düzeyinin, ve hem de uluslararası kapitalizm içinde değişen statüsünün bir ürünüdür. Bunların Üçüncü Dünya üzerinde yeniden denetim kurmak isteyen ileri kapitalist ülkeleri özendirecek tarzda biraraya gelerek, bu ülkelerin çeşitli silahlarla kontrolü ele geçirmelerini sağlıyor: Doğrudan askeri müdahale, sağ-kanat rejimlere destek, devrim-sonrası devletleri istikrarsız kılma, ekonomik baskılar. Her iki süreç de, Sovyet tehdidine indirgenen bir ideolojik basitleştirme politikası sonucu eritilip gözardı edildiler: Üçüncü Dünyadaki değişimler Sovyet müdahalesine atfedilir, bazı Üçüncü Dünya ham madde üreticilerinin artan önemliliği, stratejik tehlike için ek neden olarak vurgulanır, Üçüncü Dünya sanayicilerinin artan gücü, en fazla askeri dengede görülen değişimlerin temsil ettiği yaygın 'güç kaybı'nın bir işareti sayılır. Bu bölümde gözönüne alınacak olan konu, III. Dünyadaki devrimci değişiklerdir: Üçüncü Dünyanın kapitalist sistem içinde değişen konumu Yedinci Bölümde tartışılan kapitalistler arası çelişki kapsamında ele alınacaktır.

Birinci Soğuk Savaşa Avrupa ve Uzak Doğuda kapitalizm-sonrası rejimlerin oluşumu eşlik etmişti. Savaş-sonrası devrimlerin bu ilk dalgası, o zaman varolan devletlerin savaş yüzünden zayıf düşmeleri ve faşizme karşı verilen savaşta, komünist partilerin ve Kızıl Ordunun oynadıkları rolün sonucu olmuştu. Sekiz doğu Avrupa ülkesinde, yeni kapitalizm-sonrası devletler kuruldu; ikisi kendi milliyetçi ve devrimci hareketleri sonucu (Yugoslavya, Arnavutluk) ve altısı komünistlerin değişik derecelerde etkinliği olan ülkelerde yukarıdan empoze edilen komünist yönetimler sonucu (Almanya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya). Sadece bir doğu Avrupa ülkesinde, Yunanistan'da, yerel komünistlerin başlangıçtaki güçlü konumuna rağmen, bu tür bir değişim silahlı karşı devrimle önlendi.

Doğu Avrupada 'halk demokrasileri' bloğunun kurulmasına, Uzak Doğudan, Çin, Kore ve Hindi-Çininden yükselen devrimler dalgası eşlik etti. Bunların hiçbirinde devrimciler ulusal sınırların bütününde devrimci denetim sağlayamadılar: Taiwan, Güney Kore, ve Güney Vietnam'da kapitalist yönetim devam etti. Ama, ulusal sınırların hiç değilse bir bölümüne, kapitalizm-sonrası rejimler yerleşti ve bu devrimleri geri çevirme girişimleri tamamiyle başarısız kaldı. Yine de Uzak Doğu'da bir takım devrimci hareketler bastırıldı — Filipinler'de, Malaya'da, Endonezya'da — ve 1953 ve 1954 de sırasıyla Kore ve Vietnam ateşkeslerine kadar Üçüncü Dünya devrimlerinin ilk dalgası kendi kendini tüketmiş bulunuyordu. Bu gelişim, dünyanın öteki yerlerindeki radikal köylü hareketlerinin (Hindistan, Madagaskar) yenilgisi ve ABD denetimini zayıflatmaya yönelik milliyetçi sol rejimlerin devrilmesi ile (İran'da Musadık'ın devrilmesi —1953 ve Guatemala'da Arbenz'in devrilmesi,— 1954) birlikte sürdü.

O zaman Üçüncü Dünyada, Avrupa'da 1920'lerin ortalarındaki savaş-sonrası devrimci dalganın bitişini belirleyen dönemle kıyaslanabilir bir istikrar dönemi oluştu. Görünüşteki bu durgunluk ortamında, bir yanda bir dizi devlet 1950'

lerin ortalarından itibaren bağımsızlıklarını kazanırken, metropolitan ülkeler de decolonisation işini üstlendiler. Çoğu durumda, ileri kapitalist ülkeler için bu geçiş büyük sorunlar yaratmadan devam etti, ama 1950 sonları ve 1960 başlarında, Latin Amerika, Orta Doğu ve Afrika'da ikinci bir isyan dalgası patlak verdi. Bu çağın en dikkate değer iki zaferi, 1959 Küba devrimi ile 1962'de Cezayir'in bağımsızlığı idi; ancak yine de bu dönem III. Dünyanın bir çok yerinde önemli karışıklıkların yaşandığı bir dönemdi. Orta Doğuda, 1962 Kuzey Yemen devrimi, Nasserite'nin askeri ve politik güçlerini Suudi Arabistan ve İngiliz yönetimindeki Güney Yemen sınırlarına getirirken, 1958 Temmuzunda Irak Hashemite monarşisinin devrilişi Bağdat Paktının bel kemiğini yerinden oynatıyordu. Afrika'da 1960'daki Sharpeville katliamı, Pretoria rejimine karşı daha savaşkan bir direniş dönemi açtı ve bir yıl sonra da Portekiz kolonilerinde ilk gerilla hareketleri başladı. Belki de tüm Aşağı-Sahra Afrikası için en önemli olay, o zamanki Belçika Kongosu, şimdiki Zaire'nin, militan milliyetçi lider Patrice Lumumba'nın yönetiminde Temmuz 1960'da bağımsızlığını kazanmasıydı. Güney Amerika'da Küba'dan esinlenen gerilla hareketleri bir dizi yerde boy gösterdi ve Çin-Hindi'nde Vietnam komünistleri güneyde yeniden harekete geçmeyi kararlaştırdı. Saygon hükümetinin ve Amerikalı destekçilerinin 1954 Cenova Anlaşmasına dayanarak sürekli yadsıdığı Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi Aralık 1960'da kuruldu. Che Guevara ve Lin Piao'nun, daha fazla Vietnam yaratmak ve yeryüzü metropollerini kuşatmak için yaptıkları çağrıya neden olan Üçüncü Dünya devrimlerinin ikinci dalgası yaşanmaktaydı.[2]

---

2) Göran Therborn, **New Left Review**, no. 48 Mart-Nisan 1968'de yer alan «Petrograd'dan Saygon'a» başlıklı yazısında, bu dönemin kuramsal çerçevesini mükemmel bir şekilde çizmektedir. Bütün vurgulama farklılıklarına rağmen, Guevera da Lin Piao da, kapitalizmi yıkmanın yolu olarak gerilla savaşının III. Dünyada birinci dereceden önemi üzerinde durmuş ve sanayileşmiş komünist devletlerden Üçüncü Dünya

Ne var ki, bu ikinci dalga, Kennedy yönetiminin özellikle Küba örneği ile alarma geçtiği ABD tarafından şiddetli bir yanıtla karşılaştı. ABD'li danışmanlar 1961'de Vietnam'a gönderildi. İlerleme İçin İttifak görüntüsü altında, tüm Latin Amerika kıtasında karşı ayaklanma kampanyaları başlatıldı. Daha sonra 1965'de, Dominik Cumhuriyeti'nde sol kanadın iktidarı ele geçirme denemesi, ABD istilası sonucu yenilgiye uğratıldı. Şili'nin seçimle gelen sosyalist hükümeti devrildi. Benzer denetim altına alma işlemleri Afrika'da da yürütüldü: 1961'de Lumumba katledildi, iktidar CIA tarafından finanse edilen Desiré Mobutu'ya geçti; 1964'de ABD ve İngiltere desteğinde Belçika paraşütçü birlikleri doğuda solcu Pierre Mulele kuvvetlerini ezdi; Portekizliler NATO ve Güney Afrika desteğiyle dayandılar; bir dizi darbe sonucu, Ghana'lı (1966) ve Mali'li (1968) milliyetçi liderler görevlerinden uzaklaştırıldı; 1963 Zanzibar devrimi, bir buçuk yüzyıl önceki benzer Haiti köle ayaklanmasında olduğu gibi zalim bir despotizmin içine düştü. Orta Doğu'da, 1967 İsrail yenilgisine kadar ayakta kalan Mısır'ın radikalleşme beklentilerinin gerçekleşmiyeceği anlaşıldı. Yalnız, 1967'de Güney Yemen'de İngiliz sömürge yönetiminin yerini alan bir sol milliyetçi gerilla hareketi iktidara geldi. Filistinliler, Kral Hüseyin'in bedevi lejyonu tarafından 1970'de ezildi. 1970 Ekiminde Mısır, Nasır'ın yerini alan Sedat yönetimi altında daha da sağa kaydı; Umman'da Dofar gerillaları, Güney Yemen dışında, Arap dünyasının ilgisinden uzak savaşmaya devam ettiler, sonunda İngiliz-İran kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratılana dek. Koşulların objektif olarak elverişli olmasına ve militan söylemin bolluğuna rağmen, bu dönemde Arap dünyası, gözle görülür biçimde sağa kaymış oldu.

Dört Arap ya da Afrika ülkesinde, Güney Yemen, Somali, Libya ve Kongo-Brazzaville' de hepsi 1969'da gerçekleşen

---

hareketlerine gelecek gerekli katkılar; ve Üçüncü Dünya hareketinin. bu tür dayanışma eylemlerini ortaya çıkarmanın da ötesinde, gelişmiş kapitalist ülkelerin toplumsal çelişkilerine olan etkisinin biçimi.

darbeler, yönetime öncekilerden daha radikal rejimler getirdiler. Ancak, bunlardan yalnızca Güney Yemen bir toplumsal devrim süreci sergiledi ve diğer hiçbiri açık ideolojik bir yönelime ya da temel stratejik bir pekiştirmeye henüz kavuşmadı. Daha doğuda, Hindistan (Naxalites) ve Seylan (JCP) gerilla hareketleri sömürge —sonrası sağlam rejimler tarafından denetim altında tutuldu; ve Çin-Hindinde, ABD'ye oldukça büyük politik zararları dokunan, ama göründüğü kadarı ile, ortaya konan büyük fedakarlıklara rağmen son darbeyi indirecek güçten yoksun üç devrimci hareket savaşmayı sürdürdü.

En büyük yenilgi, Çin-Hindine yakın bir ülkede, Endonezya'da çoğu komünist ya da sempatizan 300.000 kişinin katledilmesine yol açan 1965 sağ karşı darbesinin gerçekleşmesiyle geldi. Bu talihsiz olayın önemi, çoğunlukla küçümsenmektedir; hem katliamı yapanlar tarafından, hem de yerel komünist partisi PKI'nın yenilmesine yol açan politikaların sürdürülmesinde Çinli liderler gibi sorumluluk payı bulunanlar tarafından. Ne var ki, 1965 darbesinden önceki PKI, yüz milyondan fazla insanın Güneydoğu Asya'nın suyollarında yaşadığı bir ülkede, 3 milyon resmi kayıtlı üyesi ile dünyanın en büyük üçüncü komünist partisiydi. 1965 sonrasında Çin-Hindindeki çatışmanın sürdüğü onyılda, bir komünist varlık, tüm Asya'daki güç dengesini çarpıcı bir biçimde değiştirebilirdi. Komünist güçlerin yenilgisi, ABD'ye, Vietnam'a müdahalesinin ilk aşamalarında, açıkça ifade edilmemiş olsa bile, son derece önemli bir koruyucu kanat kazandırmış oldu.[3]

Sonuç, 1962'den 1974'e kadar geçen onki yıl boyunca, Üçüncü Dünya'da yalnızca bir tek devrimci iktidarın (Güney Yemen) başa geldiği gerçeğiydi. Anti-emperyalist devrimlerin ikinci dalgasına set çekilmişti: anlaşıldığı kadarı ile ma-

---

3) Lucien Rey, «Dossier of the Indonesian Drama», **New Left Review**, no. 36; Flora Montealegre, **Institute for Policy Studies Resource**, «Doğu Timör'ün İstilası ve ABD Askeri Yardımı», Mayıs 1982; Noam Chomsky, **Towards a New Cold War**, Londra 1982.

liyeti yükseğe çıkmış olsa da, görece başarılı bir el altında tutma operasyonu yürütülmüştü. 1970 başlarında batılı strateji uzmanlarının genel kanısı, kendilerini uğraştırıp duran Çin-Hindi dışında, III. Dünyadaki çatışmaların denetim altına alınabileceğiydi. Çin-Hindi sorunlarını tatminkâr biçimde çözmek için önemli ölçüde çaba sarfetmek gerekiyordu, öte yandan diğer bölgelerde ABD'nin durumu şöyle böyle güvence altındaydı. Washington, şüphesiz, bu stratejik yeterliliği onaylar gözüküyordu. Küba devrimi, Küba adasında kalmış, bu devrimin Latin Amerikadaki izleyicileri ise hem sert baskılar, hem de kendi askeri hataları sonucu yenilgiye uğramıştı. Washington Afrika'da Portekizlilerin Rodezya'da Ian Smith gibi dayanabileceğine inanıyordu. Mısır'ın batısında görülen gerileme, Arap petrol devletlerinin yükselişi ve Şah'ın artan gücü Orta Doğunun güvenliğini pekiştiriyordu. 1970 ortalarında kaleme alınan bir kongre raporunda Washington'un genel kanısını özetleyen şu cümleler yer alabiliyordu: 'Amerika Birleşik Devletleri, Afrika'nın güneyi dışında, diğer bölgeleri *dikkate değer ölçüde istikrar kazanmış*, ekonomik yönden içiçe bağıntılı ve politik olarak çok kutuplu bir dünya ile karşı karşıyadır.'[4] Bu inanç kuşkusuz, Detantın temel noktalarından biriydi. Ancak ne var ki 1974'de baraj parçalanıverdi; III. Dünya devrimlerinin üçüncü dalgası başlamıştı. Altı sene içinde tam ondört devlet devrimci hareketlerin eline geçti ve diğer üç devlette önemli radikalleşmeler gerçekleşti. Geride kalan oniki senede başarılı karşı-devrimci girişimler olmuşken, tersine, 1974 den 1980 e kadar yalnızca bir kaç ufak geri dönüş olayına tanık olundu.

---

4) Benim italiklerim. Kongre Araştırma Servisi, **The Soviet Union and the Third World: A Watershed in Great Power Policy?**, Temsilciler Meclisine sunulan Mayıs 1972 tarihli, uluslararası ilişkiler üzerine, rapor, sa. 7. ABD ve İngiliz politikalarının Rodezya'nın beyaz rejimi ile ilgili varsayımları. Mozambik'e komşu olan Portekiz rejiminin durumunun belirsiz olmasından kaynaklanıyordu. Bu 'Katranlı Bebek Seçeneği'* diye adlandırılan plan, Nisan 1974 de Portekiz faşizminin düşüşüyle birlikte zalimce yürürlüğe kondu.

İlk ihlal Şubat 1974 de geldi; Afrika'nın en kalabalık üçüncü devleti ve Aşağı Sahraya 1945 den beri yapılan ABD askeri yardımının üçte ikisini alan Etiyopya'da devrim başlatılmış bulunuyordu. Etiyopya isyanının gelişimi belli bir zaman almakla beraber, 1974 Eylülünde Haile Selassie'nin tahttan indirilmesine ve 1977'de ABD ile askeri bağların koparılmasına kadar vardı. ABD-Etiyopya askeri bağlarının kopmasını, bir kaç ay sonra bazı muhafazakâr Arap devletleri ve ABD tarafından yüreklendirilen Somali'nin Etiyopya işgali izledi. Bunun sonucunda Etiyopya'ya Küba birlikleri ve Sovyet silahları geldi. Etiyopya'da gerçekleşen Sovyet ilerleyişi, beraberinde Somali'nin batı ile daha yakın bir ittifaka girmesini getirdi; bu, batının bu dönemde elde ettiği bir kaç kazançtan biri sayılırdı, Ağustos 1980 de imzalanan bir anlaşma ile, bu ülkede ABD askeri kuvvetlerine denizde ve havada kolaylıklar sağlanmıştı. Ancak 1978 başlarında doruk noktasına ulaşan Etiyopya bunalımının batıda ortaya konuş biçimi, Sovyetlerin üzerinde önceden mutabakata varılmış anlayışları ihlal ettikleri şeklindeydi: Ulusal Güvenlik Danışmanı Brzezinski, bunun detantı 'gömdüğünü' söylüyordu. Bu yüzden Afrika Boynuzu ABD'nin aslında çok az önem verdiği bir bölge olmasına rağmen, Sovyet politikasına karşı geliştirilen suçlama tahtasının önemli bir bileşeni haline geliverdi.[5]

Etiyopya devriminin başlamasından iki ay sonra metropol zincirinin en zayıf halkalarından biri Lizbon'da koparken Avrupa ve Üçüncü Dünya için büyük anlam taşıyan bir diğer olay meydana gelmekteydi. Sekizinci Bölüm'de tartışıla-

---

*) Katranlı Bebek (Tar Baby) Amerikan halk edebiyatında Remus Amca'nın Tavşan Kardeş (Br'er Rabbit-zenci dili) Öyküleri olarak tanınan öykülerde geçen bir terim. Oyuncak bir bebek, her tarafı katranla kaplanır ve 'tavşan kardeşleri' yaklamak için ortaya salınır. (Çev. not.)

5) Brzezinski, **International Herald Tribune**, 4 Aralık 1980.

cağı üzere, 1970 ortalarında NATO'yu telaşlandıran güney Avrupa sol hareketlerinin ilerleyişinin bir parçası da gerçekleşen Portekiz devrimiydi. Ancak bu devrimin sonuçları, asıl III. Dünya için bir o kadar önemli ve daha kalıcıydı, çünkü Lizbon'da faşizmin düşüşü, en az altı Afrika ülkesinde (beş Portekiz sömürgesi ve Zimbabwe) gerilla zaferlerine kapıyı açmış ve 1970 lerin ilk büyük Üçüncü Dünya devrimci bunalımına ışık tutmuştu. Beş Portekiz sömürgesinde iktidar gerilla liderlerinin eline geçti: Angola, Mozambik, Gine - Bissau, Cape Verde ve Sao Tome'de. İlk iki devlet, demografik ve coğrafi ağırlıklarından dolayı ve her biri Güney Afrikanın diğer ülkelerinde muhalefetin yükselmesine yol açtıkları için büyük uluslararası öneme sahip bulunuyorlardı. FRELIMO'nun (Mozambik Özgürlük Cephesi-çev.) Mozambik'te iktidarı ele geçirmesi, komşu Zimbabwe'de ZANU - ZAPU (Zimbabwe Afrika Ulusal Birliği — Zimbabwe Afrika Halk Birliği-çev.) tarafından 1980 Nisanında kazanılan zafere öncülük etmiş ve katalizör rolü oynamıştı. İngiliz Uluslar Topluluğu görüşmelerindeki formaliteler ve Mugabe hükümetinin başlangıçtaki ihtiyatlı tutumu nedeniyle önemi maskelenmiş olsa da, Zimbabwe devrimi, potansiyel olarak, Portekiz sömürgelerinde görülenler kadar derindi. Afrika'nın güneybatı yakasında, Angola devrimi Namibya'daki muhalefetin yoğunlaşmasına ve 1975 Ekiminde binlerce Küba birliğinin müdahalesine yol açtı. Bu birliklerin görevi, MPLA'yı (Angola'nın Özgürlüğü için Halk Hareketi-çev.) CIA ve Zaire-Güney Afrika destekli düşman güçlere karşı korumaktı.[6]

---

6) Angola'daki Sovyet-Küba varlığının kronolojisi, John Stockwell'in **In Search of Enemies**, Toronto 1978, çalışmasında veriliyor. SSCB 1973'de MPLA gerillalarını desteklemeyi durdurdu; CIA ise, Agustos 1974'de rakip FNLA'ya (Angola'nın Özgürlüğü için Ulusal Cephe-çev.) yardım etmeye başladı. Sovyet silahlarının MPLA'ya gönderilmesine Mart 1975 de yeniden başlandı. CIA operasyonlarının Angola'da yeniden devreye sokulmasının üstünden bir yılı aşkın bir zaman geç-

Mozambik'in özgürlüğüne kavuşması, böylelikle etkinliği dekolonizasyon oyunları ile engellenmiş olan komşu bir ülkede devrimci bir zafere yol açtı. Angola komşu Namibya'da böyle dolaysız bir başarı kazanmadı, ama bu bölgede büyük önem taşıyan maden cevherleri ve Küba kuvvetlerinin işe karışması, Luanda'da meydana gelen olayları batının en fazla uğraştığı konulardan biri haline getirdi. Herşeyden önce, Vietnam sonrasında bir çok batılı strateji uzmanının dayandığı 'idare edilebilir' Üçüncü Dünya hülyasını, Küba ve Sovyet yardımı ile pekişen Angola devrimi söndürmüş oluyordu. Nasıl, Brzezinski'yi 1978 soğuk savaş kararında ısrarlı kılan Etiyopya idiyse, aynı etkiyi 1975 sonuna gelene dek Dışişleri Bakanı Kissinger üzerinde yaratan da Angola olmuştu.[7]

Bu yedi başarılı devrimi Afrika'daki diğer gelişmeler izledi; kıtanın önceden düşünüldüğünün tersine, artık sakin bir kıta olmadığı düşüncesi güçleniyordu. Dört devlette daha, önemli gelişmeler yer aldı:[8] Eski Dahomey, şimdiki Benin'de 1972'den beri başta bulunan Mathieu Kerekou hükümeti, 1974 Kasımında, 'Marksizm-Leninizm'in ülkenin resmi ideolojisi

---

mişken, Ekim 1975 de toplam 700 kişilik ilk Küba birliği Angola'ya vardı. Yazarın verdiği tarihi, (John Stockwell'in-çev.) o dönemdeki Devlet Bakanlığının Afrika Uluslar Bürosu başkanı Nathaniel Davis, onaylıyor. David ABD'nin karışmamasını ve MPLA'yı da kapsayan uzlaşmacı bir çözümü savunmuş, ama tattığı Vietnam yenilgisinden sonra ABD'yi bir gövde gösterisine sokmaya oldukça hevesli görünen Kissinger tarafından geri çevrilmişti. (Nathaniel Davis, '1975 Angola Kararı: «Bir Kişisel Anı», **Foreign Affairs**, Güz 1978).

7) Daha sonra Kissinger, Küba'nın Angola'ya müdahalesinden sonra 'detant' sözcüğünü kullanmaktan vazgeçtiğini söyleyecektir.

8) Ayrıntılar için; David ve Marina Ottoway, **Afrocommunism**, Londra 1982.

olduğunu ilan etti; 1975 Haziranında Madagaskar Adasının askeri rejimi, Marksizm-Leninizmi aynı şekilde rejimin resmi ideolojisi olarak ilan eden bir donanma komutanı, Didier Ratsiraka'yı kendine lider seçti; ve Nisan 1980'de, Liberya'da, Etiyopya'dan etkilendikleri ileri sürülen alt rütbeli ordu mensupları tarafından bir darbe gerçekleştirildi; Libya'da Muammer Kaddafi'nin milliyetçi rejimi yön değiştirerek batının karşısına dikildi. Batı Sahra'da, Cezayir'in desteklediği POLISARIO gerillaları, Morocco kuvvetlerine karşı zorlu bir kampanya sürdürdü. 1977 ve 1978'de Zaire'nin bakır üreten topraklarını ele geçirmek isteyen iki isyan girişimini (Belçika ve Moroko birlikleri, Fransızlar ve onların lojistik desteği altında); ve 1981'de Gambia'da girişilen devrimci darbeyi (Senegal birlikleri, Fransız ve İngiliz desteği ile) denetim altına almak üzere batı-destekli müdahaleler harekete geçirildi. Ancak, bu çatışmaların hepsi, yalnızca, yirminci yüzyılın son yıllarında potansiyel olarak varlığını duyuran en önemli III. Dünya çatışmasının, Güney Afrika'da meydana gelen çatışmanın, başlangıç bölümlerini oluşturuyorlardı. Namibya'ya olan müdahalelerinin ortaya koyduğu gibi, batılı devletler bu bölge ile 1970 ortalarında olduğundan çok daha fazla ilgileniyorlardı.

Asya'nın iki ayrı bölgesinde, Çin-Hindi yarımadasında ve Orta Asya platosunda devrimci ilerlemeler kaydedilmekteydi. Amerikan yanlısı rejimlerin otuz yıllık mücadele sonucunda düşmesi ile birlikte, Vietnam, Laos ve Kamboçya savaşları 1975'de tepe noktasına erişti. Bu üç çatışma 1960 sonları ve 1970 başlarında ayaklanma hareketlerinin geri-planını oluşturmuştu, ve aynı anda meydana gelen çöküş ABD'nin çok pahalıya gelen müdahalesinden sonra, metropol ülkeler için gerçekleşen en dramatik gerileme sahnelerinden biri oldu. İki alternatif emperyalist stratejinin yenilgisi, gündemdeydi: Doğrudan ABD kuvvetlerinin müdahalesi (1965-73), ve Vietnam'daki ileri kuvvet rolünü, yerel ve diğer Asya birliklerine devretmeyi içeren Nixon doktrini (1973 - 75). Bir diğeri, III. Dünyadaki askeri yenilgileri, Moskova ve Pekin'le yapılan

anlaşmalar ve varolan çelişkiyi keskinleştirmek suretiyle telafi etmeyi amaçlayan Nixon-Kissinger girişiminin yenilgiye uğramasıdır: Bazı girişimler hiç başarı elde etmedi değil, ama yine de Vietnamlı devrimcileri denetim altına almaya yetmedi.

Herşeye rağmen, Çin-Hindi olaylarının ileri kapitalist ülkelerin hem sol hem sağ kanadı üzerinde ilk anda yaptığı politik etki suskunluk oldu. Amerikalılar için en önemli an birliklerinin geri çekildiği 1973 idi, Thieu'nun düştüğü 1975 değil. ABD savaş esirlerinin geri dönüşü, sonradan Eylemde Kaybolanlar yolu ile savaş aktüalitesini yitirmese de, savaşın sembolik olarak sona erdiğinin sembolik bir işaretiydi. İki yıl sonra Saygon düştüğünde, ABD'de geçici bir süre için egemen hava, Vietnam Syndrome'u* olarak bilinen, Üçüncü Dünya'da askeri serüvenlere girişme konusunda isteksizlikten ve Watergate Skandalı'nın çalkantılarından oluşuyordu: Tek ani ABD yanıtı, Kamboçyalıların zaten bırakmış bulunduğu 39 kişilik ABD mürettebatını kurtarmak için ABD'nin girişitiği ve 41 ABD askeri ile sayısı belirsiz Kamboçyalının öldüğü büyük bir önemi olmayan 14 Mayıs 1975'deki *Mayaguez* olayı idi. Çin-Hindi yenilgisinin çapı kademeli ABD geri çekilişinin yarattığı prestij düşmesi ile birlikte emperyalist bilinçliliği etkisizleştirdi, savunmaya itti. Ancak daha sonra önce Carter, daha sonra Reagan tarafından Çin-Hindi yenilgisine, ABD rolünün yeni bir görünümüyle karşılık verilecekti.[9]

Olay ile gösterilen tepki arasındaki bu karşıtlık, ABD'nin Orta Asya platosunda meydana gelen patlamalara gösterdi-

---

) Bir hastalığa ilişkin genel belirtiler için kullanılan İngilizce 'syndrome' sözcüğü, politik anıştırmalarda çokça kullanılan bir terim (çev. not.)

9) Vietnam sonrası ideolojik karşı-atak ve III. Dünyaya ABD'nin müdahale istekliliğine ilişkin dizginleyici öğelerin ortadan kalkması hakkında bakınız Chomsky, **Towards a New Cold War**, ve Klare, **Beyond the Vietnam Syndrome.**

gi tepkide de mevcuttu; yalnız burda karşıtlığın biçimi tersine işliyordu: ABD Çin-Hindine doğrudan müdahale etmiş, ama yenilgisinin ideolojik sonuçlarını geçici olarak bastırmıştı. ABD İran ve Afganistan'da savaşmadı, ama bu bölgelerdeki gelişmelere özellikle bu devrimlerin daha sonra ortaya çıkan iki sonucuna, yani Tahranda'ki rehineler bunalımına ve Kabil'deki Sovyet müdahalesine sözlü tepki gösterdi. Afganistan ve İran çok farklı ülkelerdi; ikisinde de Çin-Hindinde yer alan diğer üç ülkede Fransız sömürgeciliğinin yarattığı görece homojenlik bile mevcut değildi. Afganistan ABD'yle yakın ilişkisi 1950 lerde kesilen askeri ve ekonomik bakımdan SSCB yardımlarına önemli ölçüde bağlı yoksul bir monarşiydi. İran ise, ABD'nin bölge stratejisi açısından özel bir yeri bulunan ve hızla gelişen petrol üreticisi bir devletti.

İki devrim de hem ayrı hem de paradoksal bir farklılık taşıyordu: Afganistan'da komünist partinin denetiminde olan bir sol askeri darbenin iktidarı ele geçirişi İran'da ise aşırı-tutucu islami ruhban sınıfının liderliği altında aşağıdan bir yığın hareketi. Her ikisinde de Sovyet parmağı olduğu kehanetinde bulunulduysa da, bu müdahaleye ilişkin bir kanıt hiç bir zaman gösterilmedi. Oysa iki olay da, devrimci bunalımlar şeklinde olgunlaşan ülkeiçi gelişmelerin sonuçlarıydı: Afganistan açısından bir dış katalizör aranıyorsa, bu ABD ile sürdürdüğü ittifak ve ülkesine zorla kabul ettirdiği kapitalist dönüşüm modeli sonucu, kendi sonunu da hazırlayan İran Şahının bizzat kendisiydi.[10] Ne var ki iki devrim de ABD kamuoyunda, batıya yönelik saldırı şeklinde ele alındı ve bu algılayış biçimi de daha sonra meydana gelen olaylarla pekişti. Afganistan Komünist partisinin, alelacele girıştiği yukarıdan-aşağıya reform uygulamasının apar topar hızlı niteliği, Pakistan'dan gelen karşı-devrim kışkırtması ile birleşince, Aralık 1979 da gerçekleşen Sovyet müdahalesini, diğer bir deyişle dramatik uluslararası sonuçları olan işgal operasyonu-

10) Selig Harrison, 'Kremlin değil, Şah Afgan darbesini başlattı', **Washington Post**, 13 Mayıs 1979.

nu doğuran bunalıma yol açtı. Bu harekat, bir önceki ay İslamcı militanlar tarafından ABD elçiliğinde 1981 Ocağına kadar rehin tutulan ABD diplomatları olayının hemen üzerine gelmişti.

Üçüncü Dünya'da yükselen bu isyan dalgasının diğer gelişmeleriyle karşılaştırılmayacak derecede önemli olan, Orta Asya'daki bu iki olayın, ABD askeri gücünü Üçüncü Dünyaya yeniden sokma nedenini meşru kıldığı iddia edilecekti. Birinci olayın Sovyet etkinliğinin uzun süredir kabul edildiği bir ülkede meydana gelmiş olmasına, diğer olay olan rehineler bunalımı da, hangi tarihsel perspektiften bakılırsa bakılsın, daha alt dereceden bir önem taşımasına rağmen, bu iki olay tırmanan soğuk savaş atmosferinde oldukça önemli yer işgal ettiler. Sanki Çin-Hindi ve Angola'da yaşanan yenilgiler nedeniyle bastırılan yılgınlıklar, baskının artırdığı bir güçle Babrak Karmal ve İmamın çizgisinde yer alan öğrencilere çevrilmişti. Rehine bunalımına gösterilen reaksiyon ne kadar kendiliğinden olsa da, o dönemde zaten mevcut olan soğuk savaş atmosferinden ayrı düşünülmemeli. 1968 de Kuzey Kore, istihbarat toplayan bir ABD gemisi olan *Pueblo*'yu ele geçirip, 83 mürettebatını oniki ay alıkoyduğunda, ABD'de hiç de benzeri bir gürültü kopmamıştı, hatta mürettebatdan bir kişinin öldürülmüş ve dördünün de yaralanmış olmasına rağmen.

Şimdiye kadar, patlamaların yer aldığı dört coğrafi odak noktasına değinildi: Afrika Boynuzu, Güney Afrika, Çin-Hindi ve Orta Asya. Ancak bir devrimin patlak verdiği ve ABD stratejik düşünüşünde, 1960'ların başından beri denetim altında tutulduğu halde, tam olarak henüz dindirilemeyen iyileşmemiş olan en derin yaranın açıldığı bir beşinci bölge daha bulunuyordu: Orta Amerika. Küba ABD için hep bir tedirginlik kaynağı olarak kalmıştı ve Domuzlar Körfezinin acısını çıkarmak için adaya yeni bir askeri saldırı olasılığı, uzun - vadeli emperyalist çıkarların bir unsuru olarak kaldı.[11] ABD

11) 1981 de kongre üyelerine hitaben yaptığı bir konuşmada, o zamanki Dışişleri Bakanı Alexander Haig'in, yıllarca, Fidel

strateji tartışmalarına Orta Amerika boyutu, 1976 dan 1978 e kadar tartışıları ve II. Soğuk Savaşın prodromal* belirtilerinden biri olarak kabul edilen Panama Kanalı Anlaşması konusu ile yeniden girmişti. Orta Amerika'da meydana gelen olayların yarattığı panik genel olarak Güney Amerika'nın, özel olarak Meksika ve Karaiblerin, ABD kapitalizminin 1970 lerdeki global çıkarları açısından daha büyük önem kazanmaları nedeni ile pekişti. Gerilla hareketlerinin yenilgiye uğratılması, Şili'de Unitad Popular hükümetinin yıkılması, güneyin güçlü ülkesi Brezilya'nın rolü, önceleri, ABD egemenlik sahasının Latin Amerika kanadının herhangi bir yerden farksız derecede güvenlik içinde olduğunu gösterir gibiydi. Ancak 1979 da meydana gelen iki gelişme bu görüntüyü değiştirdi: 1979 Temmuzunda Nikaragua'da Sandinist hareketinin zaferi ve bundan önce, aynı yılın Mart ayında, Grenada'da New Jewel Hareketinin gerçekleştirdiği başarılı ayaklanma. Bu iki olay, Orta Amerika'yı 1970 lerin sonlarında görülen Üçüncü Dünya devrimci patlamalarının yer aldığı beşinci bölge yaptı. Gerçekten de Meksika'nın gelişen ekonomik statüsü de eklendiğinde, ABD'nin burnu dibinde, geçmişte bir sürü müdahale yaşamış bir bölge olan Orta Amerika, dünyanın diğer yerlerinden daha hareketli bir bölge oldu. Carter'in III. Dünya ihtiyat politikasını değiştirerek askeri rejime yardımı artırdığı El Salvador bu bölgede yer alıyordu ve Reagan yönetimi yeni ileri hamleler için tüm bu bölgeyi baştan aşağı bir deneme sahasına çevirecekti. Orta Amerika hem kendi hesabına, hem de, başka yerlerde, özellikle Basra Körfezinde, ABD çıkarlarına doğrudan bir tehdit yöneltildiği takdirde girişilecek eylem açısından önem taşımaktaydı.

Castro'nun hâlâ Küba'da iktidarda olduğu gerçeğinin verdiği rahatsızlıkla gece yatağa yattığını söylediği kaydedilmişti. Haig 'Bu konuyla ilgili şimdi birşeyler yapıyoruz' diyordu.

*) Bir hastalığın ilk belirtisi için kullanılan tıbbi bir terim (Çev. not.)

TABLO ALTI

Üçüncü Dünyada Devrimci Ayaklanmalar

1974 — 1980

	Ülke	Olay	Tarih
1.	Etiyopya	Haile Selassie'nin devrilmesi	12 Eylül 1974
2.	Kamboçya	Kızıl Kemerlerin Phnim Penh'i ele geçirişi	17 Nisan 1975
3.	Vietnam	NLF Saigon'u ele geçiriyor	30 Nisan 1975
4.	Laos	Pathet Lao devlet yönetimine geliyor.	Mayıs 1975
5.	Gine-Bissau	Portekiz'den bağımsızlığı kazanma	9 Eylül 1974
6.	Mozambik	Portekiz'den bağımsızlığı kazanma	25 Haziran 1975
7.	Cape Verde	Portekiz'den bağımsızlığı kazanma	5 Temmuz 1975
8.	Sao Tome	Portekiz'den bağımsızlığı kazanma	12 Temmuz 1975
9.	Angola	Portekiz'den bağımsızlığı kazanma	11 Kasım 1975
10.	Afganistan	PDPA askeri darbesi	27 Nisan 1978
11.	İran	Humeyni hükümetinin kurulması	11 Şubat 1979
12.	Grenada	New Jewel Hareketi iktidara geliyor.	13 Mart 1979
13.	Nikaragua	FSLN Managua'yı ele geçiriyor.	19 Temmuz 1979
14.	Zimbabwe	İngiltere'den bağımsızlığı kazanma	17 Nisan 1980

DEVRİMLERİN ÇEŞİTLİLİĞİ

Bu ondört rejim değişikliği, farklı politik özgünlüklere sahip bulunmakta ve oldukça belirgin politik eğilimleri, toplumları ve dönüşüm düzeylerini kapsamaktaydı. Bir bütün olarak

etkileri, kuşkusuz, ileri kapitalist ülkeler üzerinde alarm yaratıcı nitelikte olmasına rağmen, sebepleri, politik özgünlükleri ve karşılaştıkları yenilgilerin metropolitan ülkelerce yanıtlanış tarzları dikkate alındığında, tek tek parçaların daha ayrıntılı bir analizi gerekli olmaktadır. Tek bir dönem içinde ortaya çıkarak, III. Dünyadaki karışıklıkları oluşturmak gibi ortak bir özellik dışında, bu ondört olay, yürütülüş biçimleri ile büyük ölçüde farklılık arzetmekteydi. Sekizi, yabancı destekli rejimlere karşı uzamış sürekli kır gerilla savaşlarının bir ürünü idi (Vietnam, Laos, Kamboçya, Angola, Gine-Bissau, Mozambik, Nikaragua, Zimbabwe). Biri, bir yıl kadar süren yoğun kentsel protesto eylemlerinin sonucunda gerçekleşti (İran). İkisi, merkezde meydana gelen bunalım sonucu sömürgeci iktidarın zayıflamasını izleyen kitlesel hareketlenmelerle oluştu (Sao Tome, Cape Verde). Bir tanesi, zayıf bir devlete karşı ani bir silahlı başkaldırının sonucunda gerçekleşti (Grenada). İkisi, uzayıp giden politik bunalımlar bağlamında gerçekleşen darbelerden kaynaklanıyordu (Afganistan, Etiyopya).

Bu devrimlerin dördünde, komünist partiler öncü rolü oynadı (Vietnam, Kamboçya, Laos, Afganistan). Birinde sağcı dinsel populizm ideolojisi ve örgütleri egemendi (İran). Diğer dokuzunda, radikal milliyetçilikle sosyalizmin değişik karışımları, bir yerde, 'Marksizm-Leninizm'e uzun-vadede bağlanma açısını da koruyarak, bir araya geldiler. Hepsi gerçekleştirdikleri sürecin «devrim» olduğunu iddia ederken, devrimci sosyalist partilerin iktidarı kazanarak, programlarını hayata geçirecek tarzda ilerleme kaydettikleri yalnızca Vietnam, Laos, Kamboçya ve Nikaragua'ydı. Diğer yerlerde gerçekleşen değişik derecelerdeki toplumsal dönüşümler, karışıklıkları da beraberinde getirmiş, ya da bu karışıklıklarla sonradan karşılaşmak durumunda kalmışlardı; ama bunlar, en azından başlangıçta, sosyalist devrimin geliştiğine ilişkin tanıma uygun bir biçimde değillerdi. En ileri radikal milliyetçi güçler Angola, Mozambik ve Etiyopya'da bulunmaktaydı: Buralarda sermayenin yönetimi sürekli olarak zayıflatılıyordu.

Yine de, tüm farklılıklarına rağmen, bu karışıklıkların önüçü, gelecekteki olası ilgi alanlarını sınırlayan ortak bir özelliğe sahip bulunmaktadırlar. Bu ayırdedici özellik, karşılarına dikildikleri egemenlik biçimlerinin III. Dünyada hızla azalmakta olduğu gerçeğidir. Afrika'da Portekiz sömürgeciliği ve Rodezya'da beyaz azınlık rejimi, Güney Afrika istisna olmak üzere, türlerinin kıtadaki son örnekleriydi. Afganistan ve Etiyopya hükümetleri, coğrafi konumlarından ötürü kapitalizmin saldırılarına bir ölçüde dayanabilmiş kapitalizm-öncesi monarşilerdi. Grenada'daki Gairy ve Nikaragua'daki Somoza hükümetleri, öteki sömürge-sonrası devlet tiplerine daha yakındılar, ama içeride dar toplumsal tabanlara sahip bulunuyorlardı ve kendilerini kabul ettiriş düzeyleri düşük olduğundan eksikliğini duydukları besleyici destek için dışa bağımlıydılar. Üç Çin-Hindi devrimi toplumsal olarak devrimciydi; ama Fransız yönetimine karşı başlamış olan ve ABD müdahalesi sonucu anti-emperyalist boyut da kazanmış olan anti-sömürgeci mücadelelerin devamı olmuşlardı. Kısacası, sömürge dünyasının bu «üçüncü» ayaklanma, «dalgası» süreç içinde eski sömürge ve pre-kapitalist düzenlerin son kalıntıları ile karşılaştı. Esinlendikleri ideolojilerin bütün ileri özelliklerine rağmen, çoğu, nispeten arkaik koşullarda yer aldı. Anti-sömürgeci isyan ve kapitalizm-öncesi monarşilerin yıkılması, gelecekte görece olarak çok az sayıda karışıklığın ortaya çıkmasının temelini oluşturacaktır.[12]

---

12) Nepal, kapitalizm-öncesi monarşinin iktidarda kaldığı tek somut devlet olmaya devam etmektedir; oysa daha da önemli bir diğer devletin, Suudi Arabistan'ın yönetici hanedanı da ülkenin zenginlikleri üzerinde egemenliğini sürdürmek için kapitalizm-öncesi yükümlülükleri ve ideolojik denetim mekanizmalarını kullanmaktadır. Ancak Suudi monarşisi, uzun zamandır varolan bir rejimin kutsal bir kalıntısı değil, 1920'lerde meyvesini veren modern devletler oluşturma hareketinin bizzat yarattığı bir yapıdır. Bazı 1970 devrimlerinin ikili karakteri için, Fred Halliday ve Maxine Molyneux, **The Ethiopian Revolution**, Londra 1982, sa. 13-25.

İran devrimi, hızlı kapitalist dönüşüm ve fiili politik bağımsızlık bileşenlerinden oluşan oldukça farklı bir toplumsal çerçevede gerçekleştiği bir istisnaydı. İran devriminin yeniliği, çelişkili bir paradoksa dayanıyor: bir yanda, modern devrim tarihinde ilk kez kuşkuya yer bırakmayacak denli dinsel, ilerleme fikirlerine alabildiğine derin düşman olan ve kararlı biçimde gerileticı bir ideolojiye ve önderliğe sahip olması; diğer yanda, devrimin meydana geldiği sosyal doku ve başarısının niteliğinin diğer patlamalara kıyasla çok daha 'modern' olması. En önemlisi, devrimin, bu şekilde gerçekleşen ilk III. Dünya devrimi olarak özellikle kentlerde gerçekleşmiş olmasıydı. Bu devrimin mücadele araçları olan kitle gösterileri ve genel siyasi grev, normal olarak gelişmiş kapitalist ülkelerdeki çelişki bağlamında düşünülebilinecek türdendi. Nüfusun yüzde 50 sinden fazlasının kentleşmiş ve kişi başına gelirin 2000 $ den fazla olduğu bu ülke, sosyo-ekonomik yönden 1917 nin Rusya'sı ya da 1949 un Çin'inden çok daha fazla 'gelişmiş' bulunuyordu. İran devriminin asıl özgünlüğü işte bu (tutucu - reactionary) ve 'modern' iki özelliğin bileşiminde yatmaktadır. Bu devrime, diğer üçüncü isyan dalgalarından farklı bir politik karakter kazandıran şey de bu iki boyut olmuştur.[13]

Bu devrimler, önem sırası itibarıyla da, dikkate değer değişiklikler gösterirler. Dördü, az nüfuslu, stratejik yönden pek fazla önem taşımayan devletlerde gerçekleşti: Sao Tome, Cape Verde, Guinea-Bissau, Grenada.[14] On büyük devrimden en önemlisi Vietnamdı, çünkü bunda ABD en büyük yenilgisini tatmış ve en yüksek bedeli ödemişti: 50.000 insanın ölümü, bir onyıldan fazla süren katılımın dev ekonomik maliyeti, karşı-devrimci zafer türünden bir yükümlülüğün iflas edişini de beraberinde getiren prestij kaybı. Vietnam

13) Bu görüşü **Journal of International Affairs**, Güz-kış-1982/3'de yer alan 'Dinsel Popülizm ve Eşitsiz Gelişme İran Örneği' yazısında daha da geliştirdim.

14) Bu dört devletin 1979 nüfusları şöyle: Sao Tome, 82.000; Cape Verde, 328.000; Guinea - Bissau, 928.000; Grenada, 107.000.

ABD'de, başkanlık konumunun itibarını yitirmesi anlamında, giderilmesi yıllar alacak politik bir bunalıma yolaçtı ve Üçüncü Dünyaya müdahale etmeye karşı olan tarafları bertaraf etmek 1980'lere kadar ancak mümkün olabildi. Uluslararası alanda, ABD'nin büyük kapitalist rakipleri ile olan karşılıklı ilişkisini zayıflattı ve III. Dünyanın diğer yerlerindeki devrimci güçleri yüreklendirici bir öge oldu.

ABD için stratejik yönden önemli diğer üç yenilgi, Angola, İran ve Nikaragua idi. Angola'nın önemi şurda yatıyordu: ABD'nin örtülü, Güney Afrika ve Zaire'nin açık müdahalelerine karşılık olarak Küba Kuvvetleri, Afrika kıtasındaki devrimci güçlere destek eylemlerinde bulunmak üzere Sovyet korunması altında buraya nakledilmişlerdi. Amerikan stratejistleri bu durumu önemli bir gelişme olarak görmekte haklıydılar, çünkü ABD'nin karşısında yer alan güçlere, uzun süre batının tekelinde kalmış bazı stratejik hareketlenme olanakları tanınıyordu. Eğer son Vietnam yenilgisinin çanı bir kaç ay öncesinde ABD politikası üzerinde çalmamış olsaydı, Kübalıların Angola'ya girme kararı almaları ve gerek denizde gerek havada hiçbir doğrudan ABD müdahalesi ile karşılaşmamış olabilmeleri kuskusuz tartışma götürürdü. İran yenilgisi iki bölüme ayrılmaktaydı: Şahın düşüşü (Ocak 1979) ve ABD'li rehinelerin göz altına alınması (Kasım 1979). İki olay da, sağlam bir bölgesel güç ve bir batı müttefiği olan Şahın yaratılmasında o denli emek sarfedilmiş bir bölgede ABD politikasının zayıflığının işaretiydi. Nikaragua, bir zamanlar, ABD'nin Panama kanalının yerini alacak ikinci bir kanal inşa edeceği ülke olarak seçilmişti, ve Somoza Washington'un III. Dünyadaki en yakın müttefiklerinden biri sayılırdı. Ancak, ufak çaplı nüfusu gözönüne alındığında, Nikaragua diğerlerine kıyasla önemi daha az olan bir ayaklanma yaşadı. Yine de, Nikaragua Latin Amerika yurdunda, o zamana değin Küba ile sınırlı kalmış devrimci hareketin ilk önemli uyarlamasını gösteriyordu. Dahası, gittikçe daha fazla tehlike teşkil eden bir bölgede, Orta Amerika'da yer almakla, III. Dünya devrimi tehlikesini ABD'ye coğrafi açıdan daha da yakınlaştırmış oldu. Orta Amerika'daki toplumsal düzen

karışıklıkları, ABD politik tartışmasında yasadışı göçmen konusuna bağlandı ve sağda yer alan demogoglar, Özgürlük Ülkesine dökülen solcu ajitatörlerin 1920'lerden kalma korkulu kehanetlerini hortlattı.

Bu devrimlerin ABD üzerindeki siyasal etkisi her zaman gerçek önemleri ile orantılı değildi. Vietnam'ın etkisi bizzat savaş süresince hissedildi, ama, 1973 geri çekilişinden sonra bir süre için bu etki bastırıldı. Ancak 1982'de, ABD geri çekilişinden neredeyse bir on yıl kadar sonra, Washington'da Amerikalı ölüler için bir abide dikildi. Afrika'da uzun zaman ABD müttefikliği yapmış olan Etiyopya monarşisi 1974'de devrildiğinde, hemen hiç anında karşılık verilmedi: Bu karşılık ancak 1977 Küba müdahalesi ile kendini gösterdi. ABD kamuoyunda en fazla karşılık olay, görece önemsiz bir olay olan Amerikalı rehinelerin 1979 Kasımında alıkonulması olayıydı. Bunun, diğer herşeyden daha fazla dikkatleri üzerinde topladığı nokta, ABD'de artık kaybolduğuna inanılan politik iradeydi. Sağcı yorumcular, Şahın düşürülmesi konusunda suçu Washington'un zayıf iradesine atmışlardı zaten, ama, rehinelerin alıkonulması, ancak başarısız bir kurtarma operasyonunun gerçekleştirildiği Nisan 1980'de geçici olarak denetim altına alınan ABD'deki yaygın popüler şovenizm dalgasını dizginleyemedi. Humeyni rejiminin toplumsal anlamda tepkici politikaları ve kendi halkına karşı uyguladığı baskı ve zorbalık, dışarıda da bir çok ülkeyi kendisinden soğuttu.

Yalnız bir başka ülke, Amerika'nın tehditkar Üçüncü Dünya imajında gerçekten merkezi bir yer tuttu; bu ülke Afganistan'dı. Afganistan'ın etkisi, 1978 Nisanında komünist bir iktidarın yönetime gelmiş olması değildi: ABD, uzun zamandan beri Afganistan'ın Sovyet etki alanında yer aldığını kabul etmekteydi.[15] Afganistan, Aralık 1979 da Kabil rejimine

15) Leon Poullada, 'Afganistan ve Birleşik Devletler: Kritik Yıllar', **Middle East Journel**, Bahar 1981: Poullada 1950 başlarını ele alıyor. Batılı hükümetler Nisan 1978 komünist darbesinden çıkan hükümeti tanımaya oldukça istekliydiler: ABD, İn-

destek olmak için onbinlerce Sovyet askeri Afganistan'a gönderildiği zaman olay haline geldi. Politik düzen değişikliğinden çok, Sovyetlerin konuyla alakası, uzaklardaki bu Orta Asya devletini ABD stratejik ilgi alanının ön saflarına yerleştirdi. Üçüncü Dünya devrimleri, ABD üzerindeki doğal etkilerinin çok ötesinde, aynı zamanda Üçüncü Dünya etkinliği için planlı bir Sovyet girişiminin ürünleri olarak değerlendirildiler.

SOVYET MÜDAHALESİ : MİT ve GERÇEK

Çoğu batılı yorumcunun katıldığı ortak yanıt, yeni devrimler dalgasının sorumluluğunun Sovyetler Birliği'ne ait olduğu şeklindeydi ve Üçüncü Dünya'daki ayaklanma olaylarında, detantın SSCB tarafından ihlali sözkonusu edilmekteydi. Üçüncü Dünya için sözü edilen bu Sovyet maceracılığı ve saldırganlığı ithamı, hem ABD politikasını çizenlerin yüzyüze geldikleri çeşitli düzen değişikliklerine açıklama getirmeye, hem de bir ögesini SSCB'nin halihazırda askeri üstünlüğe sahip olduğu suçlamasının oluşturduğu ithamın diğer ögesini temin etmeye hizmet etmekteydi. Bu iki konu birlikte, II. Soğuk Savaşta yenilenen karşılaşma çağrısının ana temalarını oluşturmaktaydı.[16]

Böylelikle, Sovyetlerin askeri üstünlük girişimleri konusunun yanı sıra, III. Dünya ile ilgili olarak üç belirgin suçlamada bulunulmaktaydı: 1) SSCB, SALT görüşmeleri ve ticari ilişkilere karşılık, III. Dünyadaki status quo'yu kabullenmeyi reddederek anlaşmalarla sağlanmış özel bir nizamını ihlal etmektedir; 2) Sovyetlerin III. Dünyada yürüttükleri eylemler, yayılmacı ve suç niteliğindedir, batılı devletlerin bağ-

giltere ve diğer NATO ülkeleri Nur Muhammed Taraki Hükümeti ile diplomatik ilişki kurmuşlardı. Ne zaman ki, Sovyet güçleri müdahale etti, bu politika değişti.

16) Benim **Threat from the East? Soviet Policy from Afganistan and Iran to the Horn of Africa**, Penguin Yayınları, Londra 1982; aynı zamanda ABD'de basılan **Soviet Policy in the Arc of Crisis**, Institute for Policy Studies, Washington 1981.

lı olduğu 'kurallar'ı ihlal etmektedir; ve 3) Sovyet politikası 1970'ler boyunca, yeni askeri kapasitesinin bir sonucu olarak değişmiştir, daha saldırgan ve yayılmacı olmuştur.

Bunlara karşılık, alternatif tartışma noktaları önerilebilinir:

1) 'Detantın ihlali' suçlaması, SSCB'nin III. Dünyada süregelen batı hakimiyetini kabullenmesi gerektiği inancından doğmaktadır ve bu, detantın en yüksek noktasında olduğu dönemde bile Moskova'nın kabule yanaşmadığı bir noktadır.[17] 2) Suçlu ve yayılmacı tavır suçlamasının, uzun bir dönem III. Dünyada askeri müdahaleler, ekonomik sabotaj ve suikast girişimleri gerçekleştirmiş devletlerden gelmesi gariptir. 3) 1970'lerde Sovyet politikasında değişim olduğuna ilişkin itham, bazen bu değişikliği motive etmesi düşünülen dahili eğilimlerle ilişkili olarak yapılmaktadır: Liderlik kurumunun yaşadığı gerilimler, petrol ihtiyacı, genel ekonomik zorluklar. Göreceğimiz gibi bu tür kendine özgü açıklamalar, analitik gücü ihmal etmektedir. SSCB'nin artan stratejik gücü, ileri hava ve deniz olanakları ile birlikte Sovyet liderliğine, önce-

17) Bazı Amerikalı yazarlar, 1972'de, ABD ve SSCB'nin Üçüncü Dünyaya ilişkin ortak bir hareket nizamına imza attıklarını ve bu nizamı sonradan Rusların ihlal ettiğini öne sürmektedirler. 'ABD-Sovyet İlişkilerinin Ana İlkeleri' olarak bilinen bu anlaşmanın ayrıntıları, Henry Kissinger'in **The White House Years**, Boston 1979 sa. 1250'de verilmektedir. Bunlar, iki taraflı kendine hakim olma ihtiyacını, ve tek yanlı olarak avantaj elde etmek için gerilimleri sömürmeye çalışmanın dıştalanmasını ihtiva etmekteydi. Kissinger'in de işaret ettiği gibi, bunlar, SALT türünde yasal bağlayıcılığı olan anlaşmalar değildi ve iki tarafın da daha sonraki yıllarda bunlara fazla saygılı davrandığı söylenemezdi. ABD'nin bu anlaşmayı nasıl yorumladığına ilişkin aydınlatıcı bir gösterge, ABD delegasyonunun SSCB'den ayrıldığı gün ortaya çıktı. Nixon Moskova'dan Tahran'a uçtu ve Sovyetlerin desteklediği komşu Irak hükümetine karşı Kürt gerillaların kullanılacağı gizli bir eylem için İran Şahı ile gizli bir anlaşmaya varıldı. (Tad Szulc, **The Illusion of Peace**, New York 1978, sa. 582-587).

ki liderlerin uzun zaman yalnızca teoride değindikleri 'enternasyonalist' yükümlülüğü pratik olarak yerine getirmesi anlamında Üçüncü Dünyada daha etken bir rol oynama olanağı kazandırmaktadır.

SSCB gerçekten de III. Dünya'daki yeni karışıklık dalgasında önemli bir rol oynadı; değişen uluslararası güç dengesi, öteki türlü batı karşı-atağı karşısında yalnız kalacak olan hareketlerin yüreklendirilmesine ve güvence altına alınmasına yardım etti. Bazı gerilla güçlerine askeri destek sağlandı; devrimci devletler, bir kez kuruldular mı, SSCB tarafından stratejik korunma altına alındılar. Vietnamlıların Sovyet yardımı olmadan zafere ulaşabilecekleri, ya da Küba, Güney Yemen, Etiyopya, veya Afganistan'ın Sovyet desteği olmadan varlıklarını sürdürebilmeleri pek mümkün olmayan bir konudur. Yine de, bu tür bir rolün üstlenilmesi, daha çok, SSCB'nin denetiminin ötesinde kalan bir başka olaya bağlı olmak durumundadır. Bu durum, sözkonusu belirgin ülkelerdeki politik ortamların evrimidir. Sovyet politik ve iktisadi hayatının gerçekleri, 1960'ların ortalarından itibaren varolan bir sürekliliğe ve tutarlılığa işaret etmektedir. Dünya çapında toplumsal çatışmada önde gelen ani değişiklikler, III. Dünya ülkelerinin *kendi içinde* ve Sovyet politikasının sonucu olarak değil, ABD'nin bu gelişmelere karşı geliştirdiği karşılıkların sonucu olarak oluşmuş oldu.

Bu üç mesele, SSCB ile bütün bütüne eşitlik anlamında bir şeyi kabule yanaşmayan batı yadsımacılığının varlığını ortaya çıkarmıştır. Nasıl Sovyet askeri gücünün daha büyük boyutlara ulaşması üstünlüğe yönelik bir girişim olarak tanımlanıyorsa, III. Dünyadaki Sovyet faaliyetinin derecesi de Detantın ihlali olarak ele alınmaktadır. Her iki durumda da, Sovyet 'üstünlüğü' tanımlaması, gerçekte kendini yenilemiş batı üstünlüğüne, gerek askeri denge alanında, gerek uluslararası etki alanında destek olanaklarını harekete geçirmek için bir fırsat anlamını taşımaktadır. Batı, 1970'lere kadar, hem stratejik nükleer alanda, ve hem de III. Dünyadaki güç gösterisinde üstünlüğe sahipti, ama her iki alandaki üstünlü-

ğü de o onyıl içinde eridi. II. Dünya Savaşı sonunda, stratejik nükleer güç ile uluslararası politik güç arasında oluşturulan ilişki kopmuş görünüyordu. Her iki sorunu da, ABD'nin karşılaştığı sorunların kaynağını teşkil eden olası bir Sovyet tehdidi şeklinde ortaya koymak, batılı hükümetlere daha kolay geldi ve bunun çözüm getireceğine inanıldı.

Bu ondört durumdan üçünde, Sovyet askeri etkisi gerçekten önemli bir rol oynadı: Angola ve Etiyopya'ya, Sovyet danışmanlarınca, silah tedariği ve stratejik güvence şeklinde yapılan yardımlarla; ve 1979'da Afganistan rejimine destek olmak için Sovyet güçlerinin doğrudan müdahalesi ile. Yine de, bu durumlar için Sovyet etkinliğinin derecesi abartıldı. Etiyopya'da da, Afganistan'da da, Sovyet yanlısı rejimler zaten iş başındaydı: Sovyet rolü, bu rejimleri iktidara getirmek için değil, alaşağı edilmelerini önlemek içindi. Angola'da Sovyetlerin Küba keşif birlikleri ile bağlantılı olarak MPLA yanında müdahalede bulunmaları, eğer MPLA, güneyde Güney Afrika ve müttefiklerinden ve kuzeyden Zaire, CIA ve onun Angolalı işbirlikçilerinden gelen saldırılarla karşılaşmamış olsaydı, gerekmeyecekti. Bu durumların hiçbirinde, Sovyetler, devrimci değişimleri başlatmak anlamında belirleyici bir askeri rol üstlenmediler.

1970'lerin son bölümünde, Afrika ve Orta Amerika'nın asıl gerçek bunalımları, Rusların genel bir III. Dünya hamlesi olarak ele alınan ve Washington'un Sovyet ya da Küba parmağı olduğu yollu kehanetlerde bulunduğu bir dizi olay ve sahte bunalımın eşliğinde geldi. Aynı durum, komşu Angola'dan gelen gerilla hareketleri dolayısiyle Küba'nın sorumlu tutulduğu Zaire'nin Shaba bölgesinde 1977 ve 1978'deki iki ayaklanma için de geçerliydi. Carter yönetimine, karşılık vermesi için makul bir zemin hazırlayacak çarpıtılmış bir raporun ABD yönetimi tarafından hazır edildiği Şubat 1979 Kuzey Yemen bunalımı konusunda da benzer şeyler geçerliydi.[18] Nitekim koro şeklinde yükselen alarm eğilimi, ABD yö-

18) 1978 Zaire bunalımında ABD iletişim araçlarının nasıl kullanıldığına ilişkin, David Paletz ve Robert Entman, **Media,**

netiminin Küba'da 3000 askerden oluşan bir Sovyet tugayını 'keşfettiği' Eylül 1979'da en uç noktasına ulaşmıştı; bu konu hem o sırada Havana'da yapılmakta olan Bağlantısızlar Hareketinin altıncı zirvesini kötülemek, hem de senatonun SALT II üzerine yürüttüğü tartışmayı sabote etmek için kullanıldı.[19]

Ne var ki, «Sovyet Tehdidi» suçlamasının asıl hassas noktası, Karaibler ya da Orta Afrika'da değil, İsrail ve petrol gibi iki kritik konunun bir arada yer aldığı Orta Doğu'da yatmaktadır. 1970'lerin sonlarına kadar ABD'li stratejistler, ABD'nin Sovyetlere karşı verdiği mücadelenin odak noktasının Körfez olması gerektiğini savunmuşlardı: «Körfez, hemen hemen 1940'ların Avrupası kadar kesin bir biçimde, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği arasındaki çelişkinin can alıcı kaynağını oluşturmaktadır. Avrupa'da savaşın ve yenilginin sonucunda ortaya ne çıkmışsa, Orta Doğu'da da, bir zamanlar bölgeyi denetleyen gücün çekilmesinden ve sonrasında

---

Power, Politics, Londra 1981, sa. 221. Kuzey Yemen'le ilgili olarak o zamanki Kuzey Yemen Askeri Ataşesi Yarbay Ruskiewicz'in demeci. Yarbay, Kongre üyelerinden oluşan bir topluluğa, çarpışma haberlerinin şişirme olduğunu, üstlerinin kendisine güvence verdiğini söylemişti: «Eğer o belirli zamanda Yemen diye bir yer olmasaydı dahi, yaratılacaktı.», ve devam ediyordu: «Bana öyle geliyor ki, Vietnam'daki katılımımızı, hiç bir zaman olmamış bir olaya, Tonkin Körfezinde bir Amerikan savaş gemisine saldırılması olayına dayandırarak korkunç boyutlara vardırdık. Yemen'de olanı da, Tonkin Körfezi olayının Orta Doğu versiyonu olarak görmekten kendimi alamıyorum.» («ABD Basra Körfezi'nin Yer Değiştiren Kumlarında İzini Nasıl Kaybetti Yemen Arap Cumhuriyeti'nin Sancılı Tarihinden Bir Kesit» **Armed Forces Journal**, Eylül 1980, sa. 72).

19) Gerçekte, ABD yönetimi, Küba'daki Sovyet askerlerinin 1979'da, 1960 başlarındaki mevcudun onda biri düzeyinde olduğunu saptamıştı. Carter'in kendisi de bunu kabul ederek, görüldüğü gibi ülkemize karşı bir tehdit teşkil etmemekte, Sovyet yükümlülüğünün bir ihlali de sayılmamaktadır», demekteydi. Jimmy Carter, **Keeping Faith**, Londra 1982, sa. 263.

ABD'nin boşluğu doldurma girişiminin kabul edilmeyişinden aynı sonuç, ortaya çıktı.»[20] Körfez petrolü üzerindeki bu gerginlik, SSCB'yi, İsrail'e karşı kazanılan Arap başarılarından giderek daha çok sorumlu tutan bir duyguyu da beraberinde getirdi. Bazı yazarlar, detanta indirilen ilk darbenin Ekim 1973'deki Arap saldırısı olduğunu ve Etiyopya'dan Nikaragua'ya kadar uzanan diğer olayların bu tarzı izlediğini özellikle ileri sürdüler.[21] Aslında bu son derece temelsiz bir suçlamaydı: Ekim 1973 de Mısır'ın İsrail'e karşı başlattığı saldırıda SSCB'nin kışkırtıcılığı olduğu, ya da hatta Arap planlarını önceden bildiği yolunda dahi şu ya da bu şekilde hiçbir kanıt mevcut değildir.[22] Aslında olan, ABD'nin, Sedat'tan gelen ricalara rağmen, Orta Doğu'da inisiyatifi ele geçirmesinin sürekli kabul edilmeyişi sonucu, Mısır'ın saldırıya geçmesidir. Buna rağmen, üçüncü dünyada ABD müttefikleri üzerindeki Sovyet planlı saldırısı miti, barajdaki ilk çatlak olarak Çin - Hindi'nin pirinç tarlalarını ya da Etiyopya yaylalarını değil, burasını, Süveyş Kanalı kıyılarını göstermektedir.

ABD etkinliğine karşı gelen bu engellere rağmen, dünya politikasının genel denge grafiği batı lehinde seyretmeye devam etti. SSCB ile 1960 ve 1980 de etken biçimde ittifak halinde olan devletler arasında nüfus ve strateji yönlerinden yapılan GSMH karşılaştırmaları, SSCB'nin ilk dönemlerinde sonraki dönemlerine göre daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.[23] 1970'lerin ikinci yarısında kazanılan hiç bir şey.

---

20) Robert Tucker, «Amerikan Gücü ve Basra Körfezi», **Commentary**, Kasım 1980.

21) Örneğin, Robert Tucker, «Amerikan Gücünün Amaçları **Foreign Affairs**, Kış 1980-81; Richard Lowenthal, «Bozulmuş Denge», **Encounter**, Kasım 1980.

22) Karen Dawisha, **Soviet Policy Towards Egypt**, Londra 1979; William Quandt, «Ekim Orta Doğu Savaşında Sovyet Politikası», **International Affairs**, Temmuz ve Ekim 1977.

23) 1958'de SSCB etkenliğindeki Sovyetlerin-dışındaki ülkeler dünya nüfusunun yüzde 31'ini, GSMH'nın yüzde 9'unu oluşturuyorlardı. 1979'da rakamlar sırasıyla, yüzde 6 ve yüzde 5'ti. («Sovyet Jeopolitik Momentumu: Tehlike Miti mi?», De-

dünyanın en kalabalık devleti Çin, ve Arap dünyasının en gözde ülkesi Mısır'la kopan ilişkilerin yerini tutamadı. Yaklaşık yüz dolayında Üçüncü Dünya devleti içinde SSCB'nin yükümlü müttefiği olarak görülebileceklerin sayısı onbeşten daha azdır.[24] Bu devletlerin çoğu ekonomik sorunların burgacında kıvranırken SSCB onlara yalnızca ufak bir yardım sunabilirdi. Yine de, devrim dalgasının bu birleşik etkisi, ABD stratejik düşüncesine bunalım tohumları ekmekten geri kalmadı ve zaten diğer faktörlerce de teşvik edilmiş olan İkinci Soğuk Savaşa sürüklenme eğilimini kuvvetlendirmiş oldu.

---

fense Monitor, Savunma Enformasyon Merkezi, Ocak 1980). Bağımsız İngiliz televizyonunun 1981'de yaptığı stratejik güç taraması aşağıdaki karşılaştırmaları ortaya koymuştu: SSCB'nin Avrupa dışında 11 önemli müttefiği, ABD'nin ise, 50 müttefiği bulunmakta; Sovyet bloğu 500 milyonluk bir nüfusa sahipken, ABD bloğu 1,600 milyonu barındırıyor; Sovyet bloğunun ABD bloğuna GSMH olarak oranı 1:7 (Jonathan Dimbley, IIV, 7 Eylül 1981).

24) SSCB'ne yapılan asıl desteğin göstergesi BM'de belirli konularda yapılan oylamalardır. Genel Kurulun 20 Kasım 1980 günkü oturumunda Afganistan ile ilgili oylama, 111 ülkenin yabancı birliklerin derhal çekilmesi lehinde, 22'sinin aleyhinde tavır alışlarını yansıttı. Bu sözkonusu 22 ülke aşağıdakilerden oluşuyordu: SSCB, Byelorussia, Ukrayna, Çekoslovakya, Polonya, Moğolistan, Bulgaristan, Doğu Almanya, Macaristan, Küba, Afganistan, Angola, Etiyopya, Grenada, Laos, Madagaskar, Mozambik, Sao Tome, Seychelles, Suriye, Vietnam, Güney Yemen (**Keesings Contemporary Archives**, 22 Mayıs 1981, sa. 30 ve 69). Leonid Brezhnev'in 1982 Kasımındaki cenazesi, bu kez SSCB'nin kendi bakış açısından, ittifaklarının hangi ögelerden oluştuğunu ortaya koyan bir diğer olaydı. III. Dünya müttefiklerinin ana çekirdeğini oluşturan bu temsilciler, komünist kampın asıl üyeleri olanlar — Küba, Moğolistan, Vietnam, Laos, Kamboçya, Kuzey Kore — ve 20 değişik 'sosyalist-eğilimli' devletin tercih edilen üyeleri kabul edilenler - Güney Yemen, Angola, Mozambik, Afganistan, Nikaragua, Etiyopya — olmak üzere ikiye ayrılmışlardı! (**Soviet News**, 17 Kasım 1982)

Üçüncü Dünya devrimlerinin ABD ve batı politikasına yaptığı bu dolaylı etki, bir dizi stratejik sonuca yol açtı. Birinci olarak, önce de değinildiği gibi, üçüncü dalga, stratejik nükleer sahalarla üçüncü dünyadaki karşı-devrimci sahalar arasında birbirini izleyen ABD yönetimlerinin kurmaya çalıştıkları bağlantıyı kopardı. Kissinger'in açıkladığı gibi, 1960'lara kadar olan dönemde, ABD stratejik üstünlüğünü, SSCB ve Çin tarafından üçüncü dünya hareketlerine yapılan yardımları sınırlandırmak için kullanmıştı: Doğrudan ABD nükleer saldırısı ihtimali, ve aynı zamanda nükleer güçle desteklenen konvansiyonel saldırı ihtimali bunda rol oynadı. Bu, bütünüyle başarılı bir politika değildi, ama bazı kazanımlar-iki örnek vermek gerekirse, —Kore ve Vietnam devrimlerinin bulundukları yerde denetim altına alınması gibi— elde etti. Ekim 1962 Küba füzeleri bunalımı, Sovyet caydırıcılığının o zaman bile ABD'yi Küba hükümetini devirecek ölçüde bütün gücünü ortaya koymaktan alıkoyacak bir katkı faktörü olmasına rağmen, üçüncü dünyada SSCB ile boyölçüşmek için nükleer üstünlüğün kullanılmasının tipik bir örneğiydi. 1970'lerde ABD yönetimi değişik bir «bağlantı» politikası izledi; SSCB ve Çin'i, nükleer ve ekonomik alanlarda verilecek imtiyazlara karşılık, üçüncü dünya devrimlerini sınırlama yolunda işbirliğine zorladı. Ancak, devrimlerin «üçüncü dalgası», bu bağlantı politikasının iki nedenden ötürü başarılı olamayacağını göstermiş bulunuyor: Birincisi, bir kere, SSCB, ABD'nin bu kurallarına göre hareket etmek niyetinde değildir; ikincisi de, Sovyet yardımı önemli bir faktör olmakla birlikte, Moskova üçüncü dünya ayaklanmalarını yaratan ya da denetim altında tutan temel faktör değildir. «Bağlantı» girişimlerinin çöküşü ile karşılaşan Washington, şimdi, yeni konvansiyonel müdahale olanağı ile birlikte gelecekteki üçüncü dünya devrimlerini de daha kolay denetim altına alabileceği bir stratejik üstünlük düzeyine ulaşma amacıyla, önceki politikasını yeniden empoze etmenin yollarını aramaktadır.

Üçüncü dünyada yeni bir karşı-devrimci sisteme yönelik bu girişim, ABD askeri politikasının kendi içinde bir değişimi de içermektedir. 1969'da Guam'da ortaya atılan Nixon

doktrinini su götürmez bir başarısızlık olarak görmek yanlış olur. Nixon, politikasına açıklık getirmeden önce de sonra da, 300.000'in üzerinde Güney Koreli asker çarpıştı Vietnam'da, ve ABD uzantılarının müdahale ettiği daha bir sürü olay oldu: Umman, Pakistan ve Irak'ta İran'ın oynadığı rol; Timor'da Endonezya'nın rolü; Zaire'de Fasın oynadığı rol; Uruguay, Bolivya ve Arjantinde Brezilya'nın oynadığı rol. Bunların hepsi, ABD müttefiklerine uygulanan delegasyon ögesinin Washington için olumlu olduğu durumlardır. İngiltere, Belçika, Fransa gibi daha gelişmiş müttefiklerin eylemleri, karşı - devrimci faaliyeti geniş biçimde yaymanın yararlarını güçlendirici bir niteliktedir. Üçüncü dünyanın bu konuda en başarılı iki saldırgan devleti, Güney Afrika ve İsrail, Washington ve müttefiklerinin herkesçe malum yardımları sayesinde komşularını talan ettiler ve üstelik bu durum yanlarına kâr kaldı. Ancak, İran Şahının düşüşü ve bazı üçüncü dünya devletlerinde Küba ve Sovyet güçlerinin arzettiği meydan okuyucu durum, ABD kuvvetlerine, ifadesini Çevik Kuvvet hazırlıklarında bulan ve ABD'nin üçüncü dünyada doğrudan yer almasını sağlayacak bir politika çağrısını yineleme olanağı tanıdı. Böyle bir değişim yalnızca Vietnam savaşının politik ve ideolojik etkisine meydan okumakla kalmamakta aynı zamanda ABD ordusunun, stratejik nükleer harcamalar için feda edilenin çok üstünde ve çok daha ivedi işlerliğe sahip bir bütçe ödeneğine kavuşmasını sağlamaktadır. Üçüncü dünyaya müdahale kapasitesi, ile nükleer hazırlıklar arasındaki ayrım, taktik nükleer silahlar ve nötron bombasının yürürlüğe konulabileceği alanlardan birinin de üçüncü dünya olduğu düşünüldüğünde, yukarıda anlatılana paralel bir gelişme içinde önemini yitirmiş bulunmaktadır. Daha fazla stratejik nükleer üstünlüğe kavuşmuş olmak, bu nükleer üstünlük konvansiyonel güç ile birlikte de olsa, bu tür eylemleri daha kolay hale getirecektir.

Ancak, Askeri politikanın kendisinde görülen değişiklik, üçüncü bir değişme olmaksızın mümkün olmayacaktır: Bu, üçüncü dünya müdahalesine ilişkin 70 sonlarında ortaya çıkan konularda ABD kamuoyunun eğilimlerine ve daha çok

da Kongre'nin görüşlerine belli bir şekil kazandırılması olayıdır. ABD görüşündeki değişim, gözükenlerden anlaşıldığı ölçüde tamamlanmış değildi: Örneğin, Carter ya da Reagan'ın tasarıyı basit bir şekilde yeniden kurumsallaştırması mümkün değildi. Müdahale için çıkarılan yeni destek, aynı zamanda, Vietnam'a karşı, oluşması yılları bulan, gecikmiş bir yanıttı da. Yine de, 1970'lerin sonlarının bir sonucu olarak canlanan müdahale duygusu, Çin, Küba, ya da Çin-Hindindeki yenilgilerini asla kabul etmeyen içi geçmiş sağa, tekrar savaşma olanağı kazandırdı: Yani, sömürgeci bir role olanak tanıyacak yeni yasalar ve yeni ödenekler için ısrar etmek olanağı. ABD güç ve etkinliğinin kaybolduğu üzerine atılan nutuklar en kolay zaferlerinden birini, ABD'nin üçüncü dünyada karşısında bulduğu politik atmosferdeki bu değişiklikte gerçekleştirdi. Ve hatta Orta Amerika durumunda olduğu gibi, ABD kamuoyu doğrudan bir ABD katılımına karşı olmasına rağmen, ABD müdahaleci girişimlere kalkışabilmekteydi.

Üçüncü Dünya bu yüzden, hem bir sembol olarak hem de somut bir neden olarak, II. Soğuk Savaşta özel bir yer işgal etmektedir. Üçüncü dünya ABD ve müttefiklerinin politikaları sonucu, karşılıklı gerçek savaşların estirildiği ve yaşamların yitirildiği tek alan haline geldi: El Salvador, Guatemala, Timor, Lübnan, Namibya, Angola ve diğerleri. Ancak, üçüncü dünyaya yönelik militarizmin bu canlanışına II. Soğuk Savaş tohumlarında mevcut diğer ögeler de katılıyordu. Bunlardan bir tanesi, Atlantiğin iki yakasında, ABD'nin Vietnam'daki rolüne düşmanca ya da dostça bakan metropol solun 1970'lerin ikinci yarısında soğuk savaş tavırlarına kapılacak denli başı bozuk oluşudur. Hatta barış hareketinin içinde bile, Avrupa'nın sorunlarını üçüncü dünyanın sorunlarından ayrı düşünme, üçüncü dünya halklarının mücadelelerini, Avrupa'daki doğu-batı ilişkileri tartışmasını karmaşık hale sokan engel çıkarıcı ve istikrar bozucu bir faktör olarak görme eğilimleri bulunmaktadır. Bu durum, nükleer silahlara karşı yürütülen savaş ile, 1960'ların protesto eylemlerine damgasını vuran üçüncü dünya halkları ile dayanışmanın birbirlerinden ayrı konular olarak ele alınışını yeniden üretmekte-

dir. Militarizmin canlanışını besleyen diğer faktör, uluslararası kapitalizmin bir bütün olarak yeniden örgütlenmesinin içinde bazı belirli üçüncü dünya ülkelerinin yeni örneğinin artan bir örnek düzeyi kazanması ile ilgilidir. Ancak en dikkate değer olanı, 1970'lerin içte ve uluslararası alanda yaşanan bir dizi engellerine ve gerilimlerine yanıt teşkil edecek şekilde, 1970'lerin sonunda hükümet düzeyinde yeni bir militarist havanın egemenliği ele geçirdiği, artık değişikliğe uğramış ABD politik atmosferidir. II. Soğuk Savaşın bu bileşenini şimdi inceleyebiliriz.

5
ABD'de Sağ Saldırı

SSCB'ne ve kapitalist rakiplerine kıyasla görece güç kaybına uğramasına rağmen, ABD, hem askeri hem ekonomik açılardan kuşkusuz dünyanın en güçlü ülkesi olmaya devam etmektedir. ABD'nin dünya ekonomisindeki egemenliği, I. Dünya Savaşından sonra başladı; ama asıl politik öneminin başladığı dönem 1945 sonrasına raslıyordu ve o zamanlar kendi kanaati doğrultusunda bir dünya düzeni yaratmaya çalışmaktaydı. Dünyanın post-kapitalist seksiyonu ABD etki alanının dışında kaldığı ölçüde de, bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak, dünya nüfusunun ve dünya ekonomilerinin büyük çoğunluğu ABD etki sahasına girdi ve ABD, yeryüzünün hâlâ büyük bir kısmını kaplayan kapitalist sistem içinde lider konumunu sürdürmektedir.

Yalnızca bu nedenden ötürü, ABD içindeki değişimler dünyanın geri kalan kısmı için son derece ileri alakaları da beraberinde getirmektedir; bu ülkenin iç politikası dış politikasına özgün ve özellikle önceden kestirilemez bir tarzda bağlı olduğu için, bu bilhassa böyledir. 1945 sonrasında elde edilen ABD politik başarısının sırrı, dış politika hedefleri için Amerikan sistemine özgü yerli ögeleri kullanmaktaki yeteneğinden gelmektedir. Ancak, başarısızlıklar ve ani değişimler de mevcuttu; iç ve dış politikanın birbirine eklemleniş biçimindeki istikrarsızlık maruz kaldığı huzursuzluklar ve geri dönüşler bu durumun kanıtıydı.

1980 SEÇİMİ

Amerikan iç politikasındaki iki çizgi, özellikle önemlidir. Bu çizgilerden bir tanesi ABD'nin siyasal kültüründe yatar; ABD politikasında yer alan bir çok kişi tarafından kuşkucu, korkulu ve çoğunlukla ilkel bir tarzda mütalaa edilmektedir.

Bu eğilimin varlığı, Başkanlara, sürekli askeri harcamalarda bulunmalarını ve yeryüzünde hakim Amerikan rolü peşinde koşmalarını sağlayacak güçlü destekler oluşturmalarında yardımcı olmuştur, ve SSCB'ye karşı beslenen düşmanlığın altında yatan da açık militarizm değil, aslında bu kuşkunun ta kendisidir. Diğer kurumsal çizgi, savunma ve dış politika konularında Başkanın sahip olduğu özel güç ve Anayasanın Kongreye verdiği engelleyici, ama, temel inisiyatif yeteneğinden yoksun, belirsiz roldür. Dünya çapında bir politikanın yürütülmesi ve nükleer silahlarla ilgili belirgin kararlar Başkanın gücünü, savaş-sonrası dönemde, büyük ölçüde artırmış bulunmaktadır.[1] III. George'un kendilerine çektirdiklerinin yeniden ortaya çıkmasından sakınarak Anayasa taslağını kaleme alanlar, 1945 sonrası gelişmelerin yarattığı tehlikeyi - nükleer silahlarla birlikte yeni bir III. George modeli — gördüklerinde şaşkınlığa düşebilirlerdi. Ancak, monarşik bir Başkanlığa yönelik eğilimlere rağmen, Kongre, müsait koşullar altında, Başkanın politikasına karşı çıkmak ve belli bir ölçüye kadar yenilemeye gitmek için kendi konumunu kullanma yeteneğine sahiptir.

1940'ların sonlarından 1970'lerin başlarına kadar, dış politikaya Kongre ile Başkanlık arasında varılan ve ikincisine böyle bir temelde ABD dış politikasını yönlendirmesi ve uygulaması için hissedilir derecede özgürlük tanıyan bir konsensus çerçevesinde, iki tarafı da temsil eden bir yaklaşım egemendi. Bu kurumsal oluşum, dış politika meselelerinde siyasal kültürün ilkelliğini kışkırtan ve yönlendiren, ABD toplumu içindeki daha geniş bir konsensus tarafından desteklenmektedir. Ancak, bu geniş anlaşma platformu 1970 ortalarına kadar zayıfladı ve sonuçta, ortaya, Pearl Harbour baskınından önce II. Dünya Savaşına katılıp katılınmaması konusunda yapılan tartışmalardan daha kutupsallaşmış bir dış politik tartışması çıktı.. Bir çok konu bu erozyona katkıda bulundu: Vietnam savaşı, bu savaşın etkisiyle ve Watergate

1) Michael Mandelbaum, **The Nuclear Revolution**, Londra 1982, sa. 177-189.

Skandalı sonucu Başkanlık makamının itibar kaybetmesi; ABD'nin artan ekonomik zorlukları; İsrail meselesi. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde, ne Başkanlıkla Kongre arasında, ne Demokratlarla Cumhuriyetçiler arasında, ne de politik liderlikle genelde ülke arasında artık işleyen bir konsensus bulunmaktaydı.

Bu sürecin en yüksek noktası, II. Soğuk Savaşın kilit anlarından biri olan Kasım 1980 seçimiydi.[2] ABD iç politikasında, I. Soğuk Savaşa eşlik eden böylesi bir kopma ya da derin bir değişim sözkonusu olmamıştı. Truman, Roosevelt'in ölümünden sonra Başkan olmuş ve kısa bir zaman sonra soğuk savaş başlamıştı. Truman, 1953 yılının başına kadar, yani soğuk savaşın altı yılı boyunca, ABD dış politikasını yönetmişti. Dış politikada gerçekleşen değişim, ABD toplumunun içindeki önemli ekonomik ya da politik bir bunalımın sonucu olarak değil, yeni bir Başkanın başa gelmesinin ve savaş sonunda ortaya çıkan değişmiş uluslararası ortamın bir sonucu olarak belirdi. 1970'lerin sonlarındaki Soğuk Savaş politikalarında bir değişim, ABD'nin iç işleyişine, 1945'deki savaş zamanı işbirliği devresinde olduğundan daha yakın bir bakışı gerekli kılmaktadır.

Carter, 1978 başlarıyla birlikte, politikasını Soğuk Savaş doğrultusunda yönlendirmeye başlamıştı. Ama, yönetiminin bitimine yakın zamanlarda izlediği politikalar bile, Reagan tarafından desteklenen ve yürürlüğe konan politikalarla karşılaştırıldığında, Soğuk Savaşın çok daha uzağında kalırdı. Carter'in yenilgisi ABD içindeki önemli gerilimleri yansıtmış oldu. Cumhuriyetçi Başkanın Ocak 1981'de göreve gelmesi ile, ABD dış politikasında belirgin bir kopma meydana geldi ve II. Soğuk Savaş çok daha fırtınalı ve tehditkar bir

2) Seçimin analizi için, Thomas Ferguson ve Joel Gogers, **The Hidden Selection**, New York 1981; Alan Wolfe, **America's Impasse, The Rise and Fall of the Politics of Growth**, New York 1981; David Chagall, **The New Kingmakers**, New York 1981; Edmund Fawceth ve Tony Thomas, **America, Americans**, Londra 1983, Dördüncü ve Beşinci Bölümler.

evreye girmiş oldu. Seçmen desteğinin sınırları —kayıtlı oyların yalnızca %28'ini kazanmıştı— ne olursa olsun ve desteğin büyük bölümü her ne kadar Soğuk Savaşı destekleyenlerden çok Carter'a karşı olanlardan gelmiş olursa olsun, Reagan'ın seçilmesi, ABD'nin gerek iç, gerekse dış politikasında bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Kendisinin sonradan, 1980'in Soğuk Savaş hızını korumakta yetersiz kalışı, Soğuk Savaş açısından seçilmesindeki önemi gizlememelidir.

Seçim sonucunun bu tür bir açıklaması, ABD politikası açısından dahili süreçlerin ayrıntılı bir analizini zaruri kılmaktadır: Uluslararası olayların Reagan'ın seçilmesine nasıl katkıda bulunduklarını açıklamak için, bu olayların ABD içinde ne gibi sonuçlar yarattığı ve seçimin kendisini nasıl etkilediği gösterilmelidir. Öte yandan, bakış açısını yalnızca seçimin iç tespiti üzerinde yoğunlaştırmak hatalı olur. Böyle bir perspektif, tek başına, ABD içindeki Soğuk Savaş politikalarının gelişimini açıklayamaz; çünkü, sözkonusu iç gerilimlerin gücü ne boyutta olursa olsun, ancak, ABD harici diğer süreçlerle etkileşimli olarak uluslararası bir anlam kazanabilir. Bu bölümün amacı 1980 seçiminin etraflı bir analizini sağlamak değildir, ama II. Soğuk Savaşa katkıda bulunan ve 1970'lerin ABD toplumunda ve politikasında yer alan değişimleri bulup çıkarmaktır. II. Soğuk Savaşın temel iç sebepleri, ABD'nin değişen sosyal-ekonomik yapısında aranmalıdır, ama politik bağımlılığı daha fazla olan diğer dört gelişmenin de Soğuk Savaşa yönelik bu girişimi pekiştirdiği hesaba katılmalıdır.

1970'LERDEKİ SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞİMLER

1970'lerin sonlarında ABD toplumu içinde, yeni ve daha militan bir muhafazakar koalisyonun doğuşunun temelini teşkil eden üç genel eğilim bulunmaktadır. Birincisi, «Güneş Kuşağı» diye adlandırılan ve daha büyük demografik öneminin yanı sıra, normal olarak doğu için düşünülebilecekten daha sağ bir kapitalizme sahip olmuş bir bölgenin, güneyin ve batının, artan etkinliğidir. 1970 ve 1980 arasında, batı eya-

letlerinin nüfusu %24, güneydekilerin nüfusu %21 arttı ve kuzey - doğuda kalan kesimde ise yalnızca % 1'lik bir artış kaydedildi. 1980'le birlikte ABD'nin kuzeydoğu-ortabatı kesiti, yani «soğuk kuşağı», toplam nüfusun yarısından daha azına-yüzde 46'sına-sahipti. Güneyin ve batının kapitalistleri, sendikalara karşı daha düşmanca bir yaklaşma, anti-komünist retoriğe daha çok kaymaya, savunma harcamalarına daha sempatik ve devlet müdahalelerine karşı daha ters bir tavır takınmaya eğilimli bir sınıftır. Laissez-faire kapitalizminin ve doğuda bir ölçüde yara almış sayılan Amerikan vaadleri ve gücüne ilişkin ideolojinin baş aktörleridirler. Ronald Reagan'ı destekleyenlerin temsil ettikleri bakış budur.

Çoğunlukla, ABD kapitalizminin bu kesiminin dış meselelerle daha az ilgilendiği ve bu konuda daha az bilgi sahibi olduğu ileri sürülür. Bu yüzden, Avrupalı ve Japon müttefiklerinin kuşkularına önem vermeyen politikalara daha eğilimlidirler. Doğu kıyısının uluslararası perspektifle ilgilendiği, güneyin ve batının ise milliyetçi olduğu söylenir. Hatta buralarda geleneksel olarak, dış meseleleri denetim altında tutan doğu kıyısına, ABD ulusal çıkarlarının sözkonusu olduğu yerlerde gösterdiği kozmopolit ve bozguncu tavırlarından dolayı şiddetle çatılır. Ancak, dışa açık doğu ve içe kapalı güney ve batı arasındaki karşıtlık, kendi başına yeterli değildir, çünkü bu ikinci bölgeler (güney ve batı) kendi belirgin dış politika doğrultularına da sahiptirler. Daha fazla askeri harcama ve SSCB'ne karşı açık bir askeri üstünlüğü koruma yanlısıdırlar; bu arada bu eğilim, uzay sanayinin çoğunlukla yer aldığı alanların çıkarlarını yansıttığı gibi, diplomasiye ilişkin ve müttefiklerine danışmak gibi bir nedenden kaynak-

---

3) Ferguson ve Rogers, 1980 seçiminin bir analizini Reagan'ın zaferi için çalışan ortak çıkar koalisyonu üzerinde yoğunlaştırarak yapmaktalar. Dikkatlerini böyle elit koalisyonlar üzerinde toplamaları gereksiz biçimde monizme kaçmak sayılabilirse de, Reagan'ın ABD iş hayatında yeni bir gruplaşmanın desteğini kazanmış olduğu yolunda yaptıkları değerlendirmede haklıdırlar

lanan kaygılardan ABD'yi kurtarabilecek her derde deva bir nükleer üstünlük inancını da ortaya koymaktadır. Doğunun kapitalistleri ile güneş-kuşağı kapitalistleri arasındaki fark, uluslararası-milliyetçi ayırımından çok, ABD ilgi alanı için sözkonusu olan karşıt coğrafi vurgulamalarda yatıyor olsa gerektir. Tarihi bakımından, doğu kıyısı, güney ve batı için en kuşkulu bölge olan Avrupa ile daima yakın bağlar kurmuştur. Batı ise Asya'ya dönüktür ve Uzak Asya ile ABD gücünün oralarda yansıtılması kendisini daha fazla ilgilendirmektedir. SSCB ve Çin 1950'lerin sonlarında, ABD ile ilişkiler platformunda, biribirlerinden ayrılan yaklaşımlara sahiptiler; çünkü biri sakin bir Avrupa ile karşı karşıyaydı, diğeri Uzak Doğuda çatışmayı sürdürüyordu. ABD sermayesinin sakin bir Avrupa ile kafa tutan bir Uzak Doğu'ya olan coğrafi yöneliş biçimleri arasındaki politik farklılıklarının da açıklamasını yapmak aynı şekilde mümkün olabilir.

Güneyle Latin Amerika arasında tarihsel bir ilgi bulunmaktadır; 1970 lerde Karaibler ve Orta Amerika'nın artan önemi, bu bölge ve çevresine, ABD politikası içinde daha etkin bir yer sağladı. Tüm bu alanların çok uzağında kalan tek yer Orta Doğu idi, ama, petrol ve silah satışı gibi nedenler, bu yöreyi de 1970'lerde güneş-kuşağı bölgesinin ilgi sahasına soktu; Orta Doğu, güneş-kuşağı'nın, Asya kadar özel önem atfettiği ekonomik ve jeopolitik bir ilgi alanıdır.[4]

1980 seçimini belirleyen ikinci ana eğilim, iktisadi durgunluktu. 1940'lar, 50'ler, 60'lar, ABD'nin büyük ölçüde artan refahının onyıllarıydı; ABD dış politikasının ardında yer alan yerli konsensus, önemli ölçüde, birbiri ardına gelen Başkanların iktisadi büyümeyi harekete geçirme kabiliyetlerine göre

4) Franz Schurman, **The Logic of World Power**, New York 1974, ABD politikasındaki bu gerilimin harika bir özet görünümünü ortaya koymaktadır. Schurman'ın, «uluslararası taraftarlarının» Avrupa yönelişlerine karşı, «milliyetçi» bloğun Asya perspektifleri üzerinde durması, özellikle önemlidir, çünkü, daha çok bir sonraki dönemde, Orta Doğu'ya yoğun ilgi gösteren 'milliyetçi' blok olmuştur.

oluşuyordu. 1960'larda büyüme hızı yüksek, enflasyon oranı düşüktü. 1970-81 döneminde verili ortalamalar; büyüme için yüzde 2.9, enflasyon için 8.1 ve işsizlik için 6.5 idi. Onyıllık dönemlerin bu karşıtlığı bile, 1980 seçimine yakın dönemde birden gerçekleşen düşüş hızını maskeler niteliktedir. 1977-9 arası, ABD ekonomisi görece bir genişleme döneminden geçti; ama 1980'de GSMH büyüme oranı sıfırdı, enflasyon yüzde 9'un üzerine çıkmıştı, işsizlik oranı yüzde 7.5'tu.[5] Bir ABD ailesinin ortalama alım gücü, 1980'de 1976'da olduğundan yüzde 8.5 daha düşüktü.[6] En fazla vurgun yiyenler mavi yakalılardı ve seçim günü bu kesimden Cumhuriyetçilere yüzde 8.5'luk bir kayma oldu. Güç kaybı izlenimi taşıyan konular arasında en göze batanı işsizlikti.

İktisadi durgunluk, ekonominin ABD ulusal politikasında başlıbaşına önemli bir yer tutması anlamında genel bir bilinç değişimi yarattı.[7] İçeride refahın hakim olduğu ve dünya piyasasında da ülkenin güçlü bir konumda bulunduğu zaman, ekonomik konuların ulusal tartışma konusu haline gelmesine görece pek neden yoktur. Ne zaman durgunluk başlar ve yarışmacı yan kaybolursa, durum o zaman değişir: bu, ekonomik konuların, daha iyi dönemlerde, iç ve dış politikanın merkezi durumunda olmadığı için değil, daha çok, siyasal güç ve siyasal çelişkiye ilişkin varsayımların açık seçik olmasına daha az gerek duyulduğu içindir.[8] İngiltere, imparatorluğun sanayi ve ticari temelleri aşınmaya başladığı dönem, siyasi tartışmanın iktisadi içeriğin bu şekilde artışını yaşamış bir ülkeydi; ilk önce 1931 altın standardı bunalımında, ve sonra da II. Dünya Savaşını izleyen kronik gerilemede ABD'de ik-

---

5) Ferguson ve Rogers, sa. 141-2.

6) David Chagall, Sa. 260.

7) Walter Dean Burnham, '1980 Depremi', Ferguson ve Rogers'-in bahsi geçen eserinden; Douglas Hibbs, 'Politik Partiler ve Makroekonomik Politika', **American Political Science Review**, Cilt 71, 1977.

8) ABD'de liderlerin iktisadi meselelerle ilgili değişen bakışları hakkında, sa. 185-6.

tisadi konulara olan ilgi de, 70'lerin başlarında, Vietnam savaşının ortaya çıkardığı ödemeler dengesi açığı nedeniyle başlayan ve 70'lerin daha sonraki yıllarında büyüme hızında kaydedilen yavaşlamayla, enflasyon ve işsizliğin artmasıyla süren benzer bir artış gözlemlemek mümkün olmuştur.

Her ne kadar, ABD'nin güç kaybı hakkında varolan retoriğin çoğu, SSCB ile olan askeri denge, ya da İran tarafından küçük düşürülmüş olma konularında yoğunlaşsa da, en fazla zayıflık izlenimi veren alan, ABD etkinliğindeki düşüşün kendini her hanede hissettirdiği bu iktisadi alandı. Bu arada, iktisadi gerileme içerde kendini gösterirken, sonuçları da dış politikada izlenebiliyordu. ABD ekonomisinde görülen zorlukların suçu, meydan okuyan rakip kapitalist güçlerin, özellikle Japonya ve OPEC'in üzerine atıldı ve eski büyük ABD çağını hatırlatan üstünlük, SSCB üzerinde askeri üstünlük çağrıları, iktisadi duraklamanın getirdiği yılgınlıkların yerini aldı.

İktisadi durgunluğun başlaması, ABD'deki bir diğer büyük değişimle, kent toplumunun önceden-varolan kalıplarının ve bunların beraberinde getirdiği baskıların kırılması ile aynı döneme raslıyordu. Bu değişimin bir kısmı, Orta Amerika kabullenişine meydan okuyan etnik ve cinsel gruplarca yeni protesto ve kendini duyurma eylemlerinin yükselişini içeriyordu. Bu hareketlerin tehdit ettiği kesimden gelen yanıt, eğitimde, sosyalizasyon programlarında ve hukukta ideolojik karşı-atak politikalarını desteklemek şeklinde belirdi. Bu yüzden 1960'larla, 1970 başlarında ortaya çıkan radikal politik meydan okuyuşlara yanıt oluşturacak muhafazakarlığın kabaran dalgaları güçlenerek çoğalmaktaydı. Ancak, bu tehdit duygusu, özellikle fakirlerin oturduğu mahallelerde oldukça büyük boyutlara ulaşan şehir suçlarının yarattığı bunalımlarla perdelendi; bunlar toplumun tüm katmanlarını tehdit etmekle beraber, daha korunmasız durumda olan işçi sınıfını özellikle etkilediler. Erkek otoritesi, din ve polis, geleneksel denetim ve otorite biçimlerinin güvensizlik ve gerilemeyle izin verdiği bir ortamda çekicilik kazandılar.

Bütün bunlar ABD içinde olup bitse de, dış politika ala-

mında dolaylı sonuçları mevcuttu. Güneyin ve batının kapitalistleri, daha fazla askeri harcama, ve Uzak Doğu, Orta Doğu ve Latin Amerika'ya daha fazla ilgi taraftarıydılar. Gerilemenin suçlusu olarak, büyük ölçüde OPEC petrol fiyatlarındaki artışlar ve Japon ithal malları gösterildi. Dışsal bir tehdit ve ona karşı örgütlenme gereksinimi, içerideki gevşekliği harekete geçirmenin önemli bir aracıydı. İç otoriteyi güçlendirmede savaş yaralarının gördüğü işlev, önemli ve çok açık bir gerçektir. Reagan kampanyasındaki ana temalarından birisi, artırılmış askeri harcamaya yönelik çağrıydı ve bu çağrının genel makroekonomik etkisi ne olursa olsun, ABD sanayiinin bir çok ayrı seksiyonu için yararlı görüldü. SSCB ile karşılaşmak için daha fazla askeri harcama taahhüdü, 1970'ler boyunca ABD toplumu içinde büyüyen gerilimlerin çözülmesi, en azından hafifletilmesi yolunda bir araç olarak değerlendirildi. Reagan'ın kampanya konuşmaları bunu özetliyordu: «Size Birleşik Devletlerin zirvede olduğu dönemin geride kaldığını söylüyorlar», diye ifade ediyordu. «Amerikan halkının artık mücadele etme azmine sahip olmadığını, geleceğin fedakarlık ve bir kaç fırsattan ibaret olacağını söylüyorlar size. Bu görüşü bütünüyle reddediyorum. Bir kenara çekilip bu ülkenin bir bunalımdan ötekine sürüklenmesini ve ulusal azmimizi zedeleyen vasat bir liderlik altında kendi kendini tahrip etmesini seyretmeyeceğim. Özgürlük bağlarımızı yenilemenin, biribirimize yaşamlarımızdaki en iyiyi, bu sevgili ve kutsal vatanımız adına vaadetmenin şimdi artık zamanı değil mi? Haydi birlikte yeni bir başlangıç yapalım.»[9]

Bu sosyal ve ekonomik süreçler kendi başlarına II. Soğuk Savaşın ülke düzeyindeki temelini açıklamakta yetersiz kalacaklar. Daha çok, 1980'lerin başlarının Soğuk Savaş atmosferinde dahili temeli oluşturan politik alanın diğer değişimleri için dürtü temin ettiler. ABD politikasında yer alan dört başka değişim bu sürece özellikle eşlik etti: militan bir sağın yükselişi, Kongrenin değişen rolü, askeri harcama artışı için «Demir Üçgen»den gelen baskı, iktisadi durgunluğu karşılama gereksinimi.

9) Chagall, sa. 192.

MİLİTAN BİR SAĞIN YÜKSELİŞİ

1980 seçimleri ABD politikasında önemli bir değişimi temsil etmekteydi; Ronald Reagan, görevli Jimmy Carter'ı ezici bir yenilgiye uğratarak seçilmiş ve gereğinden fazla liberal olarak değerlendirilen 14 senatörü ve 50'nin üzerinde milletvekilini yerlerinden eden sağcı adayların Kongre seçim kampanyaları zaferle sonuçlanmıştı. Bu yeni seçilen adayların hepsi, Soğuk Savaş konsensusuna bağlıydılar-artırılmış askeri harcama, Sovyet tehdidi üzerinde önemle durma, Amerika'nın gücünü yeniden önplana çıkarma taahhüdü. Kazandıkları zafer, ABD politikasında Soğuk Savaş eğilimlerinin geniş bir kabulüne karşılık geliyordu; Carter yönetimi altında zaten belli olan bir değişim, 1980 Kasımıyla birlikte sağlamlaşıyor ve gelişiyordu.

Militan sağ, bölümleri, Reagan iş başına geldiğinde belirgin hale gelen bir koalisyondu. En şamatacı kesim, seçimlerde büyük rol oynayıp, aynı rolü daha sonra politikanın oluşturulması evresinde çok daha az üstlenen Yeni Sağ idi. Bu grup, «Bir düşünce bütünlüğünden çok, gücenme atmosferi ve para-toplama sistemi» olarak tanımlanmaktaydı.[10] Diğer bileşenler, Cumhuriyetçi Parti içindeki geleneksel Soğuk Savaş muhafazakar bloğunu ve Demokrat Partinin neo-muhafazakâr güçlerini ihtiva etmekteydi. 1980 seçimleri ve Soğuk Savaş politikaları için baskı konularında kendi aralarında varolan farklılıklara rağmen, koalisyonun değişik yönelimleri birbiriyle çakışmaktaydı.

Yeni savaşhalinin en sesli bileşenleri olarak Yeni Sağa bağlı güçler, ABD'de yerleşik düşüncenin değiştirilmesinde önemli bir katalizör rolü üstlendiler. Bu hareketin kökleri ABD tarihinin onyıllar öncesine dayanır ve çok önceki za-

---

10) Fawcett ve Thomas, sa. 177. Yeni Sağ üzerine, Alan Wolfe, 'Sosyoloji, Liberalizm ve Radikal Sağ', ve Mike Davis, 'Yeni Sağın İktidar Yolu', **New Left Review** 128, Temmuz-Ağustos 1981; Alan Crawford, **Thunder on the Right**, New York 1980; Ferguson ve Rogers, Wolfe, age.

manlardan beri bilinen ilkel temaları yeniden canlandırır-doğu kıyısına husumet, Avrupa'ya nefret, içerdeki muhalefete paranoyak bir yaklaşım, dış meselelere karşı Hiçbirşey-Bilme tavrı, lise futbol maçlarını anımsatan bir macho vatanseverlik. 1980, bu hareketin bir seçim zaferine katkıda bulunduğu ilk tarihtir, ancak, bir yönetim olarak ortaya çıktığı ilk tarih kesinlikle değildir. ABD'de Soğuk Savaş eğilimlerinin yayılması olayı, yarışmacılık, saldırganlık ve 'Bir Numara' olma arzusu gibi, Reagan'ın da öyle pek uğraşmadan kolayca gönderme yapıp politik çıkarları için kullandığı yönelimleri destekleyen Amerikan politik kültüründe derin izler bırakmıştır. İddiacı ve militarist özelliklerinin yanısıra, bu kültürün, Soğuk Savaşı aynı şekilde destekleyen bir başka yanı da mevcuttur: 1970'lerin sonlarında ortaya dökülen Amerika'nın güç kaybetmesi feryatlarında ifadesini bulan kendi-kendine acımacı kuşkucu ve uğursuz bir özellik

Yeni Sağda yer alan eylemcilerin bir çoğu, esin kaynaklarını I. Soğuk Savaş kahramanlarından almaktadırlar: Politik Eylem Komitesi düzenleyicisi Richard Viguerie, kahramanlarının «iki Mac'ler» —Joseph Mc Carthy ve Douglas Mac Arthur— olduğunu ileri sürüyor. Dar kapsamlı bir ifadeyle muhafazakar toplulukta günümüzde yer alan çoğu önemli kişi, 1950'lerin başlarında-Kore savaşı zamanında ve ABD gücünün tartışmasız olduğu dönemde-yetişkinlik çağına girmiş olan kimselerdi. Yeni Sağ esin kaynağını Birinci Soğuk Savaştan alırken, örgütsel kökeni, 1960'ların başlarında Cumhuriyetçi Parti içinde varolan çelişkilere kadar uzanmaktadır. 1960 seçiminde Nixon'un başkan yardımcılığı için Rockefeller'in aday olmasına karşı yürütülen muhalefet, ve 1964'de Barry Goldwater'in aday olarak gösterilmesi sonucu I. Dünya Savaşından beri batılı bir adayın ilk kez partiye empoze edilmesi. Goldwater tabi yenilmişti ve Johnson da milliyetçi duyguları Vietnam savaşı çerçevesinde harekete geçirmişti. Ancak, 1970'lerin başlarında Detant'ın devreye girmesi ile sağ, Nixon ve Ford'un politikalarına muhalefet ederek ve Kissinger ile Rockefeller gibi doğu kıyısı 'liberallerine' zehirlerini akıtarak bir kere daha etkin bir duruma geldi; 1974-6 döne-

minde bu kez Ford'un başkan yardımcılığına atanacak olan Rockefeller'e karşı muhalefeti yeniden örgütledi. Yeni Sağ terimi ilk kez 1975'de kullanıldı; 1976'da bu güçler Reagan'ın Cumhuriyetçi aday olarak gösterilmesi için çalıştılar ve hemen hemen başardılar da. İlk zaferlerini, Kongre'deki bazı sandalyelerin boşalmış olması üzerine yapılan 1978 ara-dönem seçimlerinde kazandılar. 1980 yılı, kendini daha sonra duyuracak olan zaferin yükselen dalgalarını temsil etmekteydi.

1970'lerin ortalarındaki bir dizi gelişme, Yeni Sağın gelişimini teşvik edici nitelikteydi. Cumhuriyetçi Parti içinde Detant'a karşı geliştirilen hoşnutsuzluk duygusu bunda etkin bir faktördü. Bir diğeri, Kongre'nin, kampanya bağışlarını kişilerle sınırladığı Ekim 1974 Federal Seçim Kampanyası Yasasıydı; böylelikle Politik Eylem Komiteleri —PAC— olarak adlandırılan ve doğrudan posta kanalı ile para fonu talebinde bulunup belli adayların kampanyalarını sürdüren, kendi-başına atanmış, tek-hedefli (single-issue) organların vekil sistemlerine yol açılmış oluyordu: Sözkonusu PAC'lar 1980 seçiminde 55 milyon $ harcadılar. Yeni Sağ ve PAC'lar en büyük desteklerini, muhafazakar gerekçeler ardında, çok sayıda insanı ve para kaynaklarını seferber eden bir dizi tek-hedefli kampanyaların serpilip gelişmesinden almaktaydılar: kürtaja, silah denetimine, homoseksüel ve kadın haklarına karşı olan; parasal cezanın, okulda duanın ve Yaratılış felsefesinin (Creationism) yanında yer alan kampanyalar. Beyaz işçi sınıfı sağa kayıyordu; Katolikler, Yahudiler ve Fundamentalistler (aşırı tutucu Protestanlar) güçlerini ilgili oldukları konularda birleştirdiler. 1980'le birlikte, seçmen kitlesi 40 milyon yeniden-doğmuş Hıristiyanı kapsıyordu.[11]

Yeni Sağın kurumları, 1970'lerin ortalarıyla birlikte, yani II. Soğuk Savaşın açıkça başladığı tarihten çok daha önceki bir zamanda yerlerini almışlardı. Özgürlük için Genç Amerikalılar 1960'da Rockefeller'in adaylığını engellemek amacıyla kurulmuştu; 1964'de, PAC sisteminin can damarı

11) Chagall, sa. 236.

olarak kabul edilen Richard A. Viguerie Şirketi kuruldu. Basındaki sağcı lobi olan Kitle İletişiminde Doğruluk (Accuracy in Media) 1969'da oluştu. 1971'de Colorado bira kralı Joseph Coors Washington'da taban çalışmasına başladı ve 1973'de, daha sonra sağcı politik araştırmanın ana kaynağını teşkil edecek olan Heritage Foundation'u kurdu. 1972'de Anayasada değişikliğe uğramış Eşit Haklar Yasası'nı güvence altına almak için girişilen kampanya, Phyllis Schlafly'ın STOP-ERA (Eşit Haklar Yasa-Değişikliğine Son) kampanyasını yarattı; 1973'de katolik papazlar, *Roe, Wade'ye karşı* davası ile kadınlara hamileliklerinin en az ilk altı ayı için kürtaj hakkı tanıyan Yüksek Mahkeme kararına karşı kürtaj konusunu örgütlemeye başladılar. 1974'de geleneksel sağ, peş peşe örgütlenmesini sürdürüyordu. 141 kişilik anti-Detant yanlısı Cumhuriyetçi ve Demokrat üyelerden oluşan Varolan Tehlike Komitesi (the Committee on the Present Danger) yeniden kuruldu, ve ilk kez I. Soğuk Savaş sırasında kurulmuş olan paralel bir diğer grup, Özgür Bir Kongre için Komite (the Committee for a Free Congress) yeniden oluşturuldu. Gerek genel olarak ülke çapında gerekse onyılın daha sonraki dönemleri ortaya çıkacak olan yeni Soğuk Savaş politikaları için Washington bünyesinde destekleyici güçleri seferber eden işte bu, bir kısmı daha geleneksel kesimden gelen bir kısmı Yeni Sağ olan sağcı eylem gruplarının içiçe kenetlenmiş sistemiydi.

Yeni Sağ, dış politika alanında, belirli bir ideolojik ve örgütsel güç koalisyonunu temsil etmektedir. Daha önce yapılan «tek-hedef» vurgulamasına rağmen, farklı politikaların birliği oldukça açıktır: ülke içinde geleneksel aile ve din değerlerinin ön plana çıkarılmasının ülke dışındaki militarizm olgusuyla karışımı. Her iki öğe de, tehlikeli bir tehdide verilen bir karşılık anlamında değerlendirilmektedir.[12] Milliyetçilik,

12) II. Soğuk Savaşın bu boyutu, yani dinsel yeniden-canlanış ve geleneksel değerlerin görece yeniden ortaya atılması, belirgin özelliği anti-komünist cadı-avcılığı olan I. Soğuk Savaştan oldukça farklıdır.

savaşmanyaklığı ve stratejik paranoya, dindarlık ve iç baskı ile kolayca birleşir. Silah denetimine düşmanlık, para cezalarını destekleme ve milliyetçilik türü temalar, Yeni Soğuk Savaş'ın kavgacılığını, yerli tek-hedef yaklaşımı ile kaynaştırır; ve sağ, hortlayan beyaz ırkçılık ile kadın ve homoseksüel düşmanlığında kızıl tehdit için uygun fonksiyonel ikame noktaları bulur. Hareket, bir eleştirmenin söylediği gibi, «pro-life» ve «pro-gun» idi. Güney Boston gibi bölgelerde bussinge* olan muhalefet, III. Dünya halklarına daha yakın olunmasını teşvik eden kişilerin dıştalanmasıyla birleşti-Vietnam sonrasında Asyalılar yeterince kötü, siyahlar daha kötü ve Araplar en kötüsüydü. Yahudiler arasında boyveren kendilerini İsrail'e kabul ettirme anlayışı, Arap etkinliğinin büyümesi hakkında yeni bir alarm yarattı; bu arada SSCB'deki Yahudi muhalifler meselesi, diğer yönelimlerle birlikte Yeni Soğuk Savaş perspektifi içinde düğümlenmiş oluyordu. 1980 Başkanlık seçiminde Yahudilerden Cumhuriyetçilere yüzde 11'lik bir kayma görüldü. Andy Young'ın kişiliğinde ifade bulan siyah BM temsilcisi 1979'da, Filistinli bir temsilci ile özel görüşmede bulundu diye Carter tarafından görevinden alındı, mükemmel bir günah-keçisi bulunmuştu.

Çok yönlü ve belirgin iç meseleler, böylece, doğrudan dış politika ilişkileriyle tekil bir ideolojik sağanak yarattılar. Yine de ülke içi konular ve uluslararası meseleler yalnızca bu psikolojik ve ideolojik düzeyde kalmadı: asıl çarpıcı alan nokta, Yeni Sağda yer alan kilit üyelerin politik biyografilerini oluşturan konuların, kendileri yapay olarak iç meselelerle uğraşıp duruyor görüntüsü vermeye çalışmalarına rağmen, uluslararası konulardan meydana gelmiş olmasıydı. Richard Vigueire'nin, işi MacArthur ve McCarthy'e kadar vardıran anlayışına zaten değinilmişti. Kendisi de, 'temel konular, iç meseleler değil askeri meselelerdir', diye yazmıştı: 'En önde gelen amacımız, askeri üstünlüktür', demişti. STOP-ERA kampanyasını yürüten Phylils Schlafly, stratejik doktrin ile

*) **bussing**: Zenci öğrencileri otobüs seferleri düzenleyerek, karma (beyaz-zenci) okullara götürme, böylelikle beyazlarla birlikte eğitimi teşvik etme eylemi.

ilgili dokunulmaz bir ilk-darbe kapasitesini savunduğu beş kitabın ortak yazarıdır. Schlafly'e göre, ABD yönetimi, Kissinger gibi iki taraflı silahsızlanmaya inanan görevlilerin 'mezar kazıcı' komplosunun ağına düşmüştü. Kendisinin politik kökeni, örnek özellikler taşır: kariyerine Nazi Almanyası'na karşı Rusya ile yapılan savaş ittifağına karşı düşmanlık göstermekle başlamıştı.[13] Florida'da Dade eyaletinde anti-homoseksüel seferberliği açan Anita Bryant, kampanya menejerliğini, SALT II anlaşmasına muhalif, belgesel film yapımcısı Mike Thompson'a yaptırmıştı. Ahlaksal Çoğunluk'un sözcüsü Jerry Falwell ise, McCarthy dönemine ivedi bir geri dönüş için çağrıda bulunan kişidir. 1977'de bir dinleyici topluluğuna hitaben, «tüm komünistler fişlenmelidir», demiş ve devam etmişti: «Alınlarına mühür basmalıyız ve Rusya'ya postalamalıyız.» Falwell'in vaazları ile Yeni Soğuk Savaş psikolojisi arasındaki bağ yeterince açıktır. Şöyle ifade ediyordu: «İsa pasifist değildi. Kadınsı (sissy) da değildi o.»[14]

Yerel tek-hedef kampanyalarının dış politika ile birleşip kaynaşması, dış politika alanındaki varolan değişik örgütsel dinamiklerin birbirlerine yaklaşıp, çakışması ile sağlanır. Yeni Sağ, 1970'lerin başlarında Cumhuriyetçi Partiye egemen olan elit, yumuşak, doğu kıyısı kokan, Detant-eğilimli gruba karşıdır: önemli hedeflerinden biri Kissinger olmuştu. Yine de, Yeni Sağ, dış politika tartışmalarına, yeniden izleyici topluluğu ve güç elde edecek alternatif elit bir akıma yolaçabilmesi ölçüsünde, egemen olabilmiş değildir. Yeni Sağ Reagan kabinesinde tek bir temsilciye sahipti, o da İçişleri Bakanı James Watt'tı. Tüm dış politka ve Savunma mevkileri, önceki yönetime ait üyeler ya da Reagan'ın atadığı kişiler tarafından işgal edilmişti: Devlet Bakanı Haig ve Shultz, Avrupa Nükleer Silahlar görüşmelerini yürüten Nitze, Savunma Bakanı Weinberger, Silahsızlanma Politikası Başkanı Eugene Rostow, BM temsilcisi Kirkpatrick, CIA Başkanı Casey. Çün-

13) Frances Fitzgerald, 'Yeni Sağ'ın Zaferleri,' **New York Review of Books**, 19 Kasım 1981.

14) Crawford, age. sayfalar 159-60.

kü, Yeni Sağ'ın yükselişine paralel olarak, kamuoyu oluşturucu elit organlar, özellikle Varolan Tehlike Komiteleri, sonradan herşeyi peşinden sürükleyecek Yeni Soğuk Savaş atmosferini ve alarmcılığı yayarak 1970'lerin ortalarında kendi alternatiflerini yaratmaktaydılar. Kissinger'in kendisi, 1977'den bu yana, Sovyet tehdidinin ortaya koyduğu tehlikelere dikkati çekmekteydi. Ford tarafından, Sovyetler hakkında alternatif bir değerlendirme hazırlamaları için görevlendirilen savaş yanlısı danışman grup, Takım B, 1976'da iş başına geçmişti. Yaptıkları değerlendirmeler Ford tarafından geri çevrildiyse de, Reagan yönetiminde, önemli rol oynayacakları bir noktaya geldiler.

Vietnam savaşı sırasında barıştan yana olan birçok kişiyi de bünyesinde barındıran Demokratlar arasında ise, farklı bir evrim sürmekteydi. Bu süreçin ürünü olarak, Moynihan ve Jackson, Podhoretz ve Kirkpatrick'in yeraldığı neo-muhafazakar grup ortaya çıktı. 1970'lerin başlarından beri SSCB'ne karşı vahşi bir düşmanlık besleyen ve beyaz Demokratların değişen havasını yansıtan sağın bu kesimi, özellikle, sözkonusu Sovyet Yahudileri meselesinden ve Orta Doğu sorunundan etkilenmekteydi. Çeyrek milyonun üzerinde Yahudinin SSCB'ni terk etmesine izin verilmesi gereğine işaret eden 1974 Jackson-Vanik Kanun değişikliği öneri metnine ve her zaman daha güçlü bir İsrail için devam eden ABD desteğine rağmen, Yahudilerle ilgili bu konular, Demokratlar arasında anti-Sovyet duyguyu besleyecek, ve ABD düşüncesinin-önceleri kendine daha hakim olan— bir kesimini Soğuk Savaş kamuoyu saflarına çekecek tarzda bütünlük kazandı. Bu Demokrat Soğuk Savaş fraksiyonunun önde gelen siması, Cumhuriyetçi yönetime, SSCB ile ilişkiye geçtiği için 1972'den beri saldırılarda bulunan Senatör Henry Jackson'dı. Ancak, İsrail-yanlısı tavrın egemen olduğu bir hava içinde gelişimini sürdüren bu evrim, çoğu Demokratların uzun zamandan beri zaten bulaşmış oldukları Soğuk Savaş politikasının yalnızca yeni bir uzantısıydı.

Bu konuda işçi sendikaları federasyonu AFL-CIO merkezi bir rol üstlendi; uzun dönem başkanı George Meany, SSCB

ile ilişkilerde bir şahindi. AFL-CIO, Eisenhower'in 1959'da Krushchev'i ABD'ye davet etmesine karşı çıkmış; 1965'de Vietnam savaşını ve Dominik Cumhuriyeti'nin işgal edilmesini desteklemişti. Bunların yanısıra, kendisine bağlı Amerikan Hür Emek Gelişim Enstitüsü[15] yardımıyla, uluslararası düzeyde ABD işçi sendikası yandaşı örgütler kurma faaliyetlerinde CIA ile birlikte çalışarak başka bir platformda da katkılarını sürdürmüştür. Varolan Tehlike Komitesi 1974'de yeniden oluşturulduğunda, önde gelen üyelikleri ABD sendika üyeleri paylaşmıştı, atanan başkanlardan biri de AFL-CIO Başkanı Lane Kirkland'di. Marcus Raskin'in işaret ettiği gibi, ABD işçi hareketinin soğuk savaş yönelimleri, başlangıç tarihleri rahatlıkla II. Soğuk Savaş öncesine uzanan en az üç faktörü yansıtmaktadır: I. Soğuk Savaş sırasında sendikalarda varolan solun bastırılması, askeri projeler aracılığı ile istihdam düzeyini yükseltme anlayışının temelinde mevcut olan ekonomik çıkar, ve ABD işçi sınıfının köklü ve yerleşik milliyetçiliği.[16] 1970'lerin son yarısında II. Soğuk Savaş için harekete geçme zamanı geldiğinde, ABD'de emek yetersizliği çekilmiyordu ve 1980-81 yılları arasında genişleyen Polonya bunalımı ile birlikte, kendini işçi sınıfının anti-komünist şampiyonu olarak sunacak mükemmel bir konu da bulunmuş oldu.

KONGRE BİNASINDA SAVAŞ HALİ

Bu bölümde, 1970'lerin sonlarının muhafazakar koalisyonunu oluşturan üç bileşen tanımlanmaktadır: parti kaynakları için yeni bağış ve seferberlik yollarını ve tekil konuları benimseyen militan Yeni Sağ; Vietnam ve Watergate kopmalarından sonra 1970'lerin ortalarında yeniden oluşan gelenek-

15) David Mobert, **In These Times**, 24-30 Mart 1982; aynı konu ile ilgili bir mektup, AFL-CIO'nun ulusal eğitim programı için ayrılan 20 milyon $'ın yüzde 90'ını Devlet Bakanlığı'ndan aldığını ortaya koyuyor.

16) **Exterminism and Cold War**, sa. 217-19.

sel Cumhuriyetçi Sağ; ve kendi parti adaylarını yeni muhafazakar konsensus temsilcileri olarak göstermeye çalışsa da, diğer iki bileşenin politikalarını destekleyen neo-muhafazakarlarla Soğuk Savaş'tan yana olan Emek Kesimini bünyesinde barındıran Demokratik sağ. Sonunda, bu politik güçlerin hepsi de, yürütmenin en başında yer alan kişinin mekanı ve II. Dünya Savaşından beri geniş bir dış politika ve savunma bürokrasisinin odağını teşkil eden Beyaz Saray'da, ilkelerini temsil edecek birisinin varolmasının yollarını araştırıp durdular. Ne var ki, muhafazakar güçlerin etkinlik kazandıkları yer başlangıçta Beyaz Saray değildi: Yeni Soğuk Savaşa arka çıkan güçler ilerlemelerini, daha ziyade, Beyaz Saray ile Kongre Binası arasında mevcut savaş sonrası konsensusun kopmasının bir yansıması olarak, Ronald Reagan'ın Başkanlık görevine gelişine öncelik eden bir dönemde, Kongre ve özellikle Senato'da kaydetmeye başlamışlardı.

ABD'de Yeni Sağ ve neo-muhafazakar güçlerin yükselişine, Kongrenin dış politika alanında gösterdiği önemli tavır ve inisiyatif değişiklikleri eşlik ediyordu.[17] Kongre ile Başkanlık arasında dış politika konusunda varılan çelişki, 1940'lardaki konsensustan önce uzun bir geçmişe sahipti: Woodrow Wilson'un barış programının 1920'de reddedilişi, Kongre'de görülen bu türden karşı çıkışlara önemli bir örnek teşkil ediyordu ve Kongre'nin, anayasal ayrıcalıkların —anlaşmaların ve hükümet atamalarının— sözkonusu olduğu meselelerde Başkanlık politikasına karşı çıkabileceği en uygun yola da işaret etmiş bulunmaktaydı. Ancak, ABD'nin iç tüketimi için yapılan en önemli tartışmalar, Kongrenin rol oynadığı bir diğer konu ile, yıllık savunma bütçe ödenekleri ile, ilgili bulunmaktadır. Bunlar, 1 Ekimde başlayan Bütçe Yılından önce, her bahar Kongre gündemine getirilir. Askeri tahsisatlar, uzun süredir, Kongre ile Başkanlık arasındaki mev-

17) Joshua Muravchik, **The Senato and National Security: A. New Mood**, Washington yazıları No. 80, Londra 1980; Godfrey Hodgson, **Congress and American Foreign Policy**, Chatham House, Londra 1980.

cut çatışmanın sembolik odağı durumundadır ve her iki partinin doğu-batı ilişkilerine karşı almış oldukları tavrın da ayracı olmaya devam etmektedir. II. Soğuk Savaşın kilit göstergelerinden birisi, askeri harcamalarla ilgili Kongre tavırlarında kaydedilen değişmelerdir — 1970'lerin başlarında Başkanlığın taleplerinden kısıntı yapılması, 1970'lerin sonlarında artırılması. Reagan'ın askeri tahsisatlarda yapılmasını istediği dev başlangıç artırımları, 1981'de Kongreden coşkuyla geçti; bu dış politikada yeni bir bütünlüğün zaferine Vietnam'dan bu yana dış politikada varılan ilk konsensusa işaret ediyordu.

Kongrenin militanlığını yaratan bazı sebepler bulunmaktadır. Bir tanesi, daha önceki anlaşmanın bozulması idi. I. Soğuk Savaş sırasında Başkan Truman ve Cumhuriyetçi Kongre Başkanı Vanderberg, bir dış politika konsensusu oluşturmuşlardı. Çin devriminin zaferi ile birlikte, McCarthy Cumhuriyetçi Parti liderliğini zorlamaya çalıştı; ancak Mc Carthy'in sürdürdüğü duruşmalar, parti denetimini güvence altına alma girişimlerini başarısızlıkla sonuçlandırdı ve sonraki yıllarda ise 1954 sonrası Asya'da yeniden ele alınan sömürge devrimleri ile Eisenhower, daha militan sağ kesimi başarılı biçimde uyutmayı becerebildi. Johnson'un politikalarına karşı Kongrenin yaptığı eleştiriler önceleri barış yanlısı bir karşı çıkış biçimindeydi; ancak, daha sonra bu sola kayış, Nixon-Kissinger Detant yaklaşımına muhalefet eden keskin fraksiyonların Kongre içinde ortaya çıkmasıyla dengelenmiş oldu. Bu eğilime yalnızca sağcı Cumhuriyetçiler arasında değil, Demokratlar arasında da raslandı: dış politikada Kongre tartışmalarını yönlendiren kırk kuzeyli Demokrat senatörle ilgili olarak yapılan araştırmalar, -- McGovern'in 1978'de ABD'yi Kamboçya'yı işgale teşvik etmesinden, 1979'da Küba'da ortaya çıkarılan sözde Sovyet «savaş tugayı» olayının Kilise tarafından istismarına kadar 1970'lerin sonraki yıllarında belirginlik kazanmış sağ bir değişim çizgisini ortaya koymaktadır.

Kongre içindeki örgütsel değişimler, daha büyük bir muhalefetin ortaya çıkmasını kolaylaştırdı: Konsensus-eğilimli

kıdemlilik esasına dayalı eski komite sistemi 1970'lerde terk edildi ve böylece daha uyumsuz seslerin çıkmasına fırsat tanınmış oldu. Ancak, çok daha önemlisi Vietnam savaşı ile başlayıp 1973-4 Watergate bunalımı ile uç noktasına ulaşan, Başkanlık ile Kongre arasında keskinleşen çelişkiydi. Kongrenin Beyaz Saraya yönelik düşmanlığı, politik açıdan bakıldığında, birbiri ile çatışan ikili bir anlama sahipti: başlangıçta Başkanlığın dışardaki askeri eylemlerini denetlemeye yönelik bir dizi önlemler biçimindeydi — Kamboçya'da, savaşan ABD güçleri için engelleyici karar niteliğindeki 1970 Cooper-Church Yasa değişikliği; 1971, ABD'nin Vietnam'dan çekilme kararı; 1973'de, o yılın 15 Ağustosundan itibaren ABD'nin Çin-Hindin'deki müdahalesini yasaklayan karar; 1974, CIA'ın gücünü sınırlayan Hughes-Ryan Yasa değişikliği; 1976, CIA'ın Angola'daki yeraltı askeri faaliyetlerini engelleyen Clark Yasa değişikliği. Ancak, bu bağımsızlık ve iddiacılık, kolaylıkla başka politikaların da hizmetine sokulabilirdi, ve nitekim Carter'in Başkanlığı döneminde, yeniden silahlanma ve dışarıda daha fazla faaliyette bulunma konuları için kullanıldı. Bir yorumcunun sözleri ile: «Senato, 1979'da, ABD yönetiminin açıkça en savaş-yanlısı organıydı.»[18]

Bu soğuk savaş militanlığının en belirgin olduğu üç konu; savunma harcamaları, SALT-II ve Panama Kanalı Anlaşmaları idi. 1970'lerin başlarında, 1975'e kadar, Kongre savunma ödenekleri ile ilgili taleplerde kesintiye gidiyordu; 1976 ile 1978 yılları arasında geçen zamanda bu konu üzerinde görece daha az sayıda Kongre tartışması yapılmıştı. Ancak, 1979'da ve 1980'de Kongre, Carter tarafından önerilenin üstünde askeri ödenek ayrılması için ısrar edenlerin başında geliyordu: 1979 Eylülünde, 1980 mali yılı için 35 milyar $ ilave edildi; bu miktar, önceki on mali yılda ayrılan toplam tutara eşitti ve tarih olarak, İran rehineleri meselesinin ve Afganistan bunalımının patlak vermesinden birkaç ay önceye raslıyordu. 1981 mali yılı için ayrılan para 1976'da ayrılandan gerçek anlamda yüzde 40 daha yüksekti. Bu yüzden Reagan

18) Muravchik, sa. 7.

göreve gelmeden çok önce, askeri harcama artışının organize edildiği ve bunda da, Kongrenin başı çektiği bir süreç sözkonusu olmalıydı.

SALT II anlaşması, Carter ve Brezhnev'in o yılın Haziran ayında Viyana'da anlaşma zemini için biraraya gelmelerini izleyen 1979'un Yaz döneminde Kongre'ye getirildi. Genel olarak kabul edilmiş olduğu gibi, SALT II'nin şartları ABD için SALT I'den daha elverişliydi: yine de, SALT I Kongre'den önemli bir tartışma olmadan geçmiş olmasına rağmen, SALT II'nin kabulü o denli düşmanca karşılandı ki, Carter bir bozgun ihtimaliyle karşılaşmaktansa, anlaşmayı geri çekmeyi kabul etti. Anlaşma üzerine getirilen eleştiriler, aslında, şartların kendisinden çok, ABD gücünde gerçekleştiği varsayılan düşüş ve sürmekte olan Sovyet askeri yığınağı gibi daha belirsiz bir tarzda ifade edilmiş konular üzerine yoğunlaşmıştı. Diğer bir deyişle, SALT II anlaşmasını batıran, PAC'lar, basın ve yeniden-seçimlere hazırlanmakta olan Kongre üyeleri tarafından dramatize edilen panik yaratıcı meselelerin üzerine koparılan görültü oldu. SALT II'nin kaderi, ABD'deki dış politika tartışmasının belirleyici özelliklerinden birini ortaya çıkarıyordu: tartışma ayrıntı ve gerçekler etrafında cereyan etmekte iken, asıl hakim unsur, tartışmanın havasıydı.

Eğer SALT II'nin engellenmesi, Kongrenin II. Soğuk Savaş'ın destekleyicisi olarak şöhret kazandığı dış politika meselelerinin en önemlisi olarak de alınmak durumundaysa, Kongre Binası'nda sağcı bir karşı çıkma tavrının daha önce 1978'in ilk yarısında Panama Kanalı Anlaşmaları üzerine yapılan tartışmalarda zaten açıklık kazanmış olduğu da gözönünde bulundurulmalıdır. 1976 seçiminde Cumhuriyetçilerin baş konularından biri olarak ve esas olarak da Reagan tarafından öne çıkarılan görüldüğü kadarı ile o kadar önemli olmayan bu konuya, meseleye muhalif olanlarca çok büyük bir sembolik önem atfedildi.[19] Bu konu Kongrenin müdahalesi

19) Jimmy Carter, kendisini Panama Kanalı Anlaşmalarında destekleyen bazı Cumhuriyetçi liderlerin, SALT II konusunda

için biçilmiş kaftan sayılırdı, çünkü bir anlaşmanın onaylanmasını öngörüyordu. ABD'nin zedelenmiş duygularının Küba devriminden beri bir türlü bütünüyle tamir edilemediği bir alan sözkonusuydu. Panamalı lider General Omar Torrijos, isyancı bir Fidel Castro olup çıkmıştı. Bu olay, İngiliz ve Fransız sömürgeciliğinde özel duygulara seslendiği kabul edilen iki bileşene biçim kazandırmıştı. —stratejik kaygının en dinamik alanı Kanallar ve ABD'de destekleyici güç olarak boy gösteren hısım-akrabalar, 15.000 «Zonian» kılığındaki ABD kara ayaklısı (pied noir).

Sonunda Anlaşmalar Kongre'den geçti: ama, ABD'nin bu ülkeye müdahalesini geçerli kılan yeni yasa değişiklikleri ile de güçlendirildi ve Panama Kanalı konusu Yeni Sağda yer alan güçlere 1980 seçimi için deneme fırsatı yaratmış oldu. Reagan'ın ünü, anlaşmalara karşı çıkan aday olarak yayıldı ve gerek PAC'lar gerek diğer önemli önemsiz tüm sağ örgütler, anlaşmalara karşı, posta yolu ile yapılan reklamlar, TV ve radyo reklamları ile basın kampanyaları örgütlendiler. Carter Kongre'den topladığı kredilerin çoğunu Anlaşmalar için görüş birliği sağlanmasında kullanmıştı; Yeni Sağ ve Reagan'ın çevresinde yer alan kişiler, eğer 1980 yılında çoğunluğu sağlayacaklarsa, daha da fazla bir çaba içinde olmaları gerekliğinin farkındaydılar. Onyılın ilk yarısında Başkanlık gücünün aşınmış olması, 1970'lerin sonlarında Kongre için yolu, 1980 seçiminin sonuçlarını önceden görecek ve II. Soğuk Savaş için bir ileri karakol görevi üstlenecek tarzda hazırlamış oldu.

DEMİR ÜÇGEN

II. Soğuk Savaş, askeri harcama artışı için yapılan büyük baskıların ardından gelmişti. Baskılar, hem ABD hükümeti üzerinde etkili olan politik güçlerden hem de silahlanma yarışından maddi kazanç uman özel güçlerden kaynaklanıyordu. Diğer bir deyişle, silahlanma yarışı; silah üreticileri ve

destek vermeye hazır olmadıklarını belirtiyor. Zorlu konulardan biri için alınan destek yeterliydi ve daha fazlası bu desteği sağlayanları uzlaşmaz karşıtlıklara itebilirdi (**Keeping Faith**, sa. 224)

Pentagon gibi uzantılara yakın olan belirli kurumların Kongre ve Başkanlıkla uzlaşmasının ürünüdür. ABD askeri harcamalarının başlangıç noktasının ve yapısının analiz edilmesi, II. Soğuk Savaşın karmaşık bütününün açıklanması için ve uluslararası gerilimi artırıcı, dolayısiyle yeni silahlanma furyasına olanak tanıyıcı faktörlerin daha iyi belirlenmesi için gereklidir. Daha yüksek askeri harcama yanlısı kuruluşlar, başarı zeminlerini siyasal propaganda yağmuru ile hazırlamaktadırlar: Sovyet üstünlüğü, ABD'nin gerileyen gücü, füze açığı ve sivil savunma ya da donanma gücüne ilişkin açıklarla ilgili düşüncelerini ortaya sürerek.

Bunda sözkonusu olan değişik güçlerin aralarında varolan bağlantı, «demir üçgen» olarak nitelendirilmektedir ve bu Kongre, Pentagon ve silah sanayiini rakip tanımaz bir askeri harcamalar sürecinde birarada tutmaktadır.[20] Bu üç kesimde yer alan personel üzerinde yapılan incelemeler, bir kesimden diğerine yüksek oranlarda gerçekleşen geçişleri, Washington'da büyük silah firmalarının ısrarla sürdürdükleri lobi çalışmalarını, ve Pentagon, Kongre ve silah üreticilerini bir arada tutan toplumsal ve profesyonel bağlantı ağını sergilemektedir. Kendi bölgelerine iş-bitirici teminat verme konusunda Kongre üyelerinin etkinlikleri iyi bilinir: 'Benim bölgem uygun mu, değil mi' puntoları altında ABD'nin bütün yörelerinden Kongre üyeleri, seçmenlerinin yararlanacağı askeri harcamaları teşvik etmektedirler; ve 'log-rolling' diye bilinen ortak yardımlaşma pratiği sayesinde Kongre üyesi gruplar, kendi bölgelerinde uygulanacak iş-bitirici teminatlar konusunda birleşirler. Yine de silahlanma yapılanmasını, doğrudan doğruya böyle bir çıkar koalisyonunun işleyişine bağlamak basitleştirme olur. Aynı şekilde; sanki yalnızca yeni teknik imkanların varlığı, önemli silah harcamaları için fon ayırmaya ve yürütme yetkisi sağlamaya yeterliymiş gibi, si-

20) Silah ticaretinin birbirine kenetli çıkarları için bk: Mary Kaldor, **The Baroque Arsenal**, Londra 1980. Anthony Sampson, **The Arms Bazaar**, Londra 1977; Russell Warren Howe, **Weapons**, Londra 1980. [Türkçe kaynak olarak bakın: Arslan Başer Kafaoğlu, **Silah Rüşvet Sömürü**, Alan Yayıncılık, 1983].

lah yığınağını Pentagon ve silah sanayiinde yaşanan bir dizi durağan sürece bağlamak, alakasız olmasa da, yanıltıcıdır. Bu bürokratik atalet ve teknik zorunluluk ögelerine işaret eden silahlanma yarışı analistleri, yarışmayı doğuran sebeplerin ne tür bir açıklaması yapılırsa yapılsın, bu sözkonusu özelliklerin gözönüne alınması gereğini vurgulamakta haklıdırlar; ancak, bazen, generallerin ve silah üreticilerinin askeri ödenek artırma çabalarına destek oluşturan diğer faktörleri dışlayarak, meselenin savundukları yönünün üzerinde gereğinden fazla dururlar.

ABD askeri aygıtı Vietnam sayesinde çifte darbe yedi: birincisi, ABD prestiji ve imajına, ikinci olarak da, Kongrenin mali ödenekler konusunda Başkanın taleplerini karşılama isteksizliğine indirilen darbe Nixon'un 1974 Ağustosunda ayrılmasından sonra Ford yönetimi işbaşına gelinceye kadar, Pentagon bir kere daha, askeri harcama oranlarını artırmak için bastırmış ve bu tür politikalara bu konularda uzman Kongre üyeleri ve kabine yetkilileri aracılığıyla Kongre ve Yönetimde destek bulabilmişti. Bu nedenle, 1976'ya gelindiğinde, gerek üçüncü dünyada uygulanacak faaliyetler için konvansiyonel kuvvet artırımı ihtiyacına ve gerekse varsayılan Sovyet ilerleyişini telafi etmek için gereken yeni nükleer güçlere dikkatleri çeken yeni baştan örgütlenmiş bir program, zaten mevcut bulunuyordu.

Karşı-gücün önemli bir pratik ABD seçeneği olarak 1974'de ilan edilmesi, özellikle büyük hacimli konvansiyonel güçlerin Vietnam'da olduğu gibi başarı için yetersiz kaldığı durumlarda taktik nükleer silahların kullanımına yönelik bir anlayışı yansıtmaktaydı. Vietnam'a yollananların tersine çevik ve mobilize olan yeni müdahale güçlerine ilişkin yapılan planlar, aynı dönemde başladı. Cruise ve Pershing II füzelerine karar verilmesi konusunda yapılan çalışmaların zemini, sonraki Başkanlık kararlarına yolu hazırlayan Pentagon ve Kongrenin ortak politika-oluşturucu grubu tarafından hazırlandı. ABD'de II. Soğuk Savaşla ilgili önemli mitlerden biri de, Vietnam yenilgisinden sonra ABD'nin gittikçe daha çok ve daha çok askeri zayıflık içine düştüğü üzerineydi. Gerçekte

ise, ilk yenilginin ortaya çıkışı için öyle pek uzun bir süre geçmemişti; 1968'de, II. Dünya savaşından bu yana üçüncü büyük dalga sayılan yeni bir silah nesli ortaya çıktı. Cruise, MX, Trident, B—1 bombardıman uçakları, hepsi o dönemde tasarlanmıştı. Reagan tarafından üstlenilen stratejik modernizasyon 1972'de başlamıştı bile ve Vietnam çekilişinden sonra askeri harcama gerçekten azalmışken, 1977'den sonra yeniden yükselmeye başladı. Kendisini eleştirenlerin öne sürdüğü gibi ABD savunmasını rafa kaldırmaya devam etmek bir yana, Carter, yalnızca askeri giderlerde gerçek bir artış çağrısında bulunduğu 1978 sonrası dönemde değil, bütün yönetimi boyunca düzenli harcama artışlarını yönetmiş biriydi.[21]

Pentagon'un daha fazla ödenek için bastırmasının Vietnam'dan ayrı daha başka nedenleri vardı. Bir tanesi, ABD Silahlı Kuvvetlerinin iç durumuydu. Gönüllü bir orduya geçiş, ciddi iç sorunlar olarak ifade edilen şeyleri de beraberinde getirmişti. Yetişkinlerin yüzde 11'i Lise diplomasından yoksunken, bu oran askerler için yüzde 60'tı. Kilit konumda olan bakım-ikmal personeli eksikliği çekiliyordu: test uygulaması yapıldığında, tank onarımcılarının yüzde 98'i, uçak bakımcılarının yüzde 91'i sınavı veremedi. Hayati önemi olan savaş uçağı personeli, daha cazip ücret ve daha fazla uçuş süresi vaadleri ile ordudan koparılıyordu: 1980'de yeniden başvurmaya gelen pilotların yüzde 65'i aynı yıl görevi terketti.[22] Aynı yıl F—15 'kara kutu' avionic'lerinin bakımını üstlenen uzmanların yüzde 33'ü, sivil hayata dönerken, deniz kuvvetleri 20.000 alt rütbeli subay eksikliği çekiyordu. Moral sorunları da önemliydi: ABD silahlı kuvvetleri her sene 12.000 oranında itaatsizlik-ama yalnızca altı kovuşturma vakası— bildiriyor.[23] Ordu personelinin yüzde 20'sinin etkili uyuşturucu kullandığı söyleniyordu; 1979'da 22 uçak kazasından beşinin aşırı içki alan pilotlar yüzünden olduğuna inanılmaktaydı. Bu tür sorunların ABD'nin savaş yeteneğini azalttığı

21) SIPRI Yıllığı 1981, sa. 156.

22) **The Economist**, 7 Şubat 1981.

23) BBC TV Panorama, 18 Mayıs 1981.

yolunda Pentagon'un yaptığı değerlendirmeyi kabul etmek gerekmez; ama ortada olan gerçek, ABD Silahlı Kuvvetlerinin, genel savunma bütçesinin önemli bir kısmını oluşturan daha yüksek askeri ödeme oranlarını, bu tür eğilimleri kullanarak savunmasıdır.

Daha fazla ödenek ayırma konusundaki üçüncü baskı kaynağı, silah mukavele sistemine yerleşmiş olan ve sabit ürünlerin yükselen maliyetleriyle yeni silah sistemlerinin daha üst teknik karmaşıklık düzeyinden kaynaklanan enflasyonist dinamikten gelmekteydi. Kasım 1981'de Bütçe Komisyonu Başkanı David Stockman, kendisi tarafından Pentagon'un «mukavele budalalığı» olarak adlandırılan şeye karşı savaş açtı. Deniz Kuvvetleri komutanı Hyman Rickover, Ocak 1982'de Kongreye, firmaların artık sürekli maliyetleri yükseltmesi ile ortaya çıkan 'teferruatlı istihsal sahtekarlığı'ndan sözetmekteydi. Burada demir üçgenin karmaşıklığı önemli bir rol oynamaktadır, çünkü personelle, savunma müteahhitlerinin kendi aralarında karşılıklı yer değiştirmelerinin bir sonucu olarak aynı kişiler, malın hem değerlendiricisi hem de üreticisi olabilmektedirler. «Buy-in» sistemi yoluyla, müteahhitler yapay olarak düşürülmüş fiyatlarda anlaşma güvencesi vermektedirler. 1975'de askeri harcama mukavelelerinin sadece yüzde 30'u rekabete sokulabildi; ve mukaveleler bir kere imzalandıktan sonra maliyet artışı üzerinde yapılmakta olan denetleme çok yetersizdi. Mukaveleciler, yalnızca üzerinde anlaşmaya varılan malların artan maliyetini değil, aynı zamanda, başlangıçta basit bir silahtan ibaret olan mamul maddeye, «altınkaplama» tabir edilen geliştirilmiş ilave kısımların katılmasıyla ortaya çıkan fark miktarını da hesaba dahil edebilmektedirler. Pentagon daha karmaşık bir silah elde etmekle ilgilendiği için, ortada yine paylaşılan bir çıkar kaynağı bulunmaktadır. 1971'de deniz kuvvetlerinin basit bir savaş uçağı olarak yapımına başlanan ve 5 milyon $'a mal olan F—18 olayı, buna klasik bir örnektir. 1980'le birlikte maliyeti adet başına 30 milyon $'a çıkmış ve buna uçağı korumakla görevlendirilecek uçak gemileri ve refakat gemilerinin ayrıca yaklaşık 3.5 milyar $'ı ilave edilmek gerek-

miştir. ABD ordusunun 4.000 ile 7.000 arasında değişen adette yapımı planlanan XM—1 tanklarının birim maliyeti 2.7 milyon $'dır. İlki 1981 sonunda suya indirilen Trident denizaltısı 280 milyon $ ya da ayrılan bütçenin %40'ının üstündeydi. Herbiri başlangıçta 50 milyona mal olacağı planlanan B—1 bombardıman uçakları, şimdi 200, hatta 300 milyon $ değerindedir. Pentagon, Haziran 1981'de, 47 temel silah sisteminin cari maliyet hesaplarının, başlangıçta hesaplananın iki katından fazla olduğunu ifade etmişti.[24]

Harcama artışını yükselten üç mekanizma-Vietnam sonrası karşı atak, daha yüksek ücret talebi ve mukavele bedellerinde görülen enflasyon — SSCB ile daha fazla karşı karşıya gelmeye ve Yeni Soğuk Savaşı hızlandırmaya yönelik karmaşık sürecin yalnızca bir yönüdür. Ne var ki, aynı zamanda, silah yarışının ardındaki güçlerin gizli, esrarlı ya da insan denetiminin dışında olmadıkları gerçeğine de özellikle dikkati çekmektedir: belli iktisadi ve idari çıkarlar tehlikededir ve değindiğim gibi Kongre ile Başkanlık konumlarında görülen daha geniş politik değişimlerle bağlantılı olarak gelişmektedirler.

Demir üçgenin belirli işleyişinin ardında, askeri harcamaların kapsamlı yararlarına ilişkin bir inancı yansıtan askeri topluluğun çok daha geniş baskısı yatmaktadır. Askeri firmalar, ekonomide yer alan en büyük firmalar değildir ve Reagan'ın 5 yıllık toplam 1.6 trilyon $ tutan harcamalar tutarı bile, yıllık 3 trilyon $'lık ABD ekonomisinin yalnızca ufak bir bileşeni sayılır. Ancak, askeri harcamaların makroekonomik sonuçları ne olursa olsun, bu firmaların ödenek artışından yararlandıklarına ve genel olarak ABD ekonomisinde yaygın bir konumda bulunduklarına kuşku yoktur. Tüm savunma kontratlarının dörtte üçü, yüz büyük şirkete gitmekte, ancak, bunlar da alt-mukavelelerle dallandığından, ABD

---

24) **The Costs and Consequences of Reagan's Military Buildup**, R. De-Grasse ve diğerleri, Ekonomik Öncelikler Konseyi, New York 1982, sa. 42. Aşırı maliyet tutarları için bkz. Mary Kaldor, sa. 70'i izleyen sayfalar, **Newsweek**, 8 Haziran 1981.

sanayiinde üçbuçuk milyondan fazla işin doğrudan savunma ile ilgisi sözkonusu olmakta ve bir diğer üç milyonu aşkın kesim ise, sivil olarak ya da resmi olarak savunmanın bazı branşlarında federal işçi olarak çalışmaktadır. Bu durum askeri harcama yanlısı bir seçmen kitlesini oluşturmuş bulunuyor; ve bu kitle emekli maaşı alan askeri personel dahil edilirse, ABD'deki emekli ve maaşlı tüm kesimin onda birini kaplamaktadır.[25] Müteahhitlerin çoğu her ne kadar güney batıda yerleşmiş bulunuyorlarsa da, sözkonusu askeri seçmen kitlesi ulusal çapta yaygındır ve Kongre üyeleri üzerinde sanayiin güneş-kuşağında kümelenmiş olması durumunda yaratılabilecek baskıdan çok daha kapsamlı bir baskı uygulayabilmektedir.[26] İkincisinin etkisi, daha suskun ve barış yanlısı kuzey-doğuya karşı askeri harcamalar için özellikle büyük baskılar uygulanmasında elde edilinen zaferlerde olduğu kadar, Hiçbirşey-Bilme (Know-Nothing) savaş politikasında ve sosyal devlet harcamalarının reddedilmesinde sağlanan zaferlerle de kendini duyurmaktadır.

İKTİSADİ DURGUNLUĞUN (RESESYONUN) ÖNLENMESİ

Bugüne kadar tartışma konusu olan harcama artışlarına yönelik baskılar, ABD toplumunun yükseltilen ödeneklerden çıkar sağlayan kesimlerinden geldi. Ancak, silah üretimine ilişkin genişlemenin, genelde kapitalist ekonomilere ne ölçüde yararlı olduğu ve özel olarak da II. Soğuk Savaşın 1970'lerin sonlarında ABD ekonomisinde görülen iktisadi durgunluğa ne tür bir çare teşkil ettiği daha geniş kapsamlı bir meseledir. Sözkonusu teorik konular geniş ölçüde tartışılmış bulunuyor. Uç noktalarından birinde askeri Keynescilik ya da

25) James Cypher, «The Basic Economics of 'Rearming America'» **Monthly Reivew**, Cilt 33, no. 6, Kasım 1981.

26) «Soğuk Savaş»ı kapsayan kuzey-doğu ve iç-batının 18 eski sanayi eyaleti, toplam ABD nüfusunun %46'sını oluştururken, Pentagon'un ana ihalelerinin yalnızca %41'ini ve satıştan doğan harcamaların sadece %18'ini alırlar. Pentagon'un 1980

daimi silah ekonomisi taraftarları yer almakta ve bunlar askeri harcamanın kapitalist üretimin döngüsel sorunlarına getirdiği çözüm yolları üzerinde durmaktadırlar; diğer uçta ise, fonları üretken yatırımlardan başka yerlere kaydırdığı ve az bulunan yetenekleri ve hammaddeleri sömürdüğü için, silahlanma harcamalarını gerilemenin ve enflasyonun düzenleyicisi olarak gören kesim bulunmaktadır. II. Soğuk Savaşın ortaya çıkardığı olgu, bu kutupsal yorumlardan hiçbirinin kabul görmemiş olmasıdır.[27] Askeri üretimdeki artış, kuşkusuz silah üreticilerinin ve böyle bir çıktıyı kendine mal eden gemi yapım sanayiinin ve motor sanayiinin sıkıntıda olan kesimlerinin yararınadır. Tablo 7'nin de gösterdiği gibi silah mukavelecileri devlet alımlarının destekleme görevi göreceği geniş çaplı bir sivil üretici kesime yardım etmiş olacaklar. Carter Ocak 1980'de ABD'nin Basra Körfezini savunma kararlılığında olduğunu duyurduğu zaman, New York döviz borsası simsarları, Humeyni ile Brezhnev'in iktisadi durgunluğu 'ileri bir tarihe ertelemekte' oldukları yollu inançlarını geçici gösterilerle dile getirmişlerdi. Chrysler gibi

---

yılına ait ana ihalelerine ilişkin rakamlar, California'yı 13.9 milyar $'la en başta gösteriyor; ama ön sıralara geçecek konumlarda bazı soğuk-kuşak eyaletleri de yok değil New York 5.6 milyar $'la en başta gösteriyor; ama ön sıralara geçecek konumlarda bazı soğuk-kuşak eyaletleri de yok değil - New York 5.6 milyar $'la ikinci sırada; Connecticut 3.9 **milyar $'la** dördüncü sırada; Massachusetts 3.7 milyar $'la beşinci sırada **(New York Times, 19 Mart 1981).**

27) Askeri Keynescilik teorilerine ilişkin genel bir kritik için, Ron Smith, 'Askeri Harcamalar ve Kapitalizm', **Cambridge Journal of Economics**, Cilt 1. 1977. Ayrıca, **Costs and Consequences**, 24 nolu not olarak; Mary Kaldor, age; Seymour Melman, **The Permanent War Economy**, New York 1974; Ernest Mandel. 'Sürekli Silah Ekonomisi ve Son Zamanların Kapitalizmi', **Late Capitalism**, Londra 1975; Ken Trachte, 'Müdahalecilik, Soğuk Savaş Ekonomileri ve Kapitalist Sınıf', Amerikan Politik Bilimler Kurultayına sunulan yazıdan, 29 Ağustor 1980.

TABLO YEDİ

ABD'de Savunma Sektöründe Önde Gelen 30 Sanayi 1981-1987 Tahminleri

Sanayi Dalı	Savunma 'İşi' (1980 milyar doları) 1981 — 1987	Savunma 'İsi'nde Yıllık Ortalama Büyüme Hızı (Yüzde) 1981—87	Savunma dışı 'İş'lerde Yıllık Ortalama Büyüme Hızı (Yüzde) 1981—87
Radyo, TV aygıtı	12.1 $ 25.2	%13.0	%4:1
Petrol Ürünleri	7.8.....12.3	8.0	0.9
Uçak	7.8.....16.4	13.2	5.0
Uçak Parça ve Donatımı	6.8.....13.5	12.0	3.9
Uçak Motor ve Parçası	6.4.....13.2	12.7	4.1
Güdümlü Füzeler	6.2.....12.8	12.9	0.4
Gemi İnşa ve Onarımı	4.9 ..... 7.6	7.5	3.8
Hizmetler (Misc. Business)	4.8..... 9.1	11.3	4.8
Ham Petrol, Doğal Gaz	3.2..... 5.1	7.7	0.7
Çelik	2.9..... 5.3	10.4	3.6
Karayolu Taşımacılığı	2.9 ..... 4.6	8.3	4.5
Elektrik Enerjisi	2.8 ..... 5.0	10.1	2.7
Elektronik Parçalar	2.6 ..... 6.0	14.9	8.2
Cephane	2.3 ..... 5.3	15.0	6.7
Bakım, Onarım	2.3 ..... 4.0	9.6	2.6
Meslekî Hizmetler	2.3 ..... 4.7	12.2	4.3
Kimyevî Ürünler	2.1 ..... 4.0	11.3	4.4
Yedek Parça	1.8 ..... 3.7	12.6	6.7
Muhabere Araçları	1.7 ..... 3.3	11.6	5.3
Tank ve Parçaları	1.5 ..... 3.7	12.6	4.5
Su işleri	1.4 ..... 1.9	3.5	4.0
Hava taşıyıcıları ve Hizmeti	1.4 ..... 2.4	9.4	4.2
Misc. Makinalar	1.3 ..... 2.6	12.7	5.3
Mühendislik, Bilimsel Aygıtlar	1.3 ..... 2.1	9.0	5.6
Konut Hizmetleri	1.2 ..... 1.9	8.9	3.7
Elektronik Bilgisayar Donatımı	1.2 ..... 3.0	16.4	11.8
Demiryolu ve İlgili Hizmetler	1.1 1.9	9.8	4.4
Yarı İletkenler	1.0 ..... 2.8	18.3	11.8
Alüminyum İmalatı	0.9 ..... 2.1	14.3	6.1

Kaynak Business Week, Şubat 1982

1979'da iflasın eşiğinde olan bir firma, XM—1 tank mukavelesinin kabulüyle büyük ölçüde yarar sağlayacaktır.

İstihdam da etkilenmiş olacak, ama bu, silah üretiminin sermaye-yoğun niteliği gereği, önceki üretim patlamaları ile karşılaştırılabilinir bir ölçekte gerçekleşemeyecektir. Pentagon, askeri alanlarla ilgili sanayilerde istihdamın 1984'de 350.000 artarak 2.86 milyona çıkacağını hesaplamış bulunuyor.[28] Öte yandan, silah üretimindeki genişleme kalifiye personeli piyasadan çektiği için, enflasyonist sonuçlara da sahiptir. Silahlı Kuvvetler Genel Koordinasyon Başkanı General Robert Marsch, ABD kuvvetlerinin varolan talepleri karşılayacak yeterli kalifiye mühendisi olmadığını ve 1980'lerin ortalarında artan talepleri hiçbir şekilde karşılayabilecek durumda olamayacağını ifade etmiştir.[29] Sivil kesimden mühendis çekmek yoluyla durum, ancak, hafifletilebilecektir. Ve bu kalifiye personel talebi de, kitlesel işsizliğin azaltılmasına fazla bir yarar sağlamayacaktır. Askeri harcama Reagan'ın bile öngördüğü düzeyin ötesine geçmek durumundadır; bu, ABD Federal bütçesinin dengesini daha da bozacak ve böylelikle enflasyon kışkırtılmış olacaktır. 1981-87 askeri harcama tahminleri bile, enflasyon düzeyinin yaklaşık yüzde beşte, askeri maliyet artış düzeyinin ise, yüzde onbeşte kalacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu önermelerin hiç biri kesin değil. Yayınlanmamış bir Pentagon raporu, harcamanın, önerilen 1.5 trilyon $'ın yüzde 50 üzerinde olacağını hesaplamaktadır.[30]

Askeri harcamalardaki yükseliş, ABD hegemonyasını yeniden kurmaya yönelik kapsamlı bir Soğuk Savaş amacı ile çelişen diğer başka sonuçlara da sahip olabilir. ABD'deki sivil sektörler üzerinde mevcut olan gerilimler, sırtında böyle bir yük olmayan kapitalist rakiplerine daha fazla imkan tanımış olacaktır, ancak, ABD yönetimi altında dünya-çapında girişilecek yeniden-örgütlenme, bu sorunu çözebilecektir. ABD'nin korkusu, silah üretimi için sağlanan teknik ilerlemelerin, dışarıdaki firmalar tarafından kullanılacağı üzerine-

28) **International Herald Tribune**, 2 Haziran 1982.

29) **Costs and Consequences**, 26. sayfayı izleyen sayfalar.

30) **International Herald Tribune**, 9 Mart 1982.

dir.1960'larda ABD silahlı kuvvetleri için geliştirilmiş videokasetler bu duruma standart bir örnektir: 1970'lerin sonlarıyla birlikte bu konuda dünya pazarına egemen olan Japonlardı. Amerikan ekonomik liderliği, Vietnam savaşından Japon kapitalizminin nasıl yararlandığını ve Uzak Doğu ile Avrupa'da doların nasıl zayıfladığını hatırlamaktadır. Rakiplerinin benzer durumlardan avantajlı çıktığını görmeye hevesli değillerdir.[31]

Silah üretimindeki artışın varolan tatsız ortamda ABD ekonomisini canlandırma konusunda bile nereye kadar fonksiyonel olduğu kuşkuludur. Şimdiki sözkonusu etkiler dikkate değer niteliktedirler ve makroekonomik işletmelerde geleneksel olarak kabul edilenlerden çok daha uzun ömürlü çıkmaktadırlar. Yıllık toplam zorunlu yetki-TOA- rakamları yüksek olsa da, gerçek harcamalar çok daha düşüktür ve TOA'ların harcanması için yıllar geçebilir. Reagan bütçesindeki en yüksek TOA 1982 içindir; öte yandan en fazla gerçek artış 1985'de kaydedilecektir. Reagan'ın Ekim 1981'de yaptığı MX ve B—1 duyuruları sonrasında yürütülen değerlendirmeler, iş üzerindeki sonuçların psikolojik yönünün herşeyden daha fazla olduğunu ortaya koyuyordu.[32] Bu programlar üzerine yapılan araştırma ve geliştirme çalışmaları 1984'de de devam edecek ve üretime yalnızca 1985'de geçilecektir. Askeri Keynescilik, varolduğu haliyle 1982 ve 1984 seçim yıllarında patlamaya yol açacak zemini hazırlamak bir yana, 1981'de ABD ekonomisinin taleplerini karşılama konusunda bile çok az şey yapabilecek durumdaydı.

---

31) Bu tezin ayrıntılı bir incelemesi için, Kaldor ve Melman. Melman'ın tezine göre askeri harcamanın ekonomi üzerindeki iktisadi etkisinin hesaplanmasında ilgili temel olarak GSMH oranı değil, toplam sabit sermaye formasyonunun oranı alınır. 1977'de ABD askeri bütçesi GSMH'nın yüzde 4.9'u ama sabit sermaye formasyonunun yüzde 46'sı idi. Bu diğer ileri kapitalist ülkelere ait rakamın çok üstünde bir rakamdı-Batı Almanya için 18.9 ve Japonya için 3.7 (**The Nation**, 9 Mayıs 1981).

32) **International Herald Tribune**, 10-11 Ekim 1981.

Bu yüzden stratejik nükleer birikim, ekonominin sivil sektörlerinde başlayan gerilemenin giderilmesini dikkate alan herhangi bir programla yalnızca uzaktan ilgilidir. Daha elle tutulur bir sonuç, konvansiyonel askeri silah harcamaları alanında görülebilir: bunların işlerliği olan mukavelelere dönüşmesi daha kolaydır, örneğin ekonomi üzerinde daha doğrudan sonuçlara sahiptirler ve stratejik nükleer silahlardan daha fazla askeri harcama oranları koyarlar ortaya. ABD askeri bütçesinin, III. Dünya müdahalesine ayrılan yüzde 25'lik oranla karşılaştırıldığında yüzde 10'undan daha azı stratejik nükleer silahlara ayrılmıştır. 1983 için düşünülen 33 milyar $'lık fonun 'hazır' kuvvet için ayrılan 10.5 milyar $'a karşılık yalnızca 1 milyar $'ı stratejik nükleer silahlar içindir.[33] Çünkü konvansiyonel harcamada görülen bu türden büyük artırımların mantığında, güneye ABD gücünü istihdam etmek, hammaddeleri korumak ve borçlu hükümetleri ayakta tutmak yattığından, böyle nükleer silahların dışında kalan fon ayırmaların ekonomik işlevleri bu boyutlarda da pekiştirilmiş olmaktadır. Nükleer silahlar kullanıldıklarında, şimdi artık herkesin bildiği gibi, çağdaş kapitalizmin ekonomik yapısını tahrip etmek gibi bir sonuç yaratmaları durumu mevcut iken, konvansiyonel silahların sistemin kendi ürünleri oldukları ve sistemin çıkarlarını güvence altına alıcı bir misyona sahip bulundukları, sonunda sistemi koruyarak güçlendirecekleri düşünülmektedir. Silah harcamaları üzerine yürütülen tartışmaların çoğu bu asimetrik durumu yeterince gözönüne almamaktadır. Şöyle ki: nükleer silahların tahrip gücü, onlara yatırılan para ve politik potansiyelle orantılı değildir; silahlanma yarışı için bastıran toplumsal ve idari güçler, tahrip potansiyeli daha düşük olmakla beraber askeri bütçenin gerçekten büyük bir kısmını tüketen konvansiyonel silah üretiminin takviye edilmesinden daha fazla çıkar sağlamaktadırlar.

Bu yüzden, silah üretimindeki genişlemenin iktisadi gerileme ve kapitalist ekonomilerin genel politik bunalımları ile

33) Michael Klare, **In These Times**, 20-26 Mayıs 1981

ilişkisi bulunsa da, bu ilişkinin niteliği, geleneksel olarak varsayılandan çok daha çelişkili ve ayrıntılıdır. Sanayi girdilerinde enflasyon ve darboğazın egemen olduğu bir dönemde, bu tür artışlar dünya savaşları ya da Kore Savaşında görülenden daha muğlak sonuçlara sahiptirler. Vietnam savaşında silah harcamalarının çelişkili etkisi ortadaydı. Reagan'ın harcama mantığını, karşı-döngüsel harcamalar sahasında olduğu kadar politik alanda da görmek mümkün; Savunma Bakanı Weinberger sık sık makro düzeyde silah harcama artışını savunmadığını bildirmektedir.

II. Soğuk Savaş, bu açıdan, kapitalist durgunluğun üstesinden gelmede bir araç olarak görülemez. Sözkonusu bu geleneksel değerlendirme devam etmese de, II. Soğuk Savaş önemli içsel işlevlere sahiptir. Harcamalardaki artışın içeride ve dışarıda hegemonya eğilimi gösteren genel, sembolik bir önemi vardır. Bir yorumcunun sözleri ile: 'İyice kavranmış olsalar da olmasalar da, askeri güçlere ayrılan harcamalar ulusal kararlılığı ortaya koyan bir pankarta dönüşmüştür.'[34] Yeni Soğuk Savaşçılar, ABD'nin askeri geriliği mitini propoganda konusu yapmakta ve böylelikle daha fazla harcamaya meşruluk kazandırmaktan olduğu kadar hiçbir alanda başarılı olamamışlardır: 1981 Mayısında yürütülen bir anket yoklamasında, savunma harcamalarındaki artışla ilgili olarak Reagan'a katılmayan yalnızca yüzde 29'a karşılık, destekleyen yüzde 64'lük bir yekûn sözkonusuydu.[35] Yeni Soğuk Savaş atmosferinin yansıması, aynı zamanda, iş yerinde, okulda ve evde politik ve toplumsal denetimi yeniden empoze etmek gibi daha farklı bir sürecin de meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir. Yeni sağın tek-hedefli (single-issue) kampanyaları ile askeri üstünlük girişimleri arasındaki yakın ilişkide bu noktayı ortaya çıkarmak mümkün olabildiği gibi, milliyetçilik çağrısına kadar uzanan bir ilişkinin mevcudiyeti de saptanabilir.

---

34) **International Herald Tribune**, 12 Ocak 1981.

35) **Newsweek**, 8 Haziran 1981.

Silahlanma yarışının, iktisadi durgunluk zamanlarında telafi edici ideolojik bir etkisi de bulunmaktadır: II. Soğuk Savaş, askeri artırımlar yoluyla karşılanması gereken bir dış tehdit düşüncesinin propagandasını yaparak ya da ABD Savunma Bakanının acındırıcı ve anlamsız konuşmasında sözünü ettiği Amerika'yı «yeniden-silahlandırma»dan dem vurarak, 1970'lerin ortalarından beri milyonlarca kişiyi işten eden ve çift-haneli enflasyonu yaratan bir sistemin eleştirisini saptırıcı bir görev de üstlenmektedir. Askeri harcama kesinlikle artık 1940 lardaki gibi genel makro etkilere sahip olmadığından, silah harcamalarında görülen bir artış, önceki dönemlerden daha toplumsal sonuçlara sahip bulunmaktadır. Askeri harcamalar para dağılımını şimdi sermaye-yoğun sanayilere yönelterek, Reaganomiksin ortaya çıkması ile beliren gelir dağılımı yönünde bir değişimin olacağını teyit etmektedir. Soğuk Savaşı, esas olarak, bu yoksuldan zengine doğru seyreden gelir dağılım sürecinin yoğunlaştırılması arzusu ile motive edilmiş gibi görmek basite kaçmak olur, ama, böyle bir değişim de, silah üretimindeki artışın sonuçlarından, sağ kesimce hoş kabul gören sonuçlarından biri olarak belirmektedir.[36]

Bu bölümün başında işaret edildiği gibi, II. Soğuk Savaşın dahili sebepleri üzerinde yapılan analizler ortaya iki sorun çıkarırlar. İlki, uluslararası faktörlerin karşısında yeralan dahili faktörlere görece bir ağırlık kazandırılması ile ilgilidir. İlkine açıkça birincil önem atfedenler vardır. Alan Wolfe ABD'deki anti-Sovyet hassasiyetten şöyle bahsediyor: 'Asıl konu Sovyetlerin daha saldırgan hale gelip gelmemesi değil, ABD'nin onları daha saldırgan görmeyi kararlaştırıp kararlaştırmamasıdır... Sovyetler Birliği'nin eylemleri Sovyet tehdidinin yükselip alçalması anlamında yalnızca teğetsel öneme sahiptir.[37] Mary Kaldor, yeni silahlanma programlarının

36) Frances Fox Piven ve Richard Cloward, **The New Class War, Reagan's Attack on the Welfare State and Its Consequences**, New York, 1982, sa. 8.

37) Alan Wolfe, **The Rise and Fall of the 'Soviet Threat'**, sa. 31-3. İtalikler benim.

izlenmesine yönelik baskılar altında bulunan ABD silah sanayiinin genişlemesi üzerine şunları yazıyor: '1945'den beri silah sanayii kendi momentini geliştirdi, bu da Amerikan silahlanma hızını artırdı... Her sıçrama, uluslararası gerilim, bir anlamda ekonomik güvensizlik atmosferinde gerçekleşti ve en azından ilk ikisi askeri stratejide artı bir değişimle ilgiliydi. Yine de, bu harici faktörlere verilen yanıtların vakti zamanında görülmüş biçimlere bürünmüş olduğu gerçeğini, kendiliğindencilik mantığının kavramları ile açıklamak, dünya politikası ve askeri durum mantığının kavramları ile *açıklamaktan daha kolaydır.*'[38]

Bu bölümde teşhis edilen ögelerin herhangi birini alıp, ABD'nin içinde bulunduğu Soğuk Savaş duygusunun büyüyüp gelişmesine yaptığı katkıyı öne çıkarmak mümkün olabilirdi. Ancak, tüm açık inandırıcılığına rağmen, bu tür 'içselci' analizler zorluk çıkarmaktadır: görünürde bile olsa, iç sorun olarak beliren sorunların bir ölçüde uluslararası olaylar tarafından yaratıldığını yeterince vurgulmaktan kaçınma eğilimi taşırlar-Vietnam savaşı ve OPEC fiyat artışları sözkonusu durumlara örnektir— ve görüntünün yalnızca bir yanını gösterirler; çünkü üçüncü ve dördüncü bölümlerde tartışılan süreçler II. Soğuk Savaşın oluşumunda hiç de ikincil değildirler. Soğuk Savaşın içsel boyutu gözardı edilemez, ama, hiçbirine de, kesiştiği uluslararası değişimlerden bağımsız bir özellik, ya da birincil bir önem verilemez.

İkinci analitik sorun, ABD'deki içsel durumun değişik bileşenleri gözönüne alınarak dikkat edilmesi gereken görece önemlilik düzeyleri ile ilgilidir. Buraya kadarki tartışma, 1970'lerin son yarısında ABD içindeki ekonomik, toplumsal ve ulusal politika değişimleri üzerinde yoğunlaştı ve bunların, II. Soğuk Savaşın içsel temelleri de gözönüne alınarak, dış politikadan etkilendiği ve karşılığında da daha etkin politikayı desteklediği savunuldu. Gözden kaçan nokta, Demir Üçgen tartışması hariç, ABD devlet aygıtı içinde meydana gelen değişmelerdir. Çoğu Amerikalı yorumcu II. Soğuk Savaşın ya-

38) Mary Kaldor, **The Baroque Arsenal**, sa. 82-3. İtalikler benim.

yılmasında en önemli merkez olarak devleti görmekte ve politik atmosferdeki değişiklikleri devlet içindeki işleyişlere bağlamaktadır: ya içindeki anti-demokratik ve askeri çıkarların egemenliğine, yani 'milli güvenlik devleti' yaklaşımına; ya da Detant döneminde güçten düşmüş olan Soğuk Savaş fraksiyonlarıyla içerden savaşan bürokratik kesimin ortaya çıkışına. Bir yerde ABD yönetiminin liberallik özentilerinin açığa çıkmasını sağlayan, 'milli güvenlik devleti' kavramı analitik olarak tartışılır bir kavramdır: İlkin, tanım düzeyinde; çünkü tüm devletlerin ulusal güvenliklerini birinci derecede dikkate aldıkları gerçeğini gözlerden saklamakta ve ABD'nin 1970 lerdeki belirgin özgünlüğüne makul bir tanımlama getirmemektedir; ikinci olarak, amprik düzeyde; çünkü ABD'nin önceki onyıllar nispeten içerde daha baskıcı dışarda ise daha saldırgan hale gelip gelmediği kuşkuludur. Birbiriyle çatışan bürokrasiler üzerinde durulması önemlidir ve Washington'un politik dinamiğinin bir bölümü, gerçekten de bu çatışmalarla beslenmektedir. Ancak bürokrasiler de, genel olarak ulusun içinde bulunduğu politik çalkantılara tâbidirler. Nitekim devlet ve hatta yerleşik parti yapıları dışında kalan hareketlenmeler, Kasım 1980 Soğuk Savaş seçiminin dayandığı temeli oluşturmuşlardı.

Ancak, yalnızca ABD politikası, II. Soğuk Savaşın önemli bir bileşenini oluşturmamaktadır. Uluslararası ilişkilerde işgal ettiği önem, özellikle iç politikasının değişken doğası ve iç ve dış politikalarının kesiştiği özgün kurumsal biçim veri alındığında, dünya meselelerini belirlemede ABD'nin diğer herhangi bir ülkeden daha önemli bir rol üstlendiği ortadadır. Ancak öteki devletlerin de içinde bulunduğu dahili boyutlar dünya meselelerine belli katkılarda bulunurlar. Sovyetler Birliği ile Çin'in dış politikaları ile bağlantılı olarak katkıları Altıncı Bölümde incelenecek. Ancak bu katkılar, değişik ağırlıkta ve niteliktedir. ABD iç politikasındaki değişimler, II. Soğuk Savaşın gelişiminde *uyarıcı* bir rol oynadı. SSCB ve Çin'deki değişimler ise *olanaklaştırıcı* bir rol üstlendi. Diğer ileri kapitalist ülkeler ise, kapitalist dünyanın bu egemen üyesinde oluşan yönsemeleri güçlendirecek *destekleyici* roller üstlendiler.

6
devrim - sonrası devletlerin katkısı

İkinci Soğuk Savaş konusunda şimdiye kadar teşhis edilen üç sebep de, ABD ve müttefiklerinin doğu-batı ilişkilerinin kötüleşmesindeki sorumluluğu üzerine idi: Askeri üstünlüğünde daralma, Üçüncü Dünya Devrimi ve ülke içindeki gerilimlerle karşı karşıya kalan Washington, çatışmanın bu yeni evresine geçmiştir. Ancak İkinci Soğuk Savaşın sebepleri olarak yalnız bu batılı seçenekleri kabullenmek yeterli olmaz... zira böylece SSCB'nin katkısı yadsınmış olur. Sovyetler Birliği ve daha genel olarak devrim-sonrası devletlerin rolü, kapitalist dünyanın oynadığı rolden farklı ele alınmalıdır. Bu rol herşeye rağmen dikkate alınır niteliktedir.

BELİRGİN BİR ROL

Birçok analist ve barış eylemcisinin Sovyetler Birliği ve ABD'nin katkılarını eşitleme arzusu göz önüne alındığında, şimdiye değin teşhis edilen üç sebebi yeniden inceleyip, uygun biçimde uyarlayarak, doğu için de geçerli olup olmayacaklarını anlayarak başlamak yararlı olabilir. Batıda, kapitalist dünyada belirgin olarak varoldukları teşhis edilen üç eğilimi, komünist dünyaya uyarlayarak yeniden üreten ve böylece mevcut tartışmayı sürdüren bir çok kişi bulunmaktadır. Böyle bir bakış yanlısı olanların savundukları şunlardır: a) Sovyetler Birliği ABD ve müttefiklerine karşı askeri üstünlük peşindedir; b) Sovyetler Birliği, III. Dünyada daha saldırgan

bir hale gelmektedir; ve c) içsel baskılar-ekonomik bunalımlar, ordunun artan etkinliği— Sovyet politikasında etkisini hissettirmektedir.

Bu savların, SSCB'nin askeri üstünlüğü ele geçirdiğine ilişkin olanı incelendiğinde hiçbir dayanak noktası bulunamayacak türdedir. III Bölümde analiz edildiği gibi, ABD çoğu askeri güç alanlarında üstünlüğü elde tuttuğu gibi, savaş - sonrası dönemde askeri teknoloji ve silahlanma yarışında görülen hemen hemen tüm tırmanışlardan da sorumludur Bilinen ikinci öge, Üçüncü Dünyadaki Sovyet rolü, 1970 lerde kuşkusuz daha etken hale geldi; ancak batıyı bu denli telaşa veren, önceleri var olmayan bu Sovyet rolünün başlıbaşına kendi yalın *gerçeği* dir, yoksa eylemlilik ya da askeri güç düzeyinde görülen üstünlük değil. Üçüncü öge, yani iç bunalım, daha da fazla karışıklık yaratmıştır. SSCB'nin, 1970 sonlarında büyüme hızındaki düşüşlerin de ortaya koyduğu gibi ekonomik sorunlarla karşı karşıya olduğu açıktır. Ama bu ekonomik sorunların dış politikasını daha aktif ya da daha temkinli kılacak biçimde belirlediğine ilişkin bir kanıt bulunmamaktadır. Afganistan müdahalesini açıklamak için sık sık öne sürülen Basra Körfezi petrolüne duyulan sözde Sovyet gereksinimi savı ise, temelsiz bir faktördür.[1] SSCB içinde askeri kesimin yönetimi devraldığı ya da militarizmin arttığı yollu iddialar abartılmaktadır. Askeri kurumların ağırlığına rağmen, askeri harcama ve politikaya ilişkin kararlar, Politbürodaki sivil parti liderliği tarafından alınır.[2] Silah üreticileri ile askeri liderlerin, ABD'deki apaçık özerk nüfuzları bulunmamaktadır, bir Sovyet 'demir üçgeni' mevcut değildir.

---

1) Marshall Goldman, **The Enigma of Soviet Petroleum**, Londra 1980; **Soviet Oil and Gas to 1990**, Ekonomik Haberalma Birimi, Londra, Aralık 1980.

2) David Holloway, 'Sovyet Savunma Politikalarında Karar Alma'; **Prospects of Soviet Power in the 1980 s**, Bölüm II, Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü, Adalphi Yazıları 152, 1979 içinde, ve **The Soviet Union and the Arms Race**, Londra 1983, Bölüm 9.

Herşey bir yana, 1960 ve 1970 lerde daha da sıkı bir parti denetimi sözkonusu olmuştur. SSCB'de, 1970'lerin ikinci yarısında, ABD'nin her yanından fışkıran savaş çığırtkanı kamuoyuna da rastlanmaz. Böyle bir eğilim, II. Dünya Savaşının, savaş ve barış konusunda, ABD'deki çoğu tartışmada görülen düşüncesiz savaş çığırtkanlığından farklı bir ciddiyet kazandırmış olduğu Sovyet toplumu için afaroz edilme yerine geçerdi. ABD, 1945 e kadar girdiği tüm savaşlarda toplam 1.2 milyon insan yitirdi. Rusya ise, yalnızca 20. yüzyılda 25 milyon insanını kaybetti. Bu karşıtlık, iki ülkede savaş konusunda çok farklı bir tavır oluşturmuştur.

Yine de, SSCB, II. Soğuk Savaşın oluşumuna yardımcı olmuştur. SSCB'nin dünyadaki çatışmalara olan temel katkısı, ABD'ye karşı sürdürdüğü, sık sık zayıflık nedeniyle, ya da münasip zamanlarda kesilen ve dünyadaki ortam değiştikçe farklı biçimler alan sistemsel (systemic) muhalefettir. Birinci bölümde çerçevesi çizildiği gibi, bu sistemsel muhalefet, ne yalnızca retorikten, ne de, kabaca, bir büyük gücün diğerine karşı muhalefetinden ibarettir. Kapitalizm ve komünizmi temsil eden iki rakip toplumsal sistem arasında süregelen anlaşmazlık konusu meselelerin uzun-vadeli çözümü mümkün değildir. Yine de bu çatışma tümüyle genel nitelikte olduğu için, 1960 ve 70 lerde meydana gelen olayların özgün evrimini kendi başına açıklayamaz. Bu noktada, bu sistemsel muhalefeti, belirli politikaların dilinden ifade eden başka değişimler mevcuttu. İşte, zaman içinde, ABD'nin karşı çıkışını doğuran ve II. Soğuk Savaşın üretilmesine yardımcı olan durum da buydu.

Bu politikalar arasında birinci sırayı, ABD ile askeri eşitlik arayışına ilişkin kararların alınması işgal etmektedir. Ne var ki, bu değişimlerin çarpıcı özelliği, Soğuk Savaşın hızlandığı 1970 sonlarında değil, çok daha önce, 60'ların başında, Kruschev döneminin sonları ile, Brejnev döneminin başlarında, yani 1970 başlarının Detantından hayli öncesinde ortaya çıkmalarıydı. Bu yüzden Detantın çöküşü için makul bir neden olarak gösterilemezler. 1970 lerdeki ABD politikasında yer alan keskin değişimlere karşıt olarak, bu dönemde, Sov-

yet politikası, kurumlaşmış ereklerin istikrarlı bir takipçisi olarak belirmektedir. İç politikalara ve askeri stratejiye ait olan bu erekler, 1960 başlarındaki karışıklık döneminde ortaya atıldı. 1970 sonlarında kapitalist devletlerin tepkilerini çeken kararlar, o dönemde alınmıştı. Politikasını değiştirerek Detanta ihanet edip, böylece de II. Soğuk Savaşa katkıda bulunmanın çok ötesinde, Sovyetler Birliği, gerek Detant, gerekse Soğuk Savaş süresince izlediği politikayı aynı ilkelere dayandırmıştı. Komünist bloğun dışında algılandığı biçimi ile ve Çin'de ve yeni kurulan devrimci devletlerde süregelen diğer değişimlerle bağlantılı olarak düşünülürse, Sovyet politikası, herşeye rağmen, batı tarafından II. Soğuk Savaşın devreye sokulabilmesi açısından kritik bir rol oynadı.

Devrim-sonrası devletler bir bütün olarak ele alındığında, Soğuk Savaşın yaratılmasında belli roller oynayan bazı temel eğilimleri belirlemek mümkündür. Bunlar şöyle sıralanabilir: Brezhnev Dönemi Entropisi; Silahlanma Yarışı Mantığının Sovyetlerce Kabullenilmesi; Üçüncü Dünyadaki kararsız Sovyet Rolü; Yeni Kurulan Devrim-Sonrası Devletlerin Bilançosu; Çin'in Olumsuz Katkıları Bunlara İleri Kapitalist Ülkelerde Sosyalizmin Gerilemesi de eklenebilir. Bunların hiç biri, kapitalist dünyadaki temel yönsemelerin şimdiye değin ortaya koydukları türden, aktif, uyarıcı bir rol oynamış değiller. Ancak, Soğuk Savaşın devreye sokulmasında ve sonradan meşrulaştırılmasında, batının işini oldukça kolaylaştıran unsurlar oldular. II. Soğuk Savaşın ön koşullarından biri, SSCB ve devrim —sonrası devletlerin politik itibarının gözden düşürülmesi olmuştur; bu süreç, ABD ve müttefiklerine izleyecekleri politika doğrultusunda yaygın destek sağlamış ve böylelikle kendilerini zorlayan öteki faktörleri gizlemeleri mümkün olmuştur. Özet olarak bu katkı, batının SSCB'yi, aslında kendisinin önayak olduğu bir süreçten dolayı suçlamasını daha da kolay hale getirmiştir.

BREJNEV DÖNEMİ ENTROPİSİ

Yirmi yıl önce, SSCB barış içinde birarada yaşama teo-

risini ilan ederken ve kapitalizmle savaşın kaçınılmaz olduğu görüşüne karşı çıkarken, Nikita Kruşçev Sovyetler Birliğinin ekonomik üstünlüğünü teşhir ederek, kapitalist ülkelere karşı zaman içinde egemenlik kazanacaklarını öngörmüştü. Kruşchev'in görüşüne göre, 'sosyalist kampın' kapitalist dünya karşısındaki verili üstünlüğü, 1970 sonlarına kadar belirgin hale gelecek ve bu, kapitalist dünyada işçi sınıfının sosyalizm için desteğini harekete geçirmek suretiyle öyle bir politik buhran yaratacaktı ki, bir askeri çatışma gerekliliği ortadan kalkacaktı. İlk uydu olan Sputnik'in 1957 de fırlatılması, 1959 da ayın öbür yüzünün de fotoğraflanması ve 1961 de uzaya ilk insanın yollanması, modern teknolojide büyük bir Sovyet atılım dalgasını vaad eder gibiydi. Kruşçev'in ekonomik iyimserliği, Stalin-sonrası Sovyet liderliğince girişilen ve sosyalizme özgü olup, Stalin tarafından soluğu kesilen birikimin yavaş yavaş gerçekleştirileceği vaadini içeren geniş çaplı ileri hamlenin bir bölümünü oluşturuyordu. Çoğu kişi ekonomik gelişmenin politik denetimde bir rahatlama getirebileceğini umdu. Dış politika alanında, Kruşçev, Washington'daki savaşmanyaklarına karşı, SSCB'yi barış şampiyonu gibi göstermek amacı ile sistematik bir çaba içine girdi.[3]

Kruşçev'in perspektifi, kendi döneminde bile, birtakım sorulara açıktı. Bizzat Kruşçev, tarım ve sanayie ilişkin, sonraları birer felaket oldukları kanıtlanan bir çok ekonomik kararın sorumlusuydu. Eleştirel yazarlara gösterdiği garip tölerans, ciddi ve uzun ömürlü bir politik tartışmanın yaratılması noktasının çok uzaklarında kaldı. 1963 Nükleer Deneme Yasağı Anlaşması ile uç noktasına varan dış politikadaki edilgen girişimleri, 1961 de 60 megatonluk bombanın patlatılması gibi, kasıtlı olarak sergilenen savaş çığırtkanı sahnelerle den-

---

3) Isaac Deutscher, **The Great Contest**, Londra 1960; Roy ve Zhores Medvedev, **Khrushchev The Years in Power**, Londra 1977; Fernando Claudin, **Eurocommunism and Socialism**, Londra 1978.

geye getirildi. SSCB'nin gücünü hesaplamakta aşırılığa kaçarak, SSCB'yi çekilmek zorunda kaldığı dış politika girdaplarına soktu — 1959'da Berlin'de, 1960 zirvesinde, ve 1962 Küba olayında. Hepsinin üstünde, 1960-63 döneminde Çin'le bağların kopmasını provoke ederek komünist dünyanın gücünü ciddi bir biçimde zayıflatmış oldu. Bu anlaşmazlık, Vietnam savaşının kilit koşullarından birini sağlamış, ve batının eline Pekin'le bağlarını pekiştirmek suretiyle ilerde çok işine yarayan önemli bir fırsat vermişti. Ancak Kruşçev'in bakış tarzının iki önemli açıdan haklı olduğu görüldü: Kruşçev Sovyetler Birliğini, barış yanlısı, askeri açıdan NATO'nun gerisinde olan, ve nükleer savaşın sonuçlarına karşı ilgisiz görünen Çin'in tersine, temkinli bir ülke olarak ortaya koyabiliyordu. İkincisi, hem varlıklı, hem de liberalleşmiş ama hâlâ kapitalizme karşı savaşkan olan yeni bir toplum vaadederek, komünizmin ahlaksal olanaklılıklarına ilişkin umudu bir ölçüde yeniden canlandırmış oluyordu.

Kruşçev'in iyimserliği, 1950 başlarından beri büyümesine devam eden Sovyet ekonomik performansının sürekli bir ilerleme kaydetmesine dayalı olan beklentiden kaynaklanıyordu. 1950 ve 1970 arasında bütün olarak COMECON ülkelerinde gerçek GSMH iki misline çıktı. Bu, ileri kapitalist ülkelerden biraz daha düşük bir orandı, ama yine de etkileyiciydi.[4] Aynı dönemde, kişi başına düşen Sovyet gıda tüketimi iki misline çıktı; harcanabilir gelir dört misli, ve dayanıklı tüketim malları satışı onüki misli yükseldi.[5] 1970 ortalarında yıllık Sovyet Gayri Safi Ülke İçi Hasıla Artışı ABD'nin yüzde 2.5'luk oranını, yüzde 3.5'la geçti.[6] Açık gelişme hızı, yalnızca dikkate değer olmakla kalmıyor, döneminin belli bir evresi boyunca, bazı büyük kapitalist ekonomilerindeki oranı da geçiyordu.

---

4) **The Economist**, 22 Ağustos 1981.

5) Hendrick Smith, **The Russians**, Londra 1976, sa. 80, ABD'li ekonomist Gertrude Schroder'den alıntı yapıyor

6) **Business Week**, 19 Ekim 1981.

TABLO SEKİZ

ABD, İngiltere, Batı Almanya, Japonya ve SSCB'de Çıktı ve Üretkenlik Artışı'yla ilgili bazı seçilen değerler, 1950—1978

(Yıllık, yüzde olarak)

	GSMH	çalışan kişi başına GSMH		İmalat Çıktısı kişi-saat olarak	
	1973—78	1950—73	1973—78	1950—73	1978—78
Birleşik Devletler	2.5	2.1	0.1	2.7	2.8
İngiltere	2.0	2.5	0.5	3.1	1.0
Batı Almanya	2.7	5.0	3.1	5.8	3.9
Japonya	3.7	7.8	3.3	9.7	4.0
Sovyetler Birliği	3.5	4.0 (GNP)	1.6 (GNP)	5.2	3.2

Kaynak Philip Hanson, 'Sovyet Politikasında Ekonomik Zorluklar', **International Affairs** Kış 1980/81, sa. 25.

TABLO DOKUZ

Sovyet Yaşam Standartları 1965—78

	1965	1978
Aylık ücret	96.5 ruble	159.9 ruble
Doktor sayısı	544,000	929,000
TV setleri olan aileler	yüzde 24	yüzde 82
Buzdolabı olan aileler	yüzde 11	yüzde 78
Kişi başına düşen ikametgah alanı—kentlerde	10 metre kare	12.7 metre kare
Kişi başına et ve et ürünleri tüketimi	41 kgr.	57 kgr.
Kişi başına sebze tüketimi	72 kgr.	90 kgr.
Kişi başına patates tüketimi	142 kgr.	120 kgr.
Kişi başına ekmek ve hububat tüketimi	156 kgr.	140 kgr.

Kaynak : **The Guardian**, 17 Ağustos 1981.

TABLO ON

Yıllık Sovyet Sanayi Üretimi 1965—81
(Belirtilmediği sürece milyon ton olarak)

	1965	*1981*
Elektrik (milyon kilovat-saat)	507	1,325
Ham Petrol	243	609
Doğal Gaz (milyar metre küp)	127.7	465
Demir Cevheri	153.4	242
Çelik	91	149
Hububat	121.1	160 (yaklaşık)
Süt	72.6	88.5
Et	9.9	15.2
Yolcu Arabaları (bin adet)	201.2	1,324

Kaynak **Time**, 22 Kasım 1982.

Ekonomik koşullarda görülen bu ilerlemeye, politik baskının önemli ölçüde aza indirilmesi eşlik etti. Brejnev döneminde politik muhalefetlerinden ötürü hapse mahkum olanların toplam sayısının 2 ile 10 bin arası olduğu tahmin edilmektedir, bu rakam Stalin döneminde sözkonusu olan milyonlara göre kat kat düşük bir rakamdı kuşkusuz.[7] Politik muhalefet yüzünden verilen ölüm cezaları durduruldu. Gelen yabancı konuklarla iletişim kurulması olanaklı hale geldi. Kruşçev'in başlattığı, ama büyük ölçüde Brejnev'in sürdürdüğü bir süreç yaşanıyordu. 1969 dan itibaren muhalif yazarlara Yahudilere ve etnik Almanlara bazı göç olanakları tanınmaya başlanmıştı. 1972'de, köylülerin ülke içinde hareket serbestliğini sınırlamaya yönelik dahili pasaport sistemi, sona erdi. Brejnev döneminde açıkça geri adım sayılabilecek bir adım, politik muhalifler için psikiyatrik mahpusluktu.

Doğruluğunu kanıtlamak olanaksız olmakla beraber, belgeler toplumun çoğunluğunun, rejimi desteklediğini ortaya koymaktadır. Rejimin kazandığı meşruluk üç ayrı faktörden ileri geliyor: devrim, II. Dünya Savaşı, ve yaşam standartlarında kaydedilen ilerlemeler. Sembolik öncelliğine rağmen, birincisi, halkın düşüncesinde en az öneme sahip olandır; Yurtseverlik ve ekonomik koşulların yakın zamanlarda nasıl iyileşmekte olduğuna ilişkin anılar, sistemin kıskançça kabullenilmesinde esas temeli oluşturmaktadırlar. Sovyet yaşamını doğrudan incelemiş olanlar, Sovyet vatandaşlarını apolitik, ama rejimlerine esas olarak sadık biçimde değerlendirmektedir. Bir gözlemcinin sözleri ile, 'Sovyetler kişisel olarak yaşam koşullarından ötürü sızlanır, görevin kötüye kullanılma-

---

7) Zhore Medvedev, 'Brejnev Yönetiminde Rusya', **New Left Review**, 117, sa. 20. CIA'nın siyasal mahkumlar için verdiği rakam 10.000'dir (**International Herald Tribune**, 8 Kasım 1982). 1981 de yayınlanan bir raporda, Uluslararası Af Örgütü, 1975 Helsinki Anlaşmasından bu yana dörtyüzden fazla insanın politik eylemlerinden dolayı hapsedildiğini, ya da bir biçimde cezalandırıldığını bildiriyordu. Bunların içinde yüzü aşkın kişinin psikiyatri kliniklerine kapatıldığı bilinmektedir.

sından yakınır, ideolojilerinin yapmacıklı yanları ile alay eder; yine kişisel olarak liderlerine gülmeceler düzer, ama ne denli paradoksal görünse de, sistemin temelde sağlıklı olduğunu kabullenirler. Önemli bir şeylerin yanlış gittiği görüşü, bir avuç rejim muhalifi ile, yönetim içindeki bazı gizli muhalifierden başkasını, etkilemez.'[8]

Bu kazanımlara rağmen, 1960 başlarından bu yana geçen yıllar, Kruşçev'in iyimserliğinin entropisine tanık olmuştur. Brejnev rejiminin katı stili, batıda çok az perdeden akort bulmuştu: *coups de theatre*lar (sahnede birden değişen olaylar-çev.) yoktu, ama bir kaç cüretkar teklif yapılmıştı. SSCB içinde ekonomik gelişme düzeyi umulduğu gibi büyük olmamış, tüketici eksikliği ve özellikle tarımdaki başarısızlıklar yaygın heyecanı alıp götürmüş ve dışardaki düşmanları yüreklendirmişti. 1970 sonlarında, ileri kapitalist ülkelerde görülen ekonomik bunalım enflasyon oranları, işsizlik, ve büyüme hızlarında düşüş veri alındığında doğuya kıyasla daha keskin olmakla birlikte, ulaşılan ekonomik düzeyler açısından, doğu ile batı arasındaki yarışma, ikincinin lehine devam ediyordu. Sovyet bloku ülkelerinin batıya olan borcu, 1981 de 80.7 milyar dolara çıktı. Herşeyden önce, 1950-75 dönemindeki somut genişlemeye eşlik eden tüketim açığının süregelmesi, onyılın son yıllarında büyüme hızı düştükçe daha göze çarpar hale geldi. 1980 başlarına kadar belirgin gıda maddeleri, özellikle et, büyük kentlerde önceki yıllara göre daha az elde edilebilir oldu; bu sonuç, tüketim standardının yalnızca kapitalist batıya göre değil, Sovyet toplumunun önceki dönemlerde içinde bulunduğu düzeylere göre de, daha aşağı bir konumda olduğunu gösteriyordu.

Batıyı tartışmasız bir biçimde geçme ereğine ulaşılmamış bulunuluyor. Sovyet GSMH'sındaki artışa rağmen, SSCB ve Doğu Avrupada kişi başına düşen gelir düzeyi, Batı Avrupa ve ABD'nin somut olarak altında bulunmaktadır. Bu eşitsizliğin altında yatan gerçek, refahın en belirgin göstergeleri olan tüketim malları ve gıda maddeleri bakımından do-

8) Hedrick Smith, age. sa. 452.

ğu bloku ülkelerinin görece zayıflığı ile pekişmektedir. Doğu Avrupa'daki yetersiz mallar, kalitenin düşüklüğü ve kuyruklar, iki blokta yaşayan insanlarca gayet iyi bilinmektedir buna karşılık batıdaki işsiz kuyrukları ve yetersiz sosyal hizmetler konusu aynı kapsamda düşünülemez. 1970'lerde nesnel açıdan doğunun ekonomik büyümesine yardım anlamını taşıyan, doğu-batı arası ekonomik mukavelelerin başlatılması olayı, yalnızca, batının açıkça belirgin olan üstünlüğünün altını çizmiştir: Batı'nın açtığı kredilere batı teknolojisine ve hatta batının gıda maddelerine duyulan gereksinim ve hepsinden önemlisi halk arasında batı tüketim mallarına karşı duyulan yaygın istek, bir ölçüde planlı ekonomilerin kapitalist ekonomilere nazaran gözden düşmesine neden olmuştur, üstelik bu, kapitalist ekonomilerin kendi standartlarına göre gerileme dönemine girdiği bir dönem olmasına rağmen. 1970 lerin son yarısında Sovyet büyüme hızında görülen yavaşlama ve yiyecek yetersizliği bu karşılaştırmadaki olumsuzluğu daha da şiddetlendirmiştir.

Ekonomik koşulların bu popüler algılanışı, etkisi daha zor saptanan, ama yine de belirgin olan bilimsel ve kültürel fenomenlerle güçlendi. Teorik bilimin bazı dallarında, SSCB, dünyada birinci sırada yer alır. Ama bilimin, pratik uygulaması ve difüzyonu konusunda, batının çok gerisindedir. Kültür hem dar hem de geniş anlamda anlaşılabilir. Edebiyat, plastik sanatlar ve müzik açısından yukarda değinilen dar anlamda, doğuda varolan oldukça yüksek eğitim standartları ve profesyonel destek, batının çok daha bariz ileri yaratıcılık düzeyi ile dengelenmektedir. Popüler kültür, özellikle müzik sahasında doğu, bütünüyle batıya bağlı durumdadır: caz müziğinin bile Sovyet müzisyeni Leon Utesov tarafından icat edilmiş olduğu savlarının yer aldığı günler geride kalmıştır. Herhalde batı radyo istasyonlarını, doğuda en çekici kılan neden müziktir. Basın, TV ve radyo, sansürlü ve donuk yapısını sürdürmektedir. Bunların hepsinden öte, doğudaki günlük yaşantının kendine özgü karakteri sözkonusudur — kasvet kendiliğinden doğan tabii eğlenme biçimlerinin mevcut olmaması çoğunun karşı karşıya olduğu can sıkıntısı. Ayrıca, tüm

bunların üzerinde de, en belirgin kısıtlama olan, seyahat kısıtlaması. Doğuda kaç kişinin sürekli olarak ülkeyi terk etmek isteğine sahip olduğu tartışma konusudur: Ancak batıyı ziyaret etmek isteyen bir sürü insanın varlığı da su götürmez. Çoğu doğu bloku ülkesinde (Macaristan hariç) seyahat sınırlamasına eklenen bir başka husus, ülkeden ayrılanlara ufak çaplı bir sorgu yapmak ve bu insanların bilgi edinmelerini, başka insanlarla temas kurmalarını kısmen engellemektir; bu da elde edilmesi mümkün olmayanın çekiciliğini pekiştirir.

Bu tür yapılan bütün karşılaştırmalarda görüldüğü gibi, dengesizliğin iki düzeyi bulunmaktadır: gerçek ve algılanan. Birincisi batı için ikincisinden çok daha az tercih edilir bulunmakta: doğudan batıya göç edenler arasında kaç kişinin yeni çevrelerini çok daha acımasız ve zorlu bulduğunu bilmek önemlidir. Yoksulluk hattının altında yaşayan ABD ve batı Avrupalı yüzde 20'lik kitlenin, doğudaki hoşnutsuzlara söyleyebileceği birkaç şey olabilir. Ancak yine de algılanan şeyin tüm abartılmasına rağmen, doğuda da, batıda da kabul edilen fiili bir dengesizlik sözkonusudur ve bu da ileri kapitalist ülkelerde, Sovyet modelinin çekici bir kutup olmasının, artık tam anlamıyla sona erişine katkıda bulunmuştur.

Ancak II. Soğuk Savaşın en merkezi ve en gözle görülür belirleyici faktörü, politikadır. Geçen yirmi yıl süresince baskı azalmış ve terör sona ermiş bulunmakla beraber, SSCB'deki somut politik özgürlük düzeyinde hiç bir önemli ilerleme kaydedilmemiştir: parti liderliği merkezi kontrolü elinde tutmaya devam etmektedir. Varolan bu politik durağanlığın uluslararası alanda algılanışı, 1960 başlarında dissident hareketinin yükselmesi ve Kruşçev-sonrası baskısıyla güçlendi. Açık muhalefet hareketi SSCB içinde büyük bir popüler desteğe sahip değildir; bu konumda olanların bin civarında olduğu tahmin ediliyor. Hareketin yalnızca varlığı bile, böyle bir şeyin hiç bir şekilde hoş karşılanmadığı önceki dönemlerle kıyaslandığında, görece daha düşükken, günümüzde güçlendirilmiş olan baskı derecesinin göstergesi olmaktadır bir anlamda. Herşeye karşın bu dissident hareketinin, batıda

sunuluş biçimi, özellikle, bir zamanlar SSCB'nin ütopik görüntüsünün propagandasını yapmış, güçlü komünist hareketlerin bulunduğu ülkelerde, SSCB'nin politik görüntüsünü zedelemektedir. Kruşçev tarafından açılan dar kapı, ondan hemen sonra kapanmağa başladı. Merkeziyetçilikten uzaklaşılacağı vaadiyle birlikte ekonomik liberalizm tartışması, 1965 de, Kruşçev'in ayrılmasından bir yıl sonra sona erdirildi. Sinyavsky ve Daniel, 1966'da ilk kez yargılanan muhalif yazarlar oldular. 1968'de, Çekoslovakya müdahalesini protesto edenlerin tutuklanmasına tanık olundu. Ancak 1960 sonlarına kadar, aydınlar arasında, önemli ölçüde tartışma yapılması mümkün oluyordu. 1970 de muhalif edebiyatın etkin üstadı Alexander Tvardovsky *Novyi Mir* gazetesinin yayın kurulundan uzaklaştırıldı. 1971-2 de eleştiri merkezlerinden biri olan Moskova Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde temizlik hareketine girişildi. 1973 de muhalefet gazetesi *Chronicle of Current Events* kapatıldı ve Andrei Sakharov'a karşı kampanya başlatıldı. 1974 de Solzenitsin sürgün edildi. Daha az tanınmış diğer düzinelerce yazar da, Batı Avrupa ve ABD'ye gönderildi.

Muhalif yazarlara karşı gerçekleştirilen bu tırpan, kendi başına, zaten yeterince zararlı olabilecekken, bu arada, Yahudilere göç hakkı tanınması gibi apayrı bir konu üzerine çıkan ve SSCB'de resmi yahudi aleyhtarlığının varlığına ilişkin yaygın batılı izlenimlerden kaynaklanan başka bir çelişki de işin içine girdi. Gerçekte, 1969'da Yahudilerin göç edebilmeleri olanaklı hale gelmişti, bu ayrıcalık bir başka etnik gruba daha tanınmıştı, Almanlara. Çeyrek milyonu aşkın Yahudi 1970'lerde ülkeyi terk etti; sadece 1973 de göçeden Yahudi sayısı 35,000 göçeden Almanların sayısı ise 150.000 idi. Ancak göç edenler çeşitli şekillerde huzursuz ediliyor ve ayrılışları geciktiriliyordu; kritik görevlerde bulunmuş olan küçük bir orana ayrılış izni verilmemişti. Yahudi muhaliflerin yargılanmaları da sürüyordu. Özellikle bunlardan bir tanesi, 1978 Temmuzunda Yahudi eylemcilerle ilgili bilgileri Amerikalı bir gazeteciye ulaştırdığı için CIA ajanı olmaktan hüküm giyen Anatoly Shcharansky ile ilgiliydi ve ABD Kongresi ile batı basınında fırtınalar koparmıştı. Böylelikle Sta-

lin-sonrası 'çözülmeye' ilişkin politik beklentiler hüsranla sonuçlandı. Ekonomik büyüme, somut politik değişimlere yol açmadı. Stalin yönetimi süresince demokrasinin yadsındığı olgusunun ortaya koyduğu gerçek, bunun, tek bir insanın ve onun etrafındakilerin empoze etmesinden değil, ama sistemin kendisinden kaynaklanan bir özellik olduğudur. Gizli ve kendi kendini görevlendiren bürokrasinin süregelen denetimi, terör ve kitlesel sürgünlerin sona erdirilişi ve ekonomik büyüme eşlik etse bile hâlâ mevcuttur.

SSCB'de görülen bu değişim, soldaki iyimserliğin uluslararası çerçevede azalmasını da beraberinde getirdi. Bu Doğu Avrupa'da da Sovyet stratejik denetimi ve parti bürokrasilerinin yönetimi demekti. SSCB'ye düşman devletler olan Arnavutluk ve zaman zaman Romanya, siyasal demokrasi doğrultusunda bir eğilim göstermediler. Herşey bir yana, 1968 Çekoslovakya müdahalesi, 1956 Macaristan müdahalesinden çok daha köklü bir biçimde liberalleşme ümitlerini yıkmış oldu. Pek çok kişi, Çek reform hareketinde başı çekenlerin sosyalist niyetlerini koruduklarından kuşku duymamaktaydı ve Sovyet istilası, artan stratejik güveninin bir sonucu olarak SSCB'nin Doğu Avrupaya daha fazla özgürlük tanıyabilecek konumda hissedebileceğine ilişkin beklentiyi de ortadan kaldırdı. Eğer Kruşçev Çinlileri tam bir kopmaya vardıracak şekilde bir kenara iterek doğudaki komünist birliğe darbe indirdiyse, Brejnev de benzer darbeyi Prag'ı işgal ederek, ve Avrupa-komünizmi hareketini körükleyerek batıya indirmiş oldu. Her iki durumda da, çatlağın, başlangıçta meydana getirdiği hasar, daha önce Sovyet müttefiği olan ülkelerin batı ile ittifaka girmesi ile — ister Çin'in Washington'la bağ kurması şeklinde, ister İtalyan Komünist Partisinin NATO'yu kabul etmesi şeklinde olsun — daha da derinleşti. Bu arada, hem Çinliler, hem de Euro - komünistler, geçmişteki müttefiklerine karşı, somutta batılı hükümetlerin ortaya attıklarına paralel Sovyet 'emperyalizmi' teorileri ile saldırıya geçtiler. 1980 ve 1981'de Polonya'da olan olaylar, Euro - komünist eleştirmenlerin ve benzer kanatta yer alanların bu yargılarını değiştirmediği gibi, SSCB'ye de herhangi bir politik ya-

rar kazandırmadı. Sovyetlerin Polonya'da silaha başvurma konusunda isteksiz oluşu, böyle bir hareketin nesnel kısıtlılığının bir sonucu olarak değerlendirildi, işgal edilmiş bir Polonya'yı idare etmenin zorluğu, uluslararası yankılar gibi — Sovyet düşüncesinin kendi içinde geçirdiği bir evrimin sonucu olarak değil. Hatta, olası bir Sovyet müdahalesine ilişkin batıda çıkan bildiriler ile parti politikasına karşı Dayanışmanın geliştirdiği politik ve toplumsal eleştiri gözönüne alındığında, Polonya bunalımı, Sovyet liderliğinin politik sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Tüm Brejnev dönemi süresince de, devrim-sonrası rejimlerin itibar yitirme süreci devam etmiştir.

Böylesi bir itibar yitiriş, en çok yeni bir soğuk savaşın başlatılmasına karşı direnebilecek politik güçleri etkilemiştir. Sovyet blokunda varolan çatışmanın, batının pek de iyi niyetli olmayan öteki kesimlerinde, diğer bir deyişle günümüzdeki Soğuk Savaş halinden memnun olanlar üzerinde de etkisi olmuştur. Bunlar, SSCB ve Doğu Avrupa'da gözlemlenen gerilime, dikkatleri bu zayıf noktalara çekip, ortaya daha büyük meseleler getirerek karşı kamp aleyhine, batı kaynaklı bir saldırının içeriğini oluşturuyor olması gözüyle bakmaktadırlar. Yeni bir silahlanma yarışının devreye sokulması, ekonomik sorunları daha da pekiştirmenin bir yoludur, çünkü böylelikle SSCB, kaynakları sivil kullanım yerine askeri amaçla kullanmaya zorlanacaktır. Silah üretiminde bir patlamanın ABD ekonomisinde şu ya da bu ölçüde uyarıcı bir etkisi olabilir, ama farklı bir örgütlülüğe sahip olan Sovyet ekonomisi için bu ekonominin geri kalan hasılasından kesilen net bir tutar ve böylelikle tüketici doyumsuzluğunu körükleyen bir olay demektir. Üçüncü Dünyada girişilen atak, batının yararlanmakta olduğu bazı belirgin avantajları ülkeye kazandırmaya yöneliktir: hem askeri müdahale gücü açısından, hem de sermaye ve emtia kazandırıcı ekonomik kaynaklar açısından. Doğu blokunda görülen politik gerilimler, hem Dayanışmanın ulaştığı aşama, hem de Sovyet muhaliflerinin kaderi açısından, batıda, doğuya karşı sürdürülen politik propoganda için uygun zemin oluşturmakta; öte yanda Doğu Avru-

pa ve SSCB'de milliyetçiliğin yükselişi, çoğu batılı strateji uzmanının bu milliyetçilik hareketlerini açıkça sömürmesine, ve dolayısiyle SSCB ve müttefiklerinin bütünlüğünü zayıflatmaya yönelik politikaların geliştirilmesine yol açmaktadır. Bu tür politikaların nereye kadar başarılı olabilecekleri konusunda sadece gelecek sözsahibidir: ancak kuşkuya yer bırakmayan bir nokta varsa, o da bu tür sorunların kışkırtılması beklentisinin II. Soğuk Savaşın devreye sokulmasında önemli bir faktör olduğudur. Bu açıdan, Brejnev dönemindeki sorunlar, sosyalist bir alternatif amacı güden kesimlerde moral bozukluğuna yol açtığı gibi, doğuda kapitalist bir restorasyon fikrini destekleyerek, bu yüzyıl devrimlerinin tersine çevrilmesini isteyenleri de yüreklendirmiştir.

SİLAHLANMA YARIŞININ MANTIĞI KABUL EDİLDİ

Savaş-sonrası dönem boyunca Sovyetler Birliği, en temel askeri üretim ve teknoloji alanlarında Birleşik Devletlerin gerisinde kaldı.[9] Ancak Sovyetlerin bu geri pozisyon konusundaki yaklaşımları hep aynı kalmadı, takındıkları değişik tutumlar ise sonuçta, uluslararası platformda varolan SSCB

9) İki eski ABD yetkilisinin sözleri ile: 'Sovyetler Birliğinin geçici olarak askeri avantaj sağladığı yalnızca iki kısa dönem olmuştur — 1946-47; 1957-59 'füze açığı' sırasında. Birinci dönemde büyük kazanımlar elde etti; ikinci dönem, politik açıdan daha az verimli bir dönem oldu. Ancak 61 yıllık geçmişinin çoğu yıllarında, politik kazanımları değişiklik gösterse de, askeri olarak hep görece zayıf bir konumdan başlıyordu,' (Helmut Sonnenfeldt ve William Hyland, **Soviet Perspectives on Security**, Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü, Adelphi Notları 150, 1979). Yada Jimmy Carter'in ifadesi ile: 'ABD, teknik ilerlemeler sözkonusu olduğunda çoğunluk önde giden ülkeydi. Atom patlayıcıları, uzun-menzilli füzeleri, denizaltılardan-fırlatılan füzeleri, aynı kapsüle birden fazla savaşbaşlığı yerleştirmeyi ve daha ufak silahlarla daha büyük tahribat imkânı veren minyatürleştirilmiş devreleri ilk biz ortaya çıkardık.' (**Keeping Faith**, sa. 214.)

imajını etkilemiş oldu. Daha önce de öne sürüldüğü gibi Kruşçev döneminde Sovyetler Birliği kendisini, kapitalist dünya ile atılgan bir biçimde yarışan, ama barış peşinde bir ülke olarak tanıtmıştı. SSCB askeri teçhizat düzeylerinde batıyı taklit etme yollarına gitmemişti. Bu politika Sovyetler Birliğinin batıdan gelebilecek bir saldırıya karşı koyabilecek güçte olduğunu, başka bir deyimle caydırıcı gücü olduğunu gösterirken, topyekün bir üstünlük peşinde olan NATO'lu rakipleri ile arasındaki farkı da ortaya koymuş oluyordu. Ancak bu politika fazla sürmedi ve bir dizi revizyon sonucu, SSCB askeri politikalarını gitgide ABD'ye paralel bir çizgiye getirmeğe başladı. Politikanın bu şekilde değiştirilişi, II. Soğuk Savaşı mümkün kılan koşullardan biri olmuştur.

Kruşçev'den savunma politikalarına ilişkin en açık bildiriler, 1959 Sovyetler Birliği Komünist Partisi 21. Kongresinde ve 1969 Yüksek Sovyet'in Dördüncü Oturumunda geldi.[10] Kruşçev, orduyu eleştiren biri olduğunu, Ekim 1957 de Mareşal Zhukov'u Savunma Bakanlığından azlederek ve partinin silahlı kuvvetler üzerindeki denetimini sağlayan Ana Politik Yönetim Organının rolünü artırarak belli etmişti zaten. Kruşçev'in 1959-60 arası yaptığı konuşmalar, Sovyet askeri politikasında geniş çaplı değişimleri ilan ediyordu. Uzun-menzilli füzelere karşı beslediği büyük inanç, sağlanan *Sputnik* başarısı ile, daha da derinleşmişti; silahlı kuvvetlerin en önemli kanadını oluşturan Stratejik Roket Güçlerinin oluşturulmasından sonra bu sefer konvansiyonel güçleri önemsememe yoluna gitti. Teorik olarak bu, nükleer savaşın kısa süreceği ve önce davrananın sonucu belirleyeceği inancına dayanıyordu; bu yüzden büyük konvansiyonel güçlere daha az gereksinimi vardı. Pratikte, silahlı kuvvetler personel sayısını 1.2 milyon azaltarak 2.4 milyona indirmeyi planlamış ve askeri personelin nicel durumundan çok niteliği üzerinde durmuştu.

---

10) Genel bir tartışma için bakınız Roman Kolkowicz, **The Soviet Military and the Communist Party**, Princeton 1967, ve Holloway, age.

Genel olarak bilindiği şekliyle sözkonusu 'Askeri Konularda Devrim', stratejik füzelere bağlanan yeni itimat doğrultusunda daha yüksek teknik eğitim gerekliliğinin vurgulanmasını ve silahlı kuvvetler üzerinde daha sıkı bir politik denetimi kapsamaktaydı.[11] Ama nükleer tehlikelerin farkına varmaktan öteye gitmeyen edilgen bir uyarı da yok değildi; Sovyetler Birliğinin karşılık vereceğini bildiği sürece batının böyle bir savaşa kalkışmayacağını varsayan bir inançtı. Sözcük olarak aynı şekilde ifade edilmese de, Kruşçev'in politikası batıda 'minimum caydırıcılık' olarak bilinir. Batılı liderlerin nükleer bir savaşın içerdiği ağır kayıpları kaldıracak denli hazırlıklı olduklarını sanmıyordu, ve Sovyetler Birliğinin tahrip edici bir nitelikte karşılıkta bulunabileceğini hissettiklerinde nükleer gücü kullanmaktan cayacakları sonucuna varıyordu: bu yüzden SSCB'nin her ABD füzesi ve savaşbaşlığını karşılaması gerekmiyor, yalnızca karşı tarafın başlatacağı bir ilk-atağa yanıt vermeye yeterli derecede güce ve savunma sistemine sahip olması gerekiyordu. Pasifist ya da tekyanlı silahlasızlanmadan yana olmamakla beraber, bu tür bir politika, silahlanma yarışmasının yarışımcı mantığını dıştalayan bir politikaydı.

Savaşın kaçınılmazlığına inanan ve sonuçlarına aldırmaz görünen Çinlilere karşıt olarak böyle bir konum, Kruşçev'in SSCB'yi ekonomik yönden yükseltme görüşü ile sıkı sıkıya bağıntılıydı. Savaştan sakınılabilinildiği ve askeri yatırımlardan sivil yatırımlara yeterli kaynak aktarılabildiği sürece, komünist sistem kapitalizme egemen olabilecekti.[12] Kruşçev, askeri müdahalelere karşı olan hoşnutsuzluğunu açıkça dile getiriyordu: bir keresinde tank manevralarını seyrederken kendisini kötü hissettiğini, çünkü sınır hattına bile varamadan yanıp kül olacaklarını söylemişti. Bir başka olayda, askeri üretim planlamacılarına, sivil ekonomiyi zayıflatan 'metal yi-

11) Christopher Jones, «'Askeri Konularda Devrim' ve Parti Ordu İlişkileri 1965-70», **Survey**, Kış 1974.

12) Kolkowicz, age. sa. 292; Mary Kaldor, **The Baroque Arsenal**, Bölüm 4, Londra 1982; Holloway, Bölüm Beş.

yiciler' diye saldırmıştı. Kendisinin de ifade ettiği gibi: 'Yoldaşlar, ülkemizin komünizme giden yolda, daha da emin hızlı adımlarla ilerlemesini dayatan tüm gereklere sahip bulunuyoruz. Bunları yerine getirmemiz için tek bir şeye ihtiyacımız var-barışa, rahatsız edilmeden çalışarak büyük, ışıl ışıl yuvamızı inşa etme fırsatına!'[13]

Bu bakış açısı güçlüydü ama SSCB'nin kendi içinden ve dünya olaylarının seyir biçiminden kaynaklanan karşı baskılara dayanamadı. Daha 1961'in ortalarına gelmişken, Yirmibirinci Kongrenin yönledirici ilkeleri bir kenara atıldı. Bu geri dönüşün ana nedeni, kendini başarılı bir biçimde empoze etmesine rağmen askeri muhalefetin kendisi değil, Kennedy Yönetiminin Polaris ve ICBM'leri kapsayan stratejik silahlardaki yayılmacılığının yarattığı korku olsa gerektir.[14] Sonuç, yıllık Sovyet ICBM üretiminin 60'ların ortalarında 50'den 200'e çıkması oldu. Daha fazla füze-taşır denizaltı hazırlandı. Sovyet donanması, ABD ile okyanusta yarışma hazırlıklarına girişti. Savunma Bakanlığı bünyesinde yeni bir savunma programı başlatıldı. Sovyet füzeleri de değişti: caydırıcı görev görecek, kentlere yönelik büyük megatonlu bombalardan, askeri hedeflere yönelik daha küçük megatonlu SS-II lere geçildi. Minimum caydırıcılıktan ayrılış Ekim 1962 Küba füzeleri bunalımının yarattığı büyük çaplı tartışma ile daha da teşvik görmüş oldu. Bunun altında yatan neden, Kruşçev'in Küba'ya orta-menzilli füze yerleştirmek suretiyle, stratejik silahlardaki Sovyet açığını kapatmaya çalışmasıydı. Küba yenilgisi, ABD ile genel bir rekabete girişilmesi doğrultusunda baskı yapan kesimleri yüreklendirmiş oldu. Batılı liderlerin nükleer savaşı göze alamayacaklarına ilişkin beklenti, Kennedy'nin Küba konusunda meseleyi son haddine vardırtan kararlılığı karşısında çözüldü. Kruşçev, Nükleer Deneme Yasağı Anlaşmasını 1963 de geçirmeyi başardı ama 1964 de ayrıldığında izleyicileri kendisinin vaadettiği bir çok şeyin tam

13) Kolkowicz, sa. 285'den aktarılarak.

14) Michael McGwire, 'Sovyet Askeri Doktrini: Şartlara Bağlı Planlama ve Dünya Savaşı Gerçeği', **Survival**, Mayıs/Haziran 1980.

tersini yaptılar: 'minimum caydırıcılık' bütünüyle terk edildi ve sınırlı nükleer savaşa katılma doktrini moda oldu; bütçe 1966 da yüzde 5 artırılarak, 1965'dekini geçti. Küba bunalımından sonra görevden alınan Genel Kurmay Başkanı Mareşal M. Zakharov geri getirildi. Nükleer savaşı kazanma teorisyeni, Albay Rybkin bir kez daha sözü dinlenir adam oldu.[15]

Brejnev yönetimi döneminde, nükleer silahlara ilişkin diğer Sovyet politika değişimlerini, bu kez silahsızlanma politikası alanında da izlemek mümkündür. Sovyet askeri politikasındaki bu değişim, daha önceki caydırıcılık ve silahsızlanma fikrinden uzaklaşılmasına yol açtı.[16] 1971 de yapılan SBKP Yirmidördüncü Kongresi sonrasına kadar SSCB, politikasını şu üç öneriye dayandırıyordu: a) NATO ve WTO'nun aynı anda lağvedilmesi; b) bütün nükleer silahları yasaklayan bir anlaşma; c) tüm yabancı üslerin sökülmesi. Bu politika, batıda nükleer silah aleyhtarı hareketin amaçlarına yakınlaşma doğrultusunda bir hayli yol katetmişti ve SSCB ile ABD arasındaki ayrımı gözler önüne seriyordu. Bu ayrım, özellikle o zaman nükleer silahlarda açıkça üstünlüğü elde bulundurmasına ve yabancı üsler konusunda gerçek bir tekele sahip olmasına rağmen, yine de bu önerileri reddeden ABD ile ilgili olarak özellikle önem taşıyordu. 1975 de toplanan SBKP Yirmibeşinci Kongresi bu talepleri yinelemedi: Sovyet politikası bunların yerine, dengeye getirici eşitlik, daha fazla tırmanışın durdurulması, ve nükleer ve konvansiyonel güçlerde ortak, dengeli bir indirime gidilmesi çağrılarını içeriyordu. Nükleer silahların bütünüyle yasaklanması çağrısı geri plana atıldı.[17] Bu, SSCB *içinde* militarizmin güçlendiği anlamına

---

15) Kolkowicz, sa. 304.

16) Japon Komünist Partisi, Merkez Komitesi **Bülteni**, Yurtdışı Enformasyonu, no. 468, Eylül 1981, sa. 15-22, Sovyet politikasındaki bu değişimi özetleyip eleştirmektedir.

17) 24. Kongre programı **Keesings Contemporary Archives**, 12 Haziran 1971 de özetlenmektedir; 25. Kongre programı için age., 21 Mayıs 1976 ya bakılabilir. Aynı zamanda Sovyet politikasındaki değişimle ilgili olarak bakınız Sam Russell, 'Detanta elveda mı?', **Marxism Today**, Haziran 1981.

gelmiyor. Nitekim Brejnev dönemindeki parti-ordu ilişkilerinin tarihçesi, stratejik meseleler konusunda tam bir uyum olduğuna işaret eder ve 1970 ortalarında yeniden yapılan büyük görev dağılımında yüksek statülere getirilen kişiler, Brejnev tarafından atananlar olmuştur. Brejnev'in kendisinin de geliştirilmiş silah üretimi konusunda deneyimi bulunmaktaydı. 1976 da Savunma Bakanı olan Mareşal Ustinov, fazlaca savaş deneyimi bulunmayan, ama askeri üretim konusunda uzman biriydi. Genel Kurmay Başkanlığına getirilen Mareşal Ogarkov, SALT görüşmelerindeki Sovyet görüşmecilerden biri ve açık bir Detant destekleyicisiydi. Varşova Paktı Kuvvetleri Başkomutanlığına atanan Mareşal Kulikov geçmiş dönemlerde parti yetkililerine bağlılığı ile tanınan son derece nitelikli bir kuvvet komutanıdır.[18]

1960 larda Sovyet politikasında görülen değişim, SSCB içindeki fraksiyonel denge ya da yaygın ruh halinden kaynaklanan değişikliklerden çok, dış dünyadaki olaylara karşı geliştirilen bir tepki olarak gözükmektedir. Özellikle, 1961 de göreve gelen Kennedy Yönetiminin başlangıçta takındığı militan tutum, daha sonra gelen Küba füzeleri bunalımı ile birleşince, SSCB içinde daha esnek yaklaşım yolları arayanları geri planda bırakmış oldu. 1963 de Çin'le aralarının bozulmuş olması, Sovyetler Birliği'nin bu uluslararası korunmasızlık duygusunu pekiştirmiş olmalıydı. SSCB'nin eşitlik gözetmesine ilişkin consensus, bu konuda direten bir ordu tarafından yukardan empoze edilmedi, aksine parti liderliği tarafından benimsenmiş oldu.

Savunma ve silahsızlanma politikasında izlenen bu değişimlerin vardığı sonuç, 1970 sonlarına gelene değin Sovyet ve ABD askeri politikaları arasında varolan ayrımın önemli ölçüde aşınması oldu. SSCB eşitliğin sağlanması hedefini edinmişti ve birçok kişiye göre de bunu elde etmişti. Bu hu-

---

18) Dimitri Simes, **Detente and Conflict, Soviet Foreign Policy, 1972-77**, Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi, Georgetown Universitesi, Washington Notları 44, Washington 1977, sa. 51-2.

susun geçerliliği, ABD'nin önde yer aldığı SLBM'lere karşılık daha üstün bir düzeye çıkarılan ICBM'lerin sözkonusu edildiği stratejik füzelerle sınırlıdır. Ancak daha büyük politik etkisi olan seçenek, orta-menzilli füzelerle ilgili olandır. Sovyetlerin hâlâ ABD'den daha geri olduğu gerçeğine rağmen, 1977 de yeni füzeleri yani SS—20 leri yerleştirme kararı, NATO'ya, durumu saptırma, ve Sovyetler Birliği'ni, üstünlüğü ele geçiren ve tırmanışın kaynağını oluşturan bir ülke olarak tanıtma konusunda ideal bir fırsat kazandırmış oldu. Nitekim Avrupa'ya Cruise ve Pershing'i yerleştirme yoluyla NATO, kendi tırmanışını meşrulaştırma olanağına kavuştu. Nükleer silah kullanımdan vazgeçmemesine rağmen, Kruşçevist minimum caydırıcılık politikasının asıl gücü, silahlanma yarışmasının yarışımcı mantığının gerçekten yadsınmasında ve böylece SSCB'ye önemli bir politik avantaj kazandırmasında yatmaktaydı. Nispeten daha az sayıda ama etkili bir dizi savaşbaşlığı ve füze yollama sistemi, şimdiki binlerce roket kadar caydırıcılık işlevi görebilirdi; ama Sovyetler'deki teknik gerilikleri ve parti ile ordu içinde yeni politikanın desteklenmesi nedeniyle, Sovyet liderliği, eşitlik politikasını izlemek durumunda kalmıştır. Böylece, SSCB'yi ABD ile eşit ölçüde, hatta daha da saldırgan bir güç olarak göstermek olanağı doğmuştur.

Bir ilk-vurguna karşı herhangi bir Sovyet 'minimum caydırıcılığını, geçersiz kılacak olan, ABD teknik duyarlılığında kaydedilen aşamalar gözönüne alındığında, Sovyetlerin 'maximum caydırıcılığı' kabullenmiş olmalarına hak vermek mümkündür. Maksimum, ya da sayısal eşitlikte caydırıcılık yolunun aranması, bu açıdan denilebilir ki, en aza indirgenmiş bir ikinci vurgun olasılığı için dahi gereklidir. Sovyet liderleri savunmalarını garantiye almak için minimum çaba sarfettiklerini söylediklerinde, aslında ima ettikleri budur. Oysa sav, tartışma götürür çünkü ABD kuvvetleri, ikinci saldırı güvencesinin sayısal değerlerden çok, korunabilirliğin niteliksel boyutlarında yattığını bizzat kendileri kanıtlamışlardır. Bu Fransız ve İngiliz caydırıcılığının mantığıdır. Görece az sayıda, ama saptanmaları mümkün olmayan savaşbaşlıkları

ve füze yollama sistemleri gerektiğinde iş görmektedir. Sovyetlerin strateji seçimini, nereye kadar teknik yetersizlikle rin, nereye kadar politik tercihlerin etkilediği bilinmiyor; ama Sovyet ve ABD politikalarının assimilasyonuna olanak tanıyan bu seçimin olumsuz politik sonuçları oldukça öremlidir.

ÜÇÜNCÜ DÜNYADA KARARSIZ SOVYET ROLÜ

Sovyet strateji doktrininde görülen bu değişimler sonucu SSCB'nin gitgide daha askeri bir görünüme bürünmesi olgusu, en göze batan bölgede, yani Üçüncü Dünyada artan Sovyet askeri ve politik etkinliği ile daha da pekişti. Kruşçev iktidarı dönemi, Üçüncü Dünyaya yönelik politikaların da esaslı biçimde ters yüz edildiği bir dönemdi. Stalin'in politikası, Çin ve Kore'de olduğu gibi komünist partilerin iktidarı ele geçirmelerini teşvik etmemek ve İran, Hindistan ve Mısır'da olduğu gibi milliyetçi güçleri küçümseyici yaklaşımlarda bulunmak olmuştu. Kruşçev ise komünist ilerleyislere birazcık daha yakınlık gösteriyordu — Vietnamlılar, 1960 da Rusların öğütlerine uymayıp güneyde yeniden saldırıya geçtiler — ama Üçüncü Dünyanın milliyetçi uluslarıyla, özellikle Mısır'la ittifak olanaklarını gözden kaçırmıyordu, ve başlangıçta duraksamakla birlikte Kübalılara yardım etti. Kendinden sonra gelenler de bu politikaya devam ettiler ve kendi dönemlerinde radikal milliyetçi ve komünist güçlere daha yakın davrandılar. Küba, Vietnam, Afganistan, Etiyopya ve Afrika'nın eski Portekiz sömürgelerinde açıkça böyle oldu. Bu yüzden Brejnev dönemi, Üçüncü Dünyada Stalin ve Kruşçev zamanından daha atak bir Sovyet politikasının izlendiği dönem olarak bilinir. Yine de bu atak politika, temelde kararsız bir politika olmuştur: batılı ve Çinli yorumcuların yakıştırdığı 'emperyalist' ya da 'yayılmacı' kavramlarına uzak olmakla beraber, Sovyet politikası hem desteklenir hem de olumsuz özelliklere sahipti. Rusya'nın hasımları, gerek artan Sovyet etkinliğini, gerekse bu etkinliğin kararsız niteliğini ileri sürerek, II. Soğuk Savaşı devreye sokmak açısından kendile-

rine haklılık payı çıkarabilirler.

Üçüncü Dünyadaki Sovyet askeri varlığının iki biçimi mevcuttur. Bir tanesi, yabancı yönetime ya da yerel diktatörlüğe karşı savaşım veren yerli güçleri eğitmek ve onlara silah sağlamak şeklindeydi. Bunun ilk akla gelen örneği Vietnamdı, ama başka örnekler de vardır kuşkusuz, Afrika'nın Portekiz sömürgelerindeki gerillalara ve FKÖ'ye yapılan silah yardımları gibi. Ancak şimşekleri en fazla çeken, bu tür bir destek değildir. Sözkonusu gerillalar, daha çok dış güçlere karşı savaşmaktadırlar ve bu dış güçlerin kendilerinden çok daha kuvvetli olduğu açıktır. Gerillalar zafer kazandıkları zaman, bunda askeri zafer kadar, düşman kamptaki bölünmelerin de payı bulunmaktaydı. Üzerinde çok daha fazla gürültü kopartılan destek biçimi ise, SSCB'nin, karşı-devrimci kuvvetlerin saldırısına uğrayan, ya da bu tür saldırı tehditleri ile karşı karşıya kalan *devletleri* savunması olmaktadır. Küba, Angola, Etiyopya, Güney Yemen ve Afganistan'da artık kurulmuş bulunan sol-kanat devlet yönetimlerine yardım sözkonusudur ve batıda en fazla eleştirilen ve alarm yaratan da bu yardımıdır. Çoğu gözlemciye bakılırsa, bu tür Sovyet etkinliği ABD'ninkinden farklı değildir.

Politik hareket noktaları birbirinden farklı bir dizi faktör biraraya gelerek, Üçüncü Dünyadaki Sovyet rolüne ilişkin bu algılama biçimini kuvvetlendirmiş oldu. Birinci olarak, batının tepkisi, Sovyetlerin izlediği politikayı, hangi biçim altında olurlarsa olsunlar, yayılmacı ve illegal olarak betimlemekti. Doğruluğu kuşkuya yer bırakmayacak nokta, devrimci bir hareketin ve bunun SSCB tarafından desteklenişinin bu tür bir tepkiyi ister istemez doğuracağıdır. Bu yüzden dışardan gelen saldırılara karşı Nikaragua ya da Angola'yı savunma kapsamında yapılan yardımlar bile, Sovyet yayılmacı mantığının bir parçası olarak gösterilmiştir. İkinci olarak, Maoist düşüncelerin yaygınlaşmasının yanısıra, metropol solunun, Üçüncü Dünyada yaşanan çatışmanın askeri yönlerinin dayattığı politik gerçekten habersiz olması, tüm Sovyet askeri yardımlarını Sovyet devlet aygıtının özgün vasıtaları olarak görülmesine yol açmıştır. Vietnam örneğinde olduğu

gibi, öz gücüne güvenme ve halkın mücadelesinin yüceliği üzerine yürütülen retorik. Üçüncü Dünya halklarının yalnızca çıplak elleri ve savaşçı ruhları sayesinde tepeden tırnağa silahlı metropol kuvvetlerine ve müttefiklerine karşı zafer kazanabilecekleri düşünü yüreklendirmiştir. Gerçekte ise, Sovyet askeri yardımı olmaksızın bu devletlerin ve sözkonusu hareketlerin kaderi çok farklı olurdu.

Üçüncü Dünyadaki Sovyet rolünün gelişmiş kapitalist ülkelerde bu denli düşmanca algılanışını açıklamakta kendi başlarına bu iki faktör yetersiz kalır. Bu algılanımı açıklığa kavuşturmak için diğer faktörleri de sıralamak gerekir-Sovyet askeri ve ekonomik yardımının olumsuz politik değişimlere eşlik etmesi ve Sovyet rolünün Üçüncü Dünyanın bağımsızlığı doğrultusunda dayanışma ilkesi ile bağdaştırılmasının pek mümkün olmadığı bir dizi olay. Moskova'nın müttefiği bir çok ülkede, askeri ve ekonomik yardıma; göç ve ülke içi seyahat üzerine getirilen denetim, Sovyet parti yapılanmalarının yerleşmesi, Marksizm ve Leninizmin muhtevasını belirleyen Sovyet teorilerinin yaygınlaştırılması, milliyetlere ilişkin Sovyet politikası, ve çarpık, sakat bir basın eşlik etti: diğer bir deyişle, bu ülkelerin zaten 'sosyalist' olduklarını iddia etmemesiyle farklı bir yana sahip Brejnevci politik düzenin ihraç malı bir modeli sözkonusuydu. Nitekim, ulusal bağımsızlık ve devrimci değişiklik açısından kaydedilen ilerlemelerin karşısına bu devletlerde kurumlaştırılan bürokratik politik yapılar dikildi.

Bu süreç, yalnızca Sovyet nüfuzu sonucu oluşmuş değildi. Bu daha çok, Sovyet bürokratik ve otoriter politik pratikleri ile, sözkonusu ülkelerin politik kültürleri ve toplumsal yapılarında zaten varolan pratiklerin sakat bir birlikteliğini yansıtıyordu. Etiyopya, Afganistan, Güney Yemen ve hatta Küba örnek olarak gösterilebilir. Önceden varolan demokratik bir birikimi tahrip eden Sovyet siyasi nüfuzu değil, ama politik kurumlaşma doğrultusunda sözkonusu ülkeye özgü eğilimlerin Sovyet politik modelleri ve danışmanları tarafından kanalize edilmesi ve oluşumuna yardımcı olunması sözkonusuydu. Bazı durumlarda Ruslar, yanlış olarak gördükleri po-

litik ve ekonomik işleri değiştirttiler; Afganistan ve Etiyopya'daki terör yönetimlerine karşı çıktılar ve aceleye getirilen ekonomik politikaları sık sık uyardılar. Küba'nın paraya-dayanmayan bir ekonomi yaratma girişimi, değinilen durumlardan biri olmuştu. Ancak bu devletlerde suçlama konusu olan bürokratik kurumlaşmanın genel yapısı dikkate alındığından, bu tip ihmalcilik girişimlerinden dolayı fazlaca itibar görmediler. Tersine, Sovyetlerin Üçüncü Dünyada yerel müttefiklerine karşı gerek içerden gerekse dışardan dizginleyici bir rol oynamaya çalışması, sık sık saptırılarak emperyalizmin bir diğer örneği biçiminde değerlendirildi.

Sovyet modelinin bu yeniden üretimi, Sovyetler Birliği'nin sağ-kanattan olarak bilinen rejimlerle köklü ekonomik bağlar kurduğu ya da bu rejimlere askeri teçhizat sağladığı dikkate değer sayıda olayla pekişti: İran Şahı, Uganda'nın İdi Amini, Ekvator Ginesi'nin Macias Nguemas, Arjantin'in General Videla'sı. Hiçbir devrimci dayanışma savı bu tür eylemleri haklı gösteremez. Daha da önemlisi, başlangıçta sözkonusu Sovyet yardımını makul gösterecek esasların bile, örneğin ulusların kendi kaderini tayin hakkı gibi esasların, Sovyet askeri yardımı sayesinde açıkça ihlal edildiği birtakım örneklerin varlığıydı. Buna en çarpıcı üç örnek, Etiyopya, Kamboçya ve Afganistan'dır.

Etiyopya'daki Sovyet politikası üç belirgin soru çıkarır ortaya: Sovyetlerin 1974 devrimini değerlendiriş şekilleri; Sovyetlerin 1977 de başgösteren Somali ile sınır çatışmasında Etiyopyalıları desteklemeleri; ve 1978 de Eritre bölgesindeki bağımsızlık hareketinin bastırılmasına ilişkin başlatılan askeri harekatdaki Sovyet rolü. Etiyopya'da 1974 de imparatorun defedilmesi sonrasında köklü bir toplumsal düzen değişikliğinin yaşandığını savunan Sovyetlerin tavrı, bu biraz gecikmeli olsa da uygun bir tavırdır. Somali'nin sınırdaki hak iddialarına karşı Etiyopya'nın desteklenmesi de, aynı derecede akla uygundur ve bu ABD'nin resmen takındığı tutumdur. SSCB daha önce Somali'yi silahlandırmış ve 1977 Somali-Etiyopya sınır savaşını önlemeye çalışmıştı: ancak, iki devlet arasında Sovyetlerin arabuluculuk yapmasını So-

malililer reddedip Etiyopya'yı istilaya kalkıştıklarında, Sovyetler Etiyopya'ya önemli miktarda silah sevkiyatı yaptılar.

Sovyet rolünün tartışmaya en açık yanı Eritrelilere karşı Adis Ababa hükümetini desteklemesi konusudur. Eritre'ye ilişkin Sovyet tutumu ile, Etiyopya ile ittifak halinde olduğu dönemdeki Amerikan tutumunun aynıdır: Etiyopyanın toprak bütünlüğünün desteklenmesi. Böyle bir yardımın haklı gösterilecek bir yanı bulunmamakla beraber, bu Sovyet politikasında yeni bir eğilim anlamına da gelmiyordu. Çünkü, bu etnik ve bölgesel sorunların ayrılma yerine, mevcut çokuluslu devletin sunduğu çerçeve bünyesinde çözülmesini savunan Sovyet politikasıyla uyum arzediyordu. Genel kanının tersine, bu göreşe SSCB Haile Selassie'nin düşüşünden önce sahip bulunmaktaydı. Aynı politikayı SSCB, 1971'de Bengaldeş'in ayrılışını desteklemesi dışında, Burma, Irak ve Nijerya'da da izlemişti.

Kamboçya'da karşı çıkılan Sovyet politikası değil, müttefiği Vietnam'ın politikasıdır. Vietnam kuvvetleri, 1978 Aralığında Kamboçvayı istila harekatını gerçekleştirerek, yeni bir rejimi dayattılar. Ruslar bu istilaya genel olarak destek sağlamış olmakla birlikte, bu, yepyeni bir Sovyet militanlığının ürünü değildi, Vietnam silahlarının çoğu, 1975 de, Amerikalılardan ele geçirilmişti; ardından Kızıl Kimerlerin Kamboçya - Vietnam sınırında giriştikleri aylarca süren sınır saldırıları gelmeye başladı. Ayrıca bu olay, Çin ve ABD'nin Hanoi üzerinde baskıyı artırarak, o zamana değin Vietnam'ın reddettiği Moskova'nın açıkca müttefiki olma seçeneğini dayatmaları gibi bir gelişmenin hemen sonrasında meydana geliyordu. Vietnam, ne zaman Washington ve Pekin tarafından SSCB safına itildi ve Kamboçya ile tüm uzlaşma girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı, istila işte o zaman gerçekleşti.[19] İstila olmasına istilaydı kuşkusuz, ama despot cani bir hükümetten kendilerini kurtardığı için Kamboçyalılar, bunu hoş

19) Kamboçya'nın başlangıçtaki provokasyonları karşısında Vietnam'ın sertleşmemeye gayret etmesi üzerine bakınız Derek Davies **Far Eastern Economic Review**, 25 Aralık 1981.

karşıladılar. Nitekim bu müdahale, yıktığı devletten daha insancıl ve çoğulcu bir devlet aygıtı kurmuş ve onyılı aşkın süren savaş boyunca, ülkenin yitirdiği refahın bir bölümünü yeniden sağlamıştı.

En fazla patırtı koparan olay, Afganistan'daki durumdu. Gördüğü askeri, ticari ve ekonomik yardımların büyük bir kısmı ile yıllardır SSCB'ye bağımlı olan Afganistan, 1978 Nisanında ulusal komünist partisi PDPA askeri bir darbe sonucu iktidara gelene değin yoksul ve her bakımdan az gelişmiş bir ülkeydi. Bu darbe ile ilgili olarak açıkca belirgin bir Sovyet özendirişi yoktur-savaş-sonrasında doğu Avrupada gerçekleştirilen komünist eylemler gibi olmadı — ve anlaşıldığı kadarı ile, o zaman iş başında olan hükümetin baskı politikasına boyun eğmekle, iktidarı ele geçirmek arasında bir seçim yapma durumu ile karşı karşıya kalan PDPA harekete geçme kararı vermişti. Kurulduktan sonra PDPA hükümeti doğu tarafından da batı tarafından da tanındı. Diğer bir deyişle, Kabil'de Sovyet yanlısı bir rejimin varlığı, uluslararası planda kabul edilmiş bulunuyordu.

Bunu değiştiren, PDPA'nın reformlarını dayatırken takındığı tavır ve bunun sonucunda kırsal muhalefetin güçlenmesiydi; üstelik bu mühalefet dışardan, Pakistan ve Çin'den de teşvik görüyordu. Sovyetler Birliği, Afganistan'a müdahale yolları aramamıştı, ancak daha sonra Afganistan'daki müttefikinin bütünüyle yıkılması gibi bir olasılık belirdiğinde. 1979 sonralarında Afganistan'a askeri birlikler göndermeyi kararlaştırdı. Aynı zamanda PDPA içindeki fraksiyonel anlaşmazlığa da müdahale edip, mevcut devlet başkanı Hafizullah Amin'in yerine Sovyet politikasına karşı daha uysal olan Babrak Karmal'ı getirdi. Uluslararası alanda o denli tepki yaratan olay PDPA'nın iktidarı ele geçirişi değil, bu harekattı.

Sovyet rolünün olumsuz imgesi, Rusların müdahelelerini kendi açıklayış tarzı tarafından pekişti: Müdahele biçimi konusunda söylenen dolaylı yalanlar, kendilerini kimin davet ettiğine ilişkin çelişkili savlar, ülkede karşı devrimin yay-

gınlaşması konusunda yaptıkları sığ analiz.[20] Bu yanlış tutumlar, SSCB'nin yayılmacı devlet imgesini güçlendirmekte, Sovyet müdahalesi öncesinde bir grup Afgan komünistinin geniş çaplı karşı-devrimci bir harekete karşı giriştiği savaştan ibaret Afgan bunalımının perde arkasını gizlemektedir. Afganistan, olayın ortaya çıktığı tarihin uygunluğu sonucu, Sovyet emperyalizmi'ne ilişkin batı savlarına biçilmiş kaftan görevi gördü. Ne var ki, II. Soğuk Savaş, Sovyet güçleri Aralık 1979 da Afganistan'a müdahale etmeden önce başlamış bulunuyordu ve bu müdahale Sovyet politikasında yeni bir 'yayılmacı' evreyi temsil etme anlamı taşımıyordu: Doğu Avrupa'da daha önce de görüldüğü gibi, yönetimdeki komünist partileri devirme girişimleri sözkonusu olduğunda (Macaristan 1956, Çekoslovakya 1968), onları destekleme politikası yürütülmesi anlamına geliyordu. Ruslar, 1978 Nisanında komünist darbe gerçekleştirildiğinde müdahalede bulunmadılar, ama bir buçuk yıl sonra rejim tehlikeye düştüğünde müdahele ettiler.

Yapılacak tarihsel bir karşılaştırma, Afgan müdahalesinin strateji ve coğrafya açısından, Asya'da uzun zamandır izlenen Sovyet politikasının devam ettiğini göstermektedir. 1979 müdahalesi Yalta'dan, yani II. Dünya Savaşının bitiminden sonra görülen bu tür ilk eylem olmakla beraber, Sovyet tarihindeki tek müdahele değildir. Çünkü Sovyetler Birliği, güneyde Orta Doğu sınırında son zamanlarda karşılaş-

---

20) Ruslar, dış saldırgan müdahaleler karşısında Afgan hükümetine yardım ettiklerini iddia ediyorlar. İsyancılar, Pakistan ve daha düşük bir oranda İran tarafından desteklenmektedir, ancak isyanın kökleri Afgan toplumunun içinden, merkezden empoze edilen reformlara kırsal toplumun gösterdiği tepkiden çıkmaktadır. Rusların Aralık 1979 da nasıl müdahale için davet edildiklerine ilişkin özel açıklamaları da inandırıcı olmaktan uzaktır: Hafızullah Amin tarafından çağrılmalarına rağmen, aleşağı ettikleri başkan oydu; bu yüzden onun davet ettiğini söyleyemiyorlar. Sonraları kendilerine davetiye çıkardığını iddia ettikleri lider Babrak Karmal ise, aslında birlikler olaya müdahale ettikten sonra iş başına gelmişti.

tıklarına benzer bir tehdidi 1920 ve 30'larda Uzak Doğu sınırlarında yaşamış ve o zaman buna askeri bir harekatla karşılık vermişti. Dış Moğolistan'da hâlâ varlığını sürdüren kendine özgü devrimci bir rejimi desteklemek ve kurumlaştırmak amacıyla Sovyet güçleri 1921 de müdahale etmiş; ve 1939 da Avrupadaki düşmanlık ortamı daha oluşmadan önce, Khalkhin Gol savaşında istilacı Japon kuvvetlerini yenilgiye uğratmışlardı. SSCB, rejimini zaten desteklemekte olduğu Çin'in Sinkiang eyaletinin reformcu kumandanı General Sheng Shih-t' Sai'ye 1934 Ocağında Müslüman isyancıları bastırmasında yardım olsun diye bir kaç bin asker gönderdi;, Afganistan'da olduğu gibi ekonomik yardım ve siyasi komiserliklerle takviye edilen Sovyet birlikleri 1944 yılına kadar burada kaldılar.[21] Eğer Afganistan'ın Sovyet niyet ve pratiklerinin bir göstergesi olduğu söylenecekse, bunlar aslında 1970 sonlarının çok öncesinde mevcut olan niyetlerdir. Stratejik açıdan 70 sonlarında Sovyetlerin güney kanadına bakışı, 1920 ve 1930'lardaki Uzak Doğu sınırlarını değerlendirişi ile paralellik gösteriyordu: daha önce Japonya ile olan askeri çatışmanın yerini, Çin almıştı. SSCB'nin karşılığı, yine benzer şekilde, anlaşmazlık konusu olan bölgelerde düşmanın denetimi açısından öncelik hakkına sahip olmaya dayanıyordu.

Sovyet müdaheleleri konusunun vurgulanması, batının genel olarak Sovyet rolünü abartmasını içerir. Böylelikle, Üçüncü Dünyadaki tüm değişimlerin Sovyet kaynaklı olduğu sonucunu çıkarmak ve buna karşı yeni bir batı müdahaleciliğini haklı göstermek amaçlanıyordu. Ronald Reagan, ünlü bir demecinde, Üçüncü Dünyanın tüm sorunlarının Sovyet nüfuzundan kaynaklandığına işaret etmişti.[22] Gerçekte Üçüncü Dünyada ortaya çıkan karışıklıklar, Sovyet kışkırtması sonucu değil, ülkelerin kendi içlerinde olgunlaşan bunalımların sonucuydu; hatta Afganistan'da bile, iktidarın komünistler tarafından ele geçirilişi, bir Sovyet müdahelesinden kaynak-

21) Allen Whiting ve Sheng Shih-t'sai, **Sinkiang: Pawn or Pivot?**, East Lansing 1956.

22) Bakınız Birinci Bölüm, 11 nolu not.

lanmış değildi. Bu 'Sovyet kışkırtması' savı, yalnızca Üçüncü Dünya devrimlerinin içsel nedenlerini gizlemekle kalmaz, aynı zamanda halkın direnişine yol açan baskıcı rejimlerin desteklenmesi olgusunda batının üstlendiği rolü de yadsır, İran ve Etiyopya örneklerinde olduğu gibi.

Ancak hepsinin ötesinde, Üçüncü Dünyada Sovyet «nüfuzu» konusunda yapılan hücum, Sovyetler Birliği'nin edilgen kaldığı ve hem devrimci devletlere, hem de devrimci hareketlere yardım etmediği bir çok olayı karanlıkta bırakmaktadır. Örneğin, Kamboçya'da 1970 de iktidara gelen ve Kızıl Kimerlerle çarpışan Lon Nol hükümetini tanımıştı. Zimbabwe'de, Ruslar Robert Mugabe'nin ZANU'su ile uzun süre de ancak zayıf bir ilişki kurabildiler. Genel olarak, Güney Afrikada, Güney Afrika'nın askeri saldırılarına karşı Angola ve Mozambik'i koruma konusunda SSCB, yapabileceği düzeyin çok altında yardım yaptı. 1977'den beri, birtakım olaylar sırasında, Sovyet deniz ve hava gücünün yapacağı bir gövde gösterisi, Pretoria rejiminden gelen saldırıların dizginlenmesine katkıda bulunabilirdi. Ekonomik ilişkiler açısından, SSCB, Üçüncü Dünyada başlangıçta umulan düzeyin çok altında kaldı ve batıdan gelen yardımın niceliği ile karşılaştırıldığında rakip olmaktan uzak göründü. Üçüncü Dünya ülkelerinin batı desteğinin bulunmadığı durumlarda karşı karşıya kaldıkları temel ekonomik yardım gereksinmeleri çoğunlukla doyurulamamaktadır. — Şili örneğinde böyle olmuştu: 1970-1973 yılları arasında Halk Birliği Hükümetine karşı, ABD bankaları blokaj uygulamış ve bu durumda SSCB, alternatif olarak yalnızca ufak miktarda bir yardımda bulunmuştu. Burada, SSCB'nin Üçüncü Dünya politikasına yönelik eleştiriler, Sovyet müdahalesinin sözkonusu olduğu durumlar kadar, gözönünde bulundurduğu stratejik ve ekonomik sınırlamalar konusunda odaklaştırılabilir.[23]

---

23) Daha ayrıntılı bir inceleme için bakınız benim **Threat from The East?**, Penguin 1982, aynı zamanda **Soviet Policy in the Arc of Crisis** olarak da basıldı, Politika İncelemeleri Enstitüsü, Washington 1981.

YENİ KURULAN DEVRİM-SONRASI DEVLETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1960 ve 70'ler boyunca ileri kapitalizm-sonrası devletlere ilişkin iyimserliğin kayboluşu, Üçüncü Dünyanın devrim-sonrası devletleri ile ilgili olarak yaşanan paralel bir süreçle bütünleşmiş bulunmaktadır. Kapitalist dünyadaki sol güçlerde yaşanan bu umutların yitirilme olayı, 1960'larda Üçüncü Dünyanın devrimci devletleri ve özgürlük hareketlerinin yol açtığı yaygın coşku gözönüne alınırsa özellikle şiddetli olmuştur. Bu coşku, çoğunlukla Üçüncü Dünya devrimlerini belirleyen kısıtlayıcı maddi baskılar ve buna eşlik eden politik sınırlamalardan oldukça habersiz bulunuyordu. Bazan ütopik, ama kısmen daha önce değinilen devrim-sonrası Sovyet toplum modelinin doğurduğu kuşkunun bizzat kendisinden kaynaklanan bir heyecan mevcuttu: Üçüncü Dünyanın başka türlü olacağına inanılmıştı. 60'ların başında Küba ve Cezayir'i, sonrasında Vietnam'ı destekleyen 1960'ların büyük anti-emperyalist hareketleri ve Çin modelinin olumlu ve yenilikçi kazanımlarına duyulan yaygın inanç bu süreçde kendi paylarına katkıda bulundular. Üçüncü Dünyada ortaya çıkan çok sayıda devrimci hareket silsilesinin ulaştığı başarıya rağmen, 1970'lerde yaşanan olaylar bu heyecanı hissedilir ölçüde eritmiş oldu.

Bu noktada sözkonusu faktörlerden bir tanesi, kapitalist ve kapitalizm-sonrası rejimler arasındaki belirgin farklılıkları körelten ve Sovyet tarihinin önceki dönemlerini anımsatan Üçüncü Dünyanın devrimci devletlerindeki terör olayı olmuştur. Kamboçya'da Kızıl Kimerlerin yaptıkları katliamlar (1975 - 1978), Etiyopya'daki Kızıl terör (1977 - 1978), ve Amin'in Afganistan'da gerçekleştirdiği binlerce idam, bunun dehşet verici örneklerini oluşturur ve başlangıçta Rusların da yaptığı gibi, sosyalizmin ereklerini ve devrimden beklenenleri büyük ölçüde gözden düşürücü niteliktedir. Terörün devrim-sonrası devletlerde yeniden belirişi, bu rejimler için oldukça beklenmedik bir olayla, devletler-arası askeri karşılaşmalarla bütünleşti: Rusya ile Çin (1969), Vietnam

ve Kamboçya (1978), Vietnam ile Çin (1979). Eğer devrim-sonrası devletler arasındaki ilişkilerin egemen, üstün bir özelliğe sahip olduğuna inanılsaydı, ilişkiler savaşa dönüşmüş nitelikte olmayabilirdi. Stalin, tersine 1948 de Yugoslavya ile savaşa girmekten sakınmıştı.

Bu çarpıcı gelişmelere ek olarak, bu devletlerin yaşadığı acımasız geçiş dönemine ilişkin başka sorunlar da çıkmaktaydı ortaya ve ekonomik dönüşümü dışardan sabote etme eylemleri ile bu rejimlerde görülen politik hataların bileşiminden oluşan belirgin doyumsuzluğun çıkardığı sorunlar da sözkonusuydu. Üçüncü Dünya'daki devrim-sonrası devletlerin bir çoğunda az çok garip bir özgürlüğe sahip kişilik ekolleri saptamak mümkündü. Kuzey Kore buna uç bir örnektir. Başlangıç noktaları ve karşı karşıya kaldıkları baskılar sözkonusu olduğunda, bu devletlerin kazandıkları ekonomik ve sosyal ilerlemeler dikkate değer ölçülerde, hatta bazı durumlarda etkileyici olmuş; ama bu ülkeler üzerlerinde hissettikleri maddi sınırlamaları rahatlıkla aşıp, genel bir refah ortamına kavuşamamışlardır. Bu sorunlar, kentlerde tüketim malları yokluğuna, ve hem politik hem de ekonomik faktörlerden dolayı nüfus göçlerine* yol açmaktaydı. En göze batan örneği Vietnam'ı terk eden 'tekne adamları' olayı oldu; ama Çinlilerin Hong Kong'a, Kamboçyalıların Tayland'a, Afganlıların Pakistan'a, Eritrelilerin Sudan'a, Ogadenli göçebelerin Etiyopya'dan Somali'ye, Güney Yemenlilerin, petrol üreticisi ülkelere, ve Kübalıların Miami'ye akın akın geçmeleri, hep, tıpkı 1961 öncesinde Almanların doğudan batıya kaçışlarında olduğu gibi, sosyalist dönüşümün olumsuz karakterine ilişkin bir imgenin pekiştirilmesine hizmet ettiler. Sol kanatta yeralan diğer Üçüncü Dünya devletlerinin —Tanzanya, Gine, Benin— ortaya koydukları kötü ve çoğunlukla feci ekonomik dökümler, bu izlenimi ayrıca güçlendirmiş oldu. Bu durumların hiç birini, o ülkeye özgü sorunlara değin-

*) Yazar bu göç olayını İngilizce **'exodus'** sözcüğü ile ifade ediyor. Bu sözcük, Musa zamanında, Musevilerin Mısır'dan çıkışını anlatmak için kullanılır (çev. not.).

meden açıklamak mümkün değildir; devrimden geçmiş bazı ülkelerin içinde bulunduğu durumlar dikkate alındığında, yıllarca süren devrimci çatışmanın birikimleri ve sosyoekonomik değişimlerin yanı sıra, devrimsonrası ülkelerdeki yaşamı yıpratmaya yönelik karşı- devrimci müdahaleler de sözkonusuydu (örneğin Küba, Güney Yemen, Afganistan). Yine de, kaçış sebepleri batılı propagandalar tarafından karanlıkta bırakılan bir yığın mülteci ve yerlerinden edilen insanlar konusu, başlıbaşına devrimsonrası devletlere karşı politik bir silah haline getirildi. Ancak daha ileri devrimsonrası rejimlerin sorunları olarak da görünen başka bir takım şeylerle bağıntısı olmasaydı, Üçüncü Dünyanın devrimsonrası devletlerinde varolan bu zorlukların etkimesi o denli büyük olmayacaktı: demokrasinin yokluğu, politik hakların yadsınması, tüketim alanındaki kıtlıklar. Yeni oluşan devletlerin taleplerini karşılamaya yönelik ekonomik yardımlar konusunda daha ileri devletlerin yetersizliği dolayısiyle gündeme gelen SSCB'nin kendi sınırlı kapasitesi de daha pratik bir yönden kendi etkisini göstermiş oldu. Bu, gerek ekonomik büyümeyi sağlayacak yatırım fonları sahasında, gerekse (Üçüncü Dünya ülkelerindeki kentli nüfusun sanayileşmiş kapitalist ülkeler örneği ile özendirilerek talebi yaratılan) tüketim malları sahasında geçerli bir durumdu. SSCB'nin Üçüncü Dünya müttefiklerine etkin askeri yardım sağlayabilme olanağının gerçek boyutları, oldukça sınırlı ekonomik kaynakları ile karşıtlık oluşturmaktaydı; genel bir ekonomik yardım programı için zemin oluşturmaktan uzak Küba ve Vietnam buna istisna durumlardı. Bu şekilde, Üçüncü Dünyanın devrimsonrası devletlerinin ekonomik ve politik sorunları yeniden üretilmiş ve SSCB'nin önceki başarısızlıkları ile birleşmiş oldu.

PEKİN'DEN KAYNAKLANMALAR

Sosyalizmin azalan çekiciliği hiç bir yerde, en geniş devrimsonrası ülke Çin'de olduğu kadar belirgin değildi, ve Çin'in dış politikası, SSCB ile arasında olan anlaşmazlığı, Üçüncü

Dünyanın sağcı rejimleri ile uyum içinde olması, Yeni Soğuk Savaş temelinin atılmasında önemli bir rol oynadı. Bu süreç, Çin-Sovyet anlaşmazlığının temelde dayandığı konuların ters yüz edilmesi ile ortaya çıkarıldı ve SSCB'ye düşmanlık zemininde oluşan Çin-Batı ittifakının gelişimi Yeni Soğuk Savaşa kadar sürdü.

Sovyet-Çin anlaşmazlığının kökenleri, en azından Stalin dönemi kadar yakın bir döneme dayanmaktadır: herşeye rağmen, kopuşa yol açan, ne 1949 sonrası Çin devrimine sağlanan keyifsiz Sovyet desteği, ne de 1949 sonrasında Mao ile Stalin arasında çıkan zorluklardı. Göründüğü kadarı ile sebep, tarihsel ve kişisel uzlaşmazlıkların ötesinde, Kruşçev'in 1950 sonlarında Çin'in dış politikasında değişiklik yapmak arzusuydu; SSCB'nin o zamanlar Washington'la kurduğu uyumu bozmayacak, ve yine o zamanlar Çin'de hüküm süren Atılım Döneminin ekonomi politiği üzerine batıda kendine kulak verenlere hitaben yaptığı eleştirilere uyarlı bir değişimdi arzuladığı. Ruslar özellikle Çin'in nükleer silah üretimindeki yetisini yadsıma eğilimindeydiler. Çatışma 1960 da su yüzüne çıktığında, SSCB planları ve fonları ile birlikte tüm teknisyenlerini Çin'den çekti, ve bu şekilde Çinlileri oldukça büyük ekonomik sıkıntılara sokmuş oldu. Ancak SSCB ile kopuş, ayrıca ABD ile de çatışma halinde olduğu bir zamanda Çin'i, hala Koumintang tarafından yönetilen uzak adaları Quemoy ve Matsu ile askeri açıdan tehlikeli bir biçimde açıkta bırakmış oluyordu. Nitekim, kopuşun askeri yanı çok daha önemli bir rol oynamış olsa gerekti, zira ardından Çin açıkça gücendiğini belli etmişti. Nükleer savaş konusu Çin-Sovyet anlaşmazlığının kilit konusu sayılırdı — kamuoyunu işgal eden taraflar arasındaki nükleer silah sorununun birinci dereceden önemliliği açısından olsun, Sovyetlerin Çin'e kendi nükleer silahlarını imal edebilmelerini sağlayacak teknik bilgileri vermeyi vaadettikleri 1957 anlaşmasına uyulmaması açısından olsun.[24]

---

24) John Gittings, **The World and China**, 1922-1972, Londra 1974, sa. 307-310.

1950 sonları ile 1960 başlarında kopuşun asıl sorumlusu Ruslardı, ama batıya daha az savaş yanlısı görünmüşlerdi. 1970 başlarına gelene değin, Çin-Sovyet anlaşmazlığının esası tersine çevrildi: şimdi anlaşmazlıkta sorumluluğun çoğunu Çinliler paylaşıyordu, çünkü 1965'den beri görüşmeler için ve Vietnam'a ortak destek sağlamak için duyurulan Sovyet önerilerini reddetmişlerdi. Moskova'yı militarist ve saldırgan bir güç olarak ortaya atan Pekin'di, ve bu yüzden batı ile aynı doğrultuya girmişti. Gerçekten de 1970'ler boyunca Çin, ABD ve Avrupa ülkelerini SSCB'ye yeterince düşman olmadıkları, yani bir yerde Yeni Soğuk Savaşı daha da çabuklaştırmadıkları için sert biçimde kınamaktaydı.

Çin-Sovyet anlaşmazlığının 1960'lar ve 1970'ler başlarında sürdürülmüş olması, ABD'ye, o zamanlar Pekin kendisine amansız bir düşman olsa da, sonsuz yararlar sağladı. Nedenlerinden biri, Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki bölünmenin, iki önemli müttefiki arasında meydana gelen çatışma sonucu silah tedariği kesintiye uğrayan, ve bu uyuşmazlık yüzünden diplomasisi sürekli engellenen Vietnamlıları ciddi bir sorunla karşı karşıya bırakmış olmasıydı. Çin ile Sovyetler arasında açılan gedik, Kuzey Vietnam'da ABD müdahalesi için son derece elverişli şartlar oluştururken, aynı zamanda güneyde, 1965 karşıdarbesi ile Washington'un diplomatik hasmı olarak Endonezya'nın devre dışı bırakılması da görece olanak işleri kolaylaştıran bir ek faktör oldu. Ancak Çin politikasının ABD ile işbirliğine dönüşmeye başladığı 1970 başlarına gelene değin, Çin-Sovyet kopuşu, başka sonuçları da beraberinde getirmeye başladı. Birincisi; Çin, batıya karşı gereksiz gösterdiği toleranstan ötürü Sovyet politikalarına karşı geliştirdiği sol muhalif eleştiriden, Sovyetler Birliği'ni yayılmacı ve emperyalist olarak betimlediği sağ bir eleştiriye geçti. Çin, SSCB'yi 60'lar ortalarında 'kapitalist' diye nitelerken, 1969 sınır çatışmasından sonra buna 'emperyalist' ya da 'sosyal emperyalist' nitelemelerini ekledi. Bu sağ yönelişin tarihi 1969 Dokuzuncu Parti Kongresine kadar uzanır ve Nixon'un 1972 ziyaretine kapıyı açtığı gibi, Pekin-Washington ittifakını da başlatmıştır. Nixon'un Çin ziyaretinin amacı, SSCB'-

ye karşı destekleyerek Çin'i etkilemek ve böylelikle Üçüncü Dünyayı kaplayan (özellikle Hindi-Çini'ndeki) devrimci hareketlerin yatıştırılması yolunda Çin'in de desteğini sağlamaktı.

Vietnamlıları yenilgiye uğratmaya yönelik özel amaç sonuçsuz kalırken, Nixon'un Çin'e açılması Hanoi'de büyük gerilim yarattı; ABD politikası, gerçekten de Çin'in genel Üçüncü Dünya politikasında sağ bir sapmayı gerçekleştirmesini özendirmede başarılı olmuştu. Bunun sonucunda varılan nokta, Çin'in dünyanın çeşitli sağ-kanat liderlerini desteklemesi, şeklinde belirdi. İran Şahı, Etiyopya İmparatoru Haile Selassie, ve Umman Sultanı 1960'larda Pekin'in destek sağladığı muhalefet güçlerinin saldırı hedefleriydi. 1970 başlarına gelene kadar, bu muhalif gruplar Pekin tarafından terk edildi ve sözkonusu monarşilere Pekin tarafından kur yapılmaya başlandı. Daha da çarpıcı olanı, Çin'in halk hareketlerini bastırma konusunda bazı Üçüncü Dünya liderlerine destek sağlayacak denli çığırından çıktığı durumlardı-Sri Lanka'nın Bayan Bandaranaike'si, ve 1971 de Sudan'ın General Nimeyri'si ve 1973 de Şili'nin General Pinocheti'si bu türden arka çıkışlardan paylarını alanlar arasındaydı. Zaire'nin General Mobutu'su ile Mısır'ın Başkan Sedat'ı dahi Sovyetler Birliğine düşmanlıklarından ötürü, Pekin'den yüksek puan alanlar arasındaydı. Pekin uluslararası anti-Sovyet çizgiyi izlemede o denli ileri gitti ki, etrafını kuşatan politik ortamdan yalnızca Güney Kore, Güney Afrika ve İsrail'i dışarda tuttu. Bunun uç noktasına 1979 da Çin, Washington'un askıntı düşmanı Vietnam'a 'sembolik' bir cezalandırma saldırısını gerçekleştirdiğinde gelinildi. Bu yüzden 1970'lerin son yarısı boyunca, Çin-Sovyet anlaşmazlığı Yeni Soğuk Savaşın güç kaynaklarından biri olarak göründü: Çin, Sovyetler Birliği'ni doğu kanadında yalnız bırakmış, ABD'ye Doğu Asyada verimli bir müttefik sağlamış ve gizli kapaklı askeri olanaklar kazandırmıştı. Eğer ABD, alt perdeden de olsa bir Pekin-Moskova ittifakı ile yüz yüze kalmış olsaydı, Yeni Soğuk Savaşı başlatma konusunda kendini çok daha güvensiz hissedecekti.

Çin'in soğuk savaşa bir diğer katkısı da, batının soğuk sa-

vaşçıları tarafından kullanılan temaları yankılar biçimde her bir tarafa yayılan Sovyet 'emperyalizmi' düşüncelerinin politik etkinliği ile gerçekleşti. Çin görüşünün somut politik sonuçları, Doğu Asya dışında önem kazanmamış olabilir, ama Üçüncü Dünyanın başka yerlerinde, ve ayrıca metropol ülkelerdeki sol kesimler üzerinde önemli ölçüde söz sahibi olmaya devam etti. Sonuçta ortaya, Yeni Soğuk Savaşın bir araya gelmekte olan güçlerince kullanıma açık bir dizi varsayımsal 'sol' konumlar çıktı: bu düşünlerin etkimesi altında, Avrupa, Kuzey Amerika, ve dünyanın diğer yerlerindeki solun büyük bir kısmı, SSCB'ye karşı bir telaşla, basitleştirilmiş ve polemik şeklinde değerlendirmelere girişliler. Bu yüzden dünya meselelerine bağımsız bir sosyalist analiz getirilmesi ile ilgili olarak Çin, Yeni Soğuk Savaşın katkısal ögelerinden birini oluşturan ve ayrıca önemli bir dönüm noktası olan yıpratıcı bir rol oynadı. Haklı olduğu noktalarda kaba, yapay ve ayartıcı olan Sovyetler Birliği'nin bu sinophilic (Çinci-çev.) değerlendirilişi Avrupa ve ABD solunun büyük kısmı tarafından ortodoksça üstlenilmiş oldu.

Son olarak, Brezhnev döneminden ve Üçüncü Dünyanın daha yeni bazı devrim-sonrası devletlerinin şimdiye kadar ortaya koyduklarından kaynaklanan sosyalizme ilişkin iyimserliğin azalması konusunda Halk Cumhuriyeti'nin içsel evrimi de kendine düşeni yaptı. 1960'larda, Çin'in ileri kapitalist ülkelerle Üçüncü Dünya ülkelerinde, salt rahatlama duygusundan öte, sosyalist gelişim ve devrimsonrası demokrasinin alternatif bir modeli olarak önemli ölçüde yandaşı vardı. Uluslararası uzlaşmaz tavrı, daha üstün görünen politik pratikleri ile birleşince, Çin'in SSCB'ye alternatif olabileceğine ilişkin yaygın bir beklentinin zeminini oluşturmuştu. Çin'e ilişkin bu iyimserlik, iki katı bir anlam kargaşasına sahipti. Herşey bir yana Kültür Devrimi, politik deneyim ve ileri demokrasi ögelerini içeren bir ortamı yaratmasının çok çok dışında, pratikte açıkça 1930'larda Stalin'in temizleme hareketi ile karşılaştırılabilecek düzeyde kitlesel terör ve baskıya yol açmıştı. Sovyet temizlik harekatından şu noktada ayrılıyordu; yalnızca Kamu Güvenlik Gücü, ya da Çin gizli polisi *Gong'*

Anju Sovyet gizli polisi rolü oynamakla kalmıyor, ordu ve Kültür Devriminde ortaya çıkan silahlı fraksiyolar da devreye giriyordu. Temizlik sürerken, kültür devrimi önceki yıllarda parti ve devleti kurmuş olanlara karşı sınıf mücadelesi, ve 'karşı-devrimci' eğilimlerle savaşma üzerine yükseltilen çılgınca bir retorik başlatmış oluyordu.

Her iki olayın da genel bir muhasebesini yapmak zordur. SSCB'de 1936-1938 temizlik yıllarında yarım milyon kişi ölüm cezasına çarptırılmış ve üç milyona yakını da aynı dönem gönderildikleri çalışma kamplarında ölmüştü. Çin'de Kültür Devriminin getirdiği şiddet, bir milyon kişiyi katletmiş, milyonlarcasını da başka yollarla teröre, ya da eziyete maruz bırakmıştı: oniki milyon genç zorla kent dışına sürüldü; eğitimlerinden koparıldılar ve Çin Yaşamının kayıp ya da 'yaralı' bir nesli haline getirildiler. Milyonlarca diğerleri işlerinden edildi, yıpratıldı ve aşağılandı. Acı çektirilen 30 milyonu ve 'olumsuz' olarak etkilenen bir 100 milyonu bildiren son resmi rakamlar abartma olabilirler, ama Kültür Devriminin, yaratıcı politik enerjiyi meydana çıkarmak iddiası bir yana, Çin halkı için dehşet verici bir geri dönüş olduğuna kuşku yoktur.[25]

Çin'e karşı bir tür rahatlatıcı tavır, hala batıda, sol ve sağ yayınlarda geçerliliğini sürdürmektedir. *Gong' Anju*'nun eylemlerine KGB'den çok daha az dikkat çekilir, Çin Gulak-

---

25) Roy Medvedev, **Let History Judge**, Nottingham 1971, sa. 239., 1930'larda yaşanan terörde yarım milyon kişinin infaz edildiğini belirtiyor. Kamplarda ölenlerin sayısı olarak verilen rakam 12 milyonu bulacak kadar yüksek, ama yakın zamanlarda yapılan bilimsel saptamalar daha düşük, 3 milyon ya da daha az bir rakam ortaya koyuyor. (S.G. Wheatcroft'tan yazara iletilen bilgi, Rus ve Doğu Avrupa İncelemeleri Merkezi, Birmingham. Terör süresince kamplarda yaşayanlara dair geleneksel olarak yapılan tahminlemelere getirdiği eleştiriler için **Soviet Studies**, no. 2, Nisan 1981, de yer alan bu makalesine başvurabilirsiniz). Kültür Devrimi üzerine yapılan inceleme, Philip Shirt'ün **The Dragon and The Bear**, Londra 1982, yazısında.

larındaki milyonların sesi, Sovyet kamplarındakilerden çok daha az duyulur. Batıda çok az kişi, Çin'in göç özgürlüğü üzerine koyduğu kısıtlamaları protesto eder; zaten bir milyarın üzerinde bir nüfusla karşı karşıya olan Pekin hükümeti kendi halkından milyonların ülke dışına salıverilmesinden yalnızca mutluluk duyacaktır. Yine de Kültür Devrimi, artık bir zamanlar olduğu gibi olumlu bir tarzda değerlendirilmemekte ve 1960'larda meydana gelen düşüncelerdeki bu yenilik bir diğer gelişme ile, 1970'de ortaya çıkan resmi politikadaki geri dönüş olayı ile pekiştirilmiş bulunmaktadır: Kültür Devrimini savunanlar bile, politikada 1970'lerde yerini almaya başlayan köklü ilke değişikliklerini artık savunmamaktaydı. Çin liderliğinin yeni ekonomik politikaları, ülkenin potansiyelini dikkate alan gerçekçilik anlayışlarında, ve gördükleri büyük popüler destekte bir parça haklılık payına sahip olabilirlerdi: ancak bunun geçerliliği ne olursa olsun, Sovyet modeline alternatif bir sosyalist geçiş modeli sağlama durumları sona erdiği gibi, toplumsal örgütlülük konusunda, Sovyetlerden daha üstün oldukları saptanabilecek yanlar da silinip gitmişti. Mao'ya yalnızca sağcı dış politikasında bağlı kalan Grent Helmsman'ın izleyicileri Çin modelinde içsel olarak ayırt edici her bir şeyi çıkarıp attılar ve böylece ekonomik geleceklerini uluslararası kapitalist sistem çıkmazına soktular.

Dünya meselelerinde Çin'in oynadığı rolün önemi Pekin ve düşmanları tarafından sık sık abartılır. Demografik ve coğrafi ağırlığına rağmen Çin bir dünya gücü değildir. Doğu ve güneydoğu Asyada etkindir ve bu anlamda bölgesel bir güçtür. Ancak, SSCB ya da ABD ile karşılaştırılabilecek biçimde kendi alanı dışında olayları etkileyebilecek ekonomik ve askeri güçten yoksundur. Yine de dünya çapında bir olay olan Yeni Soğuk Savaşın çıkartılmasında oldukça büyük bir rol oynamıştır. Rusya ile kopuşu, Sovyetler Birliğinin kendisini içinde bulduğu stratejik biçimlenmeyi radikal biçimde değiştirdi ve Stalin'in 1930'larda karşılaştığı iki-cephede açıkta kalma durumuna, batıda Almanya ve doğuda Japonya'ya karşı, yeniden meydan verdi. Hindi-Çini'nde oynadığı rol,

hem 1960'larda olduğu gibi olumsuz olarak, hem de 1970'lerdeki gibi olumlu olarak ABD'nin büyük ölçüde işine yaramıştı. Ancak doğu ve Güney-Doğu Asya sahillerindeki bu katkıların ötesinde Çin politikası, sosyalizmin alternatif bir modeline tutkulanan bir çok kişiyi moral bozukluğu içinde bıraktığı gibi, batıda Yeni Soğuk Savaşın harekete geçirilmesinin karşısında yer alan engelleri aşındırma görevi görecek şekilde, SSCB'ye karşı kötü emellerle dolu ve yıpratıcı yeni bir analiz kaynağı da sağlamış oluyordu. 1959'un Kruşçev tarafından çizilen güven dolu, birleşmiş ve genişleyen bir komünist blok imgesi, şimdi, çok az şey vaadeden ve içerden gittikçe birşeyleri yitiriyor gözüken, yorgun ve bölünmeye uğramış bir komünist sistemden meydana gelmekteydi artık.

İLERİ KAPİTALİST ÜLKELERDE SOSYALİZMİN GERİ ÇEKİLİŞİ

Eğer komünist hareketin bu katılımının baş sorumlusu olarak iktidardaki partiler görülüyorsa, bu partiler herşeye karşın 1960 ve 1970'lerde ileri kapitalist ülke solu tarafından destek görmüş partilerdi. 1960 sonları ve 1970 başları Batı Avrupa ve ABD'de önemli toplumsal çalkantıların olduğu dönemlerdi, ama 1970 ortaları ve sonlarında yani Yeni Soğuk Savaşa giden yıllarda tek başına bir faktör yalnızca sözkonusu olamazdı; bu, ileri kapitalist ülkelerdeki sol ile yeni bir karşılaşmaya zemin hazırlayan ülke yönetimleri arasında keskinleşen çatışmanın kendisiydi. Hükümetler şüphesiz Yeni Soğuk Savaşı işçi sendikaları ve işçi sınıfı partilerine karşı kendi avantajları için kullanmaktan geri kalmadılar, ama buna rağmen soğuk savaşın solun ortaya koyduğu tehdit ögesinden kaynaklandığı söylenemezdi. 1968 Fransa'sının ve 1969 İtalyasının meydan okuyuş dalgaları, o zamana kadar zaten dizginlenmiş bulunuyordu. Soğuk savaş politikaları peşinde koşturan devletlere özel bir olanak sağlamış olan, daha çok, sol partiler ile onlara bağlı güçlerin kendi zayıflıklarıydı aslında.

En genel anlamda, ileri kapitalist ülkeler solu için üç ay-

rı oluşturucu öge teşhis etmek mümkündür. Bu üç öge: komünist partiler, sosyalist partiler ve parti-olmayan sol güçler. Komünist partiler I. Soğuk Savaşa karşı çıkışta önder bir rol üstlenmişlerdi ve bahtlarının 1970 ortalarında da açılabileceğinden duyduğu korku Washingtonu kuşkusuz hayli endişelendirmekteydi. Bu yeniden canlanış görüntüsünün bir seraptan başka bir şey olmadığı anlaşıldı: 1950'lerden beri gelişimini sürdüren solun iktidar olarak da, savaşma gücü olarak da gerileyişi yön değiştirmemişti. Çin-Sovyet anlaşmazlığının Avrupa ve Amerikan komünist partileri üzerinde görece az bir etkisi olmuştu — Çin etkisindeki Marksist-Leninist fraksiyonlar öğrenci ya da temsil niteliğinden yoksun işçi sınıfı çevrelerinden çıkıyordu. Yalnızca Japonya'da belirgin bir etkisi oldu ve komünist parti 1966 da hem Moskova hem de Pekin'le arasına belli bir mesafe koydu. Ancak sürtüşme, dünya çapında ve birleşik bir komünist hareketin oluşturucu ögelerinden biri olan tutkuyu gerçekten zedelemiş bulunuyordu. Aslında bu hareket, ne denli güçsüz biçimlere bürünürse bürünsün, 1943'de dağılan Komintern ve 1947'de kurulup 1954'de dağılan Kominformun vurguladığı o işbirliği anlayışını sürdürecekti. Komünist partilerin kalıntı birlikteliğine ahlaksal darbe Sovyetlerin 1968 Çekoslovakya işgali ile geldi. Sonradan Haziran 1969 Moskova Dünya Partiler Konferansında denenen Sovyet girişimleri de fazlaca kalıcı sonuçlar getirmiş olmadı.[26]

Birleşmiş uluslararası bir güç olarak komünizmin ayrışmasına, komünist partilerin yazgısı ile çizilen genel bir duraksama, hatta geri dönüş tablosu eşlik etti. Büyük kapitalist ülkelerde somut etkinliği olan dört komünist partiden —İtalyan, Fransız, İspanyol ve Japon— yalnızca İtalyan Komünist Partisi, seçmen oyunun yüzde 30'undan fazlasını elde ederek büyük bir destek sağladı. Ancak politik bir güç sahibi olmayı başaramadı ve sol üzerindeki eleştirel dinamizm eksikliği ve normal olarak, ayrışmış yapılarını koru-

26) Fernando Claudin, **Eurocommunism and Socialism**, bütün bölümler.

yan merkez ve sağ kesimlerin sürekli engellemesi sonucu bir köşeye sıkışmış göründü. Fransız Komünist Partisi 1981 de Mitterand'ın seçilmesi ile görev almış oldu almasına da, dört bakanı, konumlarını partiyi ileri götürmek için kullanabilmek bir yana sonunda, politik mahkumlardan farksız, sosyalist hükümetin sağa kürek sallayışının tutsakları durumuna düştüler. İspanya ve Japonya'da iki parti de, politik yaşamda önemli roller oynamayı sürdürdüler, ama büyük kazançlar kaydedemediler; İspanyol Komünist Partisi sempatizanlarının çoğunu yitirdi. Diğer, daha az önem taşıyan yerlerde, Portekiz ve Yunan Komünist Partileri, onyılların baskılarından sonra, başlangıçta varolan iyimser beklentiler yerine, kendilerini seçim çevrelerinin belirli kesimleri ile sınırlandırılmış buldular. Bir diğer Avrupa ülkesinde komünist partisi yoğun bir seçmen kitlesine seslenebilmekle beraber, etnik ve stratejik duyarlılık nedenlerinden dolayı bu konumunu politik bir zafere dönüştüremiyordu; Kıbrıs'tı burası.[27]

Bu partilerin artık Sovyetler Birliği'ni eleştiriyor olmaları ve önceki yıllardaki gibi SBKP'nin uluslararası kolu tarafından dikte ettirilenleri kabule yanaşmamaları potansiyel olarak aslında olumlu bir gelişmeydi. 1920'lerde batılı partilerin bolşevikleştirilmelerinden bu yana sesi kısılan ortam değişecek, komünist hareket bünyesinde doğuda devlet gücüne, batıda stratejiye ilişkin özgür tartışmalar ortaya çıkabilecekti. Aynı zamanda, Avrupa ve ABD solunun o denli gözden düşmesine yol açan batının sosyalist muhalefeti ile doğunun bürokratik merkeziyetçiliği arasında kurulu bağı da

27) İtalyan Partisi, 1976'daki yüzde 34.4'lük orana karşı 1979 genel seçimlerinde oyların ancak yüzde 30.4'ünü kazandı. Fransız Partisi 1978 parlemento seçimlerinin ilk turunda kazandığı 21.3'lük oya karşılık 1981 Başkanlık seçimlerinde aynı turda oyların yüzde 15.4'ünü topladı. İspanya Partisi, 1979'da elde ettiği yüzde 10.7'lik oya karşılık 1982 seçimlerinde oyların yüzde 39'unu kazandı. Japon Partisi 1977'de oyların yüzde 9.6'sını kazanırken, 1980'de yüzde 9.8'ini kazandı. Kıbrıs Yunan Partisi AKEL, 1981 genel seçimlerinde yüzde 33'lük oy kaydetti.

koparabilecek, böylece partilerin kendi içinde demokratikleşmesine olanak tanınmış olunacaktı. Ancak böylesi bir açılma fırsatı, gitgide kapitalist batıya daha fazla yanaşma ereğinden dolayı Moskova'ya bağlılıklarını terk eden Avrupa komünist partilerin zamanla ivmesi artar biçimde sağa kayışlarının bir bedeli olarak yitirildi. Böylece üç ana partiden, İtalyan Komünist Partisi NATO içinde kalmaya hazırlandı, Fransız Komünist Partisi geride kalan tüm Sovyet-yanlısı duygulara rağmen, Elysee'nin militarist dış politikasını destekledi, ve İspanyol Komünist Partisi, Sovyetler Birliğine karşı muhafazakar sağdan farkı pek anlaşılmayan sakat-kaynaklı eleştirilerin geliştirmesini teşvik etti.

Bu arada, kapitalist rakiplerinin politikalarına karşı duydukları yeni keşfedilmiş heyecana rağmen bu partiler, karşılarındaki burjuva partilerin kendilerine öğretebilecekleri bir dersi doğru dürüst öğrenmeyi bile kabule yanaşmadılar; bu ders, somut partiiçi demokrasi pratiğiydi. Hâlâ Moskova'ya esaslı bir biçimde bağlı olan partilerin —Fransız, Portekiz, Batı Alman— merkezi politik denetim modellerini muhafaza edecekleri açıktı. Ancak İtalyan ve İspanyol Komünist Partilerin içsel evrimleri, dış politikalarında yer alan tüm yumuşama yanlısı ögelere rağmen, komünist hareketin oluşturucu elemanlarının örgüt içinde demokratik bir yaşama izin verebilecek yetilere sahip olduğu yollu varolan inancı onaylayıcı çok az birşeyler koyabildiler ortaya. Tartışmalara izin verilse de, bir ölçüde dıştalamalar ve merkezi denetim sürdü gitti.

SBKP ile kopuşun esin kaynağını, çoğunluk Moskova'nın içerde ve Doğu Avrupada izlediği politikalara karşı geliştirilen tepkiler oluşturdu. Ancak bu politik bağımsızlık kaynağı bile, dezavantaja dönüştü. Rus modelinin başarısızlıkları üzerine sosyalist bir bakış açısından bilgilendirmeye yönelik bir tartışma ortamı açacağı yerde, bu, daha da fazla bağımlılık yanlısı olma, SSCB'de olanların durmadan tahrif edilmesine vardırdı işi; çoğunlukla Çin Kültür Devriminin varsayılan harika kazanımlarına kapılıp gitme geliyordu bunun ardından. Düşünceyi Sovyetler Birliği'ne olan dogmatik bağlılıktan kurtarmanın yerini, çabucak hiç bir şeyi hesaba katmayan bir

tür kötüye kullanma politikası aldı. Yalnızca Fransa'da komünist partisi böyle bir seçeneğe karşı çıkıyordu. 1950'lerin klişelerine sıkı sıkıya sarılmıştı. Ama bu kendini yenilememenin sonucunda varılan, Fransız entellektüel yaşamının kutuplaşması oldu; böylelikle, FKP'ye muhalif olanlar, çoğunlukla vulger bir antirus propagandasını sürdüren kişiler haline geldiler. Sovyetler Birliği'nde varolan baskı gerçeği, gerek 1930'lardaki katliam, gerek Stalin-sonrası dönemin monolitik (tekçi-çev.) özgünlüğü, Troçkist ve liberalist sol ile antikomünist sağ tarafından belgelerle çoktan kamuoyuna sunulmuş bulunuyordu.[28] Ancak SSCB'ye alabildiğine bağlı oluşun önceleri norm olduğu bir ortamda, Gulag'ın 'keşfedilişi' alışılmamış ve dünyayı yerinden oynatan bir ifşaat olarak ele alındı. 1970 sonlarında Sovyetler Birliği'ne yöneltilen bu kritiğe yaygın biçimde kendilerini adapte eden Fransız aydınları, komünist hareketin bir zamanların Bolşevik deneyimi üzerine ciddi ve dengeli bir tartışmanın başlatılması konusunda genelde görülen başarısızlığın sonuçlarına en uç bir örnek oluşturmaktaydı.

Avrupanın sosyal demokrat partileri, bir yerde soğuk savaş politikalarının kalıbını kırma yönünden komünist partilerden daha iyi bir konumdaydılar SSCB ile ilgileri bulunmamış ve bu ilginin getirdiği zorunluluğu yaşamamışlardı. Aynı zamanda bir çok değişik ülkede, devlet iktidarında yer alabilmişlerdi. Ancak pratikte, direnme yerine Yeni Dünya Savaşı sonrasında pekiştirilen Atlantikçilik ve I. Dünya Savaşı sonrasında Bolşevizmden kopuşla birlikte başlayan kapitalizmin toleransı ile bütünleştiler.

İngiltere'de, İşçi Partisi, Washington'dan bağımsız hareket etme konusunda en düşük sinyali veren parti oldu: 1964-1970 arası iktidarda olan hükümet, bir yanda NATO'nun sağlam bir üyesi olmaya devam ederken, Vietnam'daki ABD rolünü de destekliyordu. Aynı zamanda İngiliz sömürgeciliğinin

---

28) Troçkin'nin **The Revolution Betrayed**'i (İhanete Uğrayan Devrim, Köz Y.) 1937'de basıldı, yine aynı yıl, Victor Serge'nin **From Lenin to Stalin** ve **Russia Twenty Years After** yapıtı.

Üçüncü Dünya ile yapmış olduğu anlaşma, ABD ile işbirliğine gidilerek, önceleri kendi hükümranlıkları altında bulunan bölge hükümetleri ile yeni ekonomik ve askeri işbirliği bağlantılarının tesis edilmesi sonucu telafi edilmiş oluyordu. Özellikle bu bağlantıları belirgin biçimde yansıtan dört bölge sözkonusudur: Güney Doğu Asya, Basra Körfezi, Güney Afrika, ve Karaibler. Askeri gücü azalmış olmasına rağmen İngiltere, yine de, silah sağlayabilecek bir güç olmasının yanı sıra, eğitici ve danışman olarak da önemli bir rol oynamaktaydı ve Singapur, Pretoria, Kuveyt, ve Cayman Adaları ile olan ekonomik bağlantıları, daha önceki sömürge dönemlerinde görülmedik ölçüde gelişmişti. 1982 Falkland savaşı ile zalimlikte diğer emperyalistlerden farklı olmadığını da gösterdi. Almanya'da Brandt döneminin başlangıçta giriştiği atılım, Helmut Schmidt'in NATO-yanlısı heveslerine yol açtı yalnızca. Fransa'da, Fransız sosyalist ve komünist partileri üç renkli Fransa bayrağının denetimi uğruna biribirleriyle yarıştılar. Özel olarak, bu hükümetlerin dış politikaları en iyi durumlarında bile, muhafazakar, hıristiyan demokrat ve Gaulle'ci hasımlarından kalma politikaların ılımlı biçimlerini muhafaza etmişti: hem Moskova hem de Washington'a karşı bir perdeden yeni bir ses yükselteceklerine, dazlak kafalı kartalın kanatları altına tünemeyi tercih ettiler.

1960 sonları ile 1970 başlarında ne komünist ne de sosyalist partilere bağlı olmayan yeni politik güçlerin ortaya çıkmakta oluşu, yenilikçi olanaklara sahip başka bir gelişmenin yapısını oluşturuyordu. İşte işçi militanlığının yeni biçimleri altında olsun, ister kadın, homoseksüel, ve göçmen hareketleri şeklinde olsun, genel olarak adlandırıldıkları şekliyle bu 'yeni toplumsal güçler', o zamana değin geleneksel örgütlü sol tarafından dikkate alınmayan protesto ve eleştiri biçimleri geliştirdiler. Görüldüğü gibi, yeni 'sınıf-olmayan' bu güçler, ABD'de ayrı bir aşama içindeydiler; sağ örgütlerin ve düşünlerin keskinliğine rağmen, Yeni Dünya Politikasının daha gevşek bir yapıya sahip özgünlüğü, bu hareketlerin ilerleme kaydetmelerini sağladı. En güçlü işçi sınıfı hareketinin ortaya çıktığı yer İtalya'ydı. Yine de bu hareketlerin açtığı

fırsatlara yoğunluk kazandırılamadı. Bunlar, çoğunluk nesillerle, ya da coğrafi konumlarla sınırlandırılmış konulardı. Geleneksel politik güç biçimlerinin reddedilmesi, bazan dar görüşlü bir aymazlık içinde devlet gücü sorununun kendisini de göz ardı edebiliyordu. Bunun nedeni, gücün tekil boyutlarına getirilen yeni ve olumlu vurgulamaların, daha büyük egemenlik kurumlarının varlıklarını sürdürmekte oluşlarını karanlıkta bırakacak şekilde yapılmakta olmasıydı. Kendiliğindenciliğin sabırsızlığı bazı durumlarda, yozlaşarak terör dehşetine dönüştü. Tehdidin pek güclü olmayan mahiyetine rağmen, bu hareketler karşı-hareketler yarattı ve bunların gücü ve kararlılığı yeterince hesaba alınmadı. ABD'nin Yeni Sağı bu toplumsal hareketlere karşı duyulan korku ve önyargı ile beslendi. Fransız Mayısını Fransız Haziranı izledi — Gaullecülüğün seçimle kanıtlanan zaferi. Almanya'da *Berufsverbot* otoriter bir dönüşü simgeliyordu. İngiltere'de 1970'lerin ikinci yarısı, Margaret Thatcher'in kişiliğinde özümlenen yeni, enerjik bir muhafazakâr ideolojinin ilerleyişi ile çakıştı. Aile değerleri ile sıkı çalışmaya ilişkin yenilenen vurgulamalardan, ulusalcılık temeline dayandırılan Falkland savaşına kadar bir yığın şeyle birlikte Thatcherizm, geleneksel değerlerin örgütlü bir biçime sokulabileceğini ve bir zamanlar kamuoyunda yer edinmiş bulunan bir takım kişileri saf dışı bırakabilecek bir sese sahip olabileceğini göstermiş oluyordu.

İleri kapitalist ülkelerde 1970 sonunda görülen bu topyekün sağ kayış, bu yüzden örgütlü, ya da 'otonom' solun gittikçe artan meydan okuyuşuna bir yanıt değildir; daha çok, solun büyük ölçüde tıkanmış vaziyetinin olanaklı hale getirdiği bir durumdu. Eğer bu sözkonusu olmamış olsaydı, hem daha örgütlü bir muhalefet geliştirerek, hem de, içerde ve dışarda izleyeceği bağımsız politikalar sonucu dünya politikasının iki kutuplu biçimlenişine meydan okuyarak, sol, Yeni Soğuk Savaşın baskısına direnebilecek gücü gösterebilecekti. Ancak sol güçlerin yerinde sayışı, komünist devletlerin değinilen katılım motivasyonunu güçlendirmiş oldu; benzer şekilde bu katılımlar da sol ilerleyişin yerinde saymasına kat-

kıda bulunuyordu. Özellikle Sovyetler Birliği'nin barış ve silihsızlanmaya ilişkin ortaya koyduğu politika değişiklikleri, ve demokratik toplumsal örgütlülüğe olası alternatif bir biçim olarak komünist dünyanın genelde katılımcı durumu, ileri kapitalist ülkelerde net antikapitalist bir alternatif sunma çabaları içinde bulunanların heveslerini kırıcı bir unsurdu.

Bütün bu yönsemelerin içinde en önemlisi, SSCB'nin kendi katılımı idi. Bu, yalnızca Sovyetler Birliği'nin batının önde gelen askeri hasımı konumunda olmasından ötürü değil, dikkatleri tek bir devlette, Rusya'da odaklandıran komünist dünyadaki ayrılığın başlı başına kendisinden kaynaklanıyordu. Çin'in yoldan çıkması, ve Üçüncü Dünyanın yargılanışı, eğer Sovyetler Birliği değişik bir yol izlemiş olsaydı, bu denli kapsamlı ele alınmayacaktı. SSCB'nin ekonomik başarısızlıkları bile, kendi politikası çerçevesinde ikinci dereceden bir öneme sahipti: 1979 sonlarında Yeni Soğuk Savaş başladığında komünizm de kapitalizm de iyi işlemiyorlardı. Belirleyici alanlar politik olanlardı — demokratikleşmeye yönelik yönseme yokluğu ve askeri eşitlik peşinde olma. SSCB'yi içerde baskıcı, dışarda saldırgan, 'totaliter' bir güç olarak betimleyen batılı görüntüleri hep onaylayıcı noktalardı bunlar. Eğer SSCB içerde sosyalist demokrasiye özgü biçimler geliştiriyor olsaydı ve uluslararası alanda açıkça belirgin bir askeri politika izleseydi, batının karşı atağını köreltebilir ve kendi hesabına çok daha fazla yandaş toplayıp harekete geçebilirdi. Ne var ki, güç tekeline dayalı bir iç güvenlik peşinde koşarak ve uluslararası planda ABD askeri programını taklit etmeye kalkışarak, Sovyet liderleri, Detant yoluyla sakınmaya çalıştıkları karşıkarşıya gelişi sonunda kesinlikle teşvik eder oldular.

7

Uluslararası Kapitalizmin Çelişkileri

1970'ler kapitalist dünya içinde artan çatışmaların yer aldığı bir onyıl oldu, zengin ve yoksul milletler arasında ve ayrıca zengin ve yoksul cemaatlerin kendi içlerinde. Aynı zamanda savaş sonrası ekonomik patlamanın sona ermesi ile birlikte ekonomide artan durgunluğa tanık olunan bir dönemdi. Onyılın ilk yarısında gözlemlenen bir diğer olay petrol gelirlerini çoğaltan ve ayrıca kendileri ile üçüncü dünyanın daha yoksul petrol üreticileri arasındaki açığı büyülten OPEC ülkelerinin meydan okuyuşuydu. Onyılın daha sonraki yıllarında, Üçüncü Dünya, yeni sanayileşen ülkeler olarak değişik bir «tehdit» ögesi çıkardı ortaya. Herşeye rağmen ileri kapitalist ülkelerin içlerinde süregelen ve 1980'lere gelinceye kadar ticaret, dış politika ve faiz oranları üzerine yoğun tartışmaları üreten ve gitgide büyüyen çatışmalar bu zengin-yoksul ya da kuzey-güney çatışmalarını gölgede bırakmaktaydı. Çatışmalar ekonomik meselelerle de sınırlı değildi; 1970'lerde Üçüncü Dünya kapitalist devletleri arasında savaş çok daha sıktı ve 1982'de ileri bir kapitalist ülke ile antikominist bir Üçüncü Dünya ülkesi arasında modern çağın ilk savaşı, Falkland Adaları yüzünden çıkan Anglo-Arjantin çatışması patlak verdi. Böylece Yeni Soğuk Savaşın SSCB ve batı arasında devreye girmesi, batı-içi çelişkilerin açıkça keskinleşmesi ve büyük kapitalist ekonomilerin gerilemesi olayı ile aynı dönemi paylaşmaktadır.

Yine de kapitalizm-içi yarışmacılık, I. soğuk savaşda, o dönemin yapılan çağdaş bir muhasebesini göstermeye çalıştığından daha fazla bir rol üstlenmişti. II. Dünya savaşının ilk aylarından itibaren, ABD'nin dış politika yapılanması, ABD egemenliğini gerektirecek yeni savaş sonrası düzenlemeler için planlanmaktaydı. Avrupa ve sömürge imparatorlukları üzerinde avantaj sağlamak için savaşın kendisinin ve ardarda gelen anlaşmaları kendi hesabına kullanma yollarının yaratılmasına karar verilmişti. I. soğuk savaş temelde ABD-Sovyet çatışmalarından kaynaklanırken, ABD'nin soğuk savaşta, tüm kapitalist ülkelerin denetlendiği dünya çapında düzen planlarının geliştirilmesine uygun bir içerik bulduğu ve soğuk savaşı eyleme geçiren böylesi bir ögenin bir yerde kapitalist yarışmacılara sözkonusu düzenin planlı bir biçimde empoze edilmeye kalkışılmasından kaynaklandığı su götürmez bir gerçektir.[1] Dünya Yeni soğuk savaşa gelene değin büyük ölçüde değişmişti: ABD'nin diğer kapitalist ülkeler üzerindeki hegemonyası aşınmış, kendi başına egemen ülkelerin sayısı 50'nin üzerine çıkmıştı. Dünya 1979'da 1947'de olduğundan çok daha karmaşık bir yer haline gelmişti. I. soğuk savaş ekonomik patlama ile Yeni Soğuk Savaş ise ekonomik gerileme ile çakışmıştı. Yeni soğuk savaş ile ortaya çıkan sorunlar her şeye rağmen I. soğuk savaştakilerin tıpatıp kopyasıdır: Bu kapitalizm içi çatışmalar arasındaki ilişki nedir? Yeni soğuk savaşın yaratılmasında kapitalistler arası çatışmaların payı ne olmuştur?

Bu sorulara birbiri ile yarışma halinde bulunan teorilerin ortaya çıkarıldığı üç yanıtla karşılık verilebilir. İlki, birinci bölümde tartışıldığı gibi, batı-batı çatışmasının, dünya meselelerinde yer alan temel çatışma olduğudur. Bu görüşe göre, doğu ile batı arasında göründüğü kadarı ile egemenliğini sürdüren soğuk savaş, ABD'nin batı-batı anlaşmazlığında çıkarlarını daha ileri noktalara götürmesini yapay olarak sağ-

1) Gabriel Kolko, **The Politics of War**, London 1969; Noam Chomsky, «Stratejik Silahlar ve Soğuk Savaş ve Üçüncü Dünya», **Exterminism and Cold War**, pp. 223-236.

layan bir soğuk savaş türüdür.[2] Çatışmanın bu iki boyutu arasında daha temkinli, bir ikinci bağlantı, diğer sebeplerin zaten önayak olduğu soğuk savaşın her şeye rağmen bu kapitalistler arası çatışmalar ve ABD'nin hegemonyasını yeniden oluşturma peşinde koşuşturması sonucu ciddilik kazandığını ileri sürebilmektedir. Üçüncü bir teori, kapitalistlerarası çatışmanın bir ölçüde soğuk savaşın, diğer bir deyişle ABD'nin SSCB ile güçlü bir karşılaşma gerekliliğini kabul etmeyen gönülsüz bir ittifak sistemine karşı kendi politikalarını bastırma arzusunun bir sonucu olduğunu öne sürerek sebep arayışında izlenen yolu tersine çevirecektir.

Bu teorilerin ilki, birinci bölümde de değinildiği gibi, ancak dünya politikasının iki önemli bileşimi, bloklar-arası çatışma ve stratejik silahlanma yarışını önemsememek suretiyle geçerliliğini sürdürebilir. Kapitalistlerarası çatışmanın doğu batı çatışmasıyla ilişkisi batılı liderler tarafından I. soğuk savaşta olduğu gibi Yeni soğuk savaşta da kesinlikle gereğinden az vurgulandığından, doğu-batı çatışması ile soğuk savaş evrelerinin, diğer batı-batı boyutundan ayrılan basit değişimler ya da yer kaydırmalar olduğunu öne sürmek mümkün olmamaktadır. Tam tersine doğu-batı çatışması ile batı-batı çatışması arasındaki ilişkinin, yaptırım ve çarpışmanın değişen biçimlerince belirlendiğini öne sürmek daha makuldür. 1970 sonlarında kapitalistler-arası çatışma, bir ölçüde soğuk savaşı daha da kötüye götürmüş ve su üstüne çıkmasına yardım etmiştir. Sonrasında bu ikisi, daha da karşıt bir konuma büründüler. Soğuk savaşın kendisi, Sovyet doğal gaz

2) Batı-batı çatışmasının önde gelen önemliliği üzerine sürdürülen tartışmaların ayrıntıları için bakınız bölüm 3. Aynı ruh halini yansıtarak Amerikalı iki iş iş danışmanı yapıtlarının başlangıç bölümlerinde şunları belirtiyorlar: «Eğer çağımızda tek bir büyük gerçek söz konusu ise bu Rusya ile batı arasında süregelen yarışımcılık değil ama gerçek anlamda bir uluslararası sanayi piyasasının ortaya çıkışı ve önde gelen uluslar ve bloklar arası mücadeledir.....». (Hunter Lewis-Donald Allison, **The Real World War**, New York 1982, p.1).

boru hattı örneğinde olduğu gibi kapitalistlerarası çatışmayı daha da şiddetlendirmiş ve ABD-Avrupa bölünmesi, ABD'yi bir yere kadar dizginleyici unsur olabilmiştir.

Kapitalistlerarası ilişkilerin Soğuk savaş sayesinde ciddileşmesi özellikle Reagan yönetiminin iş başına geldiği dönemde belirgindi. SSCB'ye karşı topyekun ekonomik bir ambargoda ısrar edilmesi, Avrupa'da pek yankı uyandırmadı. Özellikle, Washington'un Sovyet-Avrupa doğal gaz boru hattını engelleme yollarını araştırması, Atlantic ilişkilerinde sert gerilimler yarattı ve 1956 Süveyş meselesi ve 1966'da NATO'ya Gaulleci karşı çıkışa benzer bir bunalım çıkardı ortaya. Carter ve onu izleyen Reagan'ın Avrupalı NATO devletleri ve Japonya için yaptıkları askeri harcama artışına ilişkin çağrılar da önemli ölçüde direnmeyle karşılaştı. Gerek Avrupa ile ABD arasındaki ekonomik eşitsizlik, gerekse «Sovyet Tehdidi»nin Avrupaca kabullenişi I. soğuk savaşdaki gibi değildi. Bu konularda, meselelerin altında yatan dinamizm soğuk savaştan kapitalistlerarası ilişkilerdeki bunalımlara geçiyor ve insiyatif açısından Washington'u engeller görünüyordu. Ancak burda bizi ilgilendiren nokta, bu Kapitalistlerarası çatışmaların oluşum evresinde soğuk savaşı şekillendiriş biçimlerine ilişkin önceki dinamizmdir. Bunun ne batı-batı değişimine dayanan soğuk savaş teorisi ile, ne de soğuk savaşı batı-batı uyuşmazlığından kaynaklandıran teori ile bir ilişkisi yoktur; ilişki, ancak kendi özerk gelişimi içinde, kapitalistlerarası çatışma ortamının 1970 sonlarında SSCB ile gitgide artan karşılaşma durumuna nasıl katkıda bulunduğu noktasından sözkonusu olabilir.

Bu ilişkide dört boyutun özel önem taşıdığı görünecektir. İleri kapitalist Devletler Arası Çatışma; Üçüncü Dünya kapitalist ekonomilerinin kendini göstermesi; stratejik kaynak korkusu; kapitalistlerarası savaşların gitgide sıklık kazanması.

İLERİ KAPİTALİST DEVLETLER ARASI ÇATIŞMA

Emperyalistlerarası çatışma hem I. hem de II. Dünya savaşının kaynağında yer alır ve 1941'e kadar işgal ettiği

dünya politikasındaki birincil öneme sahip konumunu terk etmiş olmasına ve ABD'nin sözkonusu egemenliğine rağmen, savaş sonrası çağda temel uluslararası gerilimleri körüklemeye devam etmektedir.

İlk onyıllık görece uyum döneminden sonra, büyük kapitalist devletlerarası artan çatışma düzeyine ilişkin vurgulama 1960 sonlarından itibaren, bir yanda ABD öte yanda Avrupa ve Japonya arasındaki yarışmacılığın güçlendiği bir sırada dikkat çekmeye başladı. Bu, gerek sol gerekse sağın yapılan analizlerinde ortaya çıkan bir vurgulama noktasıydı. Uluslararası finansman incelemesinde İtalyan Marxisti Riccardo Parboni şöyle yazmıştır: «1970'leri Birleşik Devletler ile kapitalist güçleri arası uzatılmış ekonomik savaş dönemi olarak tanımlamak ters düşmez.»[3] 1982 başlarında yayınlanan ABD-Avrupa ilişkileri araştırma raporunda, *The Economist* şöyle diyordu: Amerika ile Batı Avrupa arasındaki ticari ilişki 30 yıldır en sarp yerinden geçiyor.[4]

Bu refahın coğrafi savaş alanı, kapitalist dünyanın, kapitalist olmayan ülkelerle ticari ve bankacılık ilişkilerini sürdürdüğü alan olduğu kadar çepeçevre bütün uluslararası kapitalist ekonomidir de. Ancak 1970'lerde gelişmiş kapitalist ülkeler arası daha büyük bir yarışmacılığın var olduğu tartışma götürmez bir gerçek olarak kalırken, asıl, böyle bir yönsemenin yoğunluk derecesi ile ilgili pek çok tartışma fırsatı çıkabiliyordu. Parboni'nin kullandığı «ekonomik savaş» terimi iki anlama sahiptir: ekonomik baskıları düşmanın toplum yapısını zayıflatıcı araç olarak kullanma anlamına gelebilir, bu durumda çoğunlukla, ancak zorunlu olarak değil, askeri çatışma ile karşılaşmak sözkonusudur; ya da devletlerarası, daha önce savaş durumu ya da olasılığa yansıtmayan ekonomik çatışma ya da yarışma anlamı taşıyabilir. Kapitalizmin kendi içinde ekonomik yarışmacılık normaldir ve savaş du-

---

3) Riccardo Parboni, **The Dollar and Its Rivals**, London 1981, p. 98. Aynı zamanda bakınız Martin Mayer, **The Fate of the Dollar**, New York 1980.

4) **The Economist**, 27 February 1982.

rumu teriminin uygulandığı daha yoğun (şiddetli anlamında çev.) evrelere girebilir. Devletler 1914'de olduğu gibi ekonomik savaş durumunun bir düzeyinden diğerine geçebilir, ama aralarındaki ayırım herşeye karşın geçerliliğini korur.

Bu tanımlamalar bağlamında, ABD 1917'den beri SSCB ve müttefiklerine karşı fasılalı olarak ilk türden bir ekonomik savaş durumunu sürdürmekte ve Yeni soğuk savaş da, böylesi bir savaş durumunun Afganistan ve Polonya'ya karşı yeniden canlandırılışı olarak görülmektedir. Ekonomik baskı Sovyetler Birliğini zayıflatma ve mağlup etme aracıdır. Ancak ABD ileri kapitalist müttefikleri ile ikinci türden de savaş durumuna bulaşmıştı. Örneğin 1950'lerde ve 1960'larda olduğundan daha sert biçimde kapitalistlerarası yarışmacılığa katılma gibi. 1970 ve 1980 başlarında görülen döviz, gümrük tarifeleri, petrol fiyatları ve ihracatı teşvik edici yardıma ilişkin anlaşmazlıklar, kapitalist dünyada genel bir gerilemenin söz konusu olduğu böylesi bir dönemde ABD ve Avrupa ve Japonya arasındaki ilişkilere daha keskin ve kuşkucu bir öge katmış bulunuyor.

Ancak bu tür bir savaş durumunun derecesi ve ABD gücündeki gerileme hafife alınmamalıdır. Herşeyden önce, kapitalist ilişkilerin çok uluslu şirketler, uluslararası döviz pazarları ve uluslararası ayarlama biçimleri sayesinde gerçekten uluslararasılaştırılması devletlerarası yarışmacılığa karşı faaliyet gösteren bir takım uluslararası güçlerin oluşturulmuş olduğu anlamına gelmektedir.

Kapitalist dünyanın ve bu dünya içinde yer alan devletlerle, kuruluşların esas çıkarı, yarışmacılığın karşı biçimde yönlendirilebileceği genelleştirilmiş ve paylaşılan bir refahın özendirilmesinde yatmaktadır. Ticarette süren yarışmacılık artış göstermiş, ama kapitalistler arası yarışmacılığın bir zamanlar egemenlik sahası olarak kabul edilen finansmanda, daha önceki yıllara göre büyük ölçüde azalmıştır. Dünyayı egemenlikleri altına almak için yarışan rakip devletlerin finans kapitalistlerini çok geride bırakarak 1945'ten beri yaşanan süreç, gitgide firma ve devletlere borç para vermek gibi önemli faaliyetlerde birleşen uluslararası banka konsorsi-

yumları şeklinde bir oluşum göstermiştir. Gerçekten de 1960 sonlarından beri ortaya çıkan Avrupa dolar piyasası, bir yere kadar herhangi bir devlet denetiminden bağımsız bir para piyasası yaratmıştır. İkincisi, döviz ve ticarette görülen gerilimler hiçbir noktada, geçmişte olduğu gibi, sözkonusu devletlerarası alabildiğine çatışma yaratacak denli güçlü bir tehditle karşı karşıya kalmış değildir. De Gaulleci Fransa ya da sanayici Japonya'nın ortaya çıkardığı tüm zorluklara rağmen, savaş sonrası dönemde bu devletler Yugoslavya ve daha sonra Çin'in SSCB ile bağlantılarını kesmesi gibi, ABD ile diplomatik, politik ya da ekonomik bağlarını koparmamışlardır. Daha da önemlisi nükleer silahlanma yapısının körüklenmesi ya da nükleer bir felaketin meydana gelmesi ile tehdit edilme, kapitalist devletlerarası çatışmadan ötürü sözkonusu olmuş değildir. Bu açıdan, bazı ekonomik konular üzerinde sürdürülen çatışmanın yoğunluğu, politik ve stratejik düzeylerde süregelen kapitalistlerarası işbirliği unsurlarını maskelemelelidir.

Benzer durum gerileyen bir ABD egemenlik betimlemesine de uygulanabilir. Genelde böyle bir gerileme görülmüştür ve boyutları aşağıdaki paragraflarda incelenecektir. Ne var ki 1970'lerde ABD hegemonyasının gerilemediği ve hatta güçlendiği alanlar vardır. Uzay teknolojisi ve araştırmasında ABD'nin öncülüğü korunmuş bulunuyordu. Concorde de somutlaşan süpersonik sivil hava taşımacılığında Anglo-Fransız önderliği, ticari bir yük olup çıktı. Askeri sahada ABD'nin kapitalistler-arası müttefiklerine karşı stratejik nükleer güç bağlamında sağladığı avantaj genişlemiştir. İngilizler ve Fransızlar kendi ufak çaplı nükleer caydırıcılıklarını korurlar ama, ister nitel isterse nicel anlamda olsun, hiç bir şekilde, hatta kendi kıstasları gözönüne alındığında bile ABD ile aynı hızı paylaşamadılar. Konvansiyonel silahlarda, teknik gelişme sözkonusu olduğunda insiyatif ABD tarafına daha da fazla kayıyordu ve Atlantik ötesi silah satışında denge, son senelerde ona bir ABD lehine seyretti. Eğer ABD'nin umduğu gibi, NATO'lu müttefikler ve Japonya savunma harcamalarını artırsa bile, bu onlara yeni nükleer potansiyeller

kazandırmayacak ve bu dev ülkelerde ABD silah piyasasını artıracaktır. Avrupa ve Japonya geçmişte olduğundan daha fazla savunma harcamalarında bulunmakla beraber, ABD hâlâ ileri kapitalist ülkeler için sözkonusu toplamın yüzde 53'ünü kendisi tahsis etmektedir.[5]

Ekonomik cephede, ortaya konan döküm göründüğünden daha ayrık durumdadır. ABD'nin bir süredir Japonya'ya yaptığı ticaretinde 1980'de 7 milyar dolardan 13,4 milyar dolara çıkan bir fazlalık sözkonusudur. Ancak 1970'in ikinci yarısında böyle bir fazlalık Avrupa ile ilgili olarak sözkonusu değildi. Tersine 1981 rakamları ABD lehine 11 milyar dolarlık bir fazlalık gösteriyordu. Bu fazlalığın bir kısmı ABD ihracat seferberliğinin gitgide artan önemlilikteki bileşeni olan tarım ihracatı sahasında gerçekleşti. 1980'de ABD 41.3 milyar dolarlık tarım ihracatı yapmış ve 23 milyar dolarlık tarım ihracat fazlası elde etmişti; 1981'de AET'ye yapılan satış 9 milyar dolar, Japonya'ya 7 milyar dolardır. Seyrekleşen Avrupa hayvancılığı ABD hayvan yemleri sayesinde ayakta kalabilmektedir. ABD'li çiftçiler 1980'de uluslararası piyasalarda alınıp satılan mısırın yüzde 80'ini, soya fasulyesinin yüzde 70'ini ve buğdayın yüzde 50'sini üretmiş bulunuyordu.

Dolardaki «düşüş» yarışımcı bir içerikte ele alınmalı: 1960 sonları ve 1970 başlarında zayıflayan reserve bir döviz olmasına rağmen, egemen uluslararası döviz niteliğini korudu.[6] Herşeyden önce ana rakiplerine kıyasla, ticaretle çok daha az ilgili bir ülkeydi ABD, ve bu yüzden dünya ekonomik durgunluğunun yarattığı zayıflatıcı etkiye daha az ba-

---

International Herald Tribune, 3 Ağustos 1982. Aynı raporun bildirdiğine göre, ABD toplam müttefik donanma tonajının yüzde 66'sını, taktik hava gücünün yüzde 45'ini, kara gücünün yüzde 39'unu ve aktif askeri görevlerde çalışanların yüzde 41'ini sağlamaktadır. «Müttefik» sözcüğü burda Japonyayı da dahil etmekte.

6) Lewis and Allison, sa. 28-129. Susan George, **How the Other Half Dies**, London 1976, Bölüm 8, ABD'nin gıda maddelerindeki egemenliğinin ortaya çıkışını analiz ediyor.

ğımlı kalmıştı: 1980'de ticaret, GSMH'nın yüzde 10'unu karşılık düşüyordu. Oysa bu oran Batı Almanya için yüzde 29'du. İkincisi, dolar bir önceki çağda sterlinin olduğu gibi, uluslararası döviz niteliğini koruyordu: Dünya ticaretinin üçte ikisi dolarla fatura ediliyordu, ve resmi ve ticari uluslararası rezervlerin üçte ikisine karşılık düşüyordu. «Senyörlük» ayrıcalıklarına rağmen ABD, doların uluslararası ana döviz kaynağı olarak oynadığı rolden yararlanmayı sürdürdü.[7] Ve doların süregelen gücü, 1979'da Federal Reserv tarafından sunulan yüksek faiz oranlarının oranları dünya çapında yükselmeye zorlaması ile açıkça ortaya çıkmış oldu.[8] Bir başka alanda, ABD'nin iletişim teçhizatı satışındaki egemenliği yavaş yavaş Japonlara geçti ama ABD'nin uluslararası iletişimin *içeriği* konusunda var olan egemenliğe rakipsiz kaldı ve uydu yayımcılığı ve televizyon alıcılığı üzerine getirilen yeni teknolojik yenilikler, ABD'ye 1980'de dünyanın geri kalan bölgeleri için kültürel egemenlik sağlıyacak yeni fırsatlar yarattı. Sony *Dallası* iletti.

Kapitalistler arası keskinleşen çatışma görüntüsü, fırsatları sınırlandırarak 1970'lerde temel ekonomilerarası yarışım ve düşmanlığın artışına yardımcı olan dünya ekonomik durgunluğunu da kapsamaktadır. Bu ekonomik yavaşlamaya ilişkin gerçekler yeterince ortadadır. 1960'dan 1973'e kadar OECD ülkelerinin sanayi çıktıları yılda yüzde altılık bir artış gösterdi; 1973 ile 1980 arası yıllık artış yüzde 2'ydi. OECD ülkelerinde işsizlik 1982'de 30 milyon olarak hesaplandı. Yine de ekonomik durgunluk kapitalist dünyaya eşit biçimde yansımadı ve bileşen ekonomiler arası artan çatışma ortamı kısmen bu eşitsizlikten kaynaklandı. Gerçekten, 1970'lerde tüm sorunlarına rağmen kapitalizm, özellikle uzak Doğu'da, Japonya ve yeni sanayileşen ülkelerle — Taiwan, Güney Kore, Hong Kong ve Singopore'de — önemli ilerlemeler kaydetti.[9]

---

7) **The Economist**, 22 Mayıs 1982, **The Economist**, 27 Şubat 1982.
8) Parboni, s 40-49.
9) John Halliday, «Doğu Asya'da Kapitalizm ve Sosyalizm», **New Left Review** 124 Kasım-Aralık 1980.

Dünya ticareti 1965'de 150 milyar dolardan 1980'de 1.5 trilyon dolara çıktı. Bu artış, yalnızca 1974 ile 1980 arası iki mislinden fazlaydı, her ne kadar 1980-1982 döneminde yerinde saymış olsa da. Yarı iletkenler ve bilgisayarlarla sanayi devrimi hızla yayılırken, büyük teknolojik ilerlemeler gerçekleşiyordu. Kapitalizm, çıktılar sözkonusu olduğunda 1950'ler ve 1960'lara kıyasla görece bir durgunluk dönemine girmişti, ama hiç bir şekilde son saatlerini yaşıyor değildi: 1970 sonlarındaki kapitalistlerarası ilişkilerde gözlemlenen buhranların ana özgürlüğü, hafifletici koşullardan uzak bir duruş noktasına gelinmekten çok bu eşitsiz gerilemeden kaynaklanıyordu.

Bu üç sınırlama bu yüzden, takıntıya uğramamış kapitalist ekonomik savaş durumu görüntüsünü zorlamaktadır. Bazı önemli yakın işbirliği alanları varlıklarını korudu, şöyle ki; uluslararası ve stratejik çatışmanın ekseni batı-batı yerine doğu-batı olarak kaldı; aşınmış olmasına karşılık ABD hegemonyası hiç bir şekilde sona ermedi ve kesinlikle Washington'un hâlâ komuta edebildiği kaynaklar sayesinde ABD karşı-atağı olanaklı hale getirildi, kapitalist ekonomiler 1970'lerde ekonomik gerilemeye geçtilerse de, diğerlerine göre çok daha yaşamsal olan bazı ekonomiler, önceden güvenceli olan yarışmacılara meydan okuyarak yenilikler yapmaya ve genişlemeye devam ettiler; belirgin duraksama dönemi yaşayan ekonomik sektörler, — silah, iletişim, — alabildiğine serpilmeye devam etti. Bunların ışığı altında, ABD'nin ekonomik sorunlara yanıtı ve bu yanıtla II. soğuk savaş arasında Washington'un kurduğu ilişki, aşınmaya uğramış bir liderliği politik ve ekonomik tedbirlerin bir bileşimi yoluyla yeniden kurmaya yönelik kararlı ve hiçbir şekilde umutsuz olmayan bir girişim olarak belirmektedir.

Her iki soğuk savaşta da ABD Sovyetler Birliği ile olan çatışmadaki lider konumunu, büyük kapitalist devletlere karşı avantajlarını artırma ya da geliştirme aracı olarak kullanmaya baktı. Bunu yaparken, hem politik ve stratejik çıkarlarını gözeten bir devlet, hem de uluslararası ilişkilerde ABD kapitalistlerinin temsilci ve yöneticisi gibi hareket etmekte-

dir. Bu yönetici rolü, müdahaleci bir işlev üslenmekte; bir yanda dışardaki devletin kendi kapitalistleri için sözkonusu sınırların kırılmasına yardımcı olurken, içerde tekelci konumları muhafaza etmektedir.[10] Eğer 1970'ler boyunca ABD-Sovyet İlişkilerinde sözkonusu olan değişim daha fazla ABD gücünün ortaya konmasına fırsat tanımışsa, ABD'nin öteki büyük yarışmacılarla olan ilişkilerinde gerileyici bir konuma düşmesi de, ABD hükümetinin bu tür bir karşı-atak politikası uygulamasında doğrudan uyarıcı görevi görmüştür.

Savaş sonrası düzenlemeler ve soğuk savaşın ortaya atılması ABD egemenliğinde bir ittifak için gerekli araçları oluşturacak bir içerik sağlamış oldu. 1944'de Bretton Woods Anlaşması doların egemenliğini damgalıyordu. 1949'da NATO'nun kuruluşu ile birleşik askeri bir yapı oluşturulmaktaydı. Savaş zamanı ve savaş sonrası işbirliği temalarını kullanarak, ABD Avrupalı devletlerin uyguladığı sınırları yavaş yavaş bir kenara itti: Orta Doğu, 1947'de Türkiye ve Yunanistanı yararak ulaşılan ana yarışma alanıydı: Washington önceleri İngiliz-denetiminde bir ülke olan İran'a bulaşmak için 1953 darbesini kullandı, İngiltere ve Fransa'ya karşı çıkıldığı ve ABD'ye Arap ülkelerinde doğrudan stratejik bir rol kazandıran Eisenhower Doktrininin öne sürüldüğü 1956 Süveyş bunalımına karşılık verdi. SSCB korkusu ABD ilerleyişini geçerli kılmak ve Avrupa'nın uyumunu güvence altına almak için kullanıldı. Gerçi ABD hegemonyası, ileri kapitalist ülkelerde Marshall yardımı ile ön ayak olunan ve doların egemenliği altında yürütülen uzun bir yayılma dönemini olanaklı kılabilmiştir; gitgide birleşen dünya pazarı bir süre ABD sermayesinin çıkarları ile çakıştı; bu birleşme, savaş sonrası üretim patlamasının başarılı ürünleri olan ve ABD egemenliğini teh-

---

10) Robin Murray, «Sermaye ve Ulusal Devlet», **New Left Review** 67, Mayıs Haziran 1971; ayrıca bakınız Jeff Freiden'ın Amerikan Politik Bilimler Kurulunun 1981'deki yıllık toplantısına sunulan **İleri Kapitalist ve Az Gelişmiş Ülkelerde Uluslararası Sermaye ve Ulusal Devlet** çalışması.

likeye atan rakip kapitalist güçlerin ortaya çıktığı 1960 ortalarına değin sürdü.[11]

Birinci soğuk savaşta ABD, SSCB ile olan çatışmayı, kapitalist dünyada hegemonya kurmak için kullanırken, II. Soğuk Savaş da aynı hegemonyayı zayıfladığı bir zamanda güçlendirmek için harekete geçmektedir. Zayıflığın bileşenleri gayet iyi belirlenmektedir ve burda yalnızca en kısa biçimde yeniden değinmek yeterli olabilecektir. 1950'de dünya toplamının % 40'ını oluşturan ABD GSMH sı, 1980'e gelinceye kadar yüzde 20 civarına inmiştir. ABD ekonomisi dünyadaki en güçlü ekonomi olmaya devam etti, ama 1970 sonlarına varana değin kişi başına düşen ABD geliri, diğer bazı kapitalist ülkelerin altına düştü.[12] Büyüme hızları da bazı kapitalist yarışımcıların gerisinde kaldı: ABD çıktısı 1970-1981 döneminde yılda yüzde 2,9 luk bir yükseliş kaydederken, aynı oran Japonya'da yüzde 4.7 idi. Aynı dönem, diğer önemli kapitalist devletlerle karşılaştırıldığında, ABD sanayiinin verimliliğinde de düşüş görüldü: 1965'e gelinceye kadar yılda yaklaşık yüzde 3'lük artışa karşılık 1973'de yıllık artış oranı yüzde 1'in altındaydı.[13] Sonuç olarak, dünyada imalat sanayiine dayalı ticarette, ABD'nin payı 1956'da yüzde 25.5'dan 1976'da yüzde 17.3'e dikkat çekici biçimde düştü. ABDnin bütün olarak dünya ticaretindeki payı 1964'de yüzde 17.2 1980'de yüzde 11.8'e indi. Ve ABD ekonomisinin kendisi, önceki durumuna kıyasla ithal mallarına çok daha fazla bağımlı hale geldi; ithal girdisinin GSMH içinde 1950'de yüzde 7 olan oranı 1977'de yüzde 14'e çıktı.

1960 sonları boyunca, savaş sonrası sistemin dayandığı

---

11) Ernest Mandel, **Europe versus America?** London 1970. (Türkçesi: Köz Yayınları)

12) 1979 yılı Kişi Başına Düşen Göstergeleri İsviçre İçin 13.920 Dolar İsveç için 11.930 Dolar, Danimarka için 11.900 Dolar, Batı Almanya için 11.730 Dolar, Belçika için 10.920 dolar, Norveç için 10.700 Dolar ve ABD için 10.630 Dolardır. (Dünya Bankası, **World Development** Réport 1981, s. 135.)

13) Samuel Bowles, David Cordon and Thomas Weisskopf, «Ekonomik Gerilemenin Başında» **The Nation**, 10-17 Temmuz 1982.

Bretton Woods sistemi önemli ölçüde baskıyla karşılaştı. ABD'nin 1950 ve 1960 yıllarındaki sermaye fazlalığı, Marshall yardımının ve daha ucuz ücret oranları araştırmakta olan ABD şirketlerinin yaptıkları dış yatırımlarının bir sonucuydu ve tabi, 1960'ların son yarısını, Vietnam savaşını kapsayan askeri harcamaları da hesaba almak gerekti. Ancak bu çıktı fazlası yaratan akış, ticari fazlalıklarla karşı dengeye getiriliyordu ve ellerinde dolar bulunduran yabancılar ABD dövizini kendi aktarımları için tutma taraftarıydılar. Altın, ve güçlü bir ekonomi ile desteklenen somut bir dövizdi ve II. Dünya savaşından önce, Sterlin'in olduğu gibi, uluslararası ticaretin ana iletişim aracı niteliğini taşıyordu.

1960 sonlarından beri yabancı dolar pozisyonlarında görülen yükselme, ABD etkinliğine hâlâ bağlı olmasına rağmen doğrundan ABD devlet denetimi dışında oluşmuş ve ABD dövizinin ticari ve spekülatif sistemi anlamına gelen Avrupa doları piyasasının büyümesine yol açmıştı.[14] Ancak 1971'e gelene değin, bu sistemin dayandığı anlayışlar yıkıldı. ABD iç savaştan bu yana ilk ticari denge açığını yaşamaktaydı ve dünya açıkca artık doları ABD ekonomisinin ihraç ettiği miktarda kabul etmeye istekli değildi. Ağustos 1971'de girişilen bir dizi korunma işlemleri ile Nixon doları altına karşı devalüe etti; tüm ABD ithal mallarına ayrıca yüzde 10 gümrük vergisi yükledi ve ABD'nin kendi içinde ücret ve fiyat denetimleri uyguladı. Mart 1973'de, doların altına çevrilebilirliği durduruldu, ve böylelikle Bretton Woods sistemi terk edilmiş oldu. Sterlinin dövize çevrilebilirliğinin 1931'de sona ermesi kadar dramatik bir değişim değildi bu ama, bir çağın bitişini vurguluyordu gerçekten ve ABD ile müttefikleri arasında çok daha keskin bir çatışma dönemi (Parboni'nin anıştırmada bulunduğu uzatılmış savaş onyılını) açmaktaydı.

Uluslararası sermaye sisteminde meydana gelen bu huzursuzluklar, etkimelerini politik ilişkilerde, gerek devletlerarası gerek ulusal, göstermekteydi. ABD enflasyonist baskıları ile birleşen doların istikrarsızlığı, Avrupalı ve Japon ban-

14) Ayrıntılar için bakınız Parboni ve Mayer.

kerler cephesinde ABD para ve ticaret politikasına karşı gittikçe büyüyen bir düşmanlık yarattı: merkez bankerler, dışişleri bakanları ya da heyet başkanlarından daha ivedi tepki göstererek; daha hissedilir sonuçlara varan, birbirlerine yakından bağlı ve çabucak iletişim kuran bir grup oluşturdular. 1970 ortaları boyunca, ABD, enerji politikası yüzünden de eleştirilmişti — enerji kullanımında müsrifliği ve bu şekilde dünya fiyatlarını yükseltmesinden dolayı. Nixon'un milliyetçi çözümü 1960 sonlarının yönsemelerini tersine çevirmede bazı başarılar elde etti gerçekten, özellikle bu başarıların Vietnam harcamalarının sona ermesi ile birlikte geldiği düşünülürse. Ancak dünya, ekonomik gerileyişin içine daha da gömülürken, Carter yönetimi altında, ABD'nin konumu yeniden düşüş gösterdi: ticaret vergisi 1977'de 31 milyar dolardan, 1978'de 34 milyar dolara çıktı ve ABD sınırları içinde gerçekleşen para akışına rağmen, cari hesaplar sonraki yılda yani 1978'de yaklaşık 16 milyar açık veriyordu.

Carter yönetimi, reflasyonu* desteklemek için Avrupalılardan medet umdu; daha güçlü iki ekonomide büyümeye ön ayak olacak, «lokomotif teorisi» gerçekleştirecekti bunu. Ancak bunda başarı sağlanamadı ve 1978'de ABD Federal Reserv Bankası, uluslararası piyasalarda yeniden kayıp gitmekte olan dolara destek sağlamak için müdahale etme zorunluluğu duydu. O zaman Carter ABD ihracatında patlama gerçekleştirmek için diğer ülke pazarlarının zorlanacağı, Reagan'ınkine kehanette bulunacak şekilde saldırgan bir kampanya başlattı. Sanayi çıktısında dünyaya öncülük yapan bir ülke için ironik bir biçimde. ABD ihracat seferberliği, imalat malları satışının arttırılmasına olduğu kadar ana üretim malları satışına da bağlıydı: AET ile olan yarışma; buğday, soya fasulyesi ve iplik ithalatına getirilen Orta Pazar kısıtlamalarına ilişkin çatışmaları içermekteydi.

Bu arada sonuncu maddede öne sürüldüğü üzere daha ucuz

*) Bir deflasyondan (sıkı para politikasından) sonra, sistemi eski konumuna getirmek için enflasyonist para politikası izlenilmesi (çev. not.)

ABD enerjisi sonucu devlet yardımı görmüştü. 1980 yılında ABD'nin devlet yardım ödenekleri gibi ABD'de sosyalist politikalar olarak gösterilen politikalar sonucu sözde devlet desteği gören Avrupa çeliğinin ithalatına fiyat kısıtlamamaları getirdi. Çelik tartışması Haziran 1982'de, ABD yönetimi ABD'ye ithal edilen Avrupa çeliğinin miktarlarını doğrudan sınırlarken daha da hassas bir noktaya getirilmiş oluyordu.

Ancak en büyük çatışma, ABD ile olan ticaret fazlası 1980'de 7 milyar dolardan 1981'de 13,4 milyar dolara çıkan Japonya ile idi. 1981'e gelene değin Japonya ABD otomobil piyasasının yüzde 23'ünü, televizyon piyasasının yüzde 25'ini ve radyo ile kayıt teçhizatını içeren piyasanın yüzde 50'sini elinde tutuyordu. 1972'de tüm Japon ihracatının yüzde 25'i ABD'ye gitti. Bu, bir yanda Japon piyasasını daha da açılmaya zorlarken, öte yandan Japon arabalarının, ithalatına yönelik Japonların GSMH'larından savunmaya yüzde birin altında bir harcama yaptıkları ithamları ile daha da artmaktaydı. Bu, herhangi bir orduya sahip olmadığı görüntüsünü muhafaza etmeye hevesli ve askeri tesislerin kasıtlı olarak üzerinde fazlaca durmayan Japonya için tersini kanıtlamaya istekli olmadığı bir suçlamaydı. Hatta, kendi enerji sektörü üzerinde daha fazla denetim sahibi olmak gibi yeni bir arzuyu dile getiren kuzey komşusu Kanada ile de ABD'nin ilişkileri karmaşık bir hale gelmişti.

Bu gerileyişin içsel sonuçları ABD'nin kendi içinde belirgindi.[15] İthal edilen petrole bağımlılık 1972'de 4.3 milyar dolardan 1980'de 74 milyar dolara çıktı. Vietnam savaşının harcamaları hafifletilmiş olsa da, yerlerini OPEC talepleri doldurup geçmişti bile. Yine de ABD içindeki bu çatışmalar Carter'in benzin ve ham petrol vergilerini yükseltecek enerji yasa tasarısını yürürlüğe koyamamasının kanıtlarıydı. Ekonomik çapta, Carter'in deyişiyle, savaşın ahlaksal karşılığıydı.

---

15) Lester Thurow, «Yenilginin Moral Karşılığı», **Foreign Policy**, no. 32, Bahar 1981, Robedt Keohane, «Diğer İleri Kapitalist Ülkeler Karşısında ABD Dış Politika Ekonomisi», Oye, Rothchild, Lieber (eds), **Eagle Entangled**, New York 1979.

Ancak sonunda Ekim 1978'de Kongreden geçen enerji yasasının bu düzenlemesi hemen hemen hiç bir değer taşımıyordu. Aynı zamanda, ABD'ye yabancı sermaye akışı, geri dönüşün yüksek oranları kadar politik istikrarın bir sonucu, giderek arttı. 1980'de tüm Batı Alman dış yatırımının yüzde 28'i ve Japon dış yatırımının yüzde 23'ü Amerika'ya yapıldı. ABD-deki toplam İngiliz yatırımı 9.4 milyar dolar (1979), toplam Japon yatırımı 7.4 milyar dolar ve toplam Alman yatırımı 6.8 milyar dolar oldu. İkiyüzü aşkın yabancı banka açıldı 1979'-larda, varılan sonuç 1980'ne gelinceye kadar ABD'de toplam 154 milyar dolarlık borç senedinin 38 milyar doları yabancı bankalar tarafından tanzim edilmiş olmasıydı.[16]

İdeolojik olarak suçlanan Arap yatırımı konusu kongrenin ABD'den adil olarak faydalanmaları sözkonusu olan yabancı alımlara kısıtlama getirmesine yol açtı: Gerçekte 1981 de OPEC ülkelerinin elinde bulunan 70 milyar doların çoğu hazine bonoları ve kısa vadeli borç senetleri idi. Diğer kapitalist ülkeler daha önemli yatırımcılar sayılıyordu. OPEC devletlerinin ABD şirketlerindeki doğrudan yabancı yatırım payı yalnızca yüzde 1 di. Herşeye karşın, mit ve gerçek 1950'ler ve 60'larda ABD'nin dayandığı yüksek güven ve kendi kendine yeterlilik duygusunu azaltacak biçimde bir araya gelmişti. Ülke sınırları içinde ABD'nin rakipleri karşısında gerileyen ekonomik gücünden ötürü milyarlarca kişi işsiz durumdaydı. Bu duygu, 1982 ortalarına kadar işgücünün yüzde 45'ine karşılık düşen 200.000 kişinin işsiz bulunduğu ve ünitelerin yalnızca yüzde 42 kapasitede çalıştığı bir durumda çelik ithalatında kesinti yapılması için yapılan baskının önemli bir bileşenidir. Ülke dışında ABD'li turistler düşüşten müştekiydiler. 1970 sonlarında, doğubatı karşılaşmasında önceki rolünün sembolik olarak değiştiği Batı Berlinde GL*ler Doğu Berlin supermarketlerinden tedarik maddesi almak için özel

16) **International Herald Tribune**, 22 Mayıs 1981.

*) İngiliz Taşıt Kayıt Kurumuna bağlı olarak çalışan araçlar (çev. not)

otobüs gezileri düzenliyorlardı.

ABD hegemonyasındaki gerileme ile II. soğuk savaş arasında bire bir ilişki kurulması sözkonusu değildir: ABD'li liderler daha çok her iki çelişkiyi de — SSCB ile olan egemen çelişki ile, büyük kapitalist ülkelerle olan bağımlı çelişkiyi— her birinden kendilerine gelecek maximum fayda açısından idare etme yollarını araştırmış bulunuyorlar: Ancak şimdiye değin tartışılanlara yeniden dönecek olursak genel hatları ile bazı belirgin bağlantılar çıkartılması mümkün.[17] a) II. soğuk savaşın ardında yatan ideoloji, diğer bir deyişle ABD'ye egemen olan yitirilen güç ve yeniden ön plana çıkma ile yenilenme gereksinimine dayalı saptırıcı duygu, gerileyen konumun ekonomik etkimesine çok şey borçluydu. Ancak korunmasızlığın anlamı, ulusalcılık duygusu harekete geçirtilerek Avrupa ve Japonya ile olan ekonomik ilişkilerden SSCB ile olan çatışmanın askeri egemenlik alanlarına kaydırılmış ve böylelikle ABD'de askeri soğuk savaş atmosferinin oluşturulmasına katkıda bulunulmuştu. b) Diğer kapitalist güçlerin gitgide artan meydan okuyuşları ifadelerini I. soğuk savaşın eski savaş alanında, Üçüncü Dünyada ve özellikle orta Doğu pazarlarında buldular. c) ABD SSCB ile olan karşı karşıya gelme politikasını, Avrupalı ve Japon müttefiklerine, tüm ittifak içinde çok daha fazla çatışmaya meydan verecek biçimde empoze etme yollarını da araştırdı. ABD, Sovyet Bloğu ekonomilerine getirilen baskıdan daha az etkilenmekteydi: 1980'de Comecona gerçekleştirilen toplam ihracatı 4 milyar dolar (yüzde 80'i yiyecek) iken Avrupa devletleri için bu miktar 23 milyardı. Ancak bu doğu ile ekonomik bağları zayıflatma girişimi ABD dış politikasında görülen boykotların özel ideolo-

---

17) Doğu-Batı ve batı-batı çatışmaları arasındaki ilişkinin bir ölçüde hoşgörülü de olsa, kapsamlı bir analizi **Western Security: What has changed? Wat should be done?**, Karl Kaiser, Winston Lord, Thierry de Montbrial, Davit Watt, London, Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü 1981. Aynı zamanda bakınız, «ABD Gücünde Gerileme», **Business Week**, 12 Mart 1979.

jik önemini de yansıtmaktaydı.[18] d) Önceki ekonomik yüceliğini görece yitirişi sonucu ABD, savunma harcamalarını eski düzeyinde tutmak istemiyordu: NATO harcamalarında Avrupanın payı 1969'da yüzde 22.7'den 1979'da 41.6'ya çıktı ama, yine de ABD Avrupa'nın yaklaşık yüzde 3.5 luk ortalamasına karşılık GSMH'sının yüzde 5'inden fazlasını silahlara harcamaktaydı. Öte yanda, ABD kaynaklarının bildirdiğine göre Japonya GSMH'sının yalnızca yüzde 0.9'unu askeri harcamalar için kullanmaktaydı, bu ABD için sözkonusu olan düzeyin altıda biriydi. Gerçek rakam, olasılıkla GSMH'nın yüzde ikisine daha yakındı ama bu bile diğer devletlerin çok altında kalıyordu. Japonların yeniden silahlanmaya karşı gösterdikleri isteksiz tavır önceki ABD yönetimlerince kabul edilmiş ancak 1970 sonlarına gelene değin ABD pazarlarını talan eden Japon akınlarının cezalandırılması açısından önemli saldırılarla karşılaşmıştır. e) Savunma sahasında var olan yükü paylaşmayı teşvik etmenin ötesinde, II. soğuk savaş tüm kapitalistler arası ilişkilere bir korunmacılık ögesi aşılamaya yaradı; nicelleştirilemeyen ama en yüksek askeri sorumluluğu olan devlete ekonomik ve diğer politik hakların tanınmasına ilişkin belirli bir anlamı vardı bunun. Avrupa devletlerinin NATO'ya artan biçimde süren katkılarına rağmen, ABD'nin önce de belirtildiği gibi, ittifak içindeki askeri hacimliliği herşeye karşın artış gösterdi. Bu gerek stratejik nükleer silahlar alanında, gerekse Üçüncü Dünyaya müdahale erkliliği açısından doğrudur. Orta doğuda ABD askeri varlığına gitgide daha fazla çekilen dikkat bir yerde Avrupalılara çıkarlarını hangi devletin bütünüyle garanti altına aldığını hatırlatma görevi görür, hatta Avrupalıların RDF'de ya da Sina barış-gücünde yer almaya özendirildiği durumda bile, bu ABD'ye tabi bir konumdur ve ABD'nin başarısızlıklarından Avrupalıların kendi yararlarına avantaj sağlamayacaklarının bir güvencesidir. f) 1970'lerde ABD gücünde görülen

18) «Doğu-Batı Ticareti: Her zamanki İş İlişkilerine Son», **The Economist**, 22 Mayıs 1982.

aşınma, askeri ve ekonomik güçlülük arasında var olan bağıntıya yeni bir duyarlılık getirmiştir. Savaş sonrası düzenlemenin planlayıcıları ekonomik politikanın önemine vakıftılar ve bunu İngiliz etkinliğinin zayıflatılmasında bir araç olarak görüyorlardı. 1950 ve 1960'lar boyunca ABD politikasının güvenilir bir ekonomik temele dayandığına ilişkin bir varsayım sözkonusuydu: Bir keresinde Kennedy doların düşüşü konusunda nükleer savaştan daha kaygılı olduğunu söylemişti. Ancak o zamanlar her iki alanda da ABD'nin üstünlüğü rakipsizdi ve izleyen yıllarda ABD dış politika yapımcıları ekonomik konulara çok az ilgi gösterdiler. İki alan kurumsal olarak birbirinden ayrılmıştı: Nixon Ağustos 1971'de develüasyon duyurusunda bulunduğu zaman, karar devlet Bakanlığından herhangi biri ya da ulusal Güvenlik Danışmanı Kissinger olmaksızın alınmıştı. Hatta Kissinger sözkonusu meselelerle o denli ilgisizdi ki, İngiltere Bankasının eski yöneticisi, İngiltere Büyükelçisi Lord Cromer'e after-hours talimatı vermeye çıkmıştı.[19] Birbirlerinden boşanan ekonomik ve askeri güçlerin ayrılışı, daha sonra 1970'lerde ABD stratejistlerinin dünya çapındaki düzene ilişkin yalnızca her sorunun askeri kuvveti öne sürmekle hallolunacağı inancına kendilerini kaptırdıkları idealist özlemin yolunu açmış oldu. Ancak Reagan yönetiminin militarist perdeden yapılan vurgulamalarına rağmen, ekonomik güçlük gereksinimine ilişkin çok daha keskin bir anlayışı gerek bu yönetimin gerekse Carter Yönetiminin politikalarında saptamak mümkündür. Nitekim Reaganın sözcüleri ekonomik iyileşmenin yenilenen ABD güçlülüğü konusunda hatta askeri genişlemeden bile daha önemli olduğunu vurgulamaktaydılar. Burada varılan nokta ancak şu olabilir, eğer böylesi bir ekonomik yeniden canlanma o kadar temel bir olaysa, ABD gücünün inşaasına katkıda bulunmanın bir yolu olarak ABD davasının tek tek rakipleri karşısında daha da cansiperane yürütülmesi gerekecek demektir. Eğer emperyalistler arası karşıtlıkların bir yere kadar II. soğuk sa-

19) Mayıs, s. 175.

vaşın yapılmasından sorumlu oldukları söz konusuysa, diğer durum, kendi hesabına bu çatışmaları şiddetlendirmeye hizmet etmiştir.

Güçlü olsalar da emperyalistler arası bu çelişkiler belirli sınırlarda kalmakta. Daha önce de belirtildiği gibi, ABD ile bağları koparıp SSCB ile 1970'lerde Çin'in batı ile yaptığı gibi, bir ittifak oluşturacak herhangi bir büyük kapitalist devletin gelecekte sözkonusu olması düşük bir olasılıktır. Büyük emperyalistler-arası savaşlar çağı, ileri kapitalist devletler-arası örneğin, kapitalist ve kapitalizm sonrası devletler arası çatışmanın dünya politikasında birinci dereceden çelişki haline geldiği 1945 yılında sona erdi. İleri bir kapitalist devletin yer aldığı tek kapitalistler-arası savaş (Nisan - Haziran 1982 Falkland savaşı) normal olmayan bir durumda, tüm büyük kapitalist güçlerin desteğini aynı familyadan başka bir ülke İngiltere hesabına seferber etmiş ve jeopolitik konularda bu devletlerin görece bir birlik halinde olduklarını ortaya koymuştu. Ticaret ve döviz rekabeti üzerine koparılan tüm retoriğe rağmen, bu emperyalistler arası ekonomik çatışma, politika ve stratejide görece çok az yankı yaratabilmektedir. Böylelikle, kapitalist devletlerarası süregelen uluslararası gerilimler II. soğuk savaşın yayılmasında ideolojik ve ekonomik önemli roller üstlenirken, kendi başlarına olaya açıklama getiremezler.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA KAPİTALİST EKONOMİLERİNİN KENDİNİ GÖSTERMESİ

Üçüncü Dünya kapitalizminin meydan okuyuşu iki belirgin biçim altında gerçekleşti — sermaye gücü ile OPEC; ve üretken gücü ile Yeni Sanayileşen Ülkeler (ya da NIC'lerin) gelişmesi. Her iki gelişmede bir bütün olarak dünya kapitalist sisteminin dikkate değer biçimde güçlenişini temsil etmekle beraber, bu devletlerin daha geleneksel biçimde oluşmuş üreticiler karşısında görece ilerlemeler kaydetmelerinin yarattığı gerilimler ikincilerin (geleneksel biçimde oluşmuş üreticiler-çev.) yeniden hegemonya için bastırmalarını sağlayacak bir girişime meydan verdi.

OPEC, petrol fiyatındaki düşüşe son verme taraftarı üretici devletlerden oluşan bir grup olarak 1960'da kuruldu. Bir onyıllık süre boyunca güçsüzdü; ama Libya'nın kışkırtıcılığı ile, varil başına fiyatı çok az bir miktar, — 1.41 dolardan 7.79 dolara çıkacak şekilde — artırmaya başladılar. İlk büyük ilerleme, birinci petrol şoku, Ekim Arap-İsrail savaşı ile aynı zamana denk düşerek 1973'de yaşandı; fiyat, Ağustos 1973 rakamı 2.55 dolardan Ocak 1974'ün 8.32 dolarlık düzeyine fırladı. Sonraki beş yılda yalnızca yavaş bir yükselme kaydetti, 1979 Ocağında 13.348'e ulaşacak şekilde enflasyonla eşdeğer giderek. Ancak, İran'ın katkısını dünya tedarik kaynağından çeken İran devrimi ve onu izleyen Eylül 1980 İran-Irak savaşı daha da büyük bir yükselişe, İkinci petrol şokuna yol açtı. Bu fiyatı ocak 1981 rakamı olan 32 dolara ve bir kaç hafta içinde spot piyasa fiyatı olarak varil başına 40 dolara kadar getirdi.

OPEC'in meydan okuyuşu ilk nazarda fiyatı tespit eden birimler olarak petrol şirketlerine karşı bir tavırdı, ama üretim aşamasında petrol şirketlerinin bu kaybı daha da büyük bir kârlılıkla telafi ediliyordu; gerekçesi de fiyatların daha da yüksek bir düzeye çıkmış olması ve Avrupa ile Kuzey Amerika'daki diğer kaynakların şimdi ilk kez kâra geçtiği gerçeğiydi. 1972 ve 1979 arası beş büyük ABD petrol şirketinin kârları ortalama yüzde 200 aranında yükseldi. BP'nin net kârı 1975-1980 arası hemen hemen 9 misli artış gösterdi.[20] Şirketler petrolden elde edilen kârları diğer enerji alanlarına dağıtma imkanı bulabiliyorlardı. ABD kömür çıktısının yüzde 40'ı ve ABD uranyum rezervlerinin yüzde 55'i petrol şirketlerince denetleniyordu. Eğer büyük petrol şirketlerinin OPEC artırımlarından dolayı herhangi bir sorunu olmuşsa bu daha çok açık pazarları petrol furyasını kullanarak kendi kaynakları için zorlayan diğer «bağımsız» petrol üreten girişimcilerden dolayıydı. Ancak OPEC'in ortaya koyduğu daha önemli sonuçlar başka yerlerden kaynaklanır: tüketicilerin karşılaştığı yüksek petrol fiyatlarında, dolayısıyle ileri kapitalist ülke-

20) **The Economist**, 26 Aralık 1981.

lerde popüler düzeyde beliren politik sonuçta ve sermaye gücünün bir grup üçüncü dünya hammadde üreticisi tarafından teşhir edilişi, dolayısıyle ileri kapitalist ülkelerde stratejik planlamacı sayısındaki artışın yarattığı etkime.

OPEC'in 1970'lerdeki enflasyon ve ekonomik gerilemeden başlıbaşına sorumlu olduğu savı dayanaktan yoksundur. 1971'e kadar tüketici fiyatlarındaki enflasyon kısmen bu dönemin yaygınlaşmış emtia furyasının bir sonucu olarak zaten sanayileşmiş büyük ekonomileri etkilemişti ve ekonomik gerilemenin ana etmeni üretken yatırımlarda görülen düşüş daha 1980 sonlarında başlamış bulunuyordu. OPEC fiyat artırımları sonraki yılların enflasyonuna şüphesiz katkıda bulundu ama şurası açıktır, üstlendikleri rol mitin dile getireceğinden çok daha önemsizdir. Tüm petrolünü ithal eden ve düşük bir enflasyon oranına sahip Almanya ile, az miktarda petrol ithal etmekle beraber yüksek bir enflasyona sahip İngiltere arasındaki fark, sözkonusu ülkelerin ekonomik yapılarına içsel olan ögeler kadar diğer uluslararası ögelerin de egemen etkenlikte olduğunu öne sürmektedir. Bu ülkelerin 1970-1981 döneminde görece yıllık enflasyon oranları sırasıyla yüzde 5.2 ve yüzde 13.5 idi.[21] Ancak ekonomik gerileme ile birlikte gelen OPEC artırımlarının politik etkisi üretici devletlere, Araplara, şeyhlere ve benzer diğerlerine karşı populist düşmanlığın körüklenmesini gerektiriyordu. Gerçekten de, ideolojik yanıt bu yabancı günahkeçilerinin İleri Kapitalist Ülkelerdeki ekonomik gerilemeden ve Üçüncü Dünyanın sorunlarından dolayı suçlandıkları milliyetçi ve çoğunlukla ırkçı bir yanıttı. 1970 sonlarında kapitalist hegemonyanın yaşadığı bunalımın en açık seçik göstergesi enflasyon olduğunda ve bunalımdan petrol sorumlu tutulduğunda, o zaman her şeyden önce bu yolla, benzin pompasını çalıştıran enerji tutarı ve ulusal ısınma faturası yoluyla, Üçüncü Dünya'ya karşı yeni bir düşmanlık seferberliğine geçildi. Yoksulların zenginlerden nefret etmesi, özellikle Araplardan, çok daha kolaydı. Arap çıkarlarının ABD'de el attığı mülk ve yatırımlara göze

21) **Sunday Times**, 30 Mayıs 1982.

batar bir milliyetçilik tavrı ile yaklaşıldı. OPEC devletlerinin fiyat politikalarının Moskova ile bir ilgisi bulunmamakla birlikte, eylemleri daha büyük bir komplonun parçası olarak göründü. ABD'li rehineler 1979'da Tahran'da alıkonulduğunda, çok renkli Üçüncü Dünya şeytanı sonunda tam boy görüntüye gelmiş gibiydi.

Hükümetler ve şirketler düzeyinde OPEC'e verilen yanıt daha üstü kapalı olmakla beraber daha pratikti. ABD yönetimleri ve Avrupalı müttefikleri OPEC'in modernleşmesini ısrarla savundular, özellikle Suudileri petrol fiyatını düşürmeleri yönünde teşvik ettiler. Ancak aynı zamanda NATO ve OPEC gibi koordine edici organlar yoluyla daha az dosthane önlemler de alındı. ABD'li politikalar gerektiğinde körfeze müdahale etme konusunda kendilerine kulak verenlere ABD'nin gücü ve erkliliğini hatırlatmaya başladılar. *The Economist,* okuyucularına arslanlar ve gazeller dünyasında körfez devletlerinin gazeller olduğunu söylüyordu. «Arslanın yayabileceği kükreme» başlangıçta korunmanın geri alınabileceği anlamına gelebilir; sonra, 1956-stili bir diğer Suveys operasyonu gündeme gelmezden çok önce (oysa, gerçekten petrol yokluğu ile kıvranan bir batıda, Suveys operasyonu son derece popüler olabilirdi)[22] darbelerin farklı cephede desteklenebileceğine ilişkin bir ip ucu vermeye de varabilir. (Özellikle belirtmek gerekirse, kendilerini gerçekte ortaya koyuş biçimleri ile solcu Arap politikacılarının çoğunlukla en satılmışları olduğundan hareket edildiğinde). Verilen ikinci yanıt OPEC petrolüne olan bağlılığın azaltılması şeklindeydi. Nixon'un enerji bağımsızlığına ilişkin planı gerçekçi olamazken ve Carter tatminkâr olabilmeyi nerdeyse bütün bütüne yitirmeksizin enerji önlemlerini kongreden geçirmeyi başaramazken, stratejik stoklar oluşturuldu ve 1976'da Kissinger'in teşviki ile bir anti-OPEC politikası koordine etmek üzere Uluslararası Enerji Ajansı kuruldu. OPEC üyesi olmayan devletler daha fazla üretmeleri konusunda teşvik edildi. 1981'e gelinceye değin, bu sessiz sedasız anti-OPEC politikasının so-

22) **The Economist**, 17 kasım 1973.

nuçları açıkça ortadaydı. OPEC'in komünist sistemin dışındaki petrol üretiminden aldığı pay 1973'de yüzde 65'den 1979'da yüzde 62 ve 1982'de yüzde 35'e düştü. ABD'nin körfezden ithal ettiği petrol günde 2 milyon varilden 1 milyon varile indi. 1983'e kadar OPEC'in hiç fazla üretimi olmayacağı öngörülmüştü. Verilen bu yanıtların ikisi de —askeri ve ekonomik— 1974'den buyana, yani Carter Doktrinini yaratan Basra körfezindeki politik bunalımlardan çok önce, açıkça belirgindi. Schlesinger ve Kissinger o zamandan beri körfeze karşı kuvvet kullanma tehdidini sürdürmekte ve yönetim 1973'de Hint Okyanusunda bir ada olan Diego Garcia'da olanakları genişletme planları yapmaktaydı. Bu yüzden, ABD'ye körfez bölgesinde yeni müdahalede olanakları için zemin hazırlayan İran, Etiyopya ya da Afgan devrimleri değil, kapitalistler arası çelişki, OPEC'in meydan okuyuşuydu; tam da Vietnamdaki yapışkan gerilla güçleri ABD'yi birliklerini Asya topraklarından çekmesi için zorladığı 1973 senesinde, Orta Doğu'nun petrol üreticileri değişik ve bazı yönlerden aynı derecede tehditkâr bir meydan okuşuya geçmişlerdi! ABD yönetimi buna yeni müdahaleci girişimleri için hazırlık yaparak karşılık verdi.[23]

Petrol üretici devletlerin uluslararası kapitalist sistem içindeki yeni konumu, jeolojik olaya ve ilerlemiş devletlerin artan petrol talebine dayanmaktadır. Bu devletler sürdürdükleri refahı kendileri üretmediler: Bunlar eğilim yönünden olsun erek yönünden olsun her bakımdan rantierdi, ödemeye katlanabilen ileri kapitalist ülkelerle, ödemeye katlanamayan yoksul ülkelerden devraldıkları artı değerle yaşayıp gidiyorlardı. Diğer mamulleri ve hizmetleri kendi yerli üretimleriyle artırma kapasiteleri son derece sınırlıydı. Yeni sanayi ülkelerinin yükselişi buna karşı bir biçimde, büyük sanayi mamulleri üreten ülkelerin piyasada koruduklarını paylara bir tür meydan okuyuştu ve 1970'lerin ekonomik gerileme dö-

23) Marwan Buheiry, **US Threats of Intervention Against Arab Oil**: 1973-1979, Filistin Çalışmaları Enstitüsü Beyrut 1980; Michael Klare, **Beyond the «Vietnam Syndrome»**, Bölüm 3.

neminde ortaya çıktığı için daha da dikkat çekiciydi. 1970-1978 döneminde. Ileri Kapitalist Ülkelerde Sanayi çıktısı yıllık yüzde 3.3; bir bütün olarak Üçüncü Dünyanın sanayi çıktısı yıllık yüzde 3.6 lık bir yükseliş kaydederken, sekiz yeni sanayi ülkesi (NIC) de bu oran yıllık yüzde 1.5 tu.[24] Beraberinde getirdiği dikkate değer tüm sakatlıkları ve diğer sözkonusu nitelikleri ile birlikte, bu kapitalist sanayileşme patlaması, gerek ekonomik dökümleri nadiren karşılaştırma yapmaya elverişli Üçüncü Dünyanın devrimci devletlerine, gerekse mamullerin Üçüncü dünyada daha ucuza ve çoğunlukla daha kaliteli üretilmekte olduğunu gören gelişmiş kapitalist ülkelere meydan okuyan, çarpıcı bir gelişmeydi. Tekstil, ayakkabı ve gemi-yapım türü ürünlerde Üçüncü Dünya çıktısında görülen yükseliş korunmacılık çağrılarına yol açtı: Yine Üçüncü Dünya kapitalist devletlerinden gelen meydan okuyuş, devrimci devletlerden gelen meydan okuyuşa göre etkisi daha doğrudan duyulmakta ve tehdit ögesi daha çabuk gelişmekteydi. Geleceğe dönük beklentiler 1980'e kadar NIC'lerin ortaya koyduğu bu meydan okuyuşun yüksek teknoloji içeren elektronik mamullere kadar uzanacağı yolundaydı.[25] NIC'lerin yarattığı bu baskı daha katı resmi bir politikada buldu yansımasını. Mayıs 1981'de Latin Amerikan Ekonomi Konferansında yer alan ABD temsilcisi John Bushrell'in delegelere söylediği gibi, Birleşik Devletlerdeki düşün-üreticileri genelde, çok uluslu ve yeni (ya da eski) ekonomik düzene ilişkin eski verimliliğini yitirmiş tartışmalara karşı tüm ilgilerini kaybetmiş durumdadırlar.[26] Ekim 1981'in Concun Konferansı daha yoksul olan ülkelerin talebine karşılık bir yanıt düzenleme çağrısında bulundu ve hiç bir şey elde edemedi.

---

24) Anthony Edwards, **The New Industrial Countries and Their Impact on Western Manufacturing** «Ekonomist Haber Alma Birimi» Londra 1979, s. 9. Sözkonusu 8 ülke şunlardır: Hong Kong, Taiwan, Güney Kore, İspanya, Meksika, Singapore, Yugoslavya, Brezilya ve Portekiz.

25) **International Herald Tribune**, 25 Ağustos 1982.

26) **Le Monde**, 19 Mayıs 1981.

ABD, 1974'den itibaren NIC'lerle olan imalata dayalı ticaretinde genel olarak açık vermekteydi ve asıl meydan okuma ABD'nin 1981'de Üçüncü Dünyadan yaptığı ithalatın yüzde 61'ini karşılayan beş ülkeden geldi. Mexico, Taiwan, Güney Kore, Hong Kong ve Brezilya.[27] Ortaya koydukları yarışmacılık özellikle çelik, gemi yapım ve tekstilde kendini duyuruyordu ve nisan 1982'de bazı ürünlerine yeni gümrük tarifeleri uygulandı. Tek tek işgücü ve teşebbüslerin karşısına dikilen bu katı meydan okuyuş tarafgir bir yana sahipti. OECD ülkeleri kendi ihraç mallarına karşı üçüncü dünyanın giderek artan talebinden genel olarak yararlandılar.[28] Sektörlerin ters yüz edilişi, kapitalizmin bu serpilişinin yansıttığı politik avantajlarla dengelendi: Bu tür sanayileşmenin başında bulunan çoğu rejimler soğuk savaşı destekleyen ve ABD'den büyük miktarlarda silah satın alan otoriter sağ kanat hükümetleriydi. Ancak batının makro-ekonomik ve askeri - stratejik çıkarlarına yarayan şey soğuk savaş milliyetçiliği ve onunla bağlantılı olarak katılımın bir yanıt olarak geliştiği ABD gücündeki bir diğer aşınma olayı olarak algılandı ABD de.

Üçüncü Dünya ile gitgide artan ekonomik temas ile dost kapitalist rejimleri muhafaza etme arasındaki bağlantı diğer açılardan da belirgindi. Üçüncü Dünya, ülkeye geri dönen kârların kaynağı açısından ABD şirketleri için artan öneme sahip bulunuyordu. Çoğu ABD dış yatırımları gelişmiş kapitalist ülkelere gitmeye devam etti. ABD kapitalizminin refahını asıl olarak Üçüncü Dünyadaki teşebbüslerin denetiminde görmek yanıltıcı olurdu: Ne varki kâr kaynağı olarak

---

27) **The Economist**, 4 Nisan 1981.

28) 1977'de NIC'lerden sanayileşmiş kapitalist ülkelere yapılan mamul mal ihracı, NIC'lere yapılan batılı mamul mal ihracatının yine yalnızca üçte ikisi kadardı ve sanayileşmiş ülkelere 17 milyar dolarlık bir fazlalık tanıyordu. Ancak bu fark kapanıyordu ve çoğu da 10.4 milyar dolarlık Japon fazlalığı ile karşılanıyordu. (Edwards, s. 86-7).

bu, iki onyıl öncesinde olduğu gibi hiç bir şekilde gözardı edilemeyecek nitelikteydi. ABD'nin Üçüncü Dünya ile olan ticareti aynı derecede önemliydi. 1981'deki 89 milyar dolarlık ihracat, Batı Avrupa ve Japonya'ya yapılanlardan daha fazlaydı ve gelişmekte olan devletler ABD mamul mal ihracatının hemen hemen yüzde 40'ını almaktaydı.[29] Diğer yanda, ABD sermaye topluluğu kendisini stratejik ve katı ekonomik değerlendirmelerin birbiriyle çakıştığı Üçüncü Dünyada yöneltmesi daha zor operasyonlara, yani, sağ kanat hükümetlerine borç senetlerinin tedarik edildiği operasyonlara bulaşmış buldu. Türkiye, Zaire ve Brezilya gibi yeniden ödeme takvimi için şartları kolaylıkla yerine getiremeyen ülkelerin kabaran borçları, ABD iş çevresi için bu sözkonusu Üçüncü Dünya kapitalist ülkelerinden gelecek tehlikeleri vurgulayıcı bir noktaydı.[30] Ağustos 1982'de taahhütlerini yerine getiremeyen Meksika örneği bu risklerin altını çizen olay oldu. Bu iki nedenden dolayı —ülkeye geri döndürülen kârlar ve devlet borçları— iş çevresi, ABD'nin bu devletlerde etkinliğini koruması ve bu etkinliğinin kalıcı kılınması için gerektiğinde müdahale edebilmesi konusunun güvence altına alınmasıyla ayrıca ilgilenmekteydi.

STRATEJİK KAYNAKLARA KARŞI DUYULAN KORKU

OPEC'in yükselişi ve Üçüncü Dünya hükümetleri ile özel teşebbüslerin artan borçluluk içine düşmesi, ileri kapitalist devletlerle Üçüncü Dünya Kapitalist devletleri arasında artan bağlar konusunda bir tür alarma işaret ediyorsa, ABD ve diğer ekonomilerin Üçüncü Dünya ham maddelerine karşı gitgide artan bağımlılıklarını içeren çok daha genel bir ilgi alanı sonucu bu rahatsızlık büyük ölçüde fazlalaşmış demek-

29) **International Herald Tribune**, 19 Ekim 1982.

30) 1970'den 1980'e gelinceye kadar III. Dünyaya verilen orta ve uzun vadeli borç kredileri 60 milyar dolardan 450 milyar dolara çıktı, başlıca alıcılar Brezilya, Mexia ve Güney Korey'di. (Lewis ve Allison s. 120.)

tir.[31] Bir yere kadar bunun Üçüncü Dünya kapitalist rakiplerin doğuşu ile ilgisi bulunurken, analitik olarak da askeri planlama ve istihdam ile olan özel ilişkisinden dolayı yeterince ortada olan bir konudur. Özellikle, 1970 sonlarında yaygınlık kazanan ve artan ABD müdahale erkliliğini meşrulaştırmada kullanılan iki korku ögesi tarafından uyarılıyordu: kaynaklar yalnızca sınırlı değil ama kaçınılmaz biçimde tükenilir nitelikteydi ve Sovyetler Birliği, bir savaş sırasında ya da ona hazırlık olsun diye, batının bu tedarik kaynaklarına ulaşma yollarını kesebilirdi.

Geçmişte kaynak korkusu ABD'de var olan kamu ve hükümete ait düşünceleri harekete geçirme görevi görmüştür; bu anlamda, artan askeri harcamaların devre devre onanmasına yol açan füze açığına eş düşecek sivil bir karşılığı vardır bunun: Yine de sözkonusu yeni alarmcılık dalgası 1970'lerde birbiriyle kesişen bir dizi gelişmeden ötürü özellikle güçlü olmuştur. En büyük patlamayı sağlayan petroldü. Bütün tüketicilerce algılanan bir konudur bu, ve ABD ekonomide kendi kendine yetmeciliğinin görünür sonuna işaret etmektedir. Politik-psikolojik etkimesine gelince ABD'nin ABD tüketiminin yarısını oluşturacak kadar ithal ettiği petrole artan biçimde bağımlı oluşu, 1870'lerde İngiltere'nin yiyecek konusunda kendi-kendine yeterliliğini yitirişi ile karşılaştırılabilecek bir konudur.

Kaynak bağımlılığının etkimesi bir dizi biçim altında gerçekleşir. İlkin bir «ulusal güvenlik» bileşeni vardır; geçen iki onyıl boyunca ABD'nin sanayi ve askeri güç için hayatî bazı mineral ve metaller yüzünden ithal mallarına bağımlı kaldığı gerçeği. Aslında üç-yıllık stokların oluşturulmuş olması gerekirken, çoğu öngörülen limitlerin oldukça altındadır. Bu ham maddelerin arasında silah alaşımlar ve tanklarda kullanılan ve yüzde 91'i ithal edilen chromium madeni; jetlerde kullanılan ve yüzde 93'ü ithal edilen kobalt; çelik

31) Michael Klare, **Beyond the «Vietnam Syndrome»**, Bölüm 4, Washington, Politik İncelemeler Enstitüsü 1981, bu konunun oldukça yararlandığım az ve öz bir açıklamasını içeriyor.

üretiminde hayatî öneme sahip yüzde 97 oranında manganez mermi ve top mermilerinde kullanılan yüzde 53 oranında antimon ve yüzde 50'nin üzerinde kalay, çinko ve nikel bulunmaktadır.[32] Kaynak korkusunun bir ikinci bileşeni spekülasyondur; geçen onyılda gerçekleşen büyük yayılma sonucu uluslararası emtia piyasası her yıl 50 milyar dolardan fazla devretmekte ve bir kaç uzman şirketin denetiminde kalmaktadır.[33] Burdaki odak noktası «stratejik anlanlar», askeri üretimde kullanılan ve ticareti 1970'lerde üç mislinden fazla artış gösteren mineral ve metaller üzerindedir. Bu uzman firmaların çıkarı, mallarının hem nadir hem de ABD ulusal çıkarı için yaşamsal olduğu düşüncesinin oluşturulmasında yatmaktadır ve belirgin biçimde Güney Afrika olmak üzere diğer üreticiler, bu alarma katkıda bulunmaktadırlar. ABD şirketleri de 1960'dan beri süregelen yaraşımcı konumlarındaki aşınmadan etkilenmektedirler. Üçüncü Dünyada petrol ve bakırın millileştirilmesi ve Avusturalya ile Kanada'da ABD'li olmayan firmalar tarafından denetlenen yeni kaynak teşebbüslerinin doğuşu sayesinde. Bu şirketler, «stratejik olanlar»a ilişkin alarmı besleyen «ulusal güvenlik» planlamacıları ile ortak cephe oluştururlar.[34]

Bu korkunun üçüncü bileşeni ekolojidir. Ekolojistlere atom enerjisinin tehlikeleri, hava kirliliğinin yayılması ve dünyadaki kıtlık olayı üzerine yaptıkları vurgulamalar dolayısıyle hak verilmektedir. Dünyadaki ormanların kapitalist teşebbüsler sayesinde tüketilmesi oldukça ciddi bir gelişmedir. Ancak ekolojistler kendi ufak ideolojik katkılarını kaynak korkusunun askeri ve spekülatif belirleyiciler alanında da yapmaktadırlar. Diğer güçlerden politik olarak oldukça

---

32) Klare, s. 55'de Uluslararası Stratejik İncelemeler Enstitüsü, **Strategic Survey** 1981-1982, s. 44 gibi ABD ithal bağımlılığını gösterir bir liste veriliyor.

33) James Ridgeway, «Stratejik Madenlerde Oynanan Oyun», **Metals Daily**, 15 Ekim 1980; Richard Barnet, **The Lean Years**, London 1980, s. 119-121; **Business Week**, 12 Ekim 1981.

34) Michael Shafer, «Mineral Mitleri», **Foreign Policy**, No. 47, Yaz 1982.

farklı olmakla beraber, ABD ve Avrupa'daki ekolojik hareket, dünyanın kaçınılmaz biçimde ham madde tüketimi ve tehlikeli nadiratla karşı karşıya olduğu inancını güçlendirmiştir: sık sık sanayinin kazanımlarına karşı beslenen genel bir düşmanlıkla karışık bu romantizm sözkonusu konuları öylesine karıştırır ki sonunda sağ kanatta önayak olunan kaygıları güçlendirmiş olur. Bazen barış hareketinde yer alan kıyamet günü ideolojisi ve felsefi kötümserlik, soğuk savaşa karşı ereksel bir eylem harekete geçirmekten çok, onu örgütleyenlerin mantıksal dayanağını onaylamaya yarar.

Korkunun dördüncü ve en önemsiz bileşeni maddesel gerçeğin kendisidir. Ham maddeler zorunlu tüketilen değerler olduklarından, bu konunun söz konusu edildiği genelleşmiş kötümserliği onaylayacak pek bir şey bulunmamaktadır. 1970 başlarından bu yana, petrol dışında, ham madde emtia fiyatları düzenli biçimde düşüş gösterdiği bir sırada spekülatörler bunun pekâlâ farkındadırlar. Dahası bulgu ve kazıda elde edilen gelişmeler kaynak olmaklılığı ile takip arasındaki açıklığı da genişletmiştir. «Bilinen rezervler»i gösterir rakamlar daima raslansaldır ve kalem oyununa gelmiştir, çünkü bulgunun kendisi talebin bir fonksiyonudur; çok daha önemlisi «kaynak tabanı», dünyada varolduğu hesaplanan ham madde hacmidir. Yakıt olarak kullanılmayan minerallerin ömrü, eğer tüketim yıllık yüzde 5 bir artışla yükselmeye devam ederse, ikiyüz yılla beşyüzyıl arası değişir. Eğer varolan tüketim düzeyi korunsa, yakıt olarak kullanılmayan ana mineral kaynakları —alüminyum, bakır, demir ve nikel—, milyonlarca yıl yaşabilir. Gerçek sorun fosil yakacaklar alanında yer almaktadır: Şimdiki tüketim düzeylerinde petrol bir yüzyıl daha, gaz 180 yıl, kömür çok daha uzun süre varolabilir.[35] Bu sınırlar diğer fuel ve enerji kaynaklarının geliştirilmesini gerektirir: Ancak durum kamuda dile getirildiği kadar kötü değildir ve 1990'lara gelene değin petrol dünya enerji kaynaklarının çok daha ufak bir yüzdesini oluşturuyor olabilir.

35) Michael Tanzer, **The Race for Resources**, London 1980, s. 38-39.

Bu dört eleman — ulusal güvenlik, spekülasyon, ekoloji ve maddesel gerçek — bir araya gelerek, 'kaynak savaşı' denen hayaleti, ABD'nin müttefikleri tarafından, tedarik kaynaklarına saldırmak suretiyle bunu felce uğratma girişimini, üretmiş oldu. Askeri güç konusunda «Sovyet üstünlüğü» gibi bu da bütünüyle hayale dayalı bir tema değildir. Daha çok, önceden algılanmış bir politik sonucu meşrulaştırmak için bazı belirgin gerçek gelişmeleri kullanan bozulmaya uğramış ve seferber edici bir yapılanma, yani bu durumda, ABD silahlı kuvvetleri için artırılan askeri ödeneklerdir. O zaman kaynak eksikliği ideolojisi ile yeni soğuk savaş arasındaki ilinti bir kaç yolla kurulmuş olmaktadır. İlkin, kaynak yarışımının genel görüntüsü, bu kaynak savaşları ister doğu batı arasında ister batı, güney arasında, isterse İleri Kapitalist ülkeler ile Üçüncü Dünya devrimleri arasında olsun, ABD korunmasızlığını vurgulamakta kullanılmaktadır. Üçüncü Dünyadaki kıtlığın gelecekte gerçekten varacağı noktalar telafi edici gıda programları çıkarma için değil ama stratejik alarm duygusunu artırmak için kullanılır. Korunmasızlık ikinci olarak kilit kaynakların coğrafi konumlarına, maden çıkarma ve taşımacılık ile ilgili politik sorunlara dikkat çekilerek ortaya konmaktadır. Dünyanın petrol rezervleri orantısız biçimde Basra körfezinde, SSCB ye yakın istikrarsız bir bölgede yer alıyor. Üçüncü Dünyadaki en fazla yakıt olmayan fosil yoğunluğu, jeolojistlerin «Yayla Afrikası» diye adlandırdıkları, Güney Afrika, Namibya, Angola, Zimbabwe ve Zaire gibi, uranyum, krom, elmas, altın ve kobalt üreten bir bölgede bulunur.[36] Hiç bir uluslararası politika teorisi basit bir ekonomizme dayanmaz; ancak bu iki bölgede ham madde tedarik kaynakları ile politik istikrar arasındaki belirgin uyumsuzluk ABD stratejistlerini oldukça ilgilendirmektedir. Arap yarımadasında arttırılmış ABD askeri varlığı ve Angolayı yıpratmakla uğraşma bu maddesel belirleyiciliğe çok şey borçludur. Bu ilgi alanı taşımacılık sorunları ve savaş zamanında bunun kesintiye uğraması olasılığı ile ayrıca

36) Barnet s. 124-125.

dikkat çekmektedir: körfez petrolünün çoğu Güney Afrika Burnundan geçmekte, böylece bu bölgedeki donanma erkliliği çifte hammadde güvencesi anlamına gelmektedir.

Kaynak korkusu ile II. soğuk savaş arasındaki en yaşamsal bağ bu karanlık, gelecekte SSCB'ye düşen konumdan gelmektedir. Sovyetler Birliği batılı stratejistler tarafından, Körfez ve 'Yayla Afrikası' yakınlarında müttefikler elde ederek, Batının yaşamsal ham madde kaynaklarına ulaşmasını yadsıyan bir ülke olarak düşünülmektedir. SSCB aynı zamanda belli başlı altın, doğal gaz, krom, manganez ve titanyum üreticilerindendir: Batının Sovyet tedarik kaynaklarına karşı potansiyel ve yazgısal bir bağımlılık altına girdiği söylenmektedir. Aynı zamanda SSCB, buğday ve kolay petrol peşinde hammadde araştıran bir ülke olarak ortaya koymaktadır kendisini. Bu yüzden uluslararası piyasada batıda öylesine gerek duyulan bu benzer mallar için gitgide çaresiz bir rakiptir. Bu sav II. soğuk savaşa ön ayak olan ögeler gözönüne alındığında en fazla karıştırılanlar arasındadır: Bir kez daha, hegemonya için yeni bir ABD girişimini meşrulaştırmanın bir yolu olarak Sovyet tehdidini kullanmaktadır.

Herşeyden önce SSCB'nin bir savaş anında batı hammadde tedarik kaynaklarını yasaklayacak ya da yadsıyacak bir konumda olduğu doğrudur ve eğer böyle bir çatışma patlak verirse o şekilde hareket etme yollarını da araştıracaktır. Batı da SSCB'nin deniz ve hava iletişimini bloke etme yollarını araştıracaktır. Bu blokajların kısa bir nükleer savaşta yüzyılın başlarındaki yıllar boyu süren dünya savaşlarında olduğu gibi etki yaratacağı tartışılır. Ancak savaşın yokluğunda, beklenen bir yere kadar farklıdır. Geride bırakılan altmış yıllık doğu batı çatışması süresince, ekonomik baskıyı SSCB ve Üçüncü Dünyaya karşı kullanan batı ve özellikle ABD olmuştur, tersi değil. Ruslar batının Basra körfezi petrolüne olan ulaşım yollarını kesmenin bir savaş sebebi olacağını bilirler ve böyle bir savaş patlak vermeden de buna kalkışmazlar. Gerçekte Rusların, politik buyrultuların tersini gerektirdiği ülkelerle uzun süre ekonomik bağları sürdürdüğü bilinmektedir: Alman devletine Dünya savaşları arasın-

da geçen sürede buğday yardımı yapması, 1936'da Etiyopyanın istilası sırasında İtalya'ya petrol tedarik etmesi, bir NATO devleti olan Türkiye'ye yardım etmesi, monarşist İran ve Fas yöneticileri ile ticarete girişmesi, bu arada dünya altın ve elmas piyasalarını ayarlamak için Güney Afrika ile işbirliğine girmesi de cabası. SSCB'nin ekonomik baskı uyguladığı durumlar öteki komünist devletlere —Yugoslavya, Çin ve Arnavutluk— karşı uygulananlardı. Doğu-batı ticaretinde kopukluğun olduğu durumlar batının insiyatifi ile gerçekleşti: 1960 sonrasında Küba'nın şeker ve nikeline karşı uygulanan boykot söz konusu duruma bir örnektir. Modern tarihi boyunca, Marshall yardımı teklifini savaş sonrası için kullanmaktan, Çin'in boykot edilmesi ve Küba ablukasından, 1980'de Afganistan'a karşı uygulanan boykot ve 1981'de Polonya'ya uygulanan yaptırımlara kadar ekonomik yardım ve gıda malzemesini SSCB'ye karşı politik baskı araçları olarak kullanan ABD'dir. Reagan yönetimi ABD hükümetinin ekonomik gücünü gerek doğuda gerekse Üçüncü Dünya'da Washington'un etkinliğine arka çıkacak biçimde nasıl kullanabileceğini açığa çıkarmak için yeni çalışmalar içine girmiştir. Ticaret ve sermayeyi baskı aracı olarak kullanmak, hem kapitalist hem kapitalizm-sonrası devletlere karşı ABD dış politikasının bir özelliğidir.

Bu savdan, SSCB'nin ham madde piyasaları ile arasında varsayılan ilişkinin yarattığı ikircillikten ötürü bir ikinci tahrifat ortaya çıkmaktadır: bir yerde tehlikenin Sovyetlerin açık vermesinden çıktığı söyleniyor, dünya tedarik kaynakları için Sovyet yarışmacılığı gibi; bir yerde de Sovyetlerin ihraç edebildiği varsayılıyor. Her ikisi de Sovyet dış politika motivasyonlarını açıklamakta kullanılan noktalar. Sovyet açıklarının özellikle petrol sahasında güçlü olduğundan bahsedilmekte ve Sovyet «enerji bunalımı»na ilişkin mit, Körfezi ele geçirmeye yönelik Sovyet girişimini varsayan neden gereği 1970 sonları boyunca körüklenmektedir. Genelleştirilmiş ekonomik yönden zayıf ve öylesine çaresiz bir Sovyetler Birliği imgesi soğuk savaş çevrelerinde olduğu kadar sol cephede de geniş biçimde yaygın olan bir şey. Bu

doğru değildir aslında: SSCB enerji konusunda kendi-kendine yeterli tek ileri sanayi ülkesidir ve göstergeler daha yıllarca öyle kalacağını ortaya koymaktadır. Sovyet enerji bunalımının ideolojik bir uydurma olduğu anlaşılmıştır:[37] batıya içsel sorunların SSCB'de yansıtılmasıdır ve bunu ilk ayarlayanlardan CIA, şimdi artık bunu terketmiş bulunuyor. Öte yanda, çok daha tehdit edici olan ters bir kapasite, diğer bir deyişle uluslararası piyasalara, özellikle Batı Avrupa'ya enerji sağlanması gündemde bulunmaktadır. Bu, gerek ulusal güvenlik sorununu, gerekse ABD çıkarlarına ekonomik bir meydan okuyuşu ön plâna çıkartır. 1920'lere kadar uzanan bu ekonomik rekabeti belirleyen, enerji tedarik kaynaklarını sağlayan bir ülke olarak SSCB'ye karşı duyulan korkudur. Savaşarası dönemde Sovyetler Birliği petrol tekellerinin karşısına, dünya piyasalarının yaklaşık yüzde 15'ini ele geçirerek esaslı bir yarışma alanı çıkarmış oldu. Savaştan sonra, Rusya'nın batıda bulunanlardan daha ileri yeni tutturbodril tekniklerde öncülüğü üstlenmesinin bir sonucu, Sovyet çıktısında hissedilir artış görüldü. 1960'da *New York Times* şöyle yazabiliyordu: «Rus petrolünün artan yarışmacılığı tarihsel gelişiminde hep uluslararası petrol şirketlerinden yararlanmış hür dünyanın bir çok pazarına gölge düşürmektedir.»[38] Yanıt, arıtmaya tabi tutmak üzere Sovyet ham petrolü satın alan Üçüncü Dünya devletlerine karşı bir dizi boykot başlatmak şeklinde oldu: Seylan, Hindistan ve en göze batar biçimde Küba. Nitekim 1960'da ABD-Küba ilişkilerinde kopma Havana, ABD'nin mülkiyetindeki rafinerisi için daha ucuza Sovyet petrolü almayı kararlaştırdığında çıktı ortaya.

1970'lerde bu tema, diğerleri varsayılan Sovyet enerji bunalımını kendi soğuk savaş erekleri için kullanılırken bile, güncelliğini oldukça fazla koruyordu. Burdaki ana hedef, doğal gazın batıya pompalanacağı yeni Sovyet-Batı Avrupa anlaşmasıydı; bu anlaşma 1981-82 Polonya bunalımı boyun-

37) Bkz. Altıncı bölüm, 1. not.

38) Harvey O'Connor, **World Crisis in Oil**, Londra 1962, s. 390.

ca ABD-Avrupa ilişkilerinde merkez alınan bir konu olmaya devam ederken, Polonya uzun süredir oluşumunu sürdüren ABD baskısının yoğunlaşmasına bahane teşkil etmekteydi. Bu anlaşmanın bir sonucu olarak, AET'nin SSCB'den gelen doğal gaza olan bağımlılığı toplam tüketiminin 1990'a kadar yüzde 9'dan yüzde 19'a yükselmesi ile artmış olacaktır. Anlaşma batı Avrupa ekonomileri karşısında SSCB'ye kaldıraç olanağı sağlayacak olanlara karşı çıkarken ABD enerji şirketlerinin Fransa dışında egemenliklerini koruduklari bir piyasada varolan konumlarını tehdit edecektir. Amerikan kömür çıkarları, kendilerine yönelik bu meydan okuyuşun önüne geçme konusunda özellikle duyarlı olmuşlardır.[39] Ancak anlaşmanın ana düzenleyicileri olan Almanlar, Stalin'in 1941 istilasının tam ilk gününe kadar Almanya'ya gıda tedariğini sürdürdüğünü hatırlayabilir. Bu yüzden tedarik kaynaklarında yarışımcı olmaları ve varolan tekel konumlarına meydan okumaları açılarından devrim sonrası rejimlerin dünya piyasasında ortaya koyduğu rekabet, kaynak açıklarını daha da kötüye götürenlerle karşılaştırıldığında çok daha büyüktür.

KAPİTALİSTLER-ARASI SAVAŞLARIN ARTAN FREKANSI

Buraya kadar ele alınan üç öge, soğuk savaşla kapita-

---

39) ABD devlet ve ticaret Bakanlıklarından konuyla ilgili kısa bir demeç: «Birleşik Devletler dost ve müttefiklerini ABD kömürünün istikrarsız Orta Doğu devletlerinden gelecek petrole, SSCB'nin doğal gazına ya da Güney Afrika veya Polonya'dan sağlanacak kömüre tercih edilebilecek bir enerji kaynağı olduğu konusunda ikna etmeğe çalışmıştır» (**International Herald Tribune**, 15 Şubat 1982). Kuzey Amerika dünyanın yeniden tüketilebilir kömür rezervlerinin yüzde 29'una sahiptir ve Avrupa kömür ithalatının %60'ını karşılar. Ancak ABD kömür ihracatını önemli ölçüde artırabilirse, bu doğu kıyısında liman imkanları açısından büyük çaplı yatırımlar gerektirir. (**The Economist**, 27 Mart 1982).

listler-arası çatışmanın ekonomik yanları arasında varolan ilişkiyi içermekteydi. Ekonomik yanlar, zaten varolan soğuk savaş dinamiğini daha da hızlandırıcı ögeler olarak, diğer bir deyişle, çözüm olarak bakılan, ya da en azından sözkonusu ekonomik sorunları hafifleteceği düşünülen bir karşı karşıya gelme politikasını özendirici ögeler olarak ortaya konmaktadır. Ancak kapitalistler-arası çatışmanın soğuk savaşla bağlantısının kurulduğu çok daha doğrudan bir yol bulunmaktadır ve herhalde en uğursuz olanı da budur. İleri kapitalist devletler arasındaki savaş tehlikesi 1945'den buyana uzaklarda kalmışken, Üçüncü Dünyanın kapitalist devletleri arasındaki çatışma tehlikesi büyük ölçüde artmış durumdadır. Büyük güçleri de kendi içine çekerek, yerel savaş tehlikelerini nükleer savaşlara çevirebilecek ortamlar yaratılabilinir.

Üçüncü Dünya kapitalist devletleri arasındaki savaş durumu 1945 den bu yana her on yılda artış göstermekte ve mevcut çatışmaların varlıklarını sürdürmelerinin ötesinde, bunları belirleyen ögelerin kendi kendilerini üretecekleri daha da fazla ortamın ortaya çıkması hiç de olasılık dışı görünmemektedir. Üçüncü Dünya çatışmalarının iki klasik örneği olarak İsrail-Arap ve Hindistan-Pakistan anlaşmazlıkları gösterilebilir. İlki hemen savaş sonrası dönemde patlak verdi: her bakımdan büyük karşılaşma niteliğinde, hepsi toplam beş Arap-İsrail ve üç Hindistan-Pakistan savaşı oldu. Bunlara ek olarak, İranla Irak, Tanzanya ile Uganda, Cezayir ile Fas, Somali ile Etiyopya, Hondurasla El Salvador arasında savaşlar olmuş, ve dolaylı olarak Türk-Yunan çarpışması demek olan Türklerin Kıbrıs müdahalesi gerçekleşmişti. Aynı zamanda içinde savaşa yolaçma tehdidini barındıran bir çok sınır karşılaşmaları da oldu. Arjantin ve Şili arasında, Peru ve Ekvator, Libya ile Mısır, Irak ve Suriye, Pakistan ve Afganistan arasında.

Üçüncü Dünya'daki savaşların gitgide artması iki ögenin bileşimini içerir: bir tarafta, sonucunda kâr elde etme yolları araştıran daha gelişmiş toplumların silah sağlıyor olmaları ve Üçüncü Dünya devletlerinin bu toplumların ittifak sistemlerine kendilerini yazdırmaları sözkonusu olmakta-

dır;[40] öte yanda, daha az gelişmiş ülkelerde, ne yapacakları belli olmayan yönetici gruplar tarafından saptırıcı bir pratiğe dökülebilecek yükselen milliyetçi duygu ile, bağımsızlık-sonrası rejimlerin kendi başlarına gittikçe daha fazla inisiyatif koymalarından kaynaklanan içsel savaş baskısı, zaman geçtikçe kendini daha da fazla hissettirecek tarzda varlığını korumaktadır. Dünya ekonomik gerileyişinin yarattığı öfke, devletler-içi ve devletler-arası savaşları olası kılan bu gerilimleri kesinlikle özendirici niteliktedir. Dış ve iç ögelerin bu bileşimi, yalnızca savaşların Üçüncü Dünyada süreceğini değil, ama çatışmaların uluslararası bir çehreye bürünmesi gibi bir tehlikeyi de öne sürmektedir: genelde dünya için en tehlikeli olanı, bu uluslararası hale gelme eğilimidir. Yerleşik çatışmaların hepsi, uzun süredir böyle bir eğilimi sergilemişti; bir devletin, diğer rejimin toplumsal karakteri ne olursa olsun, batı ile ittifaka girmesi, diğerinin SSCB ile ittifaka girmesine yol açıyordu. Çoğunlukla böylesi bir ittifak, yukarda belirtilen ikinci durumdaki yerel devleti silahlandırmayı batı reddettikten sonra meydana geliyordu: bu şekilde 1955 de Mısır, İsrail ile çatışmasında SSCB'ye döndü; Pakistan ile olan anlaşmazlığından ötürü Afganistan 1953 sonrasında aynı doğrultuya yöneldi; Etiyopya'ya karşı yükümlülüğü bulunan ABD, bu ülkeye yeterli miktarda silah tedariğini aksatınca, Somali SSCB'nin askeri bir müttefiki haline geldi ve aynı şeyi 1977'de, İmparator Haile Selassie'yi deviren devrimden sonra ABD askeri yardımı kesince ve Somali'yi desteklemeye başlayınca Etiyopya yaptı.

Üçüncü Dünyadaki savaşlar şimdiye değin büyük güç çatışmaları ortaya koymamış, ama savaş-sonrası tarihin bazı gerilimli anlarını yaratmış ve nükleer silah tehdidinin oluştuğu durumlar çıkarmıştır ortaya. Üçüncü Dünyanın çatışma sahaları bu yüzden günümüzün Balkanları sayılır. İngiltere ve Fransa'nın doğrudan İsrail'in yanında katıldığı 1956

40) III. Dünya savaşlarına ilişkin incelemeler için bakınız Anthony Barnett, 'Demir Britanya', **New Left Review**, 134, Temmuz-Ağustos 1982, Bölüm Beş.

Arap-İsrail savaşı sırasında, Kruşçev Londra ve Paris'i roket atışına tutmakla tehdit etmişti. Görünüşe bakılırsa 1967 ve 1973 savaşlarında ABD, SSCB'nin savaş bölgesine Sovyet birlikleri gönderme düşüncesinde olduğuna inanmıştı ve Nixon'un Mısır'ı desteklemek üzere girişilecek olası bir Sovyet Müdahalesini caydırmak üzere ABD kuvvetlerinin dünya çapında alarm geçirilmesini emretmesi 1973 çatışması dönemine raslamaktadır. 1977-1978 Somali-Etiyopya savaşında, Etiyopya'nın Somali'ye karşı atak saldırısında bulunmasını ve dolayısiyle Mogadishu'yu desteklemek üzere girişilecek bir ABD müdahalesini önleyen yalnızca yoğun ABD-Sovyet diplomasisi olmuştur. Bir büyük güç müttefiğinin neler yapabileceği korkusu, yerel bir düşman devletin eylemlerinde dizginleyici görev görebilir; ancak aynı imge, doğu ve batının daha güçlü müttefiklerini yerel çatışmaların savaşa dönüştüğü ortamlara da çekebilir.

Uluslararasılaşma tehlikesi, bir diğer sorunla, bu tür durumlarda artan nükleer silah kullanma olanaklılığı ile bir arada bulunabilir. Bu olanaklılık iki durumda çıkar ortaya: yerel konvansiyonel zayıflığını giderme yollarını araştıran bir dış gücün nükleer silah kullanması; ve komşusu olan bir ülke ile giriştiği savaşta yenilgiye uğrama durumu ile karşılaşan yerel bir devletin nükleer silah kullanması. ABD'li yönetimde görevli uzmanlar, bir kaç kez Üçüncü Dünya çatışmalarında, özellikle Basra Körfezi bölgesinde nükleer silah-kullanma olanaklılığı üzerine spekülasyonlarda bulunmuşlardı.[41] Sovyet konvansiyonel üstünlüğünün Avrupada yerleşik nükleer muharebe silahları ile telafi edilmesini öngören ilk-kullanma mantığı, bu durumda konvansiyonel dezavantajın çok daha büyük olacağı Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu sınırının güneyinde kalan bölgeler için daha da geçerlidir. Düşmanlarına karşı nükleer silah kullanan yerel devletlere ilişkin sözkonusu ikinci olanaklılık, benzerini çoğaltarak üretme konusunda sınırlamalar kaldırıldıkça çok daha olası ha-

41) Chris Paine, 'Kumsalda: Çevik Kuvvet ve Nükleer Silahlanma Yarışı', **MERIP Reports** no. 111, Ocak 1983.

le gelmektedir. Gerek teknoloji, gerekse nükleer silah imalatı için gereken malzemeler Üçüncü Dünya ülkelerinin ulaşım sahasında bulunuyor; gitgide daha yaygın hale gelmelerini tersine çevirmek bir yana, durdurmak bile olası görülmemektedir gelecekte. ABD haber alma uzmanları, 2000 yılına kadar 31 ülkenin, ya nükleer silahlara sahip olacaklarını ya da bunları üretebileceklerini hesaplamaktadırlar. Nükleer silah üretme olanağına en fazla sahip oldukları düşünülen altı devletten dördü, uzayıp giden bölgesel çatışmalara kitlenip kalmış durumdadırlar: Hindistan, Pakistan, İsrail ve Güney Afrika. Diğer ikisi, Arjantin ve Brezilya kendi bölgelerinde kıta çapında bir egemenliğe oynamaktadırlar. Bu ikisi de Latin Amerikada nükleer silahları yasaklayan Tlatelolco Anlaşmasına imza atmış olmasına rağmen, hiç biri 1975'deki benzerini çoğaltarak üretmeyi yasaklayan Non-Profileferation Anlaşmasını imzalamadı. Taiwan, Irak ve Libya gibi devletler, bomba imal etmenin çok uzağında bulunabilirler, ama üretim süreçleri dışardan engelleyici saldırılarla kesilmezse, gelecekte onların da gerçekleştirmeleri işten bile değil.[42] Dışardan bir gücün nükleer silah kullanması, belki devrimci çatışma durumları için daha olası ise de, kapitalistler arası savaşlarda müdahale ögesinin bir parçası olarak da görülebilir: eğer Suudi Arabistan İran tarafından bir saldırıya uğrarsa, ABD bu tür destekleyici bir eyleme başvurabilir. Ancak doğu ile batıyı kapsayan uluslararası hale gelmiş Üçüncü Dünya çatışması ile bağlantılı düşünülecek bir nükleer patlama olasılığı, daha da büyük bir felaketin göstergesidir. çünkü her iki tarafı da 1914 modeli dünya çapında bir karşılaşmaya çekebilir.

Bu yüzden savaş-sonrası çağın kapitalist gelişme biçimi. gelecekte bu tür kapitalistler arası dünyayı felakete sürükleyecek bir çatışma beklentisini hem geçersiz kılmış hem de yeniden düzenlemiştir. Geçersiz kılması; geleceğe ilişkin I. ve II. Dünya savaşlarının patlak vermesine yol açan türde büyük kapitalist devletler arası topyekün bir savaş beklentisi-

42) **Strategic Survey**, 1981-1982, sa. 111-115.

nin şimdi artık uzakta kaldığı anlamındadır. Boyutları ne olursa olsun, ticari savaşlar ve diplomatik gerilimler, OECD ülkeleri arasında askeri bir çatışmaya yol açmaktan uzaktırlar. Birinci ve Üçüncü Dünya kapitalist devletleri arasında savaş çıkabilir, 1982 Baharında Falkland Adaları yüzünden çıktığı gibi, ama bunlar da uzayıp giden meseleler olmaktan uzak görünmektedirler bugün. Öte yandan, kısmen savaş-sonrası çağda kapitalizmin başlıbaşına kendi başarısı ile yaratılan kapitalistler arası ekonomik yarışımcılığın sürdürülmesi, ABD hesabına yeni bir soğuk savaş disiplini arayışını güçlendirmiş; bu arada bu disiplinin empoze edilmeye çalışılmasıyla OECD içi ilişkiler daha da ciddi bir duruma sokulmuştur.

Ancak geleceğe dönük gelişmiş kapitalist devletler arası savaş beklentileri uzaklarda kalmaya başlarken, aynı beklentiler, bu kez savaş Üçüncü Dünya ülkeleri arasında sözkonusu olduğunda, gerek doğu-batı çatışmasının stratejik ağırlığı, gerek nükleer silahların yıkıcı potansiyeli sayesinde sürekli takviye edilen böylesi bir çatışma ortamında tersine, ilerleme kaydetmiş bulunuyor. Ekonomik gerilemenin sürüyor olması, savaş tehlikesini Üçüncü Dünyaya daha da yaklaştırır. İlerlemiş ülkelerin Üçüncü Dünyaya ihraç etme yollarını aradıkları bir yığın diğer yapılar da sözkonusu olduğu gibi, dünya politikasının temel bileşimleri az gelişmiş ülkelerde yeni bir etkimeye sahiptir. Bu alanlarda diplomasiden ve güvenceli bir yerleşikliliğe sahip ülkelerden gelecek zorlamalar işlemeyebilir.

8
Detantdan Uzaklaşma

Dünya politikasının bu beş ayrı boyutunun bir araya gelişi ve karşılıklı etkilişimi sonuçta 1980 başlarında ikinci soğuk savaşın ortaya çıkışını hazırladı. Bu öğeler analiz edildiğinde ortaya çıkan tüm önemli tarihsel gelişmeler gibi İkinci Soğuk Savaşın da çoğul çelişkilerin bir ürünü olduğu ve bunların doğu-batı ilişkilerini yeni bir uluslararası konjonktürde belirleyecek şekilde biraraya geldiğidir. Tek sebepli analizler çelici görünebilir ancak ne devrim-sonrası ne de kapitalist dünya için hiçbir öğenin tek başına yeterli açıklama mekanizması görevini yerine getirmesi mümkün değildir. Yine de İkinci Soğuk Savaşın çok sebepli hareket noknoktasını vurgulamanın dışında bu analizler, sebepler arasında belli bir takım ilişkileri öne çıkarmaya, diğer bir deyişle birtakım sürekli olmayan etkinliklerin rastgele ortaya dökülmesinin ötesinde bazı belirlemeler arasındaki ilişkileri hiyerarşik bir yapıya oturtmayı denemiştir. Bu ilişkiler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

— Birincisi; uluslararası politikanın gidişi herşeyden önce, dünya çapındaki sosyal çelişkiler ile silahianma yarışının karşılıklı etkileşimi ile belirlenir. Pratikte, silahlanma yarışı kapitalizm ve komünizm kavgasının boyutlarından biri haline gelmiştir, diğerleri bloklararası ekonomik yarışma ve Üçüncü Dünyadaki toplumsal ve milliyetçi düzen değişikliği sürecidir. Her iki kamp da sosyal çelişkileri rakiplerinin kendi topraklarına kadar uzatma yollarını araştırırken, bunun yine de silahlanma yarışı, ekonomik yarışımcılık, ve Üçüncü Dünyanın toplumsal çalkantıları ile karşılaştırıldı-

ğında, dünya çapındaki sosyal çatışmalar arasında ancak ikinci sıradan bir öge olduğu kanıtlanmıştır.

— Ikincisi, uluslararası çelişkinin aldığı biçim, etkın dönemlerde II. Soğuk Savaşın ortaya çıkışına kendi tarzlarında katkıda bulunmuş her iki bloğun kendi içlerindeki bir dizi gelişme tarafından yeni baştan ortaya konmuştur. Bunlar, ABD politikalarındaki değişimleri; komünist dünyanın katılımını; ve batılı devletler arasında alevlenen çelişkileri içermekte. Bunların hiçbiri Yeni Soğuk Savaşın ana sebebi değildir ve herbiri kendi özgün katkılarında bulunmaktadır. Yine de ivme kazanmış silahlanma yarışı ve Üçüncü Dünyanın yeni devrim dalgası ile bağlantılı olarak düşünüldüğünde, bu içsel süreçleri İkinci Soğuk Savaşın belli başlı sebepleri arasında saymak gerekir.

— Üçüncüsü, gerek ABD'nin gerekse SSCB'nin II. Soğuk Savaşa katkısı olmuştur: Ancak bu katkıların ne niteliği ne de ağırlığı benzer değildir. SSCB, ABD'nin Detant Şartlarını yani askeri alanda geride kalmayı Üçüncü Dünyadan vargeçmeyi kabullenseydi, ilişkilerin kötüye gitme olasılığı çok daha az olurdu; ayrıca eğer Sovyet toplumu ve Doğu Avrupalı müttefikleri daha demokrasi ve refaha dönük bir devrim izleselerdi batı, Yeni Soğuk Savaşı başlatmayı daha zor becerirdi. Ne varki, esas insiyatif Batının özellikle de 1970'lerin meydan okuyuşlarına Yeni Soğuk Savaşı başlatarak tepki gösteren ABD'nin elinde idi. Sovyet politikasının temeli Detanttan önce, 1960'larda belirlenmişti. Politika ve düşün ortamının 1970 sonlarına özgü, keskin hatlı değişimlerini, SSCB'de değil de ABD'de görmek mümkündü. Ve yine o zamanlar Soğuk Savaşı kullanarak, SSCB, kapitalist müttefikleri, ve Üçüncü Dünyaya karşı hükümranlığını yeniden kurma yollarını araştıran ABD idi.

Yeni Soğuk Savaşın bu analitik açıklaması tarihsel olayların konulara göre düzenlenmesini içerir. Burada bundan sonra yazılanlar Nixon-Kissinger Detant arayışları ile başlayarak 1980 Reagan zaferi ile sona eren dönemin daha kronolojik bir çözümlemesini vermektedir. ABD politikasının 1970'lerin uluslararası politikasında oynadığı temel rol dola-

yısıyle, bu çözümleme Washington'daki gelişmeleri odak noktası alacaktır. Yeni Soğuk Savaş herşey bir yana, ABD'nin dünya çapında yayılmış toplumsal çatışmayı, yani Büyük Yarışmayı sürdürme programıdır, ve programın hazırlanışında veri alınan nokta aynı vargılar gözetilerek izlenmiş önceki stratejilerin bir işe yaramamış olduğu savıdır.

CUMHURİYETÇİ BAŞKANLIKLAR, 1969-1976

Nixon-Ford döneminin politik hedefleri, 1969'dan 1972'ye kadar Başkan'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı ve sonra Cumhuriyetçi Yönetimin geride kalan yıllarında da Dışişleri Bakanı olan Henry Kissinger tarafından oldukça açık bir biçimde ortaya konmuştur. 1969'da işbaşına gelen dış politika ekibi, kendi açısından dört ana sorunla karşı karşıyaydı ve izlenen strateji dördünü birden çözmeye yönelik çok boyutlu bir çabaydı. Bu dört ana sorun şunlardı: Vietnam Savaşı, stratejik nükleer ve konvansiyonel askeri güç alanlarındaki Sovyet ilerleyişi, zayıflamış ABD ekonomisi, ve yükselen iç muhalefet.[1] Bu sorunlarla uğraşmak için bir seri politik hedef ortaya kondu: (1) SSCB ile stratejik nükleer silahları sınırlandırma konusunda anlaşmaya varmak ve aynı anda varolan ABD avantajlarını anlaşmaların kapsamına girmeyen alanlara yaymak için çalışmak; (2) Stratejik silahlar ve ABD Sovyet Ticaretine ilişkin anlaşmayı SSCB'nin Üçüncü Dünyadaki müttefiklerine, özellikle Vietnam'a yardımını

1) Genel bir bakış için bakınız Walter La Faber, **America, Russia and the Cold War**, 1945-1980, New York 1980; Tad Szulc, **The Illusion of Peace**, New York 1978; Andre Fontaine, **Un Seul Lit Pour Deux Rêves**, Paris 1981; Richard Barnet, **The Giants**, New York 1977. Kissinger'in yorumu için, kendi yazdığı 1969-72 dönemini kapsayan **The White House Years**, New York 1979, ve 1972-74 dönemini kapsayan **Years of Upheaval** kitaplarına bakınız. Kissinger ve Nixon'un Çin politikası üzerine, John Gittings'in **Superpowers in Collision**, sa. 70-78 de yaptığı sağ duyulu analizden yararlanabilirsiniz.

engelleme amacıyla kullanma — 'bağlantı' politikası.[2]; (3) Güney Vietnam rejiminin geleceğini güvence altına alırken, ABD birliklerinin Hindi-Çinine doğrudan müdahalesinden sakınma; (4) Çinle ilişkileri başlatmak; Pekin'e ayartıcı ticarî teklifler ve Moskova'ya karşı destek sunarak, SSCB'ye kabul edilir bir Hindi-Çini çözümü için baskı yapmak. — Halbuki 1960 başlarında ABD politikası Moskova ile Pekin arasına, birinciye dostluk eli uzatırken ikinciyle sürekli gerilimi koruyarak, set çekme yolları aramıştı; şimdi ise aynı ayrımın muhafaza edilmesi, bu kez Rusya pahasına Çin'le dostluk kurularak sağlanmak durumundaydı. (5) Sovyet ve Doğu Avrupa toplumlarının politik yapı örgüleri üzerinde baskıyı arttırmanın bir yolu olarak SSCB ve Avrupa ile ilgili konularda ikili görüşmeleri sürdürmek.

Bu yüzden bu Sovyetler Birliği ve müttefiklerinin nükleer silahlar ve Vietnam konularında kaydettiği ilerlemeleri gözden geçirme ve böylelikle ABD çıkarlarını koruma amacına yönelik kapsamlı bir paketti. ABD üstünlüğünün korunması için yapılmış bir programdı, öyle ki, SSCB'ye karşı doğuda Çinden gelen ve Batıda Avrupa görüşmeleri yoluyla sağlanan baskılar biraraya gelip Moskova'yı ABD'nin dünya barışına ilişkin koşullarının tanınması yönünde işbirliğine ikna etmeliydi. Politik programın kayda değer bazı yönleri vardı: önce, Moskova ve Pekin'le ilişkiler söz konusu olduğunda geleneksel anti-komünizmle daha az ilgileniyordu. Nixon, geçmişine rağmen, Çin'le ilişkileri başlatmaya ve Mao Tse Tung'la dostluk kadehi kaldırmaya oldukça hevesliydi; kendisinin Başkanlık dönemi birçok kişinin İkinci Dünya Savaşından beri en saldırgan ve Detantı engellemeye en elverişli Sovyet hareketi olarak değerlendirdiği, Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal olayından yalnızca beş ay sonra başlamıştı. Daha da çarpıcı olan nokta, Nixon'un bu girişimleri Kore Savaşından beri ilk kez çok sayıda ABD askerinin Hindi-Çini'-

2) Bağlantı üzerine bakınız **The White House Years**, sa. 129-130, ve Marvin ve Bernard Kalb, **Kissinger**, New York 1974, bölüm aiti.

de Sovyet silahları ve Sovyet desteği sonucu öldürüldüğü bir sırada başlatmış olmasıydı. ABD'de görülebilecek en berbat Soğuk Savaş atmosferini alevlendirmeye aday bir durumdu bu.

İkinci olarak, Nixon-Kissinger Detant stratejisi ABD hegemonyasının sürdürülmesine ilişkin açık bir girişim sayılırdı; hiç bir zaman yadsınmadı bu, ister sözkonusu hegemonya SSCB'ye karşı, ister ABD'nin müttefiklerine karşı, Üçüncü Dünyaya karşı ya da iç muhaliflere karşı olsun. Kissinger'in açıkladığı gibi, SALT-I, ABD'nin savaş başlıklarında büyük bir avantaja sahip olduğu bir sırada ICBM'ler ve SLBM'ler alanında süregelen yarışmaya son vermek ve anlaşmanın kapsamına almadığı diğer silah sistemlerinin —Trident denizaltısı, MX füzesi, B-1 bombardıman uçağı ve Cruise füzesi—[3] geliştirilmesine zaman tanımak amacıyla düzenlenmişti. Bunun taşıdığı anlam, en iyi şekliyle Detantın ABD'ye yeni bir üstünlük kazandıracak yolu hazırlamış olmasıdır. Bu yeni silahların geliştirilmesi ABD içinde, Vietnam savaşına olan muhalefet doruk noktasında olduğu bir zamanda bazı engellerle karşılaşmış ve öncellikler konusunda bürokratik çatışmalar ortaya çıkmıştı: ancak bu programların çoğu özellikle Trident ve Cruise ile ilgili olanlar, daha sonra uygulamaya konduu. Aynı zamanda, bir yanda silah sistemleri öne sürülürken, yeni doktrinler ayrıntılı biçimde inceleniyordu. Bunların içinde en önemlisi, karşı-kuvvet doktrini olarak adlandırılan düşman kampda yer alan, örneğin 'kuvvet' alanları türü askeri hedeflere karşı duyarlılığı artırılmış füze kullanımına ilişkin doktrindi. Bundan ilk olarak 1962 de söz edildi, Kissinger 1969'dan beri böyle bir eylem çizgisini benimsiyordu; ne varki resmî politika olarak ancak 1974 de Savunma Bakanı James Schlesinger tarafından ana hatlarıyla ortaya konabildi. Diğer bir deyişle Detantın en yüksek olduğu dönemde yeni bir tür nükleer savaş durumu ve kalıcı ABD üstünlüğünün söz konusu olduğu teori ve uygulama araçları geliştirilmekteydi.

---

3) Kissinger, **Years of Upheaval**, sa. 256-74.

Yeniden hegemonya kurmaya yönelik bu çabalar ekonomik alanda Nixon'un Ağustos 1971 önlemlerinin uluslararası ticarette doların konumunu güçlendirmek üzere devreye sokulmasıyla iki katına ulaştı. Vietnam seferinin başarısızlıklarını karşılamak üzere yeni politikaların yürürlüğe konulduğu Üçüncü Dünyada daha da açıktı bu. Temmuz 1969 da dile getirilen Nixon Doktrini Üçüncü Dünyaya askeri sorumluluğun taşınması (delegation-çev.) çağrısında bulundu: Üçüncü Dünyada yeni bir karşı devrimci yönlendirme metodu öneriyordu, ister bütünüyle iflas ettiği Hindi-Çininde olsun, ister İran, Brezilya ve Endonezya gibi kendilerine düşen rolü oynayan ve metodun bir süre için başarılı olduğu dünyanın diğer bölgelerinde olsun. ABD Sovyetler Birliğinden müttefiklerine yardımı kesmesini bekliyordu ama böyle bir sınırlandırmanın Washington'a empoze edilmesi söz konusu olmamalıydı. Hatta, Moskova ve Pekin'i Vietnamlılara yardım etmekten alıkoyma çabaları Kuzey Vietnam'a karşı savaşın en şiddetli bombardıman atakları düzenlenerek pekiştiriliyor; beri yanda Orta Doğu da Şah, kapsamlı bir bölgesel müdahale politikası izlemesi için silahlandırılarak cesaretlendiriliyordu.

Detantın bu tek-taraflı yorumuna en güzel örnek, Mayıs 1972 de, Moskova ile SALT-I anlaşmasını imzalayan Nixon ve Kissinger'in dönüşte İran'a uğradıklarında verildi. Burada yapılan gizli bir anlaşma ile Şah'a aynı zamanda SSCB'nin müttefiği olan komşu ülke Irak'ın istikrarını bozma girişimlerinde kendisine arka çıkılacağı vaadinde bulunuldu. Operasyonun amacı, Iraklılara Moskova ile olan yakın bağlarını koparmaları için baskı yapmaktı.[4] Aynı zamanda dünyanın bir başka bölgesinde ABD Şili ordusunu 1970 de seçilen Halk Birliği Hükümetinin başa geçmesini engellemesi için yüreklendiriyor ve hükümetin göreve geldikten sonra da politik olarak değerden düşmesi için oluşturulan işbirliğine katılıyordu.[5] Detant Rusların dezavantajına olacak şe-

4) Szulc, sa. 584.

5) Henüz Halk Birliği hükümetine karşı girişilen 1973 darbesi-

kilde düzenlenmiş tek yönlü bir caddeydi. Bruce Cumings'in işaret ettiği gibi Washington, kendisine bağlantıyı koparma yolları ararken, Ruslara 'bağlantı' empoze etmeyi araştırıyordu.[6]

Nixon-Kissinger stratejisi başarıya ulaştı. Vietnamla anlaşmaya varılmış ve Ocak 1973 de, o yıl içinde ABD kuvvetlerinin çekilmesini sağlayan barış anlaşmaları imzalanmıştı. Çin'e açılma Nixon'un Şubat 1972'deki ziyareti ile gerçekleşti; bu Rusya'nın doğu kanadında yepyeni bir potansiyel yaralanma alanı açtı ve Çin'le Vietnam arasında için için süren çatışmayı körükledi. SALT-I anlaşması Mayıs 1972 de imzalandı ve kongreden geçti. O zaman bir ikinci SALT anlaşması için görüşmeler sürdürüldü ve Ford 1974 Kasımında Brej-

---

nin yürürlüğe konulmasında ABD'nin doğrudan bir katılımı olduğunu gösterir herhangi bir kanıt yoktur: Şili ordusunun gücü, ülke içindeki muhafazakar toplumsal güçlerden gördüğü destek, ve Allende Hükümetinin aylarca sağdan gelen yıpratma eylemleri ile zayıf düşmesi dikkate alındığında, ABD'nin doğrudan bir katılımı gerekmezdi. Herşeye rağmen ABD darbeye ortak oldu —1970 de bir diğerini örgütlemeye kalkışmıştı—, 1972 ve 1973 de hükümet-karşıtı güçler tarafından ortaya konan grevleri finanse edip yürüklendirdi; darbe ile ilgili, istihbarat kaynakları yoluyla önceden haberi olsa gerekir Kasım 1970'de, yani Allende'nin göreve gelmesinden önce bile, Nixon ve Kissinger, Şili için Ulusal Güvenlik Karar Memorandumu 93 de somutlaşan bir ekonomik savaş programı hazırlamışlardı. Bu plan, bir yanda CIA ordu ile bağlantısını sürdürürken, ekonomik koşulların bir darbeyi harekete geçirecek tarzda oluşturulmasına yönelikti. (Szulc, sa. 353'ü ve sa. 480'i izleyen sayfalar ve sa. 643) Kissinger'in anılarında (**Years of Upheaval** Bölüm 9, özellikle sa 377) öne sürdüğü masumluk protestoları ikna edici olmaktan uzaktır. Cunta yönetimi altında, insan hakları alanında gözlemlediği gelişmeler olağanüstüdür — en azından darbe sonrasında, ordu tarafından 15.000 kişi katledilmişti—; Allende Hükümetinin ise ölüme gönderdiği tek kişi bile yoktu.

6) Bruce Cumings, 'Çin Kasabası': 'Dış Politika ile Elit Kesimin Yeniden İttifak', **The Hidden Election**, sa. 210; aynı zamanda bakınız Richard Barnet, age. sa. 79.

nev'le Vladivostok'a buluştuğu zaman bazı konular üzerinde anlaşmalara varıldı.[7]

Cumhuriyetçi yönetimin ilk yıllarında, ABD'nin Üçüncü Dünyadaki konumu, Hindi-Çini bir yana bırakılırsa, göründüğü kadarı ile tehdit altında sayılmazdı. 1972'de Mısır, WTO dışındaki tek somut Sovyet askeri varlığını kapı dışarı ettiğinde, ABD Orta Doğu'da beklenmedik bir zafer kazanmış oldu, ve 1973 savaşından sonra, Kissinger Kahire ve Tel Aviv arasında arabuluculuk yapmayı başararak SSCB'nin bölgede marjinal bir konumla sınırlandırılışını sağlamış oluyordu. Bazı muhafazakar yorumcuların Detantın SSCB tarafından ilk önemli ihlali olarak gördükleri 1973 Arap-İsrail Savaşı aslında bir onyıl öncesinin Endonezya kıyımından bu yana ABD'nin Üçüncü Dünyadaki en büyük zaferi için bir başlangıç sayılırdı. Sovyetler Birliğini Mısır'dan dıştalayarak, Washington, Suudilerin de yardımıyla SSCB'yi Üçüncü Dünyadaki önemli bir dizi hava ve deniz üssünden mahrum bırakmıştı.

Amerikalılar, Arap dünyasının dayandığı milliyetçi sebebi bizzat savunmayı gözetmiş olan Rusların, aynı çevrenin diplomasisine ilişkin dikkate değer herhangi birşey söylemesini yadsıyan bir dönem başlatmış oluyorlardı.

Nil'de kazanılan bu zafere denk düşecek biçimde İran Şahı ve Suudi Arabistan Doğuda, özellikle Basra Körfezinde batı çıkarlarını destekleyen 'ikiz krişler' gibi yükselmekteydiler.

Afrika'da Portekiz, Ian Smith ve Güney Afrika ellerindekileri korurken, Fransız ve İngiliz sömürgelerinde, sakin bir sömürgesel çözülüşün (decolonisation-çev.) yer aldığı görü-

7) Vladivostok Anlaşması, SALT-I artık bağlayıcı değilken, diyelim Ekim 1977 den itibaren, yürürlüğe konmak ve Aralık 1985'e kadar sürdürülmek üzere hazırlanmıştı. İlke olarak, ICBM ve SLBM'lerin miktarlarını sınırlayıcı bir anlaşmaydı. 'Eşitlik ve eşitgüvenlik ilkesi'ni tanımış, ve 1985 de yürürlüğe konmak üzere en geç 1980-1981 döneminde başlayacak bir SALT-III Anlaşması için görüşmelerin sürdürüleceğini dikkate almıştı.

lüyordu. Latin Amerika'da tüm gerilla hareketleri yenilgiye uğratılmıştı: Eylül 1973'de Allende'nin alaşağı edilişi değişime oy sandığından giden alternatif yolu kapatmışa benzerdi.

ABD politikası, başlangıçta daha az zorluk çıkaracağı beklenmekle beraber 1970'lerde yeni meydan okuyuşlara sahne olan bir bölgede, doğu ve orta Avrupa'da da, başarılı sonuçlarla karşılaştı. Avrupa politikasının bir boyutu doğu ile olan ilişkilerdi. Nixon ve Kissinger göreve geldiklerinde Batı Almanya'nın bağımsız insiyatifi ile karşı karşıya buldular. Başbakan Willy Brandt'ın 1969 ve 1970'lerde öncülüğünü yaptığı *Ostpolitik* Doğu ve Batı Avrupa arasında bazı engellerin kırılmasını ve böylece her iki tarafın büyük dünya güçlerinin ikisine karşı da olan bağımlılığın azaltılmasını vadediyordu. Ancak 1970'de Brandt'ın Demokratik Alman Cumhuriyetine ziyareti ve, Sovyet-Batı Alman anlaşmasının imzalanması, ABD'nin doğrudan katıldığı ve kendine çıkar sağladığı öteki düzenlemelere bir başlangıç teşkil etti: Birinci Soğuk Savaş'ın sürüncemede kalmış asıl konularından birini sonuçlandıran Berlin konusunda 1971 Dört Güç Anlaşması, ve ABD, Kanada ve otuzüç Avrupa devletine 1945'de oluşturulan sınırların tanınmasını getiren 1975 Helsinki Anlaşmaları. Ost politik ve Helsinki bir yere kadar gerilimleri rahatlatarak doğuya yarar sağlarken, batıya komünist ülkelere karşı ideolojik çatışmasını sürdürmesi için yeni ortamlar kazandırmış oluyordu. Bunlara ek olarak 1970 lerin son yarısına gelindiğinde daha bağımsız bir Almanya'ya yönelme vaatleri, Bonn'u Washington'a her zamankinden sıkı bağlayacak olan NATO'nun 'modernizasyonu'nun sadık takibi uğruna Alman Başbakanı Helmut Schmidt tarafından bir karara bırakıldı.

NİXON-KİSSİNGER STRATEJİSİ TIKANDI

Yine de Nixon-Kissinger stratejisi tüm hedeflerine ulaşmayı başaramadı ve Carter yönetiminin alternatif arayışına yol açan da bu başarısızlıktı. Gerçekte, Kissinger programının başarısızlığı sonuçta, biri Carter tarafından, diğeri 1976'-

da Başkanlık adayı için Cumhuriyetçi oyları nerede ise garantilemiş Ronald Reagan tarafından temsil edilen iki alternatif ortaya çıkarmıştı. Önce Carter seçeneği yürürlüğe kondu ve kendi *nemesisi** ile karşılaştı; böylelikle de Reagan'ın 1970 ortalarından beri ileriye sürdüğü rakipsiz Kissinger-sonrası alternatif politikanın yolu açılmış oluyordu.

Nixon-Kissinger stratejisinin en önemli zayıflığı başlangıçta başarılı olmasına rağmen sonuçta Üçüncü Dünyada ABD politikasına karşı olan meydan okuyuşları denetim altına almakta bütünüyle başarısız kalmasıydı. Kissinger'in yaklaşımı ilkin 1969'da dile getirilen ve ABD'nin SSCB ile görüşmeye yanaşmasının dünyanın öteki yerlerindeki Sovyet tavrına bağlı olduğu inancına dayandırılan 'bağlantı'ya dayanıyordu. 1945'den 1960'ların ortalarına kadar daha büyük zayıflık dönemlerinde SSCB bunu kabul etmişti. Stalin Yunanistan ve İran'daki müttefiklerini terk etmiş ve Çinli komünistlerin ilerleyişlerini durdurmayı denemişti. Kruşçev 1960 başlarında Vietnamlıları desteklememişti. Ancak Brejnev yönetiminde Ruslar 'bağlantı'yı, hem müttefiklerine yardım etmekten sakınmalarını gerektiren hafif anlamında, hem de olanaklı hale geldiğinde müttefiklerinin avantajlı durumlar için bastırmalarını önleyecek müdahalelerde bulunmalarını gerektiren daha kuvvetli anlamında reddettiler.

Vietnam'da, Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Kuzey Vietnam yetkilileri, ABD destekli hükümetin Saigon'da kalmasına izin veren 1972 anlaşmalarını imzaladılar gerçekten. Ama Thieu 1973 ve 1974 de bu anlaşmaları bozduğunda, Vietnamlı devrimciler inisyatifi ele almayı kararlaştırdılar ve 1975'de ülkelerinin yeniden birleşmesini sonuca bağladılar. Bu, şüphesiz her zaman için önlerinde olan bir erekti, ancak Thieu'nun aralarındaki anlaşmaları ihlal etmesi, ABD'nin olaya karışamaması durumları bir araya gelince, zafer için atılacak bu son adıma kapı açılmış oldu. Savaş Vietnam topraklarında verilmesine rağmen nihai sonuç o zamanki uluslararası güçler

---

*) Yunanlıların kader ve aynı zamanda aşırı gururu cezalandıran tanrıçası (çev.)

dengesine çok şey borçluydu. Washington, yönetimin doğrudan karışmasını olanaksız kılan Watergate sonrası ortamla felce uğramış durumdaydı. Ve bu atak aynı zamanda Sovyet yardımına da dayanıyordu: Son saldırıda Vietnamlıların kullandığı bazı silahlar Amerikalılardan ele geçirilmişti, ama 1974 de önemli bir miktarı da SSCB sağlamıştı, ve Sovyet yardımı olmaksızın zaferin gerçekleşeceği kuşkuluydu.

Laos ve Kamboçya'daki bitirici zaferler, ve Afrika'da aynı yılın daha sonraki dönemlerinde Portekiz yönetimine karşı çıkan grupların beş ülkede iktidarı devralıp bağımsızlık kazanması da aynı zamana denk düşüyordu. Angola sayfası Irak'taki ABD rolünün verdiği dersi görüntülemekteydi: bir gözünü Portekizliler çekildikten sonra etrafta neler olabileceğine çevirmiş Kissinger, 1974'de batı-yanlısı UNITA ve FNLA gerillalarını desteklemesi için CIA'yı yüreklendirmekteydi. Sovyetler Birliği daha önecesinden MPLA'ya yardımı askıya almıştı, ama sağlanan CIA yardımı Rusları ve Kübalıları yıpratmaya başladığında yeniden başlattı. Sonunda Zaire, Güney Afrika ve CIA'nın arka çıktığı sağ kanat gerillalara karşı MPLA'yı desteklemek üzere Küba kuvvetleri müdahalede bulundular. Kissinger için, belki de en önemli düş kırıklığıydı bu: SSCB'nin müttefiklerini ve kendi eylemliliğini dizginleyeceğini; bu arada ABD'nin Mısır, Irak ve Şili'de olduğu gibi kendi insiyatifini kullanmaya devam edeceğini ummuştu. Kimse, Latin Amerika devrimlerinin başarısızlıkları sonucu Karaib denizinde tahdit olmuş görünen Küba'nın Afrika da gerçekleştirdiği böylesi cüretkar bir müdahale ile Şili'nin intikamını alacağını beklemiyordu. Bağlantı suya düşmüştü: Üçüncü Dünyada artık olanaklı olmayan bir miktar metropolitan denetim ve istikrar üzerine hesaplar kurulmuştu; SALT-I de geçen paragraflar ve ABD-Sovyet ticaretinin sağlayacağı kârlar nedeniyle SSCB'nin her türlü dünya çapında rolü terk edeceği varsayılmıştı. Anahtar yenilgi Vietnamdaki idi, çünkü ABD'nin Üçüncü Dünyadaki tüm prestij ve stratejisi, Saigon'da elde edilecek başarılı ve ABD'nin deyimi ile 'onurlu' bir çözüme bağlı bulunmaktaydı. Watergate ve ABD-destekli diğer hükümetlerin düşüşü de bir

araya gelince Detantın dayandığı temeller yıkılmış oldu.

1970 başlarının stratejisi, Kissinger'in gözardı etmeyi umduğu bir başka alanda, ekonomi alanında da başarısızlığa uğradı. Metternichçi dünya görüşü üretkenlik ve döviz hadleri gibi meselelere pek itibar etmezdi: daha önce de işaret edildiği gibi, Kissinger'in bu konularda yönergeleri damızlık İngiliz emperyalizminden alması gerekirdi. Özgeçmişi bu konulara oldukça isteksiz yaklaştığını gösteriyor. Herşeye karşın, Vietnam müdahalesinin bağlanmasından sonra ABD zorluklarının bir kısmı hafiflemiş de olsa 1970'lerde ABD üzerindeki ekonomik baskılar büyümekteydi. Yeni bir sorun OPEC devletlerinin doğuşuydu; ve petrol fiyatları konusu ile oynamaları ancak ABD'nin petrole karşı artan talebi sayesinde olabiliyordu. Aynı ciddiyeti koruyan bir başka olgu Detantla ABD kadar ilgilenen Avrupa ve Japonya'nın büyüyen gücüydü. Nixon'un uluslararası para konularına olan yaklaşımını karakterize eden keyfi ulusalcılığına bozuluyorlar, Hazine Bakanı John Connally'nin düşüncesizce karar alış tarzına daha da içerliyorlardı. SALT-I çözümü ve göründüğü kadarı ile Vietnam da duruma egemen olunması ile Kissinger, 1973'ü 'Avrupa Yılı' olarak ilan etti etmesine ama, Detant dönemi boyunca ABD hegemonyasını zayıflatan daha geniş çaplı değişimleri ne kavrayabiliyor, ne de bir karşılıkta bulunabiliyordu.

Avrupa, Cumhuriyetçi stratejinin altında Berlin ve Helsinki anlaşmaları yatan bir diğer yenilgisine sahne oluyordu. Bu tür anlaşmaların, Doğu Avrupa ve SSCB'deki politik sistemleri etkilemede kullanılabileceği beklentisinin yanılmış olduğu ortaya çıktı. Cumhuriyetçi liderlerin bu olasılığa gerçekten ne denli inandıkları açık değildir ama, o zamanlar diğerlerini bunu dikkate almak için teşvik ettiklerine şüphe yoktur. Stratejik ve uluslararası konuların söz konusu edildiği doğu bloğu ülkelerinde anlaşmalara sıkı sıkıya bağlı kalındı; ancak Elbe'nin doğusunda kalan yönetici partilerin, Detant adı altında ya da silahlanma anlaşmalarına karşılık olarak içsel iktidarlarını sulandırmaya hiç niyetleri yoktu: ne de Sovyetler, SALT-I'in bir sonucu olarak kendi silahlanma

programlarını basitçe durduruyorlardı: anlaşmanın yüklediği sınırlara bağlı kalındı, ama harcamalar SALT'dan önce olduğu gibi düzenli biçimde yükselmeye devam etti ve Sovyetler Birliği 1960 ortalarından beri süregelen teknolojik aşamasını devam ettirdi. ABD de Kissinger'i eleştirenler diğer bağlantılı konuların SALT-I sayesinde çözüme ulaştırılabileceğine değinerek onun Detantı 'fazlasıyla sattığı'nda sözbirliği ediyorlardı. Ancak Kissinger tarafından beslenen bu yanılsamalar aslında SSCB'yi karıştırmadan sadece o zamanlar ABD gücündeki aşınmayı durdurmaya elverişli en uygun yöntemi bulmak için tasarlanmış olanlardı ve: başarısızlığı saldırgan bir strateji fikrinin yanlışlığını yansıtıyordu, yumuşamanın garanti altına alınamamış olmasını değil.

Kissinger Üçüncü Dünyanın istikrarlılığı, ve Sovyet politikalarının istenilen şekle sokulabilirliği konusunda yanlış varsayımlarda bulunmuş olmakla birlikte aynı zamanda NATO ülkeleri ve ABD tarafından ortaya konan politikaların beklentilerle uyum içinde olacağına da inanmıştı. Gerçekte ise 'Avrupa Yılı' sonrasında Avrupa politik dengesi; Nisan 1974 Portekiz devrimi, Temmuz 1974 de Yunan cuntasının devrilmesi, ve 1975 Kasımında Franco'nun ölümü ile meydan okurcasına çıkan olaylarla karşı karşıya geldi. Bu arada İtalya ve Fransa'da göründüğü kadarıyla, komünist partiler kendilerine yer ediniyorlardı ve yakın bir gelecekte koalisyon hükümetlerinde yer alabilecekleri inancı oldukça yaygındı. Bu gelişme, sadece İtalya ve İspanya'da önemli bir güç olan 'Avrupa komünizmi'nden, daha fazla bir anlam ifade ediyordu ve ABD stratejisinin dayandığı Batı Avrupa'nın savaş sonrası istikrarlılığı şimdi tehlikeye sokulmuş gibiydi. Şurası da komiktir ki Avrupa komünist partilerinde yeni bir bağımsızlaşma ve yaygınlık kazanma hareketinin ortaya çıkışını uyaran olay, Nixon ve Kissinger'in zevkle yutmayı başardıkları Sovyetlerin 1968 de Çekoslovakya'yı işgali idi.

Uzun vadede, Portekiz, İspanya ve Yunanistan'daki değişimler, Avrupa'daki kapitalist etkinliği zayıflatacak türde değildi. Tersine, her üç ülkede de görece istikrarlı parlamenter rejimler ortaya çıktı ve politik demokrasinin örnekleri

olarak, bu devletler gerek ABD ve gerekse AET için kendilerinden önceki faşist rejimlerden çok daha uygun müttefiklerdi. Bu devletlerde diktatörlükten kapitalist demokrasiye doğru gerçekleştirilen başarılı geçiş 1970'lerde Batının elde ettiği büyük başarılardan biri sayılmalıydı ve Yeni Soğuk Savaşın diktatörlüğe karşı özgürlük ideolojik zemininde sürdürülmesini büsbütün kolaylaştıran bir kazanımdı. Ne varki, bu giderek artan yönleniş 1975 ve 1976 da daha belirgin değildi: o zaman bu güneyli faşizmlerin düşüşü, Avrupa'da Hindi-Çini ve Afrikadakilerle karşılaştırılabilir bir sol-kanat ilerleyişine kapıyı açmış gibi görünmüştü Washington'a.[8]

ABD içinde bile yeniden istikrar programı umulduğu gibi başarıya ulaşmadı ve Kissinger karakteristik abartma ile, görev yıllarını 'iç savaşa yakın' yıllar diye tanımlıyordu. Hindi-Çin'inden geri çekilme tepkisi bir yere kadar iç muhalefetin törpülenmesi için ayarlanmıştı: yine de 1972 anlaşmaları bunda yalnızca kısmen başarılı oldu. Caddelerdeki protestolar sönüp giderken, Kongredeki barış güvencinleri Nixon'un daha militarist politikalarına karşı çıkışları sürdürdüler, ve yeni yeni ortaya çıkan savaş yanlısı gruplar da hareketlenerek ABD'nin Rusya ile olan ticari ilişkisiyle Sovyet Yahudilerinin göçü arasında bağlantı kuran 1974 Jackson-Vanik Yasa Değişikliği sayesinde ilk önemli zaferlerini kazanmış oldular. Dahası, Vietnam savaşı döneminin kendi kendini kuşatma altında tutma duygusu ve Başkanlık paranoyası, iki yıllık bir oyalanma sonunda yürütmenin gücünü en alt noktaya indiren bir iç bunalıma yolaçtı; Watergate'di bu. Varılan sonuç ABD hükümetinin iç politikayı olduğu kadar dış politikayı da etkileyen genel bir itibar yitimine uğramasıydı. Ford'un fetret devrinde görülen ağrıları sızıları dindirici tavırlar, Başkanlık otoritesinin yitirilip gitmesine dur diyecek birşeyler yapmadı değil; ancak yürütme organının başı olarak devlet başkanının herhangi sağlam dış politikanın

8) Henry Kissinger, **For the Record**, New York 1981, sa. 1-22, 1977 de Avrupa komünizminin tehlikelerini vurgulayan analizinin bir metnini veriyor.

izlenebilmesi için esas olan otoritesi, Cumhuriyetçiler 1976 Kasımında seçimle görevden alındıkları zaman savaş alehtarı gösteriler sonucu 1968'de görevden ayrılan Johnson'un dönemindekinden çok daha zayıf durumda bulunuyordu.

1976 seçimlerine gelindiğinde ABD'nin dünya üzerindeki stratejisi konusunda iki değişik alternatif belirmişti çoktan. Varolan Tehlike Komitesi, ve Cumhuriyetçi sağın diğer öğelerini içeren B—Takımı, yeni bir Soğuk Savaş çağrısında bulunuyorlardı. Kissinger 1976'ya doğru açıkça artık 'Detant' sözcüğünü kullanmadığını belirtiyordu. Bunun için sık sık gösterdiği gerekçe de Angola idi. Seçim turunda Ford SALT-II görüşmelerini askıya almıştı. Yine de alabildiğine kanlı bir Soğuk Savaş Başkanlığı için içsel önkoşullar henüz olgunlaşmamıştı. Vietnam fazlasıyla yeniydi, Watergate başkanlığın katı tavır almasını olanaksızlaştırmıştı. Yeni Sağa bağlı eylemciler yeterli itici güce sahip bulunmuyorlardı. Alternatif, daha dolaylı bir yeniden düzenleyici politika sürdürmekti; bir yerde Detant korunacak ve askeri harcamalar ertelenecek, ama içerde kamuoyunu sağlamlaştırırken, ideolojik ve politik cephelerde SSCB'ye karşı misillemeye geçilmesi kararına varılacaktı. Bu ikinci seçenek de birincisi kadar, önceki onyılın getirdiği eğilimleri tersyüz etmeye yönelikti, ve oldukça Don Kişot'vari bir özelliğe sahip eski Georgia Eyalet Başkanı James Earle Carter'in kişiliğinde biçimlenmişti.

CARTER YILLARI, 1977—1980

Carter'in politikaları liberalizm ile anti-komünizm, doğu kıyısının geleneksel stratejiye dayalı yönetimi ve yeni güney doğu yaklaşımı, yumuşama ile savaşkanlık arasında incelenmiş ikilemlere dayanıyordu. Kendisini bir barış adamı olarak sunarken Carter, en büyük hayranlığı önceki Başkanlar arasında Birinci Soğuk Savaşı başlatan Harry Truman'a karşı duymaktaydı. 1976 seçimlerinde hem kendinden öncekilerin askeri alandaki şiddetini hem de Ford tarafından Helsinki ve Vladivostok Memarandumunda SALT II konusunda verilen tavizleri eleştirmişti. Bu incelemeden geçiril-

miş iki yönlülüğün korunacağı ve her iki yanının da ABD'ye avantaj getireceği bekleniyordu. Eğer bundan başarılı sonuç alınmazsa o zaman ikili politikanın yalnızca bir yanı egemen olacak demekti. Varolan şartlar altında, daha liberal ve yumuşamacı öğenin egemen olma olasılığı düşüktü: öyle oldu gerçekten ve Carter, Başkanlığının sonraki döneminde İkinci Soğuk Savaşa kapı açan adam olarak belirdi. Watergate ve Vietnam Savaşının oyalayıcı sonuçları Yeni Soğuk Savaşı erteleyebilirdi, ama Carter'in başkanlığı ABD politik yaşamında daha büyük bir politikaya geçişi, yani Reagan yönetimi politikasına hazırlık teşkil eden bir değişimi vurguluyordu. Carter, iki İngiliz yazarının ABD ile ilgili olarak işaret ettiği gibi, modern çağların, yönetimi vadettiğinden daha muhafazakar olan ilk başkanıydı.[9]

Carter'in seçildiği dış politika platformu Nixon-Ford yıllarının başarısızlığına verilmiş bir liberal Soğuk Savaş yanıtını yansıtıyordu. Eğer Carter'ı Detantın dolaysız bir yandaşı olarak betimlemek ve Yeni Soğuk Savaşa katkılarını gözardı etmek yanıltıcı olacaksa, politikalarını SSCB ile varolan çelişkinin katıksız bir çoğaltıcısı olarak görmek de görece aynı şekilde yanıltıcı olurdu. Başlangıçta bu denli anlaşılmaz değildi. Belirsizliği çözüme kavuşturan demokrat yönetimin bu politikaları sürdürme beceresizliği ve herşeyden önce, dünyanın ABD hükümetinin umduğu ve beklediği tarzda davranmayı sürekli reddetmesiydi. Carter'in stratejisindeki çoğu bileşenler 1973 de kuruimuş bir düşün-yapıcı organla, Üçlü *(Trilateral)* Komisyon'la, arasındaki bağlantıdan çıkmaktaydı. Bu organın eylemleri yalnızca Carter'in başlangıçtaki programının çerçevesini çizmek için değil, 1976'da Demokrat adayı olarak gösterilmesini güvence altına almak

---

9) Fawcett ve Thomas, Bölüm 5. Carter'in dış politika görüşleri için bakınız K. Oye, D. Rothschild, R. Lieber, **Eagle Entangled**, New York 1979; Holy Sklar, ed., **Tria teralism**, Boston 1980; Cummings, age; ve Alan Wolfe, 'Carter'in Birçok Doktrinleri' **The Nation**, 6 Aralık 1980. Aynı zamanda, Jimmy Carter, **Keeping Faith**.

için de önemliydi.[10] Carter'in dış politika üzerine hiç deneyimi olmamış, bu alanda hiç arz-ı endam etmemişti. Başlangıç için işe yarar bir şeydi bu, çünkü yurt içi ve dışında kendine kulak verenleri alıklaştırmasını ve onların alabildiğine çelişkili beklentilerine biçim vermesini sağlıyordu. Gerçeklik sonradan onu daha fazla berraklaşmaya zorlayacaktı, ki bu berraklık stratejisini daha kararlı bir sertlik yanlısı (konfrontasyonist) kalıpta odaklaştırdı. Carter'ın stratejisindeki liberal öğeler şöyle özetlenebilir: 1—SALT—I'in yürürlükte kalması konusunda, Ford'un önceden tahmin ettiğinden daha düşük silah toplamları kabul edilerek anlaşmaya varılırken sürekli SALT-II anlaşmasının peşinde olmak; ikinci anlaşmada çözülemeyen meselelerin SALT-III'de çözümlenebileceği SALT-II anlaşması Carter'ın başlangıçta önerdiği stratejik silahlarda 'derin kesintiler' olmaksızın Haziran 1979'da imzalandı; 2-SSCB ile 'sağlıksız saplantı' diye tanımladığı gerilimi, Kuzey-Güney konuları ve diğer kapitalist ülkelerle ilişkiler yararına fazla önemsememek (Trilateral Felsefesinin temel çekirdeği); 3-Diğer gelişmiş ülkelerin desteği ile ABD ekonomisinde reflasyon gerçekleştirmek için kararlı bir çaba sarfedilmesi; 4-Silah ihracı, askeri bütçe arttırımı, ABD güçlerinin ülke dışında istihdam edilmesi gibi militalizmin daha açık biçimlerine karşı, sözlü olarak düşmanlık göstermek, ve özellikle ABD güçlerinin Güney Kore'den çekilmesi yükümlülüğüne girme; 5-ABD'nin insan haklarını ihlal ettikleri düşünülen baskıcı sağ kanat rejimlerinden uzak tutulması. Carter programının bu bölümdeki liberal eğilimleri dikkate alındığında stratejisi Vietnam yıllarının meşruluğu ile buna bağlı militarizm ve, Başkanlık yönetiminin Nixon yıllarına özgü sömürgeci, gizemci ve dürüstlükten uzak tavrı ile nihai bir kopuşu temsil eder görüntüdeydi. Yine de bu yeni sayfaya soğuk savaş hazırlığını yansıtan resmî atamalar ve bir dizi diğer politika eşlik etmekteydi.

Politikasının liberal bileşenleri ile birarada dile getirmesine rağmen bu Soğuk Savaş öğesiyle, hükümetinin diğer önemli üyeleri arasında daha az kuşkuya yer verir bir ilişki

10) Ayrıntılar için Sklar, age.

söz konusuydu: «bağlantı» *(linkage)* doktrinine ve SSCB'ye baskı konusunda askeri-olmayan yolların kullanılmasına kesinlikle inanan, Ulusal Güvenlik Danışmanı Brezezinski; Kuzey Vietnamın bombalanması sırasında Hava Kuvvetleri Daire Başkanı olup, şimdi Üçüncü Dünyaya Amerikan müdahale güçlerinin yeniden oluşturulması ve Çin'le istihbarat ittifakı kurulması konularını gözden geçirmekte olan Savunma Bakanı Harold Brown; ve SSCB'ye karşı saldırgan bir politikayı savunan eski savunma şimdi Enerji Bakanı James Schlesinger. Carter'ın resmi görevlilerini denetim altında tutmada ortaya koyduğu becerisizlik, SSCB ile doğrudan kişisel olarak halledilecek ilişkiler konusunda da belirgindi; kişisel danışmanı Marshall Shulman, Moskova ile anlaşma yolları araştırılmasını savunurken, bizzat Sovyet başkentinde Büyükelçi Malcolm Tooun, kişisel olarak SALT-II'ye karşı çıkmış, herşeyin silah gücüyle çözümleneceğine inanan savaş yanlısı biriydi.[11] Soğuk Savaş yanlısı politikalar dış politikanın birkaç sahasını kapsıyordu. Carter, ABD nükleer programının önemli elemanları ile birlikte çıkış yaptı. Haziran 1977'de iki kısımdan oluşan bir karar ilan etti: B-I'lerin iptali ve Cruise füzelerinin üretimine devam edilmesi. Bir yumuşama kararı gibi sunulmuş olsa da hiç de öyle değildi aslında; çünkü böyle bir kararın gerekçesi geçerli olacak maliyetten kaynaklanıyordu: gözden geçirilmiş B-52 bombardıman uçaklarından fırlatılan Cruise füzelerinin çok daha ucuz ve korunabilir nükleer caydırıcılar olduklarında karar kılınmıştı. O zamanlar belirtilmemekle beraber, B-I'lerin iptal edilmesi aynı zamanda yeni bir «Stealth» bombardıman uçağı geliştirme programı ile telafi ediliyordu.[12] Aynı şekilde, kamuya oldukça yansımış durumda iken nötron bombası üretiminin ertelen-

---

11) Carter'in dış politika personelinin daha fazla analizi için bakınız Cumings, age, sa. 206-7.

12) **Keesings Contemporary Archives**, 7 Ekim 1977, 30 Haziran tarihli basın konferansında Carter'in şunları söylediğini bildiriyor: 'Esasında Cruise füze faktörü yokken düşünülmüş, son derece pahalı bir silah sistemi olan B-I in gerekli olma-

mesi, yalnızca Avrupa kaynaklı eleştirilerden sakınılmak için yapıldı, ama yine de bomba fırlatma takımlarının hazırlanması ve yeni silaha ait belli başlı bileşenlerin hazır hale getirilmesi için emir vermişti.[13] ABD savunma harcamalarında genel bir düşüşün olduğuna ilişkin izlenim yanıltıcıydı. Vietnam savaşını izleyen dizginleyici unsurlar sona ermiş, askeri harcamalar başkanlık dönemi süresince artış göstermişti. Örneğin 1970'ler boyunca savaş uçağı harcamaları yılda % 10 artmış bulunuyordu.

Carter, SALT-II tartışmalarında gerek Ruslar gerekse Helmut Schmidt tarafından önerilen, Avrupa orta menzilli füzelerinin (theatre Weapons) görüşmelere dahil edilmesi istemlerini reddetti. Bu, 1974-76 yıllarında Ford'la yapılan görüşmelerde sözkonusu olmuş, ve bu silahların SALT içinde ele alınmamasında sürekli israr eden ABD tutumu Dışişleri Bakanı Vance'in Mart 1977'de alınmamasında gerçekleştirdiği ilk ziyareti sırasında Moskova'ya iletilmişti. Washington'dan gelen Batı Alman muhalefeti gerçeği karşısında Ruslar susmuş görünmüş; ama Schmidt Carter'ın reddedişini kullanarak, TNF'leri görüşmeye kalkışır kalkışmaz, bu durum Sovyetlerin 1977'nin son yarısında SS-20 füzelerini yerleştirme kararını almasına ve sonradan Avrupa orta menzilli füzeleri üzerine çatışmaların ortaya çıkmasına yolaçmıştı.

Carter'in insan hakları politikası yeni bir kılığa bürünmüş olarak anti-komünist bir sefere dönüştü. Aslında bu konularda 1975 Helsinki anlaşmasına karşı çıkmıştı Carter ve böyle bir seferi başlatmak Sovyet politik diktatörlüğü üzerine ne denli bazı keskin eleştiriler yapılmış olsa da, aslında ABD'-

dığı kanısını taşıyorum.' Buna üç neden gösterilmişti: 1) Cruise, B-52 bombardıman uçaklarından, denizaltılardan ve karadan fırlatılabilir; 2) Her bir B-I 100 milyon $ a mal olurdu, oysa bir Cruise 750.000 $; 3) Cruise'nin saptanması mümkün değildir ve saldırılar karşısında korunmasızlığı yoktur, çünkü sabit değildir. Aynı zamanda bakınız **Keeping Faith**, sa. 80-83.

13) **Keesings Contemporaray Archives**, 7 Mart 1980.

nin tek bir puan dahi alamadan uğradığı ideolojik bozgundan, yalnızca Carter familyasından olma ahlakçı ve dinci politikacıların sergileyebileceği bir tür yüzsüzlükten oluşmaktaydı. Bir açıdan Vietnam, Şili, Endonezya ve İran geçmişini silmeye ve 'hür dünya'nın savunması adı altında sürdürülecek yeni ideolojik kampanyalar için ABD'yi yeniden silahlandırmaya yönelikti.[14] İnsan hakları politikası Latin Amerika'da bazı olumlu sonuçlar yaratmıştı; ama Kore ve Iran gibi daha stratejik öneme sahip ülkeler konusunda Carter geleneksel gerçeklere boyun eğmekte gecikmedi. Aynı zamanda konumunun korunmasız göründüğü bir dizi Üçüncü Dünya ülkesinde SSCB'nin karşısına politik olarak karşı çıkılması inancını da çabucak öne sürmekte gecikmedi. Haziran 1977 konuşmalarında bu ülkelerden altısını belirtmiş bulunuyordu: Çin, Vietnam, Somali, Irak, Cezayir, Küba.[15] İnsan hakları politikası gibi, bu yeni yaklaşımda yani bir önceki yönetimden daha hararetli bir anti-komünizm stratejisi benimsenmesi Kissinger'in aşikar kaderciliğine kontrast olarak sunulmakta idi. Orta doğuda bu politika dikkate değer başarılar elde etti, özellikle 1977'de Sedat'ın Kudüs'e yaptığı ziyaretten sonra Kissinger'in SSCB'nin dıştalanması işlemini daha da yoğunlaştıran mekik diplomasisinin önayak olduğu Camp David anlaşmasına giden yolu açmış oldu. Uzak Doğu da ise yükümlülüğünü hemencecik hatırlayarak Güney Koreden ABD güçlerini çekme işine koyuldu.

Jimmy Carter iş başına geldiğinde amacının Üçüncü Dünyada askeri varlık bulundurmaktan sakınılması olduğunu be-

---

14) Schmidt, bu mesele konusunda aşağıdaki açıklamayı yapmıştı: 'Ford Yönetimini SALT-II ye orta-menzilli nükleer silahları dahil etmediğinden dolayı kamuoyu önünde olmasa da, eleştirdim. Sonra Carter Yönetimi SALT-II'yi yeniden görüşmeyi denedi ve onlara SALT-II'nin uzun-menzilli silahların yanısıra, Avrupa-stratejik silahlarını da içermesi gerektiğini söyledim. Carter Yönetimi, yani Zbig Brzezinski, bunun beni ilgilendiren bir konu olmadığını söyledi.' (**The Guardian**, 19 Şubat 1982).

15) **International Herald Tribune**, 13 Haziran 1977.

lirtti. Ancak sorumluluklarını değerlendirerek geçirdiği birkaç aylık süre sonunda yeni bir karşı-isyan *(counter-insurgency)* gücünün temelini atmış bulunuyordu. ABD yetilerinin genel bir değerlendirmesi olan Presidendial Review Momerandum sayı 10'da Üçüncü Dünya bulanımları ile ilgilenme konusundaki zayıflığa işaret edildi ve bunun sonucu olarak Carter 1977'de Üçüncü Dünyadaki savaşlarda kullanılmak üzere özel güçlerin oluşturulması çağrısında bulunan Başkanlık Direktifi Numara 18 (PD-18)'e imza attı. Daha sonra buna eşlik eden ve yeni bir karşı-güç taahhüdü veren PD-59 kadar iyi tanınmasa da PD-18 Reagan ve Savunma Bakanı Weinberger'e inşasına geçecekleri yapı için zemin çalışması görevini görmüştü.[16] Özet olarak belirtecek olursak başından beri Carter politikasının liberal-detant eğilimli bileşenleri Yeni Soğuk Savaşa hazırlayan diğer öğelerle karşı dengeye getirilmiş bulunuyordu. Dahası, Vietnam-Watergate geçmişi ile kopuşu simgeleyen noktalar olarak sunulan bazı öğeler bile, değişik biçimlerde, SSCB ile sürdürülen dünya çapındaki çatışmanın sürdürülmesine özellikle uygun düşüyordu.

Başlangıçtan beri, bu Soğuk Savaş bileşeninin varolmasına rağmen Carter yönetiminin ilk dönemi boyunca dünyada meydana gelen değişiklikler, genel politikasında daha da sağa kayan belirgin bir değişime yolaçtı ve bu değişim Carter politikasının, liberal yanları ile ilgili kişilerin aşama aşama uzaklaştırılışını da beraberinde getiriyordu. Silah Denetim ve Silahsızlanma Merkezi Başkanı Warnceke, Ekim 1978'de ayrıldı; BM temsilcisi Andrew Young Temmuz 1979'da görevden azdedildi; ve Dışişleri Bakanı Vance Nisan 1980'de istifa etti. Herbiri benimsedikleri politikalar yenilgiye uğradıktan bir süre sonra ayrılmış oluyordu ama bu eldeğiştiriş yönetimde Soğuk Savaşı en etken sürdüren adam olan Brzezinski'nin etkinliğinin artışını sağlıyor ve Soğuk Savaş için 1978'den beri kongre ve basında başlatılan saldırılarla aynı döneme rastlıyordu.

---

16) PD-18 için bakınız Michael Klare, **Beyond the 'Vietnam Syndrome'**, sa. 69.

CARTER'İN BAŞARISIZLIKLARI

Carter'in başlangıçtaki stratejisinin işe yaramaması ve programındaki müphemliğin çözülmesi birtakım faktörlere bağlanabilir:

En önemlisi ekonomik gerilemenin üstesinden gelmeyi becerememiş olması. 1977'de içerde küçük bir reflasyon sonucu destek sağlayabildi ama bu 'lokomotif' politikası, enflasyon ihraç ettiği için Avrupalıları ve Japonları karşısına alıyordu. ABD GSMH'sı 1978 ve 79'da genişlemeye devam etti ama kısa süreli ileri çıkışlara rağmen kalıcı hiç bir ekonomik atılım sağlanamadı. Carter Başkanlığının son yılına girildiğinde ABD'nin büyüme hızı sıfır düzeyde, enflasyon oranı % 9'un üzerindeydi. Temmuz 1979'da Paul Volcker'in Federal Rezerv Bankası Başkanlığına atanması ekonominin yönetimi konusunda yüksek faiz oranlarına dayalı bir politikanın zaferini simgeliyordu. Carter'i gerek önde gelen işadamları içinde gerekse halk arasında gözden düşüren, herşeyden önce bu ekonomik başarısızlıktı. *Supply-side** ekonomisinin sihirli olduğu sanılan yeni formülü ile ilişkisi kurulan yeni bir Soğuk Savaşın sağ kanat karşı saldırısına zemin hazırlanmış oluyordu.

Carter'in Başkan olarak itibarı, yürütme organının başında yeralan biri olarak gösterdiği kendi ölgün performansı ve kongreyi denetlemedeki becerisizliği sonucu aşınmış bulunmaktaydı. 1978'de Yeni Sağ ara dönem kongre seçimlerinde kendine bir parça zemin sağlamıştı, ama kilit değişimler dışardan gelen tutucu baskılar ve dünya olaylarının etkisi sonucu önemli biçimde sağa kayan mevcut kongre üyelerinin kendileri içinde gerçekleşmekteydi. Panama Kanalı Anlaşmaları üzerine yapılan nihai oylamanın önemi, Carter'ın ancak De Concini Düzenlemelerini kabul ederek anlaşmaya varabilmesinden gelmekteydi. Bunların ışığı altında

---

* Amerikan ekonomi literatüründe, arz cephesi ekonomisini savunan, tutucu, sağlam para politikası yanlısı, ortodox ekonomi-politiği tanımlamak için kullanılan bir terim (ç.n.)

ABD güçlerine 1999'da gerçekleşecek geri çekilme sonrasında kanalı yeniden ele geçirme izni verilecekti.[17] Sonunda Üçte İkilik bir çoğunluğa gereksinimi bulunan Carter, yalnızca 32'ye karşı 68'lik bir zafer elde edebildi, bunu da SALT-II anlaşması 1979 yazında kongreye getirildiğinde acı bir biçimde gereksinimini duyacağı kredisini sonuna kadar kullanarak gerçekleştirmişti. SALT-II tartışması ABD'nin ne denl zayıf düştüğünü öne süren bitmez tükenmez savlar için mükemmel bir ortam sağladı, bu her ne kadar temelsiz suçlama olsa da Carter yönetiminin son yıllarında geniş bir kabul görmedi değil.

Carter, insan hakları politikasını, Orta Doğu üzerinde başlangıçta varılan anlaşmayı terk etmesi, soğuk savaş girişimleri ile SSCB'yi sürekli karşısına alıyordu. Rusların 'neseryoznyi' dediği gibi, 'ciddilikten uzak' bir adam, politikalarında belli bir istikrarı tutturamayan, anlaşmalarla bir yere varılamayan, güvenilmez bir görüşmeci tarafı. Carter insan haklarının SALT-II ile bağıntılı olduğunu daima yadsımıştı ve ortada bununla çelişir bir durum yoktu; ancak Washington'un Üçüncü Dünya Müttefikleri arasında bazı olumlu etkimeler

---

17) Panama Kanalı Anlaşmaları konusu, ilkin 1976 seçiminde Reagan'ın Texas ve New Hampshire Cumhuriyetçi Parti adaylığı seçimlerinde, kendi adaylığı için yaptığı çalışmaları daha ileriye götürmek üzere bu konuya el atması sonucunda ortaya çıktı. Muhafazakar katılığın tılsımı olarak sembolik bir rol oynadı, tıpkı Komüntagın elinde tuttuğu Quemoy, ve Matsu Adalarının 1960 seçiminde oynadığı rol gibi. Reagan'ın katıksız tavrı şuydu: 'Biz inşa ettik, biz bedelini ödedik, ve biz alıkoyacağız.' Ya da California Senatörü Hayakawa'nın sözleri ile, 'Doğrusunu söylemek gerekirsek 'çaldık'. ABD askeri çevrelerinin Kanaldan vazgeçmek istemelerine katkıda bulunan bir öge de, ABD savaş gemilerinin son neslinin enlerindeki 2 inç fazlalık nedeniyle kanaldan geçemeyecek olmalarıdır: Nikaragua'dan geçecek başka bir kanal yapımı planlanmış, ama sonraki olaylar bu olasılığı azaltmıştı. Carter'in gerekçeli açıklaması için bakınız **Keeping Faith**, sa. 152-185.

yaratan SSCB'ye ilişkin bu saçma sapan kampanya, Haziran 1977 Cruise kararı ve Avrupa orta menzilli füzelerinin SALT-II kapsamına alınmasının reddedilmesi gibi süregelen askeri gelişmelerle birleşince Rusları kızdırdı doğal olarak, 1977 ortalarında Carter'a karşı tavır almışlardı bile. Ekim de SS-20'leri yerleştirmeye başladılar: hernekadar NATO'daki Poseidon ve diğer SLBM'lere karşı dengeyi korumak üzere buna kalkıştıklarını belirtseler de bu, Rusya hesabına bir hata sayılırdı, çünkü yaratılan politik hasar hiçbir askeri avantajla karşılanacak gibi değildi. Görünürde Sovyetlerin hareketine cevaben Cruise ve Pershing'in Avrupa'ya yerleştirilmesi için NATO'ya ideal bir bahane çıkmış ve bu hareket de Ocak 1979'da Guadeloupe'de dört devlet başkanından oluşan zirvede karara bağlanmıştı.

Haziran 1979'da Carter, Brezhnev'le SALT-II anlaşmasını güvence altına aldığında ABD'deki Sovyet aleyhtarı hava öyle bir dereceye varmıştı ki, Kongre Rusların reddedecekleri hemen hemen kesin olan De Concini stili düzeltmeler yapılmadan anlaşmayı onaylamaya istekli görünmüyordu. 1980'deki yenilgilerinden sonra Carter'ın yardımcıları Ruslarla olan silahlanma görüşmeleri konusunu hatalı ele almış olduklarını ve Carter yönetiminin ilk aylarında daha birlikte ve hızlı bir politika izlemiş olsalar SALT-II'nin geçişinin garantiye alınabileceğini itiraf ettiler. Tam tersine yönetim kamuoyunda silahlanma görüşmeleri üzerine yansıtılan sinyalleri, insan hakları konusu ile karıştırdı. Değiştirilmiş Vladivostok anlaşma metninin çabucak geçirilmesini garantilemek için hareket edeceklerine, Rusların kabul edecek durumda olmadıkları, 'derin kesintiler' gereksinimi üzerinde konuşmaya başladılar ve daha SALT-II'yi başlatmadan iki yılı aşkın bir sürenin geçip gitmesine meydan verdiler.

Nükleer Silahlar konusunda SSCB ile anlaşmaya varılamaması, başka bir cephede, Orta Doğuda, yumuşamadan, hızla çatışmaya geçiş olayı ile birlikte yaşanmaktaydı. Carter göreve Orta Doğuda barış arama yükümlülüğünü üstlenerek geldi ve SSCB'nin katılacağı Cenevre konferansını yeniden toplantıya çağırmak üzere çalışmalarda bulunmaya niyet-

lendi. 'Ana Vatan' haklarına işaret ederek Filistinlilerden de gelmiş geçmiş ABD Başkanlarının hiçbirinin yapmadığı kadar sempatik terimlerle bahsediyordu. Bu politikanın sonucunda Dışişleri Bakanı Vance, Gromyko ile ABD ve SSCB'nin Arap-İsrail sorunu çözümü için birlikte çalışmayı taahhüt ettikleri Orta Doğu konusunda bir anlayış memorandumu imzaladı Ekim 1977'de. Ancak bu Sovyet ABD anlaşması ileriye dönük bir adım olacağına kısa zamanda gerek iki güç arası ilişkiler gerekse, Carter'in ülke içindeki konumu açılarından bir gerileme vesilesi oldu; çünkü hem ABD içindeki Tel Aviv'e desteğin azalacağından korkan İsrail yanlısı güçler hem de İsrail ve Mısır da dahil Orta Doğu diplomasisinde her türlü Sovyet dönüşünü engellemek isteyen Orta Doğu'daki hükümetlerden gelen güçlü bir karşı atağı ayağa kaldırdı. Çok geçmeden Carter'e *pollsterleri** tarafından bu politikasını sürdürürse iç politika da yıkıma uğrayacağı söylendi.[18] Sedat ve Begin, Mısır Başkanının bir ay sonra İsrail'e yapacağı dramatik ziyareti ayarlamaya koyuldular. Kısa vadeli sonuç olumlu görünüyordu: 1978'de Carter, İsrail-Mısır arasındaki Camp David anlaşmasına başkanlık yapabiliyordu; bu en büyük dış politika zaferi olarak alkışlanıyordu. Ancak 1982'de Sina da İsrail-Mısır barışçı geri çekilişi gibi bir başarı elde etmekle beraber Camp David diğer cephe-

---

*) Kamuoyunun nabzını anketler yardımı ile yoklama işini örgütleyenler (ç.n.)

18) 1977-78 de Carter'e esas rakip, o zamanlar pek ciddiye alınmayan Reagan değil, ama kendi partisi içinden biri, koyu bir İsrail-yanlısı politikacı olan Kennedy'di. Kamuoyu yoklamalarını organize eden Pat Cadell, içişleri danışmanı Stuart Eizenstat, ve önde gelen mali destek organizatörlerinden Robert Strauss gibi danışmanların, politikasını ters yönde değiştirmesi için ikna etmeye çalışmış olduklarına inanılıyor. Orta Doğu konusunda bağımsız bir tavır takınma zorluğu Cumhuriyetçi Parti için nerdeyse bir meseleydi: John Connaly'nin Başkanlık kampanyası Ekim 1979'da, Arap-İsrail anlaşmazlığına eşitçi bir çözüm çağrısında bulunduğunda, birden bire sona erdi.

lerde geçici de olsa gizli kalmış engeller ortaya çıkarmıştı: artık Carter'i konuşacak biri olarak görmeyen SSCB ile ilişkiler alanında; ABD kamuoyu yaklaşımında; ve tartışmalı dış politika konularında belli bir çizgiyi sürdürecek ne sağlam bir temele ne de politik bir kararlılığa sahip olmadığını ortaya koyan Carter'in, kendi yönetiminde yer alan İsrail yanlısı unsurlarla olan ilişkilerde güçlükler belirdi. Bu yüzden çabucak gerçekleştirilen Ekim 1977 geri çekilişi, sanki sonradan gelecek teslim oluşların kötü bir habercisiydi.

ABD'de değişen hava ve Carter'in kendi politikasında gerçekleşen değişim ABD'nin de SSCB'nin de denetim kuramadıkları başka bir cephede, Üçüncü Dünyada meydana gelen gelişmelerle güçlendirilmekteydi. Buralarda, ABD politik liderliğinin genel olarak Vietnam'dan alınan dersleri bir kenara itemeyecekleri devrimler olmaktadır; ve bu devrimler ABD ekonomisinde görülen gerilemeyle SSCB'nin yeni askeri erkliliğinin temelde asıl sorumlusu oldukları denetim ve güç kaybına damgasını vuran devrimlerdi. Stratejik bir atlama sonucu Üçüncü Dünyadaki değişimler Sovyet 'yayılmacılığına' anıştırıldı ve ekonomik gerilemenin sonuçları ile birleşerek ABD'de geniş çaplı şovenist bir hareketlenmeye yolaçtı. SSCB'nin bu düzen değişikliklerinden hiçbirini kışkırtmamış olması, ve birçok durumda edilgen kalması, kafalarında dünyayı arşınlayan canavar kılıklı bir Sovyet imgesi yaşatan Kongre üyelerinin çoğunluğu ile basından oluşmuş bir ortamda geçerliliği sözkonusu olmayacak bir gerçekti yalnızca. Carter işbaşına geldiğinde Angola'nın sonuçları hâlâ halk arası tartışmalarda gözlenir durumdaydı ve Vietnam'ın birleşmesinin üzerinden iki yıl bile geçmemişti. Angola'nın Vietnam'dan —bu ülkede tarihsel bir ABD varlığına rağmen— daha fazla alarm yaratması kısmen, Washington'un Vietnam konusunda artık bir şey yapamayacak kadar nihai bir yeniligiyle karşı karşıya kalmasından, kısmen MPLA'nın zaferini güvence altına alan Kübalıların oynadığı etken rolün ABD'de yarattığı öfkeden kaynaklanmaktaydı. Carter UNİTA'nın açıkca desteklenmesi ricalarına direndi, ama CIA Fas yoluyla yardım sağlamayı sürdürdü ve Carter Angola'nın ABD ta-

rafından tanınmasını reddetti. Aynı ikili havayı koruyarak, Hanoi'nin kayıplar konusunda ABD ile işbirliğini daha fazla götüremediğini bahane ederek, Vietnam'a yaptığı yardımı reddeden bir politika izledi ve Pekin'e kur yapmak için daha sonraki görüşmeleri 1978'de kasıtlı olarak engelledi.

1977'de Zaire'nin Shaba bölgesinde ilk başkaldırma olayı gerçekleşti, ama Fransızlar ve Faslılar tarafından denetim altına alındı. Üçüncü Dünyanın Carter dönemi soğuk savaş bulutlarının toplanmasında etkin rol üstlenişi, 1977-78 Afrika Boynuzu bunalımlarıyla gerçekleşti. Bunalımdan, 1977 yazında gerçekleşen Somali saldırısı sonrasında Etiyopya'ya yardıma kalkan SSCB ve Küba sorumlu tutuluyordu. Yine de savaş konusunda Carter'in kendisinin de sorumlu olduğu birşeyler vardır tabi: Seme başında, İnsan Hakları ihlal edildiği için Adis Ababa'ya askeri yardımı kesmiş ve Somalileri, eğer, kendilerinin olduğunu iddia ettikleri Etiyopya'nın Ogaden bölgesi ele geçirilirse batının bunu destekleyeceği konusunda inandırmaya çalışmıştı.[19] Daha sonraları Brzezinski'nin Detantın Ogaden'in kumlarında gömülü yattığını öne sürdüğü savı iki temel gerçeği gözardı etmektedir: birincisi bunalımın çıkmasına yardım eden Washington'du; ikincisi Angola'da olduğu gibi, bağımsız bir devletin istilayı defetmesine yardım ederek Ruslar ve Kübalılar, gayet yasal bir gelenek çerçevesinde hareket etmişlerdi. Aynı zamanda Etiyopya'nın Somali'ye girişeceği karşı saldırıyı önleyerek savaşın etkimesini sınırlandırma çağrısında bulunan ABD ile anlaşmaya da varmışlardı.

Şubat 1978'in Boynuz Buhranı, 1978 Baharında ikinci Shaba ayaklanmasına, sonra sırasıyle 1978 Nisanı ve 1979 Ocağında Orta Asya'nın ikiz bunalımına, Yani Afganistan ve İran olaylarına ve daha sonra bunları izleyen Kuzey Yemen, Grenada ve Nikaragua karışıklıklarına kadar uzandı. 1979 başlarına gelindiğinde Carter'e karşı Üçüncü Dünyayı idare

---

19) Bakınız Fred Halliday ve Maxine Molyneux, **The Ethiopian Revolution**, Londra 1982, sa. 225-231.

etmekteki beceriksizliği yüzünden ve başkalarının genel bir kararlılıkla harekete geçebilme gücü gösterebileceği ve gerçekten de harekete geçebileceği iddia edilen bir alanda ortaya koyduğu zayıflıktan dolayı, ABD içinde geniş çaplı bir saldırıya geçilmişti. 1979'un sonraki kısmında gözlemlenen, o senenin Temmuz ayında Küba'da ABD haberalma kaynaklarınca ortaya çıkarıldığı iddia edilen saçma sapan Sovyet 'savaş tugayı' konusunun yarattığı gittikçe artan bir anti-Sovyet isterisine dönüşmüs bir atmosferdi.[20]

Yukarda tartışılan 'üçüncü dalga' devrimler, hangi ABD Başkanı için olursa olsun büyük bir problem oluşturacak ve SSCB'ye yönelik baskı çağrılarının yenilenmesine yol açacaktı. Yine de Yeni Soğuk Savaşa katkıda bulunuş tarzı ABD'deki alabildiğine yaygın savaşçı duyguyu yükseklere çıkaran ek faktörlerle daha da güçlendirilmiş oluyordu. Birincisi göze aldığı tek askeri hareket, İran'daki ABD rehinelerinin kurtarılması girişimi, felaketle sonuçlanmış; tabansız Pollyannavari, ehliyetsiz bir Başkan Carter görüntüsü vardı ortada: Burada bir kere daha sözkonusu olan baskı altına alınmış savaşkanlık motifi ile soğuk savaşa yönelik girişimin bir bileşimiydi. İkinci olarak kalıcı enflasyon, OPEC'in belirgin önemi ile de birleşince Üçüncü Dünyaya ilişkin konuları ABD kamuoyuna önceki durumlardan çok daha fazla yakınlaştırmıştı. Vietnam geride bırakılabilirdi ama Suudilerin ve Libya'nın aldığı kararların yarattığı etkime her evde hissediliyordu. Üçüncüsü Kasım 1979'da başlayan İrandaki rehineler meselesi ABD sağının Üçüncü Dünyaya müdahale yö-

---

20) Küba'daki Sovyet güçleri konusuna iki nedenden dolayı özel önem verilmekteydi: birincisi, ABD Dışişleri Bakanlığı, Havana'da yapılacak Bağlantısızlar Zirvesi öncesinde Küba'yı gözden düşürmenin bir yolu olarak meseleyi baş sorun olarak göstermek istedi; ikincisi aşırı liberalizm ile suçlanan ve şimdi yeniden seçimlere katılan iki Senatör, Florida'dan Stone ve Idaho'dan Church, bu meselede kendileri için daha kararlı bir anti-komünist imge sunma fırsatı buldular. Her ikisi de yeniden seçilmeyi sağlama almada başarı gösteremedi.

nünden harekete geçirebileceği şovenist duygu için bir araç durumundaydı: Rehineler sorunu ABD tarihinde uzun bir ideolojik potansiyel geçmişe sahiptir: 1809'da ABD'li rehineleri kurtarmak için şimdiki Libya'nın yer aldığı Afrika bölgesine ilk saldırı olayından, Kore ve Vietnam savaşlarına ve 1969'un *Pueblo* olayına kadar TV'de yayınlanan bu serüven teması düşman Humeyni'nin oluşturduğu Genel Görünüm Programı ile tamamlanarak, sağın tüm kesimlerine önemli ölçüde etki yaratacak bir malzeme sağladı. Rusların Afganistan'da Kübalıların Angola ve Etiyopya'daki rolleri Amerikayı zayıflatmak üzere girişilen planlı bir Sovyet eylemini kesinleştirir görüntüdeydi. Bu olaylar bir araya gelerek 1978 ortalarından itibaren gerek halk arasındaki duygu gerekse yönetimin kendi politikası açısından, ABD politikasında sağ bir yöneliş ortaya çıkardılar; aynı zamanda yönetim Pekin'le yakın ilişkiler geliştirerek konumunun güçlendiğini hissediyordu. Eğer yeni soğuk savaşın başlatılmasına ilişkin bir tarih saptanacaksa, bu 1979'dur. Yine de bu başlangıç çift biçimde gerçekleşti: Carter programının özündeki müphem yapısının soğuk savaş bileşenleri yararına çözülmesi; 1980'de Carter'i yiyip bitirdiği gibi 1981 Ocağında Reagan'ı bir çırpıda iktidara çıkartan daha büyük bir soğuk savaş seferberliği dalgası.

YENİ SOĞUK SAVAŞIN BAŞLATILMASI

Carter'in politikalarında gerçekleşen değişimler Yeni Soğuk Savaşın açılış raundlarıydı: Reagan izlediği politikalara benzer değilse de başlangıçtaki dönemin daha müphem ve itidalli karşı karşıya gelme politikalarıyla şüphesiz bir kopuş ifade ediyordu ve 1981 Reagan atağına zemin hazırlamaktaydı.

1978'den sonra Carter yetkisini kullanarak ABD askeri harcamalarında artış için yetki verdi. Ocak 1978'de tüm NATO ülkelerine gelecek yıllar için % 3'lük artış üstlenmeleri çağırısında bulundu ve 1979 mali yılı ödeneği % 6'lık

gerçek artışa eş durumda % 9.4 arttı. 1980 ve 1981 mali yıllarında ve yeniden seçilme durumu sözkonusu olduğunda ileriki yıllar için arttırmaları daha da fazlalaştırma vaadinde bulundu. Bu oluşum hem stratejik hem de orta menzilli füzeler için geçerli idi. B-52'lerden fırlatılacak Cruiseler lehine B-1'den vazgeçilirken ve Nixon'dan kalma Trident programı sürdürülürken, 1979 Haziran'ında Utah ve Nevada çöllerinde istihdam edilmesi ve geliştirilmesine karar verilen MX füzeleri ile stratejik «üçlü»nün üçüncü bileşeni de desteklenmiş oluyordu. Aralık 1979'da NATO ülkeleri, Cruise ve Pershing-II füzelerinin Avrupa'ya yerleştirilmesini, yani böylesi bir gelişme yanlısı NATO ve Kongre içinde yer alan güçler tarafından uzun zamandır hazırlanan, ama 1977'de SS-20'lerin yerleştirilmesi ve egemen soğuk savaş atmosferi ile daha da kolaylaştırılan bir eylemi kabul etmekteydiler. 1978'de ABD bu şekilde devam etmeyi kararlaştırdı. Ocak 1979 Guadeloupe konferansında dört büyük NATO ülkesi de bunu kabullendi. Belli başlı NATO müttefiklerine «danışma» konusunda gecikilmiş olunması sadece kozmetik bir yapının gereğiydi.

Karadan fırlatılan Theatre füzelerin Avrupa'ya yerleştirilmesi yalnızca Thor ve Jupiter'in yerleştirildiği 1960 başlarındaki politikalara dönüş sayılmazdı; yeni füzeler sadece hareketli olduklarından daha korunmalı olmakla kalmıyorlardı, aynı zamanda hedefe karşı daha dakik ve doğru idiler, işte bu kesinlik bağlamındadır ki kamuoyunun dikkati 1980'de NATO'nun mevcut savaş planlarının bir kısmını teşkil eden «karşı güç» stratejisini acilliği konusunda yoğunlaştırılıyordu.

III. Bölümde tartışıldığı gibi, hedef bulan füzelerde daha fazla kesinliğe sahip olunabilmesi, kentlere, ekonomik hedeflere yönelik «karşı değer» yaklaşımından, belirli askeri hedeflere —«karşı güç» gibi— yönelik yaklaşıma geçişe olanak tanıdı. Uzun yıllar tartışma konusu olup ilk kez 1962'de o zamanın savunma bakanı Mac-Namara tarafından dile getirilmesine rağmen resmi olarak propagandasına zamanın savunma bakanı Schlesinger tarafından 1974'de geçilmişti. Nükleer savaş konusunda bu yeni yönsemeyi onaylayan Başkanlık Direktifi 59 belgesini Carter 1980 Temmuzunda imzaladığı

zaman bu yaklaşım artık resmi politikada merkezi bir yer tutmaktaydı. Bunun artık tek ABD politikası olduğuna dair bir garanti verilmezdi, ama tüm askeri planlama belgeleri gibi «karşı güç»ü seçenek olarak kabul ediyor ve böylelikle bazı kumandanların sınırlı bir savaşı gözönüne almalarını daha da olası hale sokuyordu. SSCB'nin dörtte üçüne karadaki sadece dörtte birlik ICBM'leri ve ABD'den ziyade asıl SSCB topraklarını tehdit edecek bir sınırlı savaşı gözönüne alan ABD için böylesi bir yaklaşımdan çıkacak avantajlar ortadaydı. Dikkatlerin büyük bir kısmı yeryüzü ile sınırlı savaşta kullanılacak stratejik ve konvansiyonel silahlarda toplanırken, Carter yönetimi aynı zamanda uzayda da ABD askeri gücünü arttıracak adımlar atıyordu. Uzay 1970'lere kadar marjinal bir yarışma alanıydı, ama bu onyılın kendi seyri içinde askeri planlamacıların ilgi alanının merkezi haline geldi. 1963 ABD-Sovyet Kısmi Deneme Yasaklama Anlaşması uzayda denemeleri yasaklamıştı, ve 1967 Uzay Anlaşması uzay cisimleri üzerinde askeri olanakların tesis edilmesinin yanı sıra uzaya nükleer silahların yerleştirilmesini de yasaklıyordu. Ancak uzayda casus uydularının kullanılmasını ya da uydu-savar saldırı silahlarının yerleştirilmesini düzenleyen hiç anlaşma yoktu: 1970'lerde 1700 üzerinde casus uydusu fırlatılmış ve Amerikalılar ile Ruslar arasında sürdürülen uydu-savar savaşının sınırlarına ilişkin görüşler Washington'un inisiyatifi ile 1979'da terk edilmişti. 1981'e kadar uzayda olmaları planlanan 89 Sovyet askeri uydusunu telafi etmek ve yörüngedeki ABD haber alma teçhizatına karşı Rusların yollayacağı katil uydulara saldırmaya hazırlıklı olmak üzere uydu-savar sistemleri kurmak için ABD 1974'de kamuya yansıtılmamış bir program başlattı.[21] Bu tür uydular düşman uydularını vurmada çok daha ekonomiktir — bir Titan roketine harcanan 100.000.000 $ karşılık uydu başına 18.000.000 $ düşmektedir. 1970 ortalarında ABD'li yetkililer ilk uçusunu 1981'de gerçekleştiren Uzay Mekiği hazırlıklarına da başlamışlardı: Birçok yerde bilimsel bir sivil atılım olarak sunul-

21) **Economist Foreign Report**, 6 Ağustos 1981

masına rağmen uzay mekiği somut askeri uygulamaları ile Savunma Dairesinin gerçekleştirdiği bir atılımdı aynı zamanda. Başlangıçtaki görevlerinin yaklaşık % 40'ı askeri alanları kapsıyordu.[22] Aralık 1978'de Savunma Bakanı Harold Brown yeni bir entegre uydu-savar sisteminin yapımına karar veriyor ve Carter bunun Sovyet uydularına karşı minyatür homink araçlarını kullanarak yürürlüğe konması için 1985 tarihini hedef olarak belirliyordu. Nixon'un 1970 başlarındaki Cruise ve MX'lere gebe olan kararları gibi, Carter'in uzay savaşı konusundaki kararları da 1980'lerin yeni uzay yarışına zemin hazırlamaktaydı.

Nükleer yetkinliğin arttırılması ve karşıt güç stratejisinin benimsenmesi ile bir arada Carter yönetimi üçüncü dünyaya yeni mühadeleler için ABD konvansiyonel güçlerini de geliştirmeye başladı[23] Carter seçildiği zaman bu tür müdahalelere karşı çıkmıştı ama daha 1977 Ağustos'u gibi aradan pek bir zaman geçmeden Savunma Dairesi Orta Doğuda olası bir kullanım için Çevik Kuvvet hazırlıklarına başlamıştı. İran devrimi bu süreci hızlandırdı, gerek Şahı bölgesel bir güç olmaktan çıkardığı için gerekse rehineler olayı ortaya çıktığı için. Nisan 1980 misyonu başarısızlığa uğramış olabilirdi, ama Carter kendi ismini alan ve gelecekte ABD çıkarlarının tehdit altında olduğu hissedildiğinde, Körfez'de ABD varlığına yetki tanıyan doktrinini daha Ocak ayında ilan etmiş bulunuyordu. 1977 Başkanlık Direktifi 18, daha sonra Çevik Kuvvet olacak güçün temelini atmaktaydı: 1980 Başkanlık Direktifi 51, Basra körfezine Sovyet ilerlemesi sözkonusu olduğunda taktik nükleer silahların kullanılmasına izin vermekteydi.[24] Açıkça onaylanışı, rehineler olayı ve Afganistan'a

---

22) **SIPRI Yıllığı** 1981, sa. 138.

23) Kapsamlı bir değerlendirme için bakınız Michael Klare, **Beyond the 'Vietnam Syndrome'.**

24) Basra Körfezi olayında taktik nükleer silahların kullanılması tartışması ile ilgili olarak bakınız Klare, sa. 78, ve Cumings, sa. 208.

Sovyet müdahalesi ile gerçekleşmesine rağmen pratikte Carter doktrininin tarihi bu gelişmeler öncesine rastlıyordu. NATO liderleri ittifak için ek bir Avrupa kapasitesi geliştirme konusunda bir süre görüşmelerde bulunmuş ve Shaba ayaklanmaları ile Somali'ye yardım konusunda ve Arap Yarımadası devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesi konusunda Ocak 1980'nin çok öncesinde harekete geçmişlerdi. 1973'te Diego Garcia'da üs oluşturma planları yürürlüğe konduğundan beri, Hint Okyanusuna yerleşim düzenli biçimde ilerlemekteydi ve Kasım 1979'da ABD hükümeti, B-52 bombardıman uçaklarına uyacak şekilde parkurların uzatılması dahil buralarda yeni genişleme olanaklarını karara bağlandı. Brzezinski kendisinin «Üçüncü Stratejik Kuşak» diye adlandırdığı bölgeye ABD güçlerinin sokulmasını daima desteklemişti. Çöl savaşı alıştırmaları 1974'de California Mojave çölünde başlatıldı, 1979'da arttırıldı ve Kasım 1979'da Karaiblerde Keywest bölgesine yeni bir ABD görev gücü yerleştirildi.

Benzeri bir politik geri dönüş, Güney Kore ile ilgili olarak Uzak Doğuda ortaya çıktı. Carter yalnızca buradaki Amerikan Kara Kuvvetlerinin geri çekme yükümlülüğünü terk etmekle kalmadı, 1979 Haziranında Seul'e uçarak Başkan Park Chung Hee'ye dostluk vaatlerinde de bulundu. Olayın Carter'in Şah'a övgü dizmesi ile olan benzerliği sembolik olmaktan da öteydi, çünkü dört ay sonra Park suikaste kurban gitti. Ancak yerine Nisan 1980'de Kwangju kentindeki gösteriler sonrasında kendi halkından yüzlercesini katletmeye devam eden bir başka barbar diktatör getirildi. Protesto etmek bir yana ABD yönetimi desteğini sürdürmeye devam etti ve hatta yerel ABD komutanı baş kaldıran halka karşı operasyon düzenlemesi için emrindeki Kore birliklerini serbest bıraktı. Carter aynı zamanda 1976 kampanyasının asıl politik konularından biri olan Üçüncü Dünyaya silah satışına karşı çıkılmasından feragat ediyordu. Yönetim başlangıçta Sahra savaşına çözüm bulmak için masa başına oturmaya istekli olduğunu belirtene kadar Fas'a silah satışından uzak durmuştu, ama Şubat 1979'da İran devriminden hemen sonra Fas'a silah satışı yeniden başladı. 1979'da Nikaragua'daki Sandi-

nista zaferi dolayısiyle, El Salvador'a sevkiyata tekrar başlandı. Genelde ABD silah satışı Carter'in başkanlık dönemi boyunca yüksek bir oranda sürmeye devam etti. 1976'da 10.6 milyar $ olmasına karşılık 1979'da 10.3 milyar $'dı.

Üçüncü Dünyada ve SSCB ye karşı baş gösteren bu yeni ABD savaşkanlığı Çin'le hem doğrudan askeri sahadan hem de stratejik alanda yakın ilişkilerin geliştirilmesi ile birlikte yürütülüyordu; askeri sahada, Çin SSCB'ye karşı casusluk için kullanılıyor ve Vietnam'a saldırılar düzenleme konusunda cesaretlendiriliyordu; ve stratejik alanda «Çin Kartı» Washington'da SSCB'ye karşı maksimum baskıyı gerçekleştirmeye niyetli olanlarca ortalığa çıkarılıyordu.[25] Nixon'un 1972' deki ziyaretinden beri ilişkiler hız kaybetmişti ve SSCB'yi tam anlamıyla karşılarına alacaklarından korktukları için Pekin'le ilişkilerin geliştirilmesi konusunda iş başına gelen yönetimler seslerini pek çıkaramamışlardı. Çin'in yoksulluğu ve yönetimsel yetersizliği Çin pazarının açılmayı beklediğine ilişkin başlangıçta var olan ümitleri köreltmiş. Eylül 1976'da ölümününden sonra Mao'nun haleflerinin nasıl bir politika izleyeceklerinden kaynaklanan belirsizliğin de bunda payı olmuştu. Dolayısıyla Carter ilkin Çin konusunda temkinliydi: Dışişleri Bakanı Vance'in Ağustos 1977'deki ziyareti ilerisi için bir sonuç vermedi ama 1978'in ilk evresinde iki devlet arasındaki ilişkilerde ilerleme görüldü ve Afrika Boynuzu bunalımını izleyen 1978 Mayısında Brzezinski Pekin'i ziyaret etti. 1978'de tam diplomatik ilişki kuruldu. Hindi Çininde bozulan ortam (Vietnam Aralıkta Kamboçya'yı işgal etti) ve bununla ilintili olarak Sovyet-Çin diyologunun sertleşmesi Ocak 1979'da Teng Hsiao Ping'in Washington'u ziyaretinin ve ardından Vietnam'a Çin saldırısının arka planını oluşturmaktaydı. 1970 ortalarında ABD'de «Çin Kartı»nın nereye kadar oynanabileceği konusunda geniş çaplı politik tartışmalar olmuş, ama bu ikinci Soğuk savaşın başlamasıyla bir çö-

25) 'Çin Kartı' ile ilgili olarak bakınız Cumings, age., ve Banning Garrett, 'Çin Politikası ve Stratejik Üçgen', **Eagle Entangled**.

zûme kavuştu. Bir uzmanın yazdığı gibi Çin SALT'tan daha önemliydi.[26]

Ağustos 1979'da Başkan Yardımcısı Mondale Pekin'i ziyaret etti ve işte bu arada ABD ve Çin, ABD'ye Aksu'da, Sovyet sınırında bir eyalet olan Sinkiang'da elektronik dinleme tesisleri kurmasına fırsat verecek gizli bir anlaşma imzaladılar. Savunma sekreteri Brown, Çin'e ilk kez ABD askeri teçhizatı (öldürücü olmayan) gönderilmesini de içeren öteki askeri anlaşmaları görüşmek üzere Ocak 1980'de Pekin'e geldi. Bu gelişmelerin SSCB üzerindeki sonuçları çelişik görünecekti: 1978 sonlarında algılandığı şeklinde Pekin-Washington ekseni üzerine duyulan kaygı, Sovyetler Birliğini Avrupa orta menzilli füzelerini kapsamasa da 1979 SALT-II anlaşmasına teşvik edebilirdi; ama ABD'nin daha sonra Çin'e askeri yardıma bulunma kararı, özellikle Mondale ve Brown'un ziyaretleri, SSCB'yi uzlaşmaz karşıt bir tavır içine soktu ve SALT-II ile Cruise ve Pershing-II'ye ilişkin NATO kararının sürüncemede kalması Afganistan'a birlik göndermesinin öncesinde Sovyet kararını güçlendirdi kuşkusuz. Eğer ABD ile olan ilişkileri kötüleşmeseydi, SSCB, Afganistan'a asker göndermekten çekinecek miydi, tartışılır. Ancak kötüleşmenin Sovyet liderliğinde bazılarını sarsmış ve batıda 1970'lerin en kışkırtıcı hareketi olarak görülen bir soğuk savaş gerekçesine olanak tanımıştır. Detantın en yüksek olduğu zaman bile Sovyetler Birliği Afgan komünist rejimini devrilmiş olarak görmeyi arzulamıyordu: Yine de rejimi desteklemek üzere girişilen müdahalelerin zamanlaması ve oluşum tarzı zaten başlamış olan soğuk savaşa epeyce şey borçlu olabilir.[27]

---

26) Cumings, age., sa. 212.

27) Bazı Sovyet yorumcular, Afganistan'a olan askeri müdahalenin, eğer o zamana kadar Soğuk Savaş başlamamış durumda olsaydı gerçekleşmeyebileceğini anıştırmışlardır. ABD ve Kanada İncelemeleri Enstitüsü Başkanı Georgi Arbatov'un sözleri ile, müdahale doğu-batı ilişkilerindeki kötüleşmenin **'hem sebebi hem de sonucu'ydu**. (Siyahlar benim.) Kuşku gö-

Pekin'le ABD ilişkileri konusu, ABD'nin SSCB ile olan çatışmasında ele alınsın veya alınmasın sıklıkla özgün bir seçenek olarak, «Çin Kartı» deyimi çerçevesinde tanımlanmaktadır. Bu kartı Sovyetler Birliğine karşı oynama tehdidi Washington'un 1970'ler boyunca ısrarla akılda bulundurduğu birşey olsa gerektir. Çin'le olan ittifakın SSCB'yi zayıflatmaya yönelik ABD stratejisinin bir parçası olduğu doğrudur, ancak «Kart» benzetmesi bazı durumlarda yanıltıcı bir yaklaşımdır. ABD-Sovyet ilişkilerinde sözkonusu olan en önemli Çin etkimesi 1950 sonları ile 1960 başlarında kaydedilendi; bu da ABD'nin Pekin'e kur yapması sonucunda değil, Moskova'ya kur yaparak Çin-Sovyet ittifakında gerilim yaratması sonucunda gerçekleşmişti. Herşeyden çok, Sovyetler Birliğinin yer aldığı stratejik konumu değiştirmiş ve ABD Pekin işlerinde sürekli soğuk savaşın varlığını yansıtmıştır. Dahası 1970'lerde tam tamına bir Washington-Pekin ittifakının oluşturulmasının önünde de esaslı engeller bulunmaktaydı. Çin hesabına, ekonomisinin boyutları, ABD iş tekliflerine dikkate değer açılmalarda bulunmaya elverişli değildir. Çin silahlı kuvvetleri ise o denli kötü teçhiz edilmişti ki ancak ABD'den büyük oranlarda askeri yardım görmesi sonunda Çin pratikte askeri müttefik durumuna gelebilirdi. Öte yanda ABD içinde, Çin'i SSCB'ye karşı yüreklendirme konusunda anlaşmazlık hüküm sürmekteydi. Bunun Moskova'da olumlu mu yoksa olumsuz mu sonuç doğuracağı üzerinde değişik düşünceler sözkonusuydu; böylesi bir tartışma da Carter yönetiminin karakteristiğini ortaya koyuyordu. Ancak Reaganın işbaşı yapmasıyla su üstüne çıkan daha derin bir tartışma konusu mevcuttu: Pekin'in Taiwan pahasına desteklenip desteklenmeyeceği.

---

türür bir iddia bu, zira öteki şartlar altında SSCB'nin Kabil'deki komünist rejimin devrilmesine gözyumacağını öne sürmektedir. Zamanlama, kendini haklı gösterme biçimi ve müdahale düzeyi şartlar değişik olduğunda başka türlü olabilirdi, ama Moskova'nın Afgan müttefikinin çiğnenmesine izin vermesi pek akla yatkın olmazdı.

Bu yüzden, Washington'un denetimi dışına düşen ögelere kısmen bağlı bir dizi seçenek gibi, «Çin Kartı» da hiçbir zaman tek bir sonuna-kadar-seçenek sorunu değildi. Bunun, Moskova'da da böyle görüldüğü söylenemez tabi. Askeri anlamları ile birlikte gelişen ABD-Çin ittifakı, buralarda oldukça alarm yaratmış olup 1970 sonlarında alınan Sovyet kararının güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Oynanacak kararlı bir Çin ası olmadığı gözönüne alındığında, Carter'in 1978'ten itibaren yeniden girişimde bulunması herşeye karşın ikinci soğuk savaşa yönelik eğilimin kesinleşmesine hizmet etmekteydi. Pekin'le ilişkilerin geliştirilmesi, ABD'nin gündemini uzun zaman işgal etmiş bir diğer devletle, Vietnam'la arasında mevcut ilişkilerde karşı kutup yarattı. Hindi Çininden geri çekilme konusunda sürdürülen görüşmelerde Nixon, yazdığı gizli bir mektupta Vietnam'a ekonomik yeniden inşa fonu olarak 3.25 milyar $'a varan bir yardım teklifinde bulunmuştu. Temmuz 1973'de ekonomik anlaşma imzalanması sözkonusuydu. Ancak ABD görüşmeleri tek yanlı kesti: bu miktar hiçbir zaman ödenmedi ve diplomatik ilişkiler kurulmadı ancak tanımaya ilişkin görüşmeler, 1978'in son döneminde ABD kesene kadar sürmeye devam etti. ABD'nin tavrına ilişkin gerekçe oldukça açık ifade edilmişti: Pekin'e yaranma.[28] Ancak bu durum yalnızca ABD ile Çin'in yakınlaşması ile değil, aynı zamanda Vietnam ile Çin'in Gü-

28) Bu bağlamda Jimmy Carter şunları söylüyor: 'Çin girişimi son derece önemliydi, bu yüzden bir kaç haftalık bir değerlendirmeden sonra, Pekin'deki anlaşmamızı sonuca bağlayana kadar Vietnam'ı ertelemeye karar verdim' (Keeping Faith, sa. 194-95). **Far Eastern Economic Review** editörü, Derek Davies şöyle yazıyordu: 'Belki de Amerikalıları yenmek gibi delicesine bir cürete sahip bir ülkeye karşı beslenen hınç unsuru var. Vietnamlıların bir çok açıdan yardımın artırılması beklentilerini ele alan üst dereceden Amerikalı bir görevli şöyle demişti: 'Bırakın kendi Sovyet sularında boğulsunlar Hanoi henüz bedelini ödemedi; biz mağlup ettiğimiz ülkelere yardım ederiz, bizi mağlup edenler değil' (**Far Eastern Economic Review**, 25 Aralık 1981).

neydoğu Asya müttefiki Kamboçya'nın aralarının açılması ile de aynı döneme rastlıyordu. Çin, askeri ve diplomatik yardımlarla Kamboçya'yı Vietnam'a saldırılarında yüreklendiriyordu. Bu iki baskının sonucunda — bir yandan ABD yardımına ilişkin beklentinin terkedilmesi, öte yanda Çin'in baş müttefiklerinden biri tarafından saldırılarla yıpratılması — Vietnamı kararlı bir şekilde Sovyetler Birliğine doğru itti. 1975'de ülkenin yeniden birleşmesini izleyen dönemin başlarında, Vietnam, Sovyetlerin ittifaka girmesi ve Comecon'a katılması yönünde yaptığı baskılara direnmiş ve Vietnamda yatırım yapmak isteyen Batılı firmalara olumlu şartlar teklif etmişken, 1978 kutuplaşması Hanoi'yi güçlü bir biçimde Moskova yanına yerleştirmiş oldu. Comecon'a katıldı ve 1978 sonlarında yirmi yıllık bir dostluk anlaşması imzaladı. Sonra Aralık 1978'de Vietnamın Kamboçya'yı işgali ve Şubat 1979'da Çin'in Vietnam'ı cezalandırma saldırısı geldi — hepsi de Uzak Doğudaki çelişkileri SSCB'ye karşı baskı yapma aracı olarak kullanan ABD politikasının sonucuydu. Yetkili bir gözlemcinin sözleri ile: 1978, savaş sonrası Vietnam'ın kendi hattını çekmeye başladığı yıldı — görece liberal iç politikası ile görece barış yanlısı dış politikasının sürekli bir başarısızlıkla karşılaştığı ve bugünün sertlik yanlısı tavırlarına dönüştüğü yıl.[29] Aynı yazarın işaret ettiği gibi Vietnamlılar Washington'un olduğundan daha yumuşamacı bir politika izleyeceğini düşünmekle ve ilişkilerin normalleştirilmesi için koşullarını değiştirmeyi uzun bir zamana bırakmakla hata et-

29) Davis, FEER, age. Washington'un, Vietnam'a saldırması için Şubat 1979 da Çin'i nereye kadar teşvik ettiği tartışılır. Carter anılarında (sa. 206-9) Teng Hsiao-ping'in 1979 başında ABD'ye yaptığı ziyareti sırasında Çin'in saldırı niyetinde olduğunu Amerikalılara bildirdiğini, kendisinin de tersi doğrultuda Teng'e tavsiyelerde bulunduğunu yazıyor. ABD herşeye rağmen savaşın çıkmasına yardımcı oldu— Vietnamla görüşmelerini keserek, böylece ülkenin Ağustos 1978'de tek başına bırakılması sinyalini vererek, ve Pekin Kamboçya-Vietnam savaşını körüklerken açıkça Çin'le dost olmaya çalışarak. ABD Çin'in eylemini yermedi bile.

mişlerdi. Ancak esas sorumluluk, ABD'nin şeytanlığı ile Hanoi'yi Moskova'nın kucağına atan ve 1978 sonları ile 1979 başlarındaki iki Hindi Çini savaşını kışkırtan Çin'in provokasyonunda yatmaktadır.

1980 başlarına gelindiğinde Carter'in politikası evrimini tamamlamış bulunuyordu ve Brzezinski tarafından ortaya atılan Yeni Soğuk Savaş politikaları uygulamaya konulmaktaydı. Brzezinski Sovyetler Birliğini, gerçek ya da hayal ürünü olan içteki zayıflığını daha da alevlendirecek ekonomik ve askeri bir yarışmaya zorlama niyetini hiçbir zaman gizlememişti.[30]

Kişisel olarak Sovyetlerin Afganistan'a müdahalesini hoş karşıladığına inanılmakta; çünkü böylece Batının eline uygun bir propaganda aracı geçmektedir. Bu stratejik yıpratma politikası, nükleer bir savaşın kazanılabileceğine olan inanç ve Orta Doğuda daha saldırgan bir ABD varlığına duyulan gereksinimle birlikte yürüdü. Kendisinin nükleer savaşa bakışı *New Yorker*'la yaptığı röportajda ifade edilmişti. «Nükleer silah kullanmanın insan soyunun sonu olacağını söylemek isabetli düşünmek değildir. Bu ben-merkezci bir düşüncedir. Şüphesiz zihinde canlandırmak bile dehşet verici ama kesinlikle istatistiksel açıdan bakıldığında eğer Birleşik Devletler de, Sovyetler Birliği de karşılıklı olarak ellerinde mevcut tüm silahları kullansalar yine insanlığın sonu gelmeyecektir. Bu ben-merkezcilik. Dünyada başka insanlar da var».[31] Kendi hesabına diğer Trilateralistler kadar Üçüncü Dünya ile ilgilenmezken, ABD'nin Körfez bölgesinde askeri gücünü «yansıtması» gerektiğinde ısrar etmekte ve daha Afganistan'a Sovyet müdahalesi gerçekleşmeden Hint Okya-

30) Yakın bir iş arkadaşının ya da Brzezinski'nin sözleri ile: 'Brzezinski'nin kendi içgüdüsü ayakta kalmak, katı olmak ve onları ekonomik ve askeri yönlerden daha üretken olarak geçmektir. Kendi görüşü kötü zamanlardan geçtiğimiz ve onlara birşeylerin gösterilmesi gerektiği şeklindedir. Zbig'in yazılarında ve düşüncelerinde nerdeyse sistematik bir katılık vardır' (**New Yorker**, 1 Mayıs 1978)

31) **New Yorker**, 1 Mayıs 1978.

nusu/Körfez de varolma düşüncesine etken biçimde önayak olmaktaydı. Aynı zamanda daha önce Kissinger tarafından işlenen bağlantı teorisinin de güçlü bir savunucusuydu. Carter yönetiminin son günlerinde şöyle vurguluyordu: «Israrla dört yıldır Detant'ın eğer ayakta kalacaksa, karşılıklı olması sınırlama ilkesine dayanması gerektiğini ileri sürdüm. Pratikte karşılıklı hareket edilmesinde ısrar edilmez ve Sovyetlerin kendini sınırlama konusundaki eksikliğine şiddetle tepki göstermezsek, Detant'ın değerini yitireceğini öne sürdüm. Sovyetlerin sınırlarını bilme konusunda eksik kaldığına inanıyorum. Önce dolaylı olarak Etiyopya'da sonra daha doğrudan bir şekilde Afganistan'da. Bu kendini dizginleme eksikliğinden dolayıdır ki, bugün Detant zavallı bir duruma düşmüştür.»[32] Bu yaklaşımın vardığı sonuç Brzezinki'nin Detantın sona erişini Yönetimin kendi kararlarından bağımsızmışcasına göstermeye çabalamasıydı ve birkez genelde kabullenildiğinde, Carter Yönetiminin son döneminde Yeni Soğuk Savaşı devreye sokuverdi. Eğer Sovyetlerin 1968'de Çekoslovakya'ya müdahalesi Detanta bir başlangıç olmuş ise Afganistan'a olan müdahalesi de bunun terkedilişini haklı çıkarmakta kullanıldı.

ABD politikasında Carter'in Başkanlığı sırasında ortaya konan değişiklik işte böylesi bir değişiklikti ve daha sonraları Brzezinski Reagan tarafından Demokrat Yönetimin yeni soğuk savaşa nasıl önayak olduğunu göstererek yapılan eleştirilerin gerçek olmadığını kanıtlamak durumunda kalacaktı. «Carter yönetiminin bir yerde Sovyetler Birliğine karşı 'yumuşak' kaldığı yollu anıştırmadan hareketle konuya girmem gerekiyor.» diyordu 1981'de kendisi ile yapılan bir röportajda. «Barış zamanı ilk kez savunma bütçesini artıran Başkan Carter'di. Çevik kuvvetin yaratılmasını emreden Başkan Carter'di. MX füzesinin yerleştirilmesine karar veren Başkan Carter'di. Basra körfezinde bölgesel bir güvenlik çerçevesine biçim veren oydu.»[33]

32) **Trialogue**, No. 25, Kış 1980/81.

33) George Urban, 'Zbigniew Brzezinski ile Bir Sohbet', **Encounter**, Mayıs 1981.

Ne varki yeni soğuk savaşın evrimi, Washington içinde verilen bürokratik kavga meselesi ya da dış dünyada meydana gelen olaylara yanıt değildi yalnızca. Aynı zamanda yeniden seçilmeyi güvence altına alması için Carter'in kulak vermesi gereken ABD politik sahnesindeki diğer değişimleri de yansıtıyordu. 1979 sonlarına gelindiğinde, özellikle SALT-II tartışması sırasında sağ veryansın etmekteydi. Kongre komitelerinde SALT-II değerlendirilmesi yapılırken, varsayılan Sovyet askeri üstünlüğü 1980'lerde öne sürülen 'korunmasızlık penceresi', Küba'da Sovyet 'Savaş Tugayı' ve ayrıca bir sürü diğerleri üzerine önü alınmaz spekülasyonlar yaratılıyordu. Egemen atmosfer, doğu-batı ilişkileri gibi daha dünya çapında ve önemli bir konu temelinde olmasına rağmen Panama Kanalı Anlaşmaları üzerine phantasmagoric* bir tartışma çıkardı ortaya. Carter'in o zamana kadar yaptıkları soğuk savaşı sürdürme politikası izlemekten başka birşey değilken zayıf bir başkan olarak algılanışı yaygınlığını korudu, ülke ekonomisinin sorunlarında olduğu gibi iyice yer etti ama asıl İran rehineler meselesi ile pekişti. Yeniden seçilme yolları arayan Demokrat Partili bir başkan için önem ifade eden belirgin seçmen kitlesini; Carter'in Begin'e karşı açıkça ortaya koyduğu hoşnutsuzluktan dolayı Yahudi oylarını, ekonomik gerileme ve Andrew Young'un görevden alınmasından ötürü siyah oyları, kaybetti. Beyaz işçi-sınıfı ırkçı ve ekonomik nedenlerden dolayı düşünce olarak aleyhine döndü. Yeni soğuk savaş rüzgarının Ronald Reagan'ın yönetiminde alabildiğine estirilmesi için sahne hazırdı artık.

---

*) Hayal ürünü, uydurma, kurgu ile yaratılan anlamlarında (çev. not.)

9
1980'lerde Büyük Çekişme: Karşıkarşıya Gelmenin Sınırları

Bundan önceki bölümlerde, üç konu ele alındı: Soğuk Savaşların bileşenleri ve özgünlükleri (Birinci bölümden ikinci bölüme kadar); Yeni Soğuk Savaşın başta gelen sebepleri (Üçüncü bölümden yedinci bölüme kadar); ve 1970'lerde Soğuk Savaşın Kronolojik olarak devreye girişi (Sekizinci bölüm). Yer ve elde edilebilir bilgi sorunları yüzünden ister istemez şematik olan bu analiz Yeni Soğuk Savaşı yaratan değişik öğe ve olayların genel ve karşılaştırmalı bir açıklamasını vermeye çalışmıştır. Bu son bölüm, zorunlu olarak daha da güncel olmak durumunda. Yeni Soğuk Savaşın süregelmesinin önüne geçebilecek ögelere de işaret ederek, 1980 başlarındaki ABD ve Sovyet politikalarının temel özelliklerini ana hatları ile belirtmekle yetinecektir.

REAGAN'IN BAŞLANGIÇTAKİ PROGRAMI

Stalin'in ölümü ile birlikte gelen değişimler ve Kore ile Hindi Çininde düşülen açmazlar sonucu 1946'da başlayarak 1953'de sona eren Birinci Soğuk Savaş yedi yıl sürdü. İkinci Soğuk Savaşta Reagan, kendi ülkesinde önceden tahmin edilenden daha büyük zorluklarla karşılaştı ve Andropov yönetimindeki yeni Sovyet liderliği silahların sınırlandırılması anlaşması için yeni inisiyatifler üstlendi. Ancak nükleer savaş

korkusu, Sovyet-ABD ilişkilerinde varılan politik çıkmaz, batı içindeki bölünmeler, kapitalist ekonomik gerileme ve Polonya'da yansıtılan Doğu Avrupa sorunları büyümeye devam etti. Bu açıdan Yeni Soğuk Savaş, momentini 1979'dan beri kazanmış durumda.

Kasım 1980 seçiminde Reagan'ın elde ettiği başarı batıda topyekün Soğuk Savaş çağrısını sürdürenlerin zaferi oldu. Yeni Soğuk Savaşı başlatma girişimleri Carter'den gelmesine rağmen, Reagan'ın başkanlığı SSCB ile yeni bir karşı karşıya gelme düzeyine ve ABD dış politikasının bir bütün olarak bu hedefe tabi kılınmasına işaret ediyordu. SSCB ile olan ilişkiler Carter'in son aylarında görülenden bile farklı bir biçimde değişime uğrayarak, ABD gücünü dünya çapında yeniden öne süren ve SSCB'yi karşısına alan, Üçüncü Dünya'da ABD askeri görüntüsünü artırma yanlısı ve komünist kampın dağılıp bütünüyle ortadan kalkmasını öngören bir tarza büründü. Bir çırpıda sembolize edilerek yürürlüğe konan bu egemen atmosfer, 1981-86 döneminde askeri yatırımların genişlemesi, bu süre içinde hesaplanan harcamanın da en azından 1.600 milyar $'a çıkması anlamına geliyordu ve yayınlanmamış bazı Pentogon hesaplamalarına inanılacaksa rakam aslında bunun yüzde 50 fazlasıydı.[1] 1216 milyar $ olan 1983 bütçe yılı harcamaları, 1982'de yüzde 17 daha fazlaydı ve bu dönem için Carter yönetiminin hedeflediğinden 34 milyar $ yüksekti. Bu 1982 için gerçek anlamda yüzde 13'lük bir artış anlamını taşıyor ve gelecek beş yılda yüzde 8.3'lük ortalama gerçek artış yükümlülüğünü de beraberinde getiriyordu.[2]

Bu silahlanma girişimini haklı göstermek için yönetim, Carter yönetiminin ABD savunmasını göründüğü kadarı ile

1) Ocak 1982 de iki Pentagon uzmanının hesapladığına göre, yönetimin askeri projeleri uygulamaya sokması, tahsis edilmiş bulunan 1.6 trilyon $ dan 750 milyar $ daha fazlaya mal olabilirdi (**International Herald Tribune**, 9 Mart 1982). 1983 için resmi değerlendirmeler de ekonomide yüzde 5.2 lik gerçek büyüme hızı ve yüzde 7.9 luk işsizlik oranı öngörüyordu.

2) **San Francisco Chronicle**, 31 Ocak 1982 den alıntı yapılarak, Başkanlık Bütçe Mesajı, Ocak 1982.

'bakımsız' duruma düşürdüğü yıllar sonrasında Amerika'nın gücünün 'yeniden inşa edilmesi' üzerine kurulu retoriği harekete geçirdi. Reagan'ın ulusalcı vurgulamaları hem içerde geleneksel değerlerin yeniden ortaya çıkarılışına hem de askeri bir program ile atılımcı bir dış politika oluşturulmasına hizmet etti. Bu yeni yöneliş bir seri bireysel inisiyatiflerle ifade edildi. Dışarıya silah satışına destek olundu; nükleer teknolojinin ihracına getirilen kısıtlamalar kaldırıldı; CIA'nın bütçesi yalnızca 1983'te yüzde 25 arttırıldı; Sovyet 'hısımları'na ve 'terörizm'e yardım etmekle suçlanan devletlere karşı planlı bir kampanya başlatıldı. Yeni Sağın gözde devletleri İsrail, Güney Afrika, Taiwan'a hemen daha kayırmacı bir tavır takınıldı. Üçüncü dünyanın ekonomik sorunlarını hafifletmek daha da dikkate alınmaz oldu. Reagan yönetiminin temel vurgulaması, 'yeniden silahlanma' diye tanımladığı ve yapısını oluşturan elemanları Reagan yönetimi iktidarda yer ettikçe daha da belirginlik kazanan bir olguya dayanıyordu. Bu elemanlar şöyle özetlenebilir:

Mayıs 1982'de ortaya çıkan *Fiscal Year 1984-1988 Defense Guidance* (1984-1988 Mali Yılı Savunma Kılavuzu-Çev.) başlıklı Pentagon belgesi ile Ağustos 1982'de Ulusal Güvenlik Konseyine sunulan belgede yönetim, Carter'in Başkanlık Direktifi 59'da değinilmiş olan konuyu daha da geliştirmekteydi.[3] Bu konu şimdi artık ABD'nin kazanabileceği düşünülen, Sovyetler Birliği ile altı ay sürdürülecek bir nükleer savaşı içermekteydi. Stratejinin özellikle üzerinde durulan iki yanı bulunuyordu: Her biri 1970'lerin teknik ilerlemeleri sonucu olanaklı hale gelmiş bu stratejik özelliklerden biri 'baştan mahrum etme', yani karşı-güç silahlarının kullanılması ile Sovyet askeri ve politik kumanda merkezlerini safdışı bırakma; diğeri ilk Sovyet atağı sonrası dönemde ABD kumanda merkezleri arasında ilişki kurulması. Bu politikanın benimsenmesi, artık nükleer bir savaşta şu veya bu şekilde zaferin sözkonusu olabileceği varsayımını içeren karşı-savaş doktri-

3) Robert Scheer, **With Enough Shovels: Reagan, Bush ve Nuclear War**, Londra 1983, sa. 7-12.

ninin tam anlamıyla olgun hale gelişini yansıtmaktaydı. Yönetiminde yer alan görevlilerin, yalnızca SSCB'ye karşı 'egemenlik kurma'yı arzuladıklarını söyleyerek bu bakışın anlamını hiçe indirme gayretlerine rağmen, bu gelişme önceden rastlanmadık ölçüde, caydırıcılığın terk edilmesini ve üstünlük araştırmasına dönülmesini temsil ediyordu.[4]

Ekim 1981'de Reagan bileşenleri bir sonraki yıl ayrıntıları ile oluşturulan yeni bir stratejik cephaneliğin ana hatlarını çıkarmaktaydı ortaya.[5] Üç ana eleman; MX füzesi, B-1 bombardıman uçağı ve geliştirilmiş uzun mesafeler arası iletişim. 100 MX-Missile Experimental-füzesinin gerekçesi 'Korunmasızlık Penceresi'nden bir Sovyet ilk vurgununu alabilecek hale geldiği varsayılan mevcut ICBM'ler, Titan ve Minutemen'lerin yerini alacağı şeklinde ifade edilmekteydi. Bir takım yerleştirme sitesi olanakları değerlendirildikten sonra, 1981'nin sonlarına doğru MX'in Dense Packs diye adlandırılan yığınaklarının yerleştirilmesi kararlaştırıldı; burda füzelerin oluşturduğu yoğunluk ilk bomba patladığında yağmur gibi yağacak Sovyet ICBM'lerinin saptırılacağı anlamına gelecekti. MX'ler özel olarak takviye edilmiş silolarda bulunduğundan, çoğu isabet almayacak, böylelikle misilleme niteliğindeki bir vurgunda kullanılabilecekti. ABD karşı-güç erkliliği de, bu yüzden korunmuş olacaktı.[6]

Kongre, Dense Pack çözümünü reddetti ve Reagan diğer üslenme sistemleri araştırmaya zorlandı. Ancak bu tartışmanın altında yatan gerçek, bilimsel olarak inanılabilir bir görüntü vermekle beraber bu programın politik ve duygusal yönünün bütünüyle teknik yanından daha ağır bastığıdır.[7] Var-

---

4) 1984-1988 Savunma Kılavuzu ile ilgili ayrıntılar için, **New York Times**, 30 Mayıs 1982; yeni nükleer savaş stratejisi için, **The Guaridan**, 17 Ağustos 1982.

5) **Stratejik Survey**, 1981-1982, sa. 39-40.

6) Yeni ABD karşı-güç duyarlılığı üzerine bakınız Steve Smith, 'MX ve Amerikan Füzelerinin Korunmasızlığı', ADIU Report, cilt. 4, no. 3, Mayıs/Haziran 1982.

7) Steve Smith, yukarıda değinildiği üzere.

olan ICBM'lerin bir Sovyet ilk-vurgunu karşısındaki korunmasızlık derecesi, üçüncü bölümde de gösterildiği gibi, abartılmaktaydı. Diğer yandan, eğer Pencere Savları kabul edilecek olursa, Dense Pack çözümü zaten sonuç vermiyordu; bir tek ICBM'nin bile etkimesi o denli geniş bir krater oluşturacaktı ki, ne kadar kullanılırsa kullanılsın silo takviye edici unsurlar diğer füzeleri korumaya yetmeyecekti. MX programının ardında, ABD'nin anti-balistik füzeleri yasaklayan 1972'nin SALT-I anlaşmasını terk edeceği ve 25 milyar $'lık bir maliyete MX'i koruyacak yeni bir ABM sistemi inşa edeceği inancı yatmaktaydı. Pencerenin 'kapanması'na ilişkin zamanlama bile şüpheli görünmekteydi: MX en erken 1986'da yerleştirilecek, o zamana kadar ise Trident denizaltıları faaliyete geçerek, ABD'ye MX'e duyulan gereksinimi sıfıra indirecek deniz-kaynaklı karşı-güç erkliliği kazandıracaktı. Varolan sonuçlar ancak kötüye delalet olabilirdi: a) Eğer yönetim Pencere retoriğine inandıysa, önce MX fırlatılmak durumundaydı, yani ABD'nin öncelik hakkını kullanacağı (Pre-emptive-Çev.) ilk vurgunun bir parçası olarak; b) Ciddi olarak ele alınan bir MX programı ABM anlaşmasının karalanmasını beraberinde getirecek; c) Eğer yönetim Pencere retoriğine inanmıyorsa ülke içindeki politik baskılara yanıt olarak ve 1980 seçiminde iyice açıklık kazanan üstünlük ideolojisine uygun bir şekilde kuruyor demekti MX'leri.

B-1 bombardıman uçağı için sözkonusu motivasyon daha da belirgin biçimde semboliktı: B-1 stratejik üçlünün bombardıman kısmına fazlı bir şey getirmiş olmayacaktır. Subsonik, Sovyet hava savunmasını yaramayan ve yalnızca önceleri B-52'ler gibi Cruise füzelerini fırlatabilen bir uçaktır.[8] Yeni radar-atlatabilen teknolojiye sahip stealth bombardıman uçağını sürdürmek için de bir karar alındı: ancak bu, MX'ler yerlerine yerleştirildikten sonra yürürlüğe konacaktı. Diğer yandan, geliştirilmiş iletişim araçlarının amacı, yeni doktrine uyarılı olarak ikinci-vurgun erkliliğini güçlendir-

8) Kongre üyesi Les Aspin **International Herald Tribune**, 3 Şubat 1982.

mektir, çünkü şimdiye değin derine gömülmüş Poseidonlar ve kumanda merkezleri ile iletişim ABD stratejik gücünün zayıflıklarından biri olarak görülmüştür. Stratejik modernizasyonun bu üç bileşenine, nükleer cephanelikte de bir diğer çarpıcı yayılmacılık örneği, eşlik etti: savaş başlıklarının sayısında yüzde 70'lik bir artış. Savunma Dairesi Reagan tarafından Mart 1982'de yürürlüğe konan bir program çerçevesinde, halen kullanılmaya hazır olarak mevcut 23-25.000 savaşbaşlığını ilave edilmek üzere bir diğer 17.000'nin üretimine geçmek durumundaydı. Bu programla, Sovyet hedeflerine anında fırlatılacak toplam savaşbaşlığı sayısı 12.000'den 20.000'e çıkacaktı.[9]

Yeni bir Avrupa savaşalanı erkliği yine Reagan planlarında yer alan özelliklerdendi. Carter'in Cruise ve Pershing II füzelerini ortaya çıkarma planının en başında Ağustos 1981 Nötron bombasını geliştirme kararı gelmekteydi. Düşman tank biçimlenişlerine karşı kullanılan ilave edilmiş radyasyon ünitesine sahip Nötron bombası, Avrupa cephesinde dengenin sağlanması için gerekli değildir: bu denge NATO'nun tanksavar silahları ve muharebe tankı kalitesindeki üstünlüğü ile zaten vardır. Nötron bombasının amacı NATO'ya Avrupa'da daha da fazla üstünlük kazandırması ve Üçüncü Dünya'da kullanılabilecek bir silah olmasıdır. Aynı şekilde Avrupa savaşalanında yer alan cephaneliğe tartışma koparacak tarzda bir diğer katkı da 1982 ocağında Reagan tarafından yetkilendirilen yeni kimyasal savaş silahlarıydı. ABD kimyasal silahları ilk kullanan olmayacağına taahhüt eder bir anlaşma imzalamış ve 1969'dan beri üretim üzerine bir moratoryum konmuştu. Ancak SSCB'nin bu sahadaki erkliliğini geliştirdiği ve hatta Laos ve Afganistan gibi Üçüncü Dünya arenalarında kullandığı iddiaları sürüp giderken, Reagan içinde iki sıvı bulunduran top mermilerinin üretimi için yetki verdi, bu iki sıvı birleşince ortaya sinir gazı çıkmaktaydı.

---

9) **The Guardian**, 1 Mart 1982; **International Herald Tribune**, 23 Mart 1982.

Reagan Üçüncü Dünya'ya silah tesisatı ve müdahale olanaklarının arttırılması üzerinde ısrarla durmuştur. Askeri bütçede sözkonusu olan en büyük artırımlar, Üçüncü Dünyadaki karşılaşmalarda — ister yerel güçlerle ister Sovyetler Birliği ile olsun — kullanılabilen konvansiyonel güçlere yapılan harcamalardan gelmiştir. Bu Orta Doğuda organize edilecek manevraları ve başta Orta Amerika olmak üzere Üçüncü Dünya müttefiklerine artan askeri yardımları kapsamaktadır. Üçüncü Dünyadaki düşmanlara — Küba, Nikaragua, Libya — tehdit kullanımına ve hatta önceki yönetimlerin ayrıca insan hakları ile ilgilenmiş olmalarının hor görülmesine yol açmıştır. Ancak yeni programın belkemiği savaş gemilerinin 455'den 600'e çıkacağı donanma inşası olmuştur.[10] Bu artış nükleer güçte çalışan iki yeni uçak gemisi ile 58 yeni büyük savaş gemisini içermekte. Amaç ABD'ye yerel ya da dünya çapında herhangi bir çatışma anında tartışmasız donanma üstünlüğü kazandırmak ve aynı zamanda özel olarak hazırlanmış birliklerin Üçüncü Dünyanın karışıklık alanlarına ivedi müdahale için sevk edilmelerini sağlamaktı. Ocak 1983'de yeni bir Merkezi Kumandanlık —*Cencom*— ondokuz Orta Doğu ve Batı Asya ülkesinde ABD askeri varlığını kontrol etmek üzere kuruldu.

Uzay silahlarının geliştirilmesinde yol alındı. Carter yönetiminin askeri uzay programının bir uzantısı olarak, Savunma Dairesi Eylül 1982'de Uzay Kumandanlığı açtı. Kumandanlığın ana işlevi uzay mekiğinin askeri kullanım durumunu izlemekti ve 1982 ile 1984 yılları arasında mekiğe yüklenen yükün hemen hemen yarısının askeri malzemelerden oluşması gerekiyordu. Bazı eleştirmenler Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'nin askeri bir yer haline getirilmesinin taşıyabileceği tehlikelere değinirken uzay savaşı için erklilik sağlamaya yönelik topyekün bir program üzerine baskılar da yoğunlaşıyordu. Uzayın askerileştirilmesi kampanyasının önde gelenlerinden birisi şöyle belirtmişti: 'Mekik bize Sovyetler Birliği ve onun füze ve denizaltı kütlelerine karşı stratejik

---

10) **International Herald Tribune**, 6 Temmuz 1981.

bir üstünlük sağlamaktadır.' Uzun vadeli hedef, kontrollü enerji silahları taşıyan yörünge platformları oluşturmaktı, her birine photon ışını ya da öldürücü laser erkliliği verilecek, bunlar da dünya etrafında turlarını sürdürürken Sovyet uçak ve füzelerini vurabilecek. Teorik olarak bir kere oluşturulduğunda böyle bir sistem yalnızca iki yörüngede faaliyet gösterdiğinde tüm Sovyet silahlarını tahrip edebilir. Bunlar 1972 SALT anlaşması ile yasaklandı ve sözkonusu teknik sorunlar ve maliyetler için hâlâ yasaklayıcılığın geçerli olduğuna karar verildi; — böyle bir sistemi uzaya yerleştirmenin yüzlerce milyar doları gerektireceği ve dünyadaki bir hedefi devirmesi için ışına, on enerji santraline eş bir güç gerekeceği hesaplandı. Bundan başka bu platformlar düşman katil uyduların saldırısına karşı daha çok savunmasız kalacaklardı. Ancak tam kapsamlı bir uzay tekelinin kurulup kurulmayacağına ilişkin kuşkular süre dursun, yönetim, önceki yönetimin başlattığı daha sınırlı katil uydular programını yürütmeyi sürdürüyordu.[11]

Askeri güç inşasına, silahlanma görüşmelerine karşı daha saldırgan bir yaklaşım takınma ve SSCB ile 'kuvvetlilik' görüşmeleri yapma gereğinin vurgulanışı eşlik etmektedir. Vietnam savaşından en fazla sorumlu olan dış politika danışmanlık grubu eski üyelerinden, Silah Denetim ve Silahsızlanma Şubesi'nin ilk direktörü Eugene Rostow üzerine basarak 'yeniden silahlanmayı beklemiyoruz,' diyordu.[12] Rostow, MIRV ve füze hareket yetisinin artık casus uyduculuğunu daha da zorlaştırdığını vurguluyordu özellikle. ABD'nin yıllarca bu tür bir avantajı olmuştu, ama şimdi SSCB bunları ortaya çıkarıyordu; ABD'li yetkililer de SSCB'nin politik nedenlerden kabule yanaşmayacağı *on-site** denetiminin gere-

11) **International Herald Tribune**, 23 Haziran 1982; Robert Aldrige **The Nation** 18 Ekim 1980.

12) Eugene Rostow, Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde Ders, Londra, 1 Ekim 1981. Daha sonra çok fazla barışçı olduğu için uzaklaştırıldı.

*) Füze yerleştirme sitelerinin saptanıp gözlemlenmesini içeren denetim anlamında (Çev. Notu)

ğinden bahsetmeye başlamışlardı. *On-site* denetimi 1950 ve 1960'larda ortaya çıkan bir konuydu ama uydu fotoğrafçılığında kesinliğin artmasıyla birlikte önemi azalmıştı.

ABD gerek stratejik gerekse orta menzilli füzeler konusunda Sovyetler Birliği ile görüşmelere oturmayı kabullendiyse de yapılan ön teklifler Rusların kabul edebileceği türden değildi. Birincisinde, ABD karada üstlenen ICBM'lerin her iki taraf içinde 850'ye indirilmesini önerdi: Ruslar bunu reddetti, çünkü ICBM'ler toplam stratejik gücünün çok büyük bir oranını oluşturuyordu. Orta menzilli füze görüşmelerinde, Amerika'nın konumu 'Sıfır Seçenek' diye adlandırdıkları durumu önermeye uygundu; buna göre Amerika Cruise ve Pershing füzelerini geri çekecek buna karşılık Sovyetler de SS-4S, SS-5S, ve SS-20S'leri ortadan kaldıracaktı. Bunu da Ruslar kabuledilir bulmadılar. Çünkü NATO'nun orta menzilli silah cephaneliğinin diğer bileşenlerini, herbiri SSCB'yi hedef alan şu bombardıman uçaklarını, karadan fırlatan füzeleri ve en önemlisi, denizaltılardan fırlatılan füzelerini gündem dışı bırakıyordu. Bu yüzden ABD 'silahların denetimi' teklifleri Sovyetleri göz göre göre ABD üstünlüğünü kabule zorlayan denemelerdi ve görüşmeler yeni ABD olanaklarının geliştirilmesi için zaman çalıcı nitelikteydi.

Ekonomik savaşa yeni yönetimce çok daha büyük öncellik tanınmıştı. İlk dönemde, Reagan daha sert bir biçimde de olsa, bağlantı politikasını uygulayacağına dikkatleri çekmişti. Sovyetlerin geri çekilmesi ya da 'iyi davranmaları' isteminde bulunulan yerlerin listesi yapılıp duyuruldu; aksi durumda yapılacak tehditler iki türlüydü: ABD bu koşullar sağlanana kadar silahlanma görüşmelerine girmeyecek ve ekonomik bağları koparacaktı.[13] Ancak bu politika geliştiril-

---

13) Örneğin bakınız 'ABD Sovyet İlişkileri için 2 Test Öne Sürüyor, Moskova'nın Afganistan'daki Girişimlere Yanıtı, Kamboçya Denilen Anahtar', **International Herald Tribune** 4-5 Temmuz 1981. Bu rapora göre, ABD Dışişleri Bakanı Haig, Sovyetlerin ABD Büyükelçisi Dobrynin'e yönetimin Afganistan ve Kamboçya ile ilgili ABD tekliflerine verilen Sovyet

medi ve Reagan ilgisi kalmamaya başlayan bu jeopolitik koşulları bıraktı. Öte yandan yönetim Sovyet bloku ile tüm temasların azaltılmasını ve gücünün yettiği kadar doğunun ekonomik sorunlarını kötüleştirmeyi hedef olan kapsamlı ve *koşulsuz* bir ekonomik savaş politikası geliştirdiğinde, bağlantıyı başka bir yönden terk etmiş oldu. Bu yüzden başlangıçtaki yaptırım politikası Aralık 1981'de Polonya'da sıkıyönetiminin ilanından sonra gözle görülür bir bağlantı uygulamasına geçmişti; banka yaptırımları uygulamak ve Batı Avrupa'ya Sovyet doğal gaz boru hattının yapımını engelleme girişimi. Ancak kısa zamanda ortaya çıkan nokta, doğu ile olan ilişkilerin doğu ekonomilerini açıkça zayıflatmak amacı ile fark gözetmeksizin ve sürekli olarak incelemeye tutulduğuydu. Polonya bahaneden başka neydi. Savunma Bakanı Weinberger Şubat 1982'de kongreye hitaben yaptığı konuşmada açıkça belirtmişti bunu: «Batıdan sızan teknoloji Sovyetler Birliğinin totoliter bir diktatörlük olarak kalmasına yardımcı olmaktadır,» diyerek ekonomik bağların azaltılmasının hem SSCB'nin askeri erkliliğini azaltacağını hem de toplumsal sistemini zayıflatacağını savunmuştu.[14] Bazı ABD yetkilileri, batının askeri ve politik haklar konusunda Sovyetler Birliğini zorlayacağı ekonomik korunmasızlık penceresine bile değinmişlerdi.

Reaganın politikası Avrupa, Üçüncü Dünya ve ABD'nin kendi nüfuzu üzerinde genel bir hegemonyanın yeniden tesisine bağlı olarak SSCB'ye karşı yürütülen kuşku götürmez bir stratejik üstünlük girişimidir. Bu yüzden 1960 sonlarından bu yana ard arda gelen yönetimlerin karşılaştığı sorunlara

---

yanıtlarını 'gelecekte doğu-batı ilişkilerinde bir deneme' olarak ele aldığını söylemişti. ABD hükümetinden sızan diğer haberlere göre Etiyopya, Angola ve Güney Yemen'i kapsayan başka deneme konuları da vardı.

14) Caspar Weinberger, 1983 Mali Yılı için, 8 Şubat 1982 de Kongreye Sunulan Rapor, **Survival**, Mart-Nisan 1982. Yapılan analizler için bakınız Michael Klare, 'Weinberger Devrimi', **Inquiry**, Eylül 1982.

Nixon ve Carter'den sonra üçüncü bir alternatiftir. SSCB'ye karşı üstünlük peşinde olunulmasının yanı sıra önceki iki on-yıldır kapitalist dünyada yitirmekte olduğu denetimin bilinçli olarak yeniden uygulanmasına yönelik uzun-vadeli bir çabadır bu. İkinci Soğuk Savaş diğer NATO ülkeleri ve Japonya'yı daha yüksek askeri harcamalarda bulunmaya zorlamak, Üçüncü Dünya'da ve SSCB'ye karşı daha sert politika uygulama anlaşmalarını garantilemek ve ABD ürünlerine pazarlarını açmaları için sıkıştırmak üzere kullanılmaktadır. ABD içinde yeni askeri harcamalar sosyal hizmet programlarının azaltılması ve *supply-side* ekonomilerinin ön plana çıkmasıyla refahı zengin yararına yeniden tahsis etmek gibi planlı bir girişimle birlikte yürütülmüştür.

Yönetim artırılmış askeri çıktıları, enflasyonu düşürmeye yönelik hükümet harcamalarının diğer kollarında gidilen temel kesintilere bahane olarak kullanmaktaydı. Yeni Sağın ideolojik birçok ilgi konuları; okul duası ve kürtaj sınırlaması, resmen destek görüyordu. 1982'ye gelene değin Eşit Haklar Yasa Değişikliği yenilgiye uğratılmıştı. Yeni Soğuk Savaş, bu yüzden, askeri sanayilere omuz verilen bir alan olmasının çok ötesinde, bir iç politik rasyonelliğine sahiptir. Uluslararası ve ulusal düzeylerde sınıf ve ideoloji içerikli bir bakıştır.

YENİ SOĞUK SAVAŞIN ENGELLERİ

Reagan programının dinamizmi ve gözle görülür ideolojik bütünselliğine rağmen yine de var olan keskinliği giderebilecek ve ikinci soğuk savaşı sona erdirebilecek şartların incelenmesinde yarar vardır. İkinci Soğuk Savaş her yandan ciddi zorluklarla karşıkarşıyadır. Bunların savaş çıkması da dahil olmak üzere daha bir saldırganlık ve militarizme mi varacağı, yoksa 1980 başlarındaki karşılaşmadan geri çekilmeye mi neden olcağı ilerde görülecek. Herşeye karşın yine de, İkinci Soğuk Savaş'ın karşılaşacağı belli engelleri, ve devamlılığını sınırlandırabilecek belli değişimleri gözönüne getirmek mümkündür.

Göreve gelişinden beri Reagan'ın temel vurgulama konusu yaptığı ülkenin ekonomik stratejisi, büyüyen engellerle karşılaşmıştır ve dış ve askeri politikalar önünde engel teşkil edebilir. Başlangıçta ileri sürdüğü hedef olan 1984'e kadar bütçenin dengelenmesi şöyle dursun, Reagan, aslında açığı artıracak. 1982 mali yılının hesaplanan 44 milyar $'lık açığı son 110 milyar $'lık açığın çok çok altındaydı ve 1984 rakamı 175 ya da 200 milyar $'a çıkabilir. Vergilerde kesinti yapılmasına ilişkin başlangıçta yaptığı vaadi 1982 yazına gelene kadar tersine çevirdi. Kasım 1981'de Bütçe Komisyonu Başkanı David Stockman, hükümetin harcama ya da kesintiye dair yaptığı taahhütlerinde hiçbir denetime sahip olmadığını beyan ettiği zaman bütçe kesintileri ardında herhangi bir yönetimsel bütünlük örneği kalmamıştı. ABD GSMH'sı ve enflasyonu için oluşturulan projeler ABD ekonomik gücünün çabucak canlanması sırasında pek fazla işe yaramadılar: Reagan'ın görevde kaldığı ilk senenin sonuna gelindiğinde Wall Street yeni yönetimin planları konusunda açıkca inancını yitirmiş durumdaydı ve Mart 1982'de yapılan bir anket yollamasında oy kullananların ancak yüzde 22'si Regan'ın ekonomik yönetimine tamamiyle güven duyduklarını söylüyorlardı.[15] Aynı zamanda sosyal hizmet kesintileri sendika ve kentli işsizlerde muhalefet yaratmıştı: Reagan 1980'de Sanayi işçilerinin önemli desteğini kazanmışken, Kasım 1982 ara-dönem seçimlerinde tersi bir yöneliş görülmekteydi. Bu yüzden, Reagan programının varacağı bütün sonuç iç muhalefeti yeniden alevlendirmek, ABD'nin iç meselelerini daha da kötüleştirmek olabilir, tıpkı bizzat savunma harcamasında görülen patlamanın enflasyonu artırabileceği ve böylece Vietnam savaşının kapanma evresinde olduğu gibi askeri harcama meselesini ülke içi bir tartışma konusu haline getirebileceği gibi.

Regan'ın zaferi kazandığı eyaletlere bakılırsa, o denli silip süpürücü bir politik yengi sayılmazdı: 51 eyaletten 44'ü kendisine kalırken, kullanılan toplam yüzde 55 oranında

15) **The Guardian**, 29 Mart 1982.

oyun yalnızca yüzde 51'ini elde etti: diğer bir deyişle, toplam kayıtlı seçmen sayısının yüzde 28'i oy verdi kendisine. Oy hakkına sahip 160 milyondan 116 milyonu kendisini destekleyecek şekilde sandık başına gelmedi.[16] Reagan koalisyonu aynı zamanda geniş bir koalisyon sayılırdı; oluşturucu üyeleri birikim olarak birbirine karşıttı ve yeni yönetimde eşit biçimde temsil edilmemekteydi. Yeni Sağ, *Stricto Sensu*, kongrede temsil edilmesine rağmen, yönetimin kendisinde fazla temsil olanağı bulmadı; dış ilişkiler, istihbarat ve savunma görevlerinin daha muhafazakar Cumhuriyetçi Sağ tarafından denetlenmesi bu fraksiyonlar için sözkonusu potansiyel bölünmenin dikkate değer olduğu anlamını taşıyordu. Diğer yandan Avrupalı müttefiklerinden soyutlanmasına ve askeri programın yoğunluğuna itiraz eden doğu-kıyısı enternasyonalistlerinin yeniden gruplaşan güçlerinin meydan okuyuşları ile de karşı karşıyaydı Reagan. 1982 başlarına gelindiğinde, daha Sovyet doğal gaz boru hattı Atlantik ilişkilerinde bunalım yaratmazdan çok önce, yönetimi Avrupalıları kışkırttığı için eleştirmekteydiler. Dış politika heyetinin şaşırtıcı derecede ses duyuran bir kesimi nükleer silah programına karşı çıktı ve Nisan 1982'de dört kıdemli üyesi açıkça ABD'nin nükleer silahları ilk kullanan olması durumunu reddetti.[17] Yarı resmi görüşün temsilcisi içerde Reagan'ın yetersizliğinden cesaret bulan ve ABD dış politikasındaki yönsemelerden kaygı duyan bu grup, Avrupada diğer gruplara göre sesi görece daha fazla çıkan bir gruptu ve 1982 dondurma (silahların dondurulması çev.) hareketinde ortaya çıkan ve ilgi alanı nükleer silahlar olan çok daha geniş bir akımla bağlantısı bulunuyordu.

Reagan'ın politikalarının ABD'nin müttefikleri üzerin-

---

16) Thomas Ferguson ve Joel Rogers tarafından yayınlanan **The Hiddin Election**, sa. 99-100 de Walter Dean Burnham'ın yazısı.

17) McGeorge Bundy, George Kennan, Robert NcNamara, ve Gerard Smith 'Nükleer Silahlar ve Atlantik İttifağı', **Foreign Affairs**, Bahar 1982.

deki etkimesi, başlangıçta Avrupa başkentleri ve Tokyo'ya karşı takınılan nazik tavra rağmen, Washington'a direnişi keskinleştirmek şeklinde oldu. NATO ülkeleri şimdi artık gerçek anlamda yılda yüzde 8'i hedeflemiş ABD silah harcama artırımlarını aynı düzeyde izlemeyecekler. ABD'nin NATO'lu müttefiklerinin reel savunma harcamaları 1982'de yüzde 2.1 oranında arttı- aynı artış ABD'de yüzde 13 oranındaydı. Aynı müttefikler ticari konularda Washington'da teşhir edilen ekonomik milliyetçiliği de kolaylıkla kabul etmeyecekler. 1982'de Sovyet doğal gaz boru hattını boykot etmeye zorlama girişimi iki onyıldır en büyük bölünmeyi yaratmış ve sonunda Reagan geri adım atmak zorunda kalmıştı. Herşeyden önce bu müttefikler kendi içlerinde silahsızlanmayı ve ABD ile askeri ittifaklara girmemeyi özendiren hareketler sonucu artan baskılarla karşı karşıya bulunmaktalar; yalnızca yerli seçmen oyunu korumak için de olsa, Reagan'ın izlediği politikalardan bir parça uzak durduklarını göstermeleri gerekecek.

Makroekonomik sonuçlar bir yana, ABD, planladığı biçimi ile askeri güçlerini oluşturmak yetisi açısından katı sınırlarla karşı karşıyadır. Pentagon programının Stockman tarafından çıkarılan özeti yeterince açıktır: «Tüm sorun, apaçık ortada olan verimsizlik, insan gücünün zayıf kullanımı, mukavele saçmalığı».[18] Varolan hizmet planlarında kalifiye personel eksikliği kendini daha çok duyuracak ve üç yıl gecikme ve yüzde 40 maliyet fazlaları ile denize indirilmesi gereken ilk Trident örneği kendisinden beklenen talepleri karşılamaktan uzak bir silahlanma sanayii sayesinde yinelenmiş olacaktır. 1983'te Avrupaya yerleştirilmek üzere programa alınan Pershing II önemli teknik sorunlar yaratmaktadır.

Üçüncü Dünya'da yeniden denetim tesis etmek, pekala daha büyük çapta kan dökülmesine ve dehşet olaylarına yol açabilir. Buralardaki devrimci hareketlere ve devrimci devletlere ayrıca zorluk çıkarmakla beraber Washington'un izlediği silip süpürme yaklaşımı başarılı olmamıştır: Orta Ame-

18) **International Herald Tribune**, 12 Kasım 1982.

rika'da El Salvador ya da Guatemala'daki savaşlara hiçte çabuk çözümler getirilmemiş ve Meksika ile Brezilya Washington'un izlemeleri için dikte etmeye çalıştığı politikayı reddetmişlerdir. Küba isyankar kalmayı sürdürmekte ve bir ikinci Meksika Devrimi sayılabilecek uzun-vadeli bir düzen değişikliği beklentisi Amerika'nın güney ufkunda umacı gibi görünmeye devam etmektedir. Orta Doğu'ya stratejik bir genel kanı yansıtma girişimi önceki ABD yönetimlerinin yaptığı gibi, İsrail'le olan Arap düşmanlığını yeterince hesaba almamaktadır. Kaddafi'yi yerinden etme girişimi, en azından başlangıçta başarılı olmadı. ABD aynı zamanda toplumsal ve politik gerilimlerin sürdüğü ve ABD'nin bu müteffiklerinin alttan gelen ya da kendi devlet aygıtlarından kaynaklanan kitlesel tehditlerle karşı karşıya kalabileceği cumhuriyetçi ve monarşik bir dizi rejimle bağ kuruyor. Uzak Doğu'da Güney Kore, Filipin ve Tayland hükümetleri hepsi küçümsenmeyecek muhalefet karşısındadırlar: Kuzey Kore'ye yakınlığı ve burada mevcut ABD güçlerinin nükleer silahlarla donatılmış olduğu gözönüne alınırsa bunların içinde en önemlisi Güney Koredir. Himalayadan Atlantiğe kadar ABD'nin şimdi askeri destekte bulunduğu ve Washington'u hoş olmayan dolambaçlı sorunlara sokabilecek en az on ülke bulunmakta — Pakistan, Umman, Bahreyn, Suudi Arabistan, Kuzey Yemen, Sudan, Somali, Mısır, Tunus, Fas. Bu ülkelerin hiç birinde, doğrudan Sovyet müdahale olasılığı sözkonusu değildir ve potansiyel isyan doğurucu sebepler içseldir: ancak ABD müttefiklerini tehdit eden çatışma riskleri azımsanmayacak nitelikte.

Reagan Yönetiminin amacı yalnızca devrimci güçlerin ilerleyişini kontrol altına almak değil ama bir ölçüde geri çevirmek olmuştur. Bazen bu 'kaynağa gitmek' şeklinde ifadelendirilmiştir, yani sonucun hâlâ açık olmadığı ülkelerdeki isyancı hareketlere yardım ettikleri söylenen devrimci devletleri vurmak gibi. Bazen, 1974-1980 döneminin bir seri yenilgi ve küçük düşürülmeleri sonrasında, ABD'nin içsel moralini ve dışarda kumanda saygınlığını yeniden oluşturacak bir zafere 'gerek duyduğu' ileri sürülmekte. Benzer bir sü-

reç, *'Rollback'* adı altında, en belirgin Arnavutluk'ta olmak üzere bir dizi Sovyet-yanlısı rejimi devirme girişimlerinin yapıldığı Birinci Soğuk Savaş döneminde yaşanmıştı. Yeni Soğuk Savaş, Sovyet müttefiklerine karşı bu kez Üçüncü Dünya'da 'işleri bozma operasyonları'nın daha fazla planlanmasına tanık oldu. Küba, Grenada, Nikaragua, Etiyopya, Güney Yemen ve Afganistan'ın olası hedefler oldukları belirtildi. CIA'nın gizli kapaklı eylemlerinin büyük ölçüde arttığı biliniyor, yine de yıpratma ve ekonomik savaş girişimlerinde görüldüğü üzere bu geri döndürme işlemleri gerçekte ulaşılması son derece zor şeylerdir: Washington gizli kapaklı eylemlerle milliyetçi ve reformcu rejimleri yıkabilmiştir, ama devrimci olanları değil. Savaşmaktan yana ve batıdan yasal onay gören geniş İslamcı muhalefet hareketinin bulunduğu Afganistan'da bile Reagan yönetimi herhangi etkin bir eyleme rahatlıkla ivme kazandıramadı. ABD kuvvetlerini açıkça kullanarak büyük bir uluslararası bunalım yaratma söz konusu olmadığında, SSCB'den askeri destek gören yerleşik devrimci rejimlerde örtülü eylemin gerçekleştirebilmesi bir yere kadardır. CIA, kendi görüşüne göre, düşman müttefikleri devirmede KGB'den daha ileri olmak isteyecektir açıkca: ancak CIA'nın başarısızlığını belirleyen kesinlikle de bu yanlış yorumlamasıdır. Çünkü hükümetleri deviren KGB değil, toplumsal kökenli hareketlerdir ve karşı devrimin manevra sahasını daraltan devrim-sonrası askeri aygıtların pekiştirilmesi ile güçlenen bu köklerin kendisidir.

Reagan döneminin en fazla şaşırtan olaylarından bir tanesi Üçüncü Dünyada doğrudan ABD askeri varlığına karşı ABD kamuoyunun büyük bir kesiminde gösterilen muhalefet olmuştur. Reagan, kendi hesabına başlangıçta yeni müdahaleci umutlar beslemesine rağmen, Orta Amerika'ya asker gönderemedi. Ama 1980 başlarında Üçüncü Dünya çatışmalarında kuvvet kullanmanın karşılığını verdiğini kanıtlayan ABD'nin müttefikleri için bu tür engellerin hiç önemi yoktu. İngiltere'nin Arjantin'e saldırması bunalım durumlarında Avrupalı emperyalistlerin neler yapabileceğini hatırlatır nitelikteydi. Güney Afrika, Angola ve Mozambik'e sürekli saldırı-

lar düzenleyerek Afrika'nın en radikal ülkelerinden ikisini yıpratma eylemini sürdürdü. İsrail'in 1982'nin Haziran ve Temmuzun'da Lübnan'ı işgal etmesi, ABD için büyük bir prim sayılarıdır, çünkü iki Sovyet müttefiki Suriye ve FKÖ'yü küçük düşürüyor ve bölgede ABD diplomasisine ve barışgücü rolünde ABD kuvvetlerinin yerleştirilmesine yeni fırsatlar tanıyordu. Üçüncü Dünyanın denge grafiği bu yüzden, ABD'nin müdahale gücünün ülke içi öğelerle zorlandığını ve başlangıçtaki bir kısım retoriğin pratiğe dökülmediğini göstermektedir. Ancak Washington'dan geçen savaşçı ve müdahaleci hava diğer büyük müttefikleri fırsatlarını yakalamaları için yüreklendirmiş bulunmakta.

Belki de yönetimin en büyük başarısızlığı önemli bir müttefiği ile, Çin'le olan ilişkilerindeydi. Carter'in daha sonraki yıllarında gösterilen yakınlaşma girişimlerinden sonra, Taiwanla yakın ilişkiler besleyerek ve özellikle Taipeh'e önemli miktarlarda silah satışı önerisinde bulunarak Reagan, Pekin'i karşısına almış durumdadır. Başlangıçta bu Pekin-Washington ilişkilerinde kopma yaratmadı. Ancak Reagan'ın Taiwan'a sağ kanat Cumhuriyetçi desteği ve ABD'deki güçlenen Taiwan lobisi Washington'u SSCB'ye karşı dünya çapında yürüttüğü kampanyasında önemli bir destekçiden mahrum etmiş oldu.[19] Pekin'in SSCB ile olan uyuşmazlıkta takındığı tavrı uzun vadede yeniden gözden geçirmesi olasılığı artmış olsa gerektir.

Buraya kadar Soğuk Savaşın dikkate alınan sınırları kapitalist dünya, Çin-Amerikan diplomasisi ya da ABD'nin Üçüncü Dünya devrimci devletleriyle çatışma haline girdiği ülkeler çerçevesinde kaldı. Ancak bu incelemenin başında da belirtildiği gibi uluslararası çatışmanın merkez ekseni ABD ile SSCB arası çatışmacı ilişkilerden, diğer bir deyişle bu

19) ABD politikasında Taiwan Lobisi tarafından sağlanan desteğin dayandığı temel, rahatlıkla anlaşılmayabilir, zira Taiwan öteki yapışkan müttefik, İsrail'in sunabildiği kaynakların hiçbirine sahip değildir. Yine de üç katkı elemanını görebilmek mümkün: ekonomik faktör —Taiwan ABD ile Çin'den daha fazla alış veriş yapar; ideolojik faktör— Taiwan kendisini tutkulu hür teşebbüsün başarılı bir geçmişi olarak

karşılıklı ilişkinin nükleer silah sorunu tarafından etkilenip odak noktası haline getiriliş tarzı olan Büyük Yarışmadan geçmektedir. 1980 başlarına gelene kadar ABD ve SSCB arasındaki silahlanma yarışı yalnızca büyük ereksel önemlilikte bir mesele olmakla kalmamış, Batı Avrupa ve ABD kamuoyu her iki bloğun askeri politikalarına özgü tehlikelere daha önceki durumlardan çok daha fazla duyarlılık gösterdiğinden her yerde tartışılan konu haline gelmiştir. Bu yüzden görünen odur ki, Sovyet-ABD ilişkilerinin seyir biçiminde ve silahlanma yarışının denetlenme tarzında belirlenecekse belirlenecektir, İkinci Soğuk Savaştan çıkacak sonuç. Özellikle uluslararası durumun üç önemli boyutunu ayırt etmek mümkündür. Bunların herhangi birinin durumlarında meydana gelecek değişim Yeni Soğuk Savaş'ın devam etmesini etkileyecektir. Bu boyutlar şunlar: ABD atağına Sovyet yanıtı; Çin-Sovyet ilişkilerinin evrimi; ve silahlanma hareketinin geldiği aşama.

SOVYET YANITI

Reagan göreve başladığında, Sovyet hükümeti, kendi kararlılığı ile ABD gücünün sınırları birleşince, Soğuk Savaş atağı durdurulmuş olur ümidinde görülüyordu. Moskova aynı zamanda Avrupalı müttefiklerin, özellikle Batı Almanya'nın Reagan'ın heveslerini bastırabileceğine inanmıştı. Kısa zamanda bunun böyle olmadığı görüldü. Kararsızlıklara, kişisel çatışmalara ve Reagan'ın dış politika grubunun profesyonel yetersizliğine rağmen, yeni yönetimin SSCB ile karşılaşma ve askeri inşa gereğini vurguladığı kararlı bir politika ortaya çıktı gerçektende. Hatta, askeri harcama Reagan'ın vaadettiğinden de *fazla* büyüdü. Reagan'ın kendisi, Brejnev'le deneme anlamında yarışmaları sürdürürken, Haziran 1982 BM Özel Silahsızlanma oturumunda, Sovyetler Birliğine karşı en militan ataklarından birini gerçekleştirme fırsatı bulunuyordu. 1982 ortalarına gelindiğinde Sovyetler Birliği Birleşik Devletlerle görüşmeleri sürdürmenin pek bir şey kazandır-

sunmuştur; ve tarihsel faktör —1980 başlarının ABD dış politika kuruluşlarında üst konumları işgal eden nesil savaş-vaşı sırasında oluşmuştu.

mayacağına karar vermiş görünüyordu ama aynı zamanda görüşmeleri kesen taraf görüntüsünü taşımanın da zarar verici olacağına inanmaktaydı. Stratejik ve ortamenzilli nükleer füzelerle ilgili olarak iki seri halinde devam eden Cenevre görüşmelerine bu duygu ile katıldı SSCB. İki tarafın da en azından başlangıçtaki konumları hiç de birbiriyle uyuşur değildi ve Detantın bir kısmını oluşturmuş olan SALT-I ve SALT-II görüşmelerinin iyimserliğinden eser yoktu.

Aynı zamanda SSCB, savaştan hâlâ sakınılabileceğinde ve görüşmeye daha açık bir ABD yönetiminin işbaşına gelebileceğinde karar kılmış görünmektedir.[20] Askeri açıdan, Sovyetler Birliği ABD silah gelişmelerinin karşılayabileceğini ve böyle bir yarışmanın öngördüğü ekonomik özverileri yapmaya hazır olduğunu duyurmuştu. 1980'lere ilişkin ABD'nin olduğu gibi, Sovyet askeri planları üzerine hiç malumat yok, ama teknolojik geri planda kalmaktan kaynaklanan genel eşitlik arayışını sürdürme görüntüsü devam etmekteydi. Üçüncü Dünya bağlamında, SSCB varolan müttefik devletleri desteklerken, Afganistan, Güney Yemen, Etiyopya ya da Karaiblerden geri çekilme çağrılarına daha fazla karışmaktan da uzak durdu Moskova, çünkü hem kendi kaynakları zorlanmıştı, hem de ABD'ye kendi lehinde olabilecek karşılaşma fırsatı sağlayabilecekti. Orta Amerika, Lübnan ve Güney Angola üzerine yapılan Sovyet yorumları batıya cephe alır tarzdaydı ama öyle büyük karşı-eylemler önermiyordu. Moskova Temmuz 1982 Somali-Etiyopya sınır çatışmasında her türlü katılım iddialarını yadsıdı, aslında Etiyopya'daki Sovyet petrol araştırma personeline yönelik Somali atağı ile başlamıştı bu. Vietnam'a yardım 1980 ve 1981'de düşünüldü[21] Küba'ya temkinli yaklaşıldı. En göze batar durum, SSCB'nin iki Arap müttefiki FKÖ ve Suriye'nin, 1982 yazında İsrail tarafından Lübnan'da aşağılayıcı bir yenilgiye uğratılmasını yalnızca seyretmesiydi. İsrail'in Beyrut'u kuşatması ve sonrasında da

20) Georgii Arbatov, ABD ve Kanada Enstitüsü Direktörü, 'Rüyaler Ülkesinde ABD Dış Politikası', **Pravda**, 16 Temmuz 1982, **Soviet News**, 21 Temmuz 1982, den çevrilerek.

21) **Far Eastern Economic Review**, 27 Şubat 1981.

Filistinlileri kovması Sovyet prestiji için bir darbeydi. Ancak, Ruslar bu bedeli ödemeye hazırlıklıydılar çünkü ABD ile karşı karşıya gelme riskinin istememişlerdi.

Üçüncü Dünya'da izlenen ABD ile çatışmadan sakınmaya yönelik bu temkinli durum, Yeni Soğuk Savaş'ın gelişimine katkıda bulunan diğer politikaların sürdürülmesi ile birlikte gelişti. Brejnev'in halefi, Andropov'un bir ölçüde bunları değiştirebilmesi mümkündü ama bunun böyle olacağına ilişkin fazlaca bir beklenti de yoktu. Ruslar ABD'nin politika tavizlerine zorlanmayacaklardı: Moskova'ya karşı bir baskı biçimi olarak ekonomik savaşın yararlarına olan inanç temelden yoksundu. Sovyetler Birliğinin politik kararlılığı iki açıdan özellikle belirgindi: Silahlanma yarışı ve iç muhalefetin denetlenmesi. Askeri meselelerde Ruslar silah politikası ve erkliliğinde ABD'nin gerisinde kalırken kamuda oluşan tavır daha az belirgindi. SSCB önemli silahsızlanma insiyatiflerine Reagan'ın göreve gelmesinden sonraki dönemde girişti; bunlar arasında belli başlıları nükleer silahları ilk kullanan olmama taahhüdü ve SS-20'lerin tek yanlı dondurulmasıydı. Ancak bu hareketlerin etkimesi SSCB'nin ısrarla eşitlik araması ile, yani ABD'nin SSCB topraklarına yönelttiği gibi SSCB'nin de Batı Avrupa ve ABD'yi hedef almış yıkıcı bir potansiyel geliştirme çabası sonucu azaldı. Maksimum caydırıcılık ve stratejik eşitlik mantığına saplanmış durumda, Sovyetler Birliği silahlanma yarışının kalıbını kıramamakta ve batı halklarına daha net bir sesle çağrıda bulunamamaktaydı.

Sovyet blokundan iç muhalefetin denetlenmesi uluslararası boyutta dikkatleri çekmeye ve SSCB'nin Yeni Soğuk Savaş imgesini güçlendirmeye devam etti. Bu duruma SSCB içinden en iyi örnek, Haziran Temmuz 1982'de Moskova'da kurulan onbir kişilik gayri resmi kuruluş, SSCB ve ABD Arasında Güven Oluşturma Grubu'na karşı girişilen hareketti. Önce demeçlerini vermelerine izin verilen Grup üyeleri sonra ev hapsine çarptırılmış, daha sonra da en azından bir tanesi psikiyatri hastanesinde alıkonulmuştu. Sovyet yetkililerinin ülke içi özgürlükle Soğuk Savaşa muhalefet arasındaki ilintiyi görme becerisinden yoksun olduğunu gösterir

daha açık bir gösterge olamazdı. Çok daha geniş bir düzeyde, Ağustos 1980'de muhalif işçi sendikası hareketi olarak Dayanışmanın doğuşunu ve Aralık 1981'de sıkıyönetiminin uygulanışını izleyen Polonya'daki sürekli bunalımlar sözkonusu olmaktaydı. Doğrudan Sovyet güçlerinin müdahalesi olmamasına rağmen, Dayanışmanın bastırılması Soğuk Savaş ortamını daha da kötüye götüren bir olaydı: ABD sıkıyönetim ilanını, yürürlüğe koymayı planladığı ekonomik savaş ilanı için kullandı. Batı Avrupa ve ABD kamuoyu, Sovyetler Birliğinin sıkıyönetim uygulanışını desteklediği ve sıkıyönetim hükümetlerinin yeniden SSCB'de egemen denetime benzer bir merkezi denetim oluşturma peşinde olduğu biçiminde değerlendiriyordu durumu. 1968'de Çekoslovakya'da olduğundan daha az kan akıtılmış ve Sovyet rolü daha düşük derecede kalmış olmasına rağmen, değişen uluslararası atmosfer gereği, herşey bir yana, SSCB resmi denetimin yeniden öne sürülüşünden daha da fazla zarar görmüştür; Polonya bunalımının paradoksal sonucu buradan gelmektedir.

Kasım 1982, Reagan'ın seçilmesinin ikinci yıldönümü, Brezhnev'in ölümü Andropov'un iktidara gelmesi olayı ile çakıştı. 1953'de Stalin'in ölümü, Birinci Soğuk Savaşın'ın sona erdirilmesinde önemli bir faktör olmuştu. Çünkü yeni parti liderliği artık hayatta olmayan liderin kendini sakındığı inisyatifleri kullanma yanlısıydı. Sovyet güçleri Avusturya'dan çekilmişti ve KGB başkanı Lavrehtii Beria tarafından yönetilen bir grup Doğu Almanya'nın bırakılması konusu üzerinde düşünülmesini istiyordu. 1982'deki liderlik devir teslimi benzer fırsatlar sundu ve batıya bir dizi yumuşama önerileri yaparak nükleer silah görüşmelerini hızlandırmakta çabuk davrandı Andropov. Ancak birçok yönlerden durum değişikti. Birinci, 1953'deki 'Çözülme' doğu-batı tartışmalarında nerdeyse bütün bütüne bir durak noktasına gelindikten sonra gerçekleşmişti. 1980'lerde ise görüşmelerin sürmekte olduğu gerçeğine rağmen Soğuk Savaş devam etmekteydi. Sovyet dış politika örgenliği, batıya daha cazip gelen önemli bir faktör, —iç liberalleşme— ile birlikte yürüdü: Andropov'un görevi devralışı, herşeyden önce SSCB içindeki politik ve

toplumsal başkaldırışın sıkıca denetlenmesini beraberinde getiriyordu. En önemlisi SSCB'nin batının dikkatini çekecek ne tür önemli bölgesel tavizler vereceğini anlayabilmek güçtür. Afganistan, Avusturya ve Kore'nin bir zamanlar olduğu gibi dünya savaşında işgal edilmiş bir ülke değildi ve yönetici parti başkentte iktidara gelerek tüm ülkeyi yönetme iddiasında bulunduğundan, şimdi artık bölünmeye uğrayamazdı— bu 1950'lerin uzlaşmacı çözümü olurdu açıkca.

Ne Reagan yönetiminin ilk evresinde Sovyetlerin yaptıkları ne de Brezhnev ve Andropov tarafından paylaşılır görünen Sovyet politikasının belirleyici varsayımları, Rusların, kendi başlarına Soğuk Savaş sürecini geri çevirebilecekleri inisiyatifleri gerçekte kullanacaklarını göstermemekteydi. Detanta dönüş yolu araştırmalarının ve Reagan yönetimini sonuna kadar karşılamaya hazır olmalarının yanısıra, iki onyıldır oluşturulan askeri ve siyasal politikalarının kendilerini sürüklediği kavisli Soğuk Savaş mantığının karşısına dikilecek türde değişimlerden sakındılar, Reagan'ın politikasının etkimesini kendi gayretleri ile hafifletme yolları aramadılar değil, ama gerilimin azaltılması için en fazla umut Sovyet esnekliği ile Reagan'ın ülke içi desteğinin zayıflamasından oluşan bir bileşimde yatmaktaydı.

ÇİN-SOVYET İLİŞKİLERİ BİR ÇÖZÜLME

Çin'in Rusya ile olan çatışmasının İkinci Soğuk Savaşın büyümesinde oynadığı rol altıncı bölümde ve sekizinci bölümün 1970'leri anlatan kısmından analiz edilmişti. Bu yüzden Reagan'ın yönetiminde Soğuk Savaş'ın yoğunlaştırılması, Çin'in konumunda ABD'nin hayati uzak Asya bölgesindeki ataklılığını zayıflatma tehdidinde bulunan değişimleri ardından getirdiği için oldukça önemlidir. Çünkü ABD'nin Taiwan'ı desteklemesi yüzünden Çin gittikçe karşıt kutuplaşma içine girdi ve Eylül 1982'deki Çin Komünist Partisi Onikinci Kongresine gelindiğinde, Pekin kısmi de olsa açıkça ABD ile bağların koparılmasını uygulamaya koymuş bulunuyordu. Washington'un 'süper-güç' politikaları bir kere daha lanetle-

niyor ve Onikinci Parti Kongresi ABD politikasını dünya barışını eşit derecede tehdit etmesi bakımından Sovyetlerinki ile aynı kefeye koyuyordu.

ABD ile ilişkilerin bu tür soğumuş olması, SSCB ile olan ilişkilerde ağırdan bir ilerlemeye eşlik etmekteydi ve Yuri Andropov göreve gelir gelmez ilişkileri geliştirme ümidi üzerinde durmuştu. Bu yönsemenin ilk emareleri 1977'de, Mao'nun hemen ölümünden sonra görülmüştü.[22] O yıl Dışişleri Bakanı Huang Hua Pekin'deki Sovyet elçiliğini Bolşevik devrimi yıldönümü münasebetiyle ziyaret etmiş ve iki devlet arasındaki sınırın bir kısmını oluşturan Amur ve Ussuri nehirlerinin kullanımı konusunda bir anlaşmaya varılmıştı. Ancak Şubat 1979 Vietnam-Çin Savaşı bu tür uyumlu tutumları tersine çevirdi, Aralık'taki Afganistan'a Sovyet müdahalesi gibi. Sınır görüşmeleri aşama kaydetmeksizin devam etti ve 5.6 milyar $'lık ABD-Çin ticareti ve 10 milyar $'lık Çin-Japon ticaretine oranla 240 milyon $'a düştü. Çinliler 1950'de Mao ve Stalin'in imzaladıkları Otuz-Yıllık Dostluk Anlaşması, İttifak ve Ortak Yardımlaşmayı yenilemeye yanaşmadılar.

1982'de bu konuya ilişkin olarak iki liderin, —Martta Taşkent'te Brezhnev'in ve Eylül'de Onikinci Parti Kongresinde genel sekreter Hu Yaobang'ın— yaptığı konuşmalardan yansıdığı kadarı ile iki devlet arasında hâlâ beş önemli konu bulunmakta: Sınırın tanımlanması, sınıra birliklerin yerleştirilmesi, partiler-arası ilişkiler, Afganistan ve Hindi-Çini.[23] Ruslar Çin topraklarında hiçbir hak iddiaları olmadığını bildirdiler. Çinliler 4,650 millik ortak sınırı hâlâ tartışma konusu yapmaktadırlar. Çin gerçekte herhangi bir Sovyet toprak parça-

---

22) Allen Whiting, **Siberian Development and East Asia, Threat or Promise?**, Stanford 1981, Bölüm 6, 'Çin Faktörü'

23) Brezhnev'in **Soviet News** da yayınlanan Taşkent konuşması; Hu Yao-bang'ın **Beljing Review** da yayınlanan 12. Parti Kongresine sunduğu Rapor, 13 Eylül 1982, özellikle sa. 29-33. Doğu-batı ilişkilerine getirilen büyüleyici bir açıklama Zhang Zhen ve Rong Zhi tarafından yapılıyor, 'Sovyet Detantına İlişkin Bazı Gözlemler', **Peking Review**, 18 Ekim 1982.

sını geri istemiyordu, yalnızca istediği, Rusya'ya toprak tanıyan geçmiş anlaşmaların 'eşitsiz' nitelikte düzenlenmiş olduklarının kabul edilmesiydi. Ancak geçmişte bu konu üzerinde daha az durmuştu Pekin ve önemli bir köstek olarak görünmemişti: Asker yoğunluğu Çinlileri kaygılarındırıyordu, çünkü 500.000 ile 752.000 arası Sovyet askerinin, yani Kızıl ordunun dörtte birine yakınının, Rusya'nın Çin sınırında ya da Moğolistan'da bulunduğu sanılıyordu. Nevarki Ruslar 1979 Çin-Vietnam savaşı sırasında Çin'i tehdit eder gözüktülerse de, her iki taraf da açık bir savaşı beklememişti: Ruslar silahlarda ve hava gücü sahasında üstünlüğü garantilediklerinden, Çinliler de, aralarında çıkacak büyük bir savaşın Sovyetler Birliğini Avrupa'ya teşhir edeceğine inandıklarından.[24] Kuvvetlerin iki taraflı indirilmesi, herşeye rağmen ilişkilerin ilerleme kaydetmesinin bir göstergesini teşkil edecekti.

Partiler arası ilişkiler özellikle Moskova ve Pekin kendi politikaları için uluslararası komünist hareket içinde destek örgütlemeye çalışırlarken, 1960 başlarındaki çatışmanın can damarını oluşturmaktaydı. Ancak bunda (uluslararası komünist hareketten destek görme-çev.) Çinliler nerdeyse bütünüyle başarısız kaldılar, Ruslar da 1968'den sonra Avrupa partileri üzerinde gittikçe azalan düzenleyici denetim çalışmalarında bulundular. Kültür Devrimi sonrası, dürüstlük iddialarını genel olarak azaltmalarının bir parçası olarak, Çinliler hiçbir partinin tam doğruluğu iddiasında bulunamayacağını ilan ederek, ardından başlangıçta Sovyet partisine karşı yürütülen temel itham olan 'revizyonizm' sorununun her partinin kendi iç meselesi olduğunu belirttiler. Onikinci Kongreye kadar, Çinliler enternasyonal örgütlenme iddialarını bir kenara bıraktılar. Ruslar da Çinliler de diğer partilerin içişlerine karışılmamasına inandıklarını, ısrarla belirttiler. (Ne varki Ruslar kendi hesaplarına Çin'in sosyalist ilkelere ters düştüğünü düşündükleri dış politikasının çeşitli yönlerini eleş-

24) Whiting bir Çinli görevlinin 1975 de kendisine şöyle dediğini alıntılıyor: 'Sovyetler Birliği, NATO'yu yenilgiye uğratana kadar bize saldırmayacak', sa. 163.

tirmeye devam ederken, Çinliler de, 1980'den sonra artık SSCB'ye 'sosyal-emperyalizm', ya da kapitalist bir ülke olma suçlamalarında bulunmamalarına rağmen, pratikte Sovyet 'hegemonyacılığı' ve 'yayılmacılığı'na karşı saldırılarını sürdürdüler.) Çin-Sovyet çözülmesinde ifade edilmese de önemli bir eleman Polonya karşısındaki ortak tavırlarıydı: Çin 1956'da Sovyetlerin Macaristan'ı istilasını desteklemiş, 1968'de Çekoslovakya'yı işgaline karşı çıkmıştı. Bağımsız muhalefet hareketlerine olan kendi düşmanlıkları gözönüne alınırsa, Çinli liderler Dayanışma'ya karşı hiç yandaş bir tavır göstermediler ve Polonya'daki sıkıyönetim ilanını sessiz sedasız desteklediler. Dolayısıyle Çin-Sovyet ilişkilerinde eğer isteseler 1960'ların partiler-arası polemiklerini yeniden canlandırabilecekleri bir konuyu defterden silmiş oldular.[25]

Daha ciddi ve uğraştırıcı sorunlar Afganistan ve Hindi-Çini ile ilgiliydi. Daha ciddi; çünkü Rusya ve Çin dolaylı olarak birbirleriyle askeri çatışma halindeydi; daha uğraştırıcı; çünkü her iki tarafın da tam denetime sahip olmadığı üçüncü partileri içermekteydi. Çinliler Nisan 1978'de Kabil'in komünistlerce ele geçirilmesine karşı çıkmış ve hatta Pakistan üzerinden gerillalara silah göndermeye başlamıştı.[26] Sovyetlerin Aralık 1979 müdahalesi daha da acı ifadeli polemiklere neden oldu: Çinliler Afganlı isyancılara silah yolladıklarını hiçbir zaman kabul etmezken onlara silah yardımı sağlamanın 'diğer ülkelerin içişlerine karışmama ilkesine ters düşmediği'ni de söylediler. Onikinci parti kongresinde Hu Yao-Bang ısrarla Sovyetlerin Afganistan'daki varlığının Çin'in güvenliğini tehdit etmekte olduğunu savundu. Afgan savaşının kendi çözümlenmesi için gelecekte herhangi bir umut

25) Çin'in Polonya konusundaki yorumu, ülkede karşılaşılan sorunların Polonyalılar tarafından çözülmesi gerektiğini vurguluyordu —bu yüzden Aralık 1981 askeri darbesi yerilmemişti. Çin bağımsız işçi sendikalarına pek taraftar değildi, ve grev hakkı yeni 1982 anayasasından çıkarılmıştı.

26) Yaacov Vertzberger, 'Çin ve Afganistan', **Komünizmin Sorunları**, Mayıs-Haziran 1982; Peter Niesewand, **McLeans** magazin, 30 Nisan 1979.

ışığı belirmediği sürece, tek çözüm Çinlilerin konunun üzerine fazla gitmemeyi kararlaştırması halinde sözkonusu olabilecekti.[27] Ama bu durumda da Pekin Sovyetlerin başka yerlerde tekrarlanmasına fırsat verecek şekilde bir Asya devletini askeri güçle ele geçirmesi olayına meşruluk kazandıracağını düşünecekti.

Sovyetler Birliği ile Çin'in arasını açan en önemli konu Vietnam ve Kamboçya hükümetlerinin SSCB ile ittifaka girerek Batı Kamboçya'daki Pol Pot gerillarının karşısında yer aldıkları Hindi-Çini konusudur. Gerillalar Çin'in etken bir müttefiki olduğu Tayland tarafından desteklenmektedir. Hindi-Çini'nin ideolojik duyarlılığa sahip bir konu olması dolayısiyle batıda kazandığı önem doğudaki önemine paraleldir ve Rusya ile Çin arasındaki Vietnam sürtüşmesi 1960 başlarına kadar uzanır. Hindi-Çini, Çin için Afganistan'dan çok daha gerçek coğrafi öneme sahip bir bölgedir. Çünkü Çinin büyük güç olarak etkinliğini hissettirebileceği dünyada tek bölgedir ve 1979'da Pekin'in Kamboçya'lı müttefikleri Vietnam'lı müdahaleci güçler tarafından yenilgiye uğratıldıklarında, bu Pekin için somut bir aşağılanmaydı. Ancak Afganistan'ın tersine, Çin-Tayland-ABD destekli gerillalara karşı Hanoi - Phnom-Penh güçlerinin son zaferi kazanmasıyla ve Kamboçya hükümetinin genişletilmesiyle bazı çözümler sözkonusu olabilir. O zaman Pekin kaybedilmiş olanı destekleyerek Moskova ile olan ilişkilerini feda etmek ya da Vietnamla arasında olan ilişkinin düzelmesiyle bir yere kadar daha anlaşılır hâlâ gelecek bir yenilgiyi kabullenmek seçimi ile karşı karşıya kalacak. Böyle bir durumda Brezhnev'in Taşkent konuşmasında vurguladığı bir nokta olan, Pekin'in Taiwana karşı ileri sürdüğü iddiaların Sovyetlerce güçlü bir biçimde desteklenmesi, Kızıl Kemerlere bağlı kalmaktan daha ağır basabilecektir.

Bu beş konu Rusya ile Çini ayıran sorunları tüm hatları

---

27) Çin'in Rus kuvvetleri çekilmek koşuluyla Sovyet-yanlısı bir Afganistan'ı kabul edebileceğine dair göstergeler için bakınız **Le Monde**, 19 Kasım 1982.

ile kendi içlerinde barındırmaktadır. Bu tür belirgin sorunların ardında, birikmiş burukluklar ve çıkarlar tarihi yatmakta. SSCB ile her türlü uyuşmaya karşı çıkmış olan Mao'nun 1976 Eylülünde ölümü Çinlilerin düşmanlık düzeyini indirmelerine kuşkusuz yardımcı oldu. Ancak Çin liderleri Sovyetlerden çok daha fazla iç ve dış yararlar sağlamaktadır karşı karşıya gelme durumlarından. Ülke içinde rejime devrimci ve ulusalcı yararlar kazandırmaktadır, çünkü Sovyetler Birliğine düşmanlık iki onyıldır rejimin meşruluk iddiasının önemli bir unsuru olmuştur. Çatışmanın önemli dışsal yararları da var: ABD'nin Pekin'i desteklemekte çıkarı olduğu konusunda temel kanıt sağlar, ve bağlantısız bir güç olarak Üçüncü Dünyada Çin'e itibar kazandırır. Daha önemsiz de olsa Rusya da Çin'den kuşku duyan ülkelerle —Moğolistan ve Vietnam— ilgilendiği için bazı kazançlar elde etmektedir. Genel olarak, sorumluluk biçimi 1950 ortalarından beri değişti: Ruslar uyum içinde bir ortamı Çinlilerden daha fazla istemişlerdir. Çinliler bir süre Rusya'nın kapitalist bir ülke olduğu iddiasını sürdürürken, Ruslar daima Çin'i bozulmuşda olsa sosyalist bir ülke olarak analiz ettiler. Eğer onikinci parti kongresindeki emareler dikkate alınarak Çin-Sovyet ilişkilerinde önemli bir gelişme sağlanacağı söylenecekse, bu dünya politikasında büyük bir değişim anlamına gelecektir; ABD'yi zayıflatacak, SSCB'ye büyük ölçüde güvence verecek ve böylelikle Yeni Soğuk Savaşı belirleyen dinamiği azaltacaktır.

SİLAHSIZLANMA HAREKETİNİN GELDİĞİ AŞAMA

Yeni Soğuk Savaşın başlangıç dönemleri gerek Batı Avrupa gerek ABD'de nükleer silahlara karşı büyük bir halk hareketinin doğuşu ile karşılaştı. Birinci Soğuk Savaşta barış hareketi gündemdeydi: Yine de Stalin'in politikalarına tabi olmayan birçok kişiyi kendine çekmesine rağmen, bu hareket resmi komünist partilere bağlı bir hareket olarak kaldı.[28] Bu

28) Sovyet konumu için parti-dışı desteğe en göze batar örneklerden biri, Jean-Paul Sartre'nin **Communists and Peace** idi

Sovyet yanlısı konumlarla barış hareketinin ittifakı 1950'ler başına kadar 1956'da Budapeşte'ye giren Sovyet tankları bu birleşmenin dayandığı ümitleri sona erdirene değin sürdü. Ancak daha bu barış hareketi gözden düşmezden önce bir Avrupa ülkesinde, İngiltere'de tek taraflı nükleer silahsızlanma çağrısında bulunan bir kitle hareketi ortaya çıkıyordu. 1958'den 1962'ye kadar bu hareket onbinlerce kişiyi eyleme geçirmiş ve bir keresinde İşçi Partisinin çoğunluğunun desteğine egemen olmuştur. Ancak CND, (Nükleer Silahsızlanma Kampanyası-Çev.) Atlantik-içi bağlılıklarına dönen İşçi Partisinde etkenliğini sürdüremedi ve kitle desteğini yitirdi: 1961'de İşçi Partisinde tektaraflıcılığın yenilgiye uğraması ABD-Sovyet görüşmelerinde Temmuz 1963 Nükleer Denemeleri Yasaklama Anlaşması ile vurgulanan belirgin aşama, ve daha sonra Vietnam'daki ABD rolüne karşı geliştirilen muhalefet, hepsi CND'yi ikinci dereceden bir konuma itti. Sürekli bir konu olması geçerliliğini sürdüren Japonya dışında hiçbir önemli kapitalist ülkede nükleer silahsızlanma sorunu kendisini önde gelen toplumsal bir tema olarak sunmamıştı.

Geriye baktığımızda, 1960 sonları ve çoğunlukla 1970'ler boyunca nükleer silahlar konusu ile çok az ilgilenilmiş olması hayli dikkat çekicidir. Savaş başlıklarının yığılması ve füze yollama sistemlerinin duyarlı hale getirilmesi devam etti, her sene potansiyel yıkım düzeyleri de artıyordu. 1960 başlarındaki hareket, atmosfer patlamalarının etkisi konusunda yeterince kuvvet kazanmıştı ama 1963 ABD-Sovyet Anlaşması sona erdirdi bunu. Bir diğer faktör Detantın özendirdiği şu inançtan kaynaklanıyor olabilirdi: nükleer savaş gitgide daha az olası hale gelmişti ve soruna en iyi çözüm tabandan gelecek kitlesel baskılar yerine Moskova ile Washington arası ile ilkili görüşmelerden geçmekteydi. Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgali ve Çin'in Nixon'a kur yapması sonucu kötü duruma düşmüş Solda yer alan çoğu insan bütünüyle doğu

---

(1952 de yayınlandı). Sartre'nin neden böyle bir tavır takındığı ve daha sonra neden SSCB'yi eleştirdiği için bakınız **Between Existenitalism and Marxism**, Londra 1974, sa. 119.

batı çatışmasını bir kenara itip Üçüncü Dünya ile ya da kendi ülkelerine gözgü politikalarla bağlantılı konulara eğildiler. Birçoğu Vietnam'la ilgili Paris Barış Anlaşmalarını inceledi, ama çok azı SALT-I metnini göz geçirdi. İkiyüzlü bir tarzda yürütüldüğü şeklinde değerlendirildiğinde, Sovyet-ABD çatışması gerçek dışı karmaşıklığı olmaksızın gözardı edilebilecek bir çatışma olarak da algılandı. Aynı zamanda nükleer silahlanma yarışı ile ilgili belli bir kadercilik anlayışı da sözkonusu olmuş olabilirdi. Bir kere, belli bir evreyi geçti mi, denetim altına alınamayacağı gibi, nükleer fizyon şeytanı kafesinden serbest bırakılmıştı ve en büyük ümit, çözülmediğinde nükleer bir karşılaşmaya meydan verebilecek Avrupa ve Üçüncü Dünyadaki sorunlara politik bir çözüm aranmasında yatıyordu. Yine de, dünyanın tepesinde asılı duran böylesi gizli ve insan elinden çıkma bir Demoklesin kılıcına duyulan ilgisizliğin bu boyutu, geçmişe bakıldığında şaşırtıcı gelmektedir.

İleri kapitalist ülkelerde barış hareketinin büyümesi solun değişmekte olan talihine ters bir gelişim olarak görülebilir. Altıncı Bölümde daha önce ele alındığı gibi, 1970'ler başı gelişmiş kapitalist ülkelerde, bir açıdan yeni soğuk savaşın yapıcı koşulu olan bir politik atmosfer değişikliğine tanık olmaktaydı. Çünkü 1968 olayları ile özetlenen bir kaç yaygaracı senenin ardından sosyalist ve sol muhalefet güçleri önemli bir geri çekilişe geçmişti. Bu gerek, ilerleyişi bu dönem durdurulan örgütlü işçi sınıf hareketi, gerekse 1968 civarında Avrupa'da bağımsız toplumsal hareketler ve ABD'de savaş aleyhtarı protesto hareketleri içinden çıkan daha az örgütlü ve çok daha az proleter güçler için geçerliydi. İstisnalar; hiçbiri 1968'de gözde olmayan kadın hareketi ve daha düşük bir düzeyde ekolojik hareket. Ülkeden ülkeye farklılık göstermesine rağmen, tüm ileri kapitalist ülkelerde yaygın 1960 sonlarının muhalefet güçlerinde yaşanan bu geri çekilme olayı bazı ülkelerdeki yerleşik sağ güçlerin iktidardan edilmesiyle telafi edilmiş olmuyordu. Üç Güney Avrupa devleti - Portekiz, İspanya, Yunanistan da — sol, faşist diktatörlüklerin devrilmesinden sonra başlangıçta güçlü hamleler

yapmış, ama daha sonra 1970'lerin geri kalan dönemlerinde kendilerini daha uyanık muhafazakar hasımlarla sınırlandırmışlardı. Yunan ve İspanyol sosyalistleri yönetici iktidarı kazanana kadar, daha militan ekonomik ve dış politikalarını bir tarafa bırakmış, Washington'a karşı bağlılıklarını yeniden oluşturmuş, bulunmaktaydılar. Portekiz'in Soares'i ülkesindeki kapitalizmin yeniden tesisinde önde gelen isimdi. Kuzey Avrupa'da sosyal demokrat parti dönemi —kendini— Almanya'da (1969'dan itibaren), İngiltere (1974-79), Fransa (1981'den itibaren), Hollanda ve Danimarka da sağın iç ya da dış politikasından radikal herhangi bir kopmayı gerektirecek biçimde sunmadı. Belirgin farklılıkta bir alternatif arayışının yerini uysal bir yardımcı aldı.

O halde, 1980'de barış hareketi neden ortaya çıktı ve bu denli geniş bir düzeye yayıldı? 1981 Güzünde iki milyona varan insan Avrupa'da nükleer silahlara karşı düzenlenen gösterilere katıldı. Haziran 1982'de yüzbinlerce Amerikalı kendi hükümetlerinin politikalarını protesto etmek için New York Caddelerini doldurdu. Avrupa'da, Portekiz'den, Polonya'ya kadar her yerde seçilen odak noktası Nisan 1980 END manifestosunda ilan edilen ereğe uyarlı olarak Cruise ve Pershing-II'ye karşı çıkmak ve Avrupa Nükleer Silahsızlanma Anlaşmasını desteklemekti. Daha ufak çaplı nükleer silahlardan arındırılmış bölgeler için bir çok öneriler vardı. ABD'de dikkatler en fazla, dondurma çağrısı üzerine çekiliyordu; yani ABD nükleer silahların her iki tarafın da benimseyeceği tarzda denenmesi, üretimi ve daha fazla bulundurulmasını durduracak bir anlaşma için görüşme zemini araştırmalıydı SSCB ile aralarında. Doğu Avrupa da koşullar farklıydı: resmi denetimler, değişen bastırma düzeylerinde, her iki taraftan da silahsızlanma çağrılarında bulunanları denetim altında tutma yolları araştırmaktaydı ve eldeki izlenimci kanıtlar çerçevesinde görülen, END programına bir ölçüde halkın yanışmamış olduğu idi; bu, SSCB içinde kendi hükümet politikalarını genel olarak desteklemekten, birçok Polonyalı için Reagan'ın Ruslarla karşı karşıya gelmesi yanında yer almaya kadar değişiyordu. Ama resmi barış komiteleri düzeyin-

de olsun, bağımsız grupların kendi eylemleri ile olsun Doğu Avrupa'da da birden bire çıkıveren nükleer silah sorusuna bir karşılık bulma sözkonusu olmuştu.

Bu konunun öne çıkarılmasında üç ivedi faktör rol oynadı: bir tanesi karadan karaya fırlatılan yani orta menzilli füzelerdi: SSCB'nin SS-20'leri ve NATO'nun Cruise ve Pershing II'leri. Bu tür orta menzilli silahların Avrupa'da uzun bir geçmişi bulunmakla beraber, özellikle yeni kara füzelerinin yerleştirilmesi ile NATOnun yol açtığı bu gözle görülür tırmanış Avrupa'lıların kıtanın geleceği ile ilgilenmelerini sağlayan bir katalizör görevi gördü. NATO'nun planlamayı düşündüğü orta menzilli silahlar; ABD şimdi Avrupa'da nükleer bir savaşa girme isteğinde, böylelikle de kıtasını saldırıdan koruyor diye korku yarattı. Bu aslında ne yeni birşeydi ne de bir olasılıkla düşünülecek nitelikteydi. Muharebe silahları ile sınırlı silahların karşılıklı kullanımı olasılığı 1950 sonlarından beri zaten mevcuttu; Rusların ısrarla yinelediği gibi, yeni NATO silahlarının SSCB topraklarına karşı kullanılması, ABD'nin, kendisine karşı anında verilecek bir karşılığa davet çıkarmak anlamına gelecekti.[29] Ancak bu silahların yalnızca ABD kumandası altında olması ve ABD'yi misilleme niteliğinde saldırıların dışında tutacak teknik bir izlenim taşıması Avrupa'nın düşmanlığını çekti. Bir ikinci faktör, Angola'dan Afganistan'a, İran ve Orta Amerika bunalımlarına kadar 1970'lerin sonraki dönemine eşlik eden doğu-batı karşılaşmasının artan düzeyi idi. Dünyadaki tehlike noktaları 1960'lar ve 1970'ler başlarında görüldüğü kadar üstesinden gelinebilir ya da erisilmesi güç değildiler. Üçüncü olarak Carter ve Reagan yönetiminlerinin, olası bir doğu-batı karşılaşması için askeri potansiyel oluşturma gereği üzerinde Kennedy dönemi'nden bu yana görülenden çok daha fazla ısrarlı politik demeçlerde bulunmalarıydı. Vatanından uzakta bir İngiliz, Colin Gray'ın yazıları ile ironik biçimde birinci dere-

29) Avrupada sınırlı nükleer bir savaşın olanaksızlığı üzerine bakınız Michael Howard, 'Bir Protestoyu Ayakta Tutma', Encounter, Kasım 1980.

cede önem kazanan Washington'un moda tutkusu, nükleer savaşa gidilme olasılığı, batı Avrupa'da çoğu kişiyi alarma geçirdi. Özelde, olası bir felaketle karşılaşıldığında Ronald Reagan'ın samimiyetsiz yumuşakbaşlılığı bu rahatsızlığı kuvvetlendirmekteydi.[30]

Ancak Avrupa'da barış hareketinin yeniden canlanmasının daha derin nedenleri vardı. Bir tanesi 1970'lerden beri savunmada bırakılan o sol ve ekolojik hareketin hayatta kalmış olmasıydı. Schmidt ve Callaghan'ın yardımları ile karşılaşan birçok genç İngiltere'de 1964 sonrası Wilson döneminde Vietnam'ı destekledikleri gibi nükleer silahsızlanma hareketine yöneldiler. Solda çok az kişi artık ta ötelerdeki 'model' sosyalist devletlere umut besliyordu. Ekonomik gerileme de önemli rol oynadı. Avrupa'daki hükümetlerin bütçe tahsisatında, çoğunluk ABD'nin kumandasında olmak üzere, aldığı belirgin sınıf karakterli kararları vurguluyordu: Sosyal hizmetler kesintiye uğrarken ve işsizlik artarken, silahlara daha fazla para harcanmaktaydı. Ancak gerilemenin bir diğer önemli sonucu, ittifakın temellerinden birini, kapitalizm ve onu kendinde özetleyen ABD'nin çekiciliğini azaltan başka bir sonucu olmuştu. 1950'lere damgasını vuran Hür Dünyanın refah ve dinamizmi artık eskisi kadar kuvvetli değildi. ABD daha az saygınlık ve ümit yansıtan bir sistemin tek somut ifadesi değildi ama, kendi yurdunda çekiliğini azaltan suç olayları, ırkçılık ve diğer gerilimlerle çepeçevre kuşatıldığı meydandaydı. Reagan'ı çağrıştıran en belirgin imge, kovboy imgesi, şimdi 1950'lerin güven verici simgesi yerine, tehdit edici bir niteliğe dönüşmüştü. Toplam GSMH'nin artık ABD'ninkine eşit olduğu ve ABD tüketim ve politika değerlerindeki üstünlüğün artık o denli rahatlıkla kabul edilmediği

30) Genel bir açıklama için bakınız Scheer, **With Enough Shovels**. Reagan'ın Avrupa ile sınırlı bir nükleer savaşı dikkate alabileceğini kendisinin kabul etmesinin, ve birçok hükümet görevlilerinin nükleer savaşın kazanılmasına ilişkin demeçlerinin dışında; (bkz. sa. 52-53), Başkanlık Danışmanı Edwin Messe, 'nükleer savaşın arzu edilmeyebilinecek bir şey olduğu'na işaret etmişti.

Avrupa'da, askeri meselelerde ABD egemenliğini tanımama hareketi, 1960'ların son yarısından beri solda ve sağda gelişmekte olan kültürel ve ekonomik alanlarda kendini sunmaya yönelik çok daha geniş perspektifli bir havayı yansıtmaktaydı.[31]

ABD'de hareket daha sonraları, ve zorunlu olarak farklı kaynaklardan hareketle başladı. Avrupa toplumu, önemini azaltsa da, nükleer savaş gerçeğini uzun zamandan beri kabul etmiş bulunuyorken, ABD'deki tartışma soruna çok daha az yer vermişti ve yalnızca 1981'de önemli ölçüde toplumsal ilgi oluşmuştu. ABD'nin uzun zamandır sürdürdüğü pasifist bir geleneği olmasına rağmen barış olayı ABD politik kültüründe fazla yer etmedi son senelerde. Avrupa için geçerli bazı ögeler burda da sözkonusuydu tabi: Reagan'ın kayıtsızlığı çoğunu korkutmaktaydı, yönetimde Pentagon'un ve onun yumuşak-dilli dehası Caspar Weinberger'in gittikçe artan etkinliği gibi. Ekonomik gerileme ülke içinde alternatif bütçe tahsisatları konusunu birçoklarına dayatmış bulunuyordu. Gençler arasında potansiyel muhalefet de sergileniyordu. Ancak konuyu çok daha kararlı biçimde tartışmanın merkezine koyan ve Avrupa'da fazla rastlanmayan bir diğer faktör daha vardı ABD'de, bu da dış politika teşkilatındaki kademelerin ve resmi politikayı eleştirme konusunda kilisenin oynadığı roldü. Katolik rahipler, eski elçiler ve başkan yardımcılarının dondurma ve ilk-kullanan-olmama-vaadi üzerine — kendi içlerinde minimum düzeyde ricatlardı bunlar — yaptıkları çağrılar herşeye karşın Kasım 1982'de, dokuz eyaletin oy pusulalarına dondurma teklifinin konması gibi ABD politik sahnesinin alışılmamış bir yanını oluşturuyordu; sekiz eyaletten geçmişti teklif.

Bu politika için genel ivedi bir çoğunluk mevcut değil ve Sovyet aleyhtarı duygu her zamanki kadar güçlü: Ancak Av-

31) Avrupa'daki silahsızlanma olayının incelenmesi için bakınız E.P. Thompson ve Dan Smith (editörler), **Protest and Survive**, Londra 1980; Alva Myrdal et al, **Dynamics of European Nuclear Disarmament**, Nottingham 1981; Mary Kaldor ve Dan Smith (editörler), **Disarming Europe**, Londra 1982.

rupa'da barış hareketinin ortaya çıkışına bağlı olarak ve ondan güç alarak ABD kamuoyunun önceden varolan iç huzuru bozulmuş oldu.

Ancak çekici özelliğine rağmen Atlantiğin her iki yanında görülen barış hareketi önemli ölçüde ikilem ve zorlukla karşı karşıya: dondurma teklifi ABD'de silahsızlanma için hiçbir şekilde önlem sayılmaz, yalnızca nükleer silahlarda daha fazla ileri gidilmesini durdurmak için yapılan bir hamledir. ABD hükümetinin güçlü kesimlerince karşı çıkılmıştır; öne sürüldüğü şekliyle sözde, sürekli Sovyet avantajı yaratacağından, gerçekte ise ABD'nin üstünlük arayışını engelleyeceğinden. Ve dondurma önerisinin onaylanmak istenmesi doğrudan Sovyet-ABD görüşmelerinde karşılaşılan türde önemli sorunlar çıkarır. Avrupa'daki hareket hangi silahları gözönüne alacağı konusunda belirsizlik içindedir — END tüm nükleer silahları kastetmekle, diğerleri yalnızca yeni orta menzilli füzelere, SS-70'lere, Cruise ve Pershing'e karşı çıkmakta. Doğu Avrupa'da da resmi ve gayri resmi kuruluşlara uyumlu tavır takınma konusunda anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Bölgesel nükleer silahlardan arınmış bölgeler dışında hangi coğrafi alanların seçileceği konusunda kesinlik yoktur. Bunun için üç aday öne sürülmekte: Portekiz'den Polonya'ya (END'nin tutumu); Atlantikten Urallara (Fransız hükümetinin tutumu); Orta-Atlantikten Urallara (denizaltıdan fırlatılan füzeleri bünyesinde barındıracak şekilde Sovyet tutumu).

Avrupa barış hareketi ile ilgili anahtar soru, harekete katılan birçok kişinin taktik ve ideolojik nedenlerden ötürü üzerine gitmekten çekindikleri politik güç sorusudur. Bütünüyle ifade edildiğinde soru, hangi ülkede tüm nükleer silahların ülke topraklarından dışarıya çıkarılması yükümlülüğünü yüklenecek bir hükümetin göreve geleceği sorusudur. İngiltere ve Fransa kendi nükleer silahlarına sahip bulunmakta. İngiltere, Almanya ve İtalya 1983'te topraklarında nükleer silah bulundurmak durumundalar. Tüm NATO ülkeleri, barış zamanında ne tür garantiler verilirse verilsin, savaş zamanı ABD nükleer güçlerini kendi ülkelerinde görebilirler. Eğer

1983 silah istihdamını durdurmada başarısız kalırlarsa daha sonra bunu telafi edebilirler mi? Bu bağlamda barış hareketinin güçlü noktalarından biri zayıflatılmış olmaktadır: çünkü barış hareketi için ayağa kalkanlar aynı zamanda devlet gücü ve parti örgütlenmesi konusunda kenara çekilme eğilimi taşıyorlar; ya seçimsel zaferi ulaşılmaz gören sürekli bir sol tepkimeden ya da hükümet gücü olmaksızın yerel eylemlerle varolan yapıların ve politik pratiğin alternatif biçimlerinin 'karşısına çıkarak' ve böylelikle normal politik kanalların bir tür atlatılmasıyla nükleer silahsızlanmanın ortaya konabileceği inancından. 1968'den beri katedilen uzun yol sorumlu hükümetlerin ve NATO generallerinin pekala gayet iyi bildikleri politik gerçeklik ve devlet gücü konularında çok az kişiye ders verebildi. Ancak, tüm sorunlarına rağmen, Avrupa barış hareketi nükleer silahlanma yarışına meydan okuyabilmiştir; fakat bu meydan okuyuş yalnızca protesto ve iyi niyet gösterilerinin harekete geçirilmesine değil, nükleer silahların toptan dıştalanmasını yürürlüğe koyacak partilerin Avrupa'da yaratacağı politik değişime de dayanmaktadır.

YENİ SOĞUK SAVAŞI ETKİSİZLEŞTİRME

Soğuk savaşın öyle çabucak sona ermesini düşlemek, bu gelişmelerin temelinde yatan köklü sebeplerin hâlâ geçerliliğini koruması gibi basit bir neden yüzünden olanaksızdır. ABD ekonomisinin zayıf düşmesi dolayısiyle dinamizmi az çok zayıflamış da olsa, ABD içinde hâlâ nükleer cephaneliğin genişletilmesi için sesini yükseltmekte olan bir seçmen çevresi mevcut bulunmaktadır. Üçüncü Dünya bir çok çatışmaların sergilendiği bir yer olmaya devam ediyor; ani patlamalar ve çatışmalar daima olası. ABD, kendi içinde sağ-kanat tarafından temsil edilen güç mantığını iyice kavramış bulunmakta ve hiçbir şekilde 1980 zaferinin çabucak ya da kolaylıkla yön değiştirmesine fırsat tanıyıcı bir eğilim takınmamaktadır. Sovyet liderliği, kendi hesabına dışarda ABD ile eşitlik arayışını, içerde de muhalefet ve pluralizmi bastır-

mayı sürdürmeye kararlıdır. Büyük kapitalist devletler, Birinci ve Üçüncü Dünya ülkeleri arasında süren ticari ve finansmandan kaynaklanan anlaşmazlıklar her zamanki keskinliğini muhafaza etmektedir. Yeni Soğuk Savaşı ortaya çıkaran bu beş ana faktör dünya politikasının önemli güçleri olarak varolmaya devam etmekte.

Yine de Soğuk Savaşı hafifletecek ve Detantı olmasa da en azından 1960 başlarında görülen dizginleyici durumu tekrar geri getirecek eğilimler faaliyettedir. Görüşmelerde Sovyetlerin vereceği tavizler ve Amerikalıların ilk konumlarından geri çekilmeleri sözkonusu olduğunda, Cenevre Silahların Sınırlandırılması Görüşmelerinde bir takım anlaşmalara varılması sağlanabilir; bu, savaş tehlikesini ortadan kaldırmayacak, ya da Yeni Soğuk Savaşı sona erdirmeyecek, ama gerilimin yansımalarını başka alanlarda bulacak sembolik bir tür azaltılması anlamını taşıyacaktır. Aynı zamanda ABD hükümetinin ekonomik zorlukları ve ABD'de anti-nükleer duygunun ilerleme kaydetmesi, Cumhuriyetçi ya da Demokrat olsun, 1984 yılında Başkanlık adaylığı için öne sürülecek hususları biçimlendirebilecektir. Bu yüzden her iki büyük gücün konumu açısından, ikisi de Yeni Soğuk Savaşın başlarında sürdürdükleri konumlarının yarattığı tehlikelerin idraki içinde olduklarından, değişiklik meydana gelmesi mümkündür

Avrupa'daki barış hareketinin yapacağı önemli katkı bu kapsamda geçerlidir. Herhangi bir NATO ülkesinde Cruise ve Pershing-II yi kabul etmeyecek bir partiyi iktidara getirmede başarısız da kalsa, batı Avrupa ve ABD'de hükümetlerin gözardı edemeyecekleri bir halk hareketi yaratmıştır. ABD'yi Cenevre'de SSCB ile görüşmeye iten faktörlerden bir tanesi, burada Batı Avrupa'ya dokunabilecek ne tür bir başarısızlığın sözkonusu olabileceğinin hesaplanmasıdır. Hangi Cenevre Anlaşması olursa olsun, elde edilecek gerçek sonuçlar, stratejik ya da orta-menzilli füzeler konusunda barış hareketinin öngördüğünden çok daha düşük olacaktır, ama yine de büyük güçlerin sembolik anlamda verdikleri bu tavizlerde barış hareketinin önemli katkısı olacaktır.

Bu arada belirtmek gerekirse barış hareketinin barındırdığı potansiyel, nükleer savaş konusu ile sınırlı değildir yalnızca: NATO'ya meydan okuyuşun altında, aynı şekilde Atlantik Bağlantısına daha da büyük bir meydan okuyuş yatmaktadır. Barış hareketinde yer alanların çoğu, kendi başına ve ivedi bir konu olan nükleer silahlar konusunda yoğunlaşmanın daha tercih edilir olduğuna inanarak, bu soruyu dikkate almaktan kaçınmaktadırlar. Ancak açıkça ortada olan bir nokta varsa o da, NATO gibi nükleer bir ittifakın bir parçasını oluşturmakta olan her hangi bir ülkenin hem bu silahların kullanılmasından dolayı ahlaksal yönden suç ortağı sayılacağı, hem de bizzat kendisi bu silahlara sahip olmamış olsa da, düşmanın nükleer saldırısına hedef teşkil edeceğidir.[32] Avrupa'da, NATO'nun karşısında varolan dengeyi bozacak tarzda yer alınması düşüncesine katılmayanlar da var. Örneğin İtalyan Komünist Partisi.[33] Ancak bu görüşün dayandığı varsayıma göre, aslında NATO lehine askeri ve ekonomik yönlerden büyük bir dengesizlik sözkonusu iken, dengenin şimdi artık varolduğu ve bu durumun da muhafaza edildiğinde barışın korunmasına en iyi şekilde hizmet edeceği öne sürülmektedir.

Gerçekte, tersi yönden de hareket edilebilir: yapılması gerekenin, varolan bloklar sisteminin karşısında yer almak, Avrupa'da mevcut dengeyi enine boyuna kırmaya yönelik bir eylem içinde bulunmak olduğu söylenebilir. Bu noktada ise

---

32) NATO içinde yer alan nükleer silahlara sahip olmayan devletler, olayların olağan akışı içinde, topraklarında, ya da kendi kara sularında diğer ABD nükleer silahlarını bulundurabilirler. Bir devlet bu tür silahların varlığını yasaklamış olsa bile, savaş durumunda NATO komutanlarının bu yasağı dikkate almayacağı mümkündür. Ve hatta gerçekten hiçbir nükleer silah bulundurulmamış olunsa bile izleme ve sinyal istasyonları gibi tesisler genel askeri ittifak yapısının bir parçasını oluşturur ve böylelikle nükleer füzelere hedef teşkil edebilir.

33) Bu bağlamda PCI'nın dış ilişkiler uzmanı Giorgio Napolitano: 'On yıl önce İtalya'nın NATO'dan çekilip çekilmemesi ge-

bağımsız bir Batı Avrupa geleceği sözkonusudur, çünkü böyle bir Avrupa, silahlanma yarışı ve Soğuk Savaşın sürdürülmesinde o denli işe yarayan büyük güç faktörlerini içinden çıkarıp atacak ve dünyada yeni, bağımsız ve bağlantısız bir güç oluşturacaktır.

Bu durum ilk etapta, ABD'nin SSCB'ye karşı soğuk savaşı dünya çapında sürdürebilme yetisini zayıflatmış olacak, çünkü ABD gücünün ittifak içinde gittikçe daha fazla dayandığı önemli bir kısmı devreden çıkmış olacak. Atlantik Bağlantısında gerçekleşecek böylesi bir kopuşun Sovyet politikasının ana hedefi olduğu, NATO tarafından daima öne sürülmüştür: ancak bu tür bir kopmanın bedeli SSCB'ye çok pahalıya oturacaktır. Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'yı elde tutma konusunda, diğer bir deyişle hiç bir ülkede çoğunluğun desteğine egemen olmadığı ortada olan bir denetim sisteminin sürdürülmesi konusunda kendine haklılık payı kazandırmak için kullandığı uslamlamasını zayıflatmış olacaktır. Bu yüzden Avrupanın NATO'dan kopuşu Doğu Avrupada, dolayısiyle SSCB'nin kendi içinde geleceğe yönelik liberalleşme beklentilerini artıracak ve Sovyetlerin nükleer saldırı korkularını azaltacaktır. Böyle bir değişimin sonuçları yalnızca Avrupa ile sınırlı kalmayacak, ama Çin ya da Bağlantısızlar Hareketinin bölünmeye uğramış üyeleri tarafından ortaya konabilenden daha fazla ekonomik ve politik birikime sahip yeni ve güçlü bir aktör getirmiş olacaktır dünya politik sahnesine. Avrupa devletleri şimdiye değin ABD'nin emperyalist müttefikleri olarak hareket etmişken, yeni Avrupa, bu zamana kadar büyük güç çatışmalarının çekimine kapılarak farklı kutuplara çekilen Üçüncü Dünya devletleri-

rektiği sorusuna göre konumumuzu değiştirmiştik. Doğu-batı arası ilişkilerin o denli karmaşık ve tehlikeli bir hale geldiği ve Atlantik İttifağından olsun ya da Varşova Paktından olsun tek taraflı çekilmenin iki blok arası güç dengesini değiştireceği ve detantı ve hatta her iki askeri bloğun zaman içinde sorunun üstesinden gelme girişimlerini doğuran sebebe hizmet etmeyeceği sonucuna vardık. (In The Times, 30 Haziran 1982).

ne ekonomik ve diplomatik destek kaynakları sağlayabilecektir. Lucio Magri'nin yazdığı gibi: 'Batı Avrupa, bugün, ama otuz sene önce değil, kendi politik özerkliğini ileri sürebilecek ve Üçüncü Dünya için bir başka gelişim çizgisinin yerleşmesine yardımcı olabilecek ekonomik, teknik ve kültürel kaynaklara sahip bulunmaktadır.'[34] Böyle bağımsız, bağlantısız bir Batı Avrupanın ortaya çıkışı, bu yüzden Soğuk Savaşın karşısına üç temel noktadan çıkabilecektir — ABD'nin stratejik gücünü azaltarak; Sovyetlerin Doğu Avrupa üzerindeki egemenliğine getirdiği meşruluğu zayıflatarak; ve Üçüncü Dünyayı saran kutupsal dinamiği gevşeterek. Böyle bir bakış, çözümü bu aşamada yalnızca önerilmekten öte gitmeyecek bir sürü zorluk çıkarır ortaya. Bağımsız bir Avrupa'nın pratikte tek bir devleti vücuda getirecek, biraraya getirilmiş politik karar verme biçimleri bulması gerekecek: zor olabilir belki bu ama, ABD'ye Avrupa'nın kendi meseleleri üzerine o kadar fazla söz söyleme olanağı tanıyan Atlantik Bağlantısının ortadan kaldırılmasıyla, daha da kolaylaşabilecektir. Yeni Avrupa aynı zamanda her iki büyük güce karşı kendini koruyabilecek savunma biçimleri de geliştirmek zorunda: ABD'den kopmayı varsaymak, nükleer silahların reddedilmesi anlamına geldiğinden, nükleer silahların dışındaki silahları geliştirmek durumunda kalacaktır. Yeni yapılan araştırmaların gösterdiği gibi, nükleer silahlar olmaksızın yeterli bir askeri bir konumu, *savunmaya* yönelik olduktan sonra oluşturmak mümkündür.[35] Herşeye rağmen Avrupanın dünya barışına yapabileceği en büyük katkı, tekbaşına nükleer silahların reddedilmesinde değil, ama hem doğuya hem de batıya karşı çıkacak alternatif bir toplumsal modelin geliştirilmesinde yatmaktadır.

Yeni demokratik bir toplum modelinin öncülüğünü yapan sosyalist bir Avrupa, ABD'nin ve SSCB'nin de politik meşru-

---

34) Lucio Magri **Exterminism and Cold War**, sa. 132.

35) Nükleer güçsüz savunma için bakınız Ben Dankbaar ve Anders Boserup **Disarming Europe** ve Robert Neild, **How to make up your mind about the bomb**, Londra 1981.

luğunu zayıflatacak ve böylelikle herşeyden önce 1945'den beri sürdürülen Büyük Yarışmanın temel politik mantığının karşısında yer alabilecektir. Bu yüzden ivedi olan konu, Soğuk Savaş ve NATO hükümetlerine baskı yaparak bu savaşın azaltılmasına yardımcı olmada Avrupa barış hareketinin oynadığı rol ile ilgili bulunmaktadır. Uzun vadede olası görünen, bu Soğuk Savaşın sona ermiş durumunda bile, daha büyük boyutlu Avrupa politik bağımsızlığı, Büyük Yarışmadan arınmış olarak yeni uluslararası bir odak oluşturabilmesidir. Üçüncü Dünyada ve büyük güçlerin kendi içlerinde meydana gelecek değişimlerle birlikte, Büyük Yarışma ve nükleer silahlanma yarışının şeytani bağının kırılabileceği yeni bir uluslararası politika tarzına kadar varabilir. Bu değinilen bağ, şimdiye kadar iki soğuk savaş ortaya çıkarmış ve tam anlamıyla bir sıcak savaş tehdidi ortaya koymuştur. Eğer Avrupa, Yeni Soğuk Savaş gerilimlerinin hafifletilmesinde rol oynayabilirse, aynı zamanda soğuk savaşların yeniden oluşmasını daha az olası hale getirebilecek toplumsal bir alternatifin ortaya atılması kapsamında, daha da büyük bir sorumluluğu gözönüne alabilir.

Doğu-batı çatışmasının yerleşik coğrafyasında gerçekleşecek böylesi bir kopmanın potansiyeli, Yeni Soğuk Savaşın göbeğinde yer alan Batı Avrupa ivedi güçler dengesinin dışına taşar. Çünkü 1983 başında göründüğü kadarı ile, Avrupalı NATO devletlerinin çizdiği politik harita, beklenen yenilenme emarelerini yansıtmaktaydı. Batı Almanya'da Hıristiyan Demokratların, Mart seçimlerinde iktidara yeniden dönüşü, NATO'nun Cenevre görüşmelerinde takındığı katı tavrı pekiştirmeyi vaad eder nitelikteydi. İngiltere'de Thatcher hükümetinin yeniden seçilme şansı büyüktü. Fransa, İspanya ve Yunanistan'ın Avrupa-sosyalisti hükümetleri, takındıkları Washington'dan bağımsız bazı tavırlara rağmen, Kuzey Atlantik İttifakının stratejik zorlamaları ve yalnızca belli bir biçim kazandırmaktan öte gidemedikleri kapitalist sistemin ekonomik bağları arasında kapanıp kaldılar. Batı Avrupa'da büyük bir değişime ilişkin gelecek beklentiler hükümetlerin niyetlerinde değil, ama belli dönemlerde başvurulan seçim

olayını saptırmaya tek başına gücünün yetemeyeceği barış hareketinin kalıcı hareketliliğinde ve Birinci Soğuk Savaş ortamında olanaksız olanı başararak, ABD'ye artık bağımsızlıklarını dayatacak ekonomik ve politik ağırlığa sahip bir grup ülke arasında süregelen temel çatışmada saklı bulunmaktaydı.

Yeni Soğuk Savaş sürecinin en çarpıcı özelliği önemli ölçüde bütünlükten uzak oluşuydu. Orta Doğu ve Güney Afrika'da ABD'nin iki büyük müttefiki, İsrail ve Güney Afrika, Washington'un hoşgörüsü, ve karşılarındaki ülkelerin korunmasızlığından dolayı taviz vermez konumlara girmekten çekinmediler. Orta Amerikada El Salvadorlu gerillaların gösterdiği sebat, Reagan'dan ABD müdahaleciliğinin yeniden canlandırılması için o denli önem taşıyan şu karşı-devrimci zafer olayını esirgemiş oldu. Öte yandan Asya'da yaygın bir çözülme süreci hayata geçirilmişti. Doğu Asya'nın çatışma alanı olarak kaldığı ve Avrupa'nın belli bir rahatlama dönemine tanık olduğu Birinci Soğuk Savaşa karşı bir biçimde şimdi sözkonusu olan, Yeni Soğuk Savaşın ilk aşamalarından itibaren büyüyüp gelişen düşmanlıkların artık çözülmekte olduğu kapsamlı bir görüşmeler süreciydi: Rusya ile Çin, Çin ile Hindistan, Hindistan ile Pakistan, Pakistan ile Afganistan, ve hatta Çin ile Vietnam arasında diyaloglar kurulup, ön görüşmeler yapılmaktaydı. Eğer ABD ile SSCB arasında süregelen en önemli dünya çapındaki çatışma yeryüzünün bir çok alanlarında kendini göstermeye devam ediyorsa, Rusya ile Çin arasında gösteren deneysel nitelikteki bu çözülme de, iki onyıldan fazla bir süredir egemen bölünme unsurunu oluşturan dünyanın bu kesiminde, artık dengeleyici bir süreci yürekleridirmiş olmaktadır.

Yeni Soğuk Savaş peşinde koşarken Washington'un karşılaştığı zorluklar Reagan'ın politikalarını sürdürmedeki enerjisini kesmedi ve 1983 Martında, belki de Batı Alman seçim sonuçlarından yüreklenmiş olarak, Amerikan Başkanı 1980 seçim kampanyasında kullandığı dille aynı temaları yineleyip durmaya başladı: Orlando, Florida'da komünizmin tanrı tanımaz, şeytani doğasına verip veriştirme, ABD'nin iki onyıl

sonra uzaydan fırlatılacak füze-savar sistemi kurmasını sağlayacak yeni bir araştırma programı önerisinde bulunma, ve Sovyetler Birliğinin tartışmayı bile düşünmeyeceği orta-menzilli füzelerle ilgili esnek olduğu varsayılan bir teklifte bulunma. Ancak böyle ısrarla sürdürülen bir soğuk savaş kampanyasına direnebilme erkliliğine sahip güçler, Reagan'ın ilk yıllarına da dayanabilmişlerdi. El Salvador başkaldırmaya devam etti, Çin daha da karşı bir noktaya çekildi, ABD kamuoyu huzurlu değildi, Sovyetlerin tavrı katılaştı, ve Reagan'a karşı Avrupa'nın düşmanlığı her zamanki gibi güçlülüğünü korudu. Reagan'ın Avrupaya karşı yeni bir karşılaşmacı politika geliştirmeye çalışıyor olması, aslında yıllardır süregelmiş Atlantik ittifakını tanımama yönünde varolan eğilimleri güçlendirebilecektir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 5

1

ESKİ VE YENİ SOĞUK SAVAŞLAR 7
Savaş - Sonrası Tarihin Evreleri 10
Soğuk Savaş Tanımlaması 15
Detantın Karakteristikleri 18
II. Soğuk Savaş 20
Birinci ve İkinci Soğuk Savaşlar: Bir Karşılaştırma 31

2

DÜNYA POLİTİKASINI OLUŞTURAN ÖGELER 38
Doğu-Batı Rekabeti ve Silahlanma Yarışı 46
Eşitsiz Bir Yarışma 53
Üçüncü Dünyadaki Çelişki 57
Bloklar İçindeki Bölünmeler 61

3

AMERİKAN ASKERİ ÜSTÜNLÜĞÜNÜN GERİLEMESİ 65
Üstünlüğün İşlevleri ... 66
Harcamalar: Sovyetlerin Önde Olduğu Miti 77
Konvansiyonel Güçler: Avrupa ve Üçüncü Dünya Dengeleri 83
Avrupadaki Nükleer Silahlar, 1979'un Bahaneleri 92
Stratejik Nükleer Silahlar: Yeni Bir Üstünlük Arayışı 98

4

ÜÇÜNCÜ DÜNYA DEVRİMLERİNDE YENİ BİR DÖNEM 111
Patlama Dalgası 113
1970'lerin Devrimleri 118
Devrimlerin Çeşitliliği 126
Sovyet Müdahalesi: Mit ve Gerçek 132

5

ABD'DE SAĞ SALDIRI 143

1970'lerdeki Sosyo-Ekonomik Değişimler 146
Militan Bir Sağın Yükselişi 152
Kongre Binasında Savaş Hali 159
Demir Üçgen 164
İktisadi Durgunluğun (Resesyon) Önlenmesi 170

6

DEVRİM SONRASI DEVLETLERİN KATKISI 180

Brejnev Dönemi Entropisi 183
Silahlanma Yarışının Mantığı Kabul Edildi 194
Üçüncü Dünyada Kararsız Sovyet Rolü 201
Yeni Kurulan Devrim Sonrası Devletlerinin Değerlendirilmesi 210
Pekin'den Kaynaklanmalar 212
İleri Kapitalist Ülkelerde Sosyalizmin Geri Çekilişi 219

7

ULUSLARARASI KAPİTALİZMİN ÇELİŞKİLERİ 227

İleri Kapitalist Devletler Arası Çatışma 230
Üçüncü Dünya Kapitalist Ekonomilerinin Kendini Göstermesi 247
Stratejik Kaynaklara Karşı Duyulan Korku 253
Kapitalistler-Arası Savaşların Artan Frekansı 261

8

DETANTDAN UZAKLAŞMA 237

Cumhuriyetçi Başkanlıklar, 1969-1976 269
Nixon-Kissinger Stratejisi Tıkandı 275
Carter Yılları, 1977-1980 281
Carter'ın Başarısızlıkları 286
Yeni Soğuk Savaşın Başlatılması 295

1980'LERDE BÜYÜK ÇEKİŞME: KARŞI KARŞIYA GELMENİN SINIRLARI 308

Yeni Soğuk Savaşın Engelleri 318
Sovyet Yanıtı 325
Çin-Sovyet İlişkileri: Bir Çözülme 329
Silahsızlanma Hareketinin Geldiği Aşama 334
Yeni Soğuk Savaşı Etkisizleştirme 342

YENİ
SOĞUK SAVAŞ
SOVYET-ABD İLİŞKİLERİ

Fred Halliday

Bütün dünya çapında, 1970'lerin sonlarından bu yana yeni bir soğuk savaşın içinde yaşamaktayız. Milyonlarca insan bir nükleer savaşın başlaması tehlikesi karşısında harekete geçmekte ve şu sıralarda yıllardır ilk kez bir Sovyet-ABD zirvesi gerçekleşmektedir. Elinizdeki kitapta Fred Halliday yeni soğuk savaşın oluşumuna katkıda bulunan gelişmelerin otopsisini yapmakta ve bu arada dünya politikasında son kırk yıldır görülen gelişmelerin toplu bir değerlendirilmesini sunmaktadır. ABD-Sovyet ilişkileri yanında, silahlanmada gelinen evre, üçüncü dünya devrimleri dalgası, kapitalizm sonrası devletlerin siyasal çıkmazı, yeni sağın yükselişi ve batı ülkelerinin kendi aralarındaki çelişkileri gibi konular ele alınmaktadır. Sonuç olarak çağdaş dünya durumunu yaratan bütün etkenler toplu olarak okuyucuya sunulmaktadır.

belge yayınları